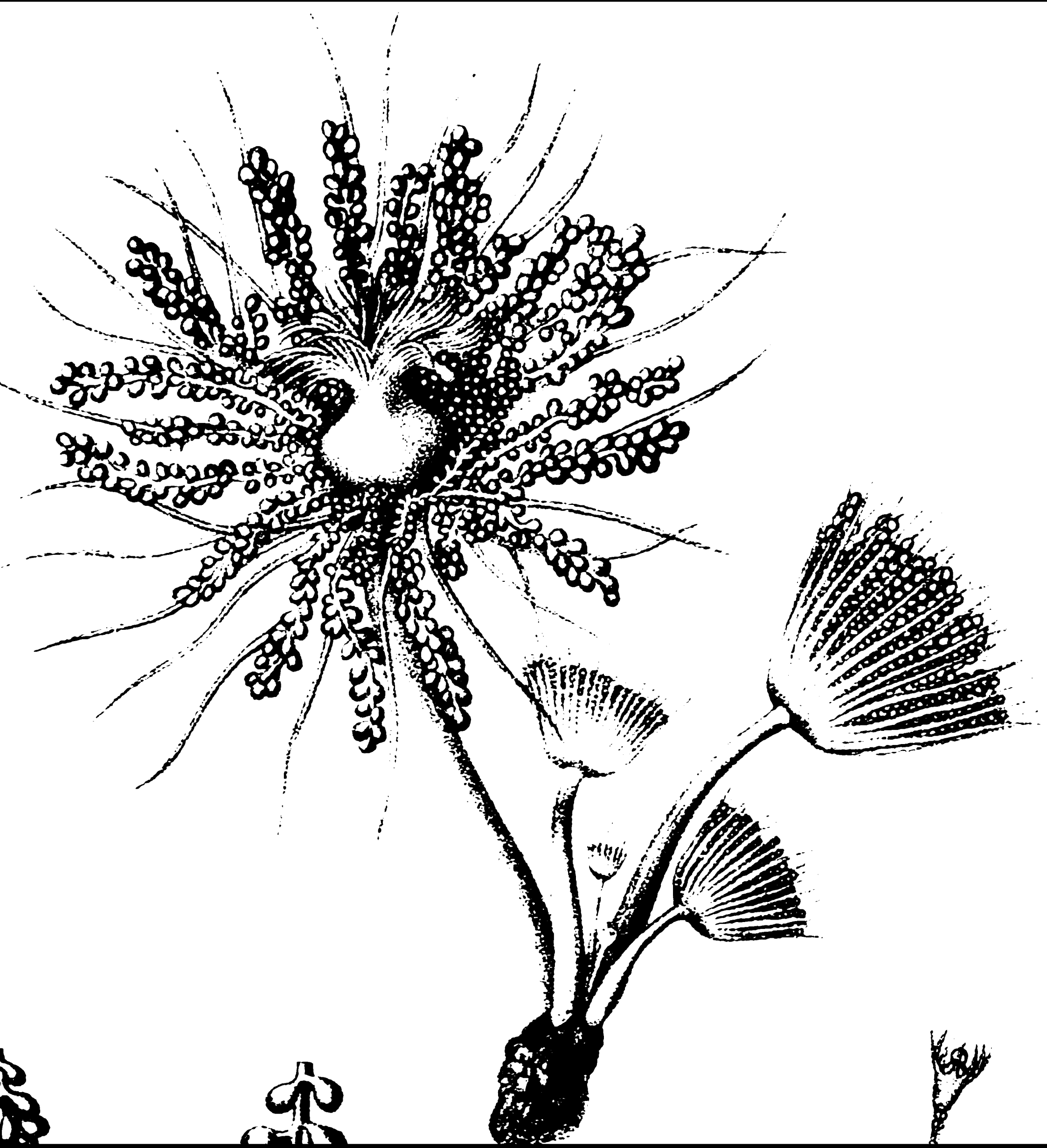

Skrifter - Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab

Kongelige Norske videnskabers selskab

HARVARDIANA
ET
VE RI
TAS
ACADEMIA · IN · NOV · ANG
CHRISTO
ECCLESIAE

Herman Henriksen
Farlow

DET KONGELIGE NORSKE

VIDENSKABERS SELSKABS

SKRIFTER

1902

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

Indhold:

COLEOPTERA

INDSAMLEDE AF KAND. EMBR. STRAND I DEN SYDLIGE DEL AF NORDLANDS AMT SAMT I LOFOTEN OG VESTERÅLEN I 1899 OG 1900

AF

J. SPARRE SCHNEIDER

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1902. NO. 1

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

Lige til den aller sidste tid har hele den sydlige del af Nordlands amt søndenfor polarkredsen i entomologisk henseende ligget som et fuldstændigt terra incognita, indtil hr. kand. Embr. Strand i månederne juni og juli 1899 anstillede undersøgelser i en del af Vefsens og Hatfjelddalens vidløftige skogtrakter samt på øerne Alsten, Dønna og Løkta i skjærgården udenfor.

Over resultaterne af denne reise har hr. Strand publiceret flere afhandlinger, som optager *Lepidoptera,* phytophage *Hymenoptera, Perlider* samt af *Coleoptera* gruppen *Staphylinidæ*, nogle *Ichneumonider,* af hvilke sidste opregnes 84 species. Disse opsatser har imidlertid fået en meget uheldig form, idet optegnelser fra det sydlige Norge er slået sammen med fundene fra Helgeland, så man helt taber oversigten og ikke ret får tag på det eiendommelige i disse trakters interessante insektfauna.

Det øvrige coleopterologiske materiale er bleven mig overladt til bearbeidelse, og dette arbeide har jeg med sameget større interesse påtaget mig, som jeg selv i de senere år har påbegyndt en mere systematisk undersøgelse af Nordlands amt og senest, i 1900, besøgt Herø, der ligger ret ud for sydspidsen af den store ø Dønna. Over de på Herø indsamlede *Coleoptera* skal jeg ved en senere leilighed give en mere udførlig beretning.

Da jeg sammen med min kollega, hr. statsentomolog Schøyen for snart et kvart århundrede siden begyndte arbeidet med at udrede insektfauna'en i det arktiske Norge, tænkte vi os nærmest Saltenfjorden som en nogenlunde naturlig sydgrænse for den arktiske region, og dette er nærmest grunden til, at jeg først så sent har vendt min opmærksomhed mod det af naturen så rigt udrustede Søndre-Helgeland, der tidligere på en måde blev liggende

udenfor min interessesfære. Men lidt efter lidt er min opfatning bleven modificeret didhen, at grænsen for den arktiske flora og fauna uden egentlig tvang nok kan rykkes ned til omkring 65de grad, således på det nærmeste faldende sammen med grænserne for Tromsø stift, og herved har da også de naturhistoriske samlinger kunnet forenes til et systematisk hele med de øvrige afdelinger i vort stiftsmuseum, som jo er baseret på det hele Tromsø stifts naturhistorie, ethnografi og arkæologi.

Da øerne med sit milde vinterklima og den af havstormene forkuede løvskog står i den skarpeste modsætning til Vefsen og Hatfjelddalen med de mægtige barskoge og udprægede kontinentalklima, har jeg udarbeidet 2 særskilte fortegnelser for at lade hvert distrikts eiendommeligheder komme til sin fulde ret. Forskjellen i sammensætningen af disse 2 fauna'er er da også iøinespringende nok, uden at jeg dog skal udbrede mig udførligere herom, dertil er en enkelt sommers undersøgelser altfor utilstrækkelige, selv om det righoldige materiale viser, at hr. Strand har samlet med stor energi og havt øie også for de mindste arter. Kun af coprofage arter er medbragt yderst få, og af dem kan der endnu ventes en rig indhøstning, særlig da blandt *Staphyliniderne.*

Med en asterisk er udhævet de arter, som nu for første gang indføres i den arktiske coleopterfauna. Etpar af disse samt flere af de i Strands fortegnelse som nye for den arktiske fauna betegnede species har jeg selv tidligere samlet her nord, uden at fundene dog er bleven publicerede.

Hr. myntmester Th. Münster på Kongsberg har med sædvanlig velvillie assisteret ved bestemmelsen af tvivlsomme sager, hvorfor jeg herved aflægger ham min forbindtligste tak.

Tromsø i oktober 1902.

J. S. S.

I. Coleoptera fra øerne Alsten, Dønna og Løkta.

Carnivora.

1. *Cicindela campestris* L. Dønne, et enkelt stykke.
2. *Carabus nitens* L. Sammesteds, et enkelt individ.
3. *C. violaceus* L. Løkta, et eksplr. 16de juni, smalt med purpurfarvede kanter.
4. *C. glabratus* Payk. Dønna, et enkelt stykke. Høist sandsynligt forekommer her også den 4de art, *catenulatus,* der er funden fra Svolvær i Lofoten og helt til den russiske grænse, udelukkende langs kysten.
5. *Cychrus rostratus* L. Løkta, 2 stykker 16de juni, desuden et ved Sandnessjøen på Alsten.
6. *Leistus ferrugineus* L. Et enkelt individ på Dønna.
7. *Nebria gyllenhalii* Schoenh. Løkta, Sandnessjøen.
8. *Notiophilus aqvaticus* L. Dønna, 2 eksplr.
9. *Clivina fossor* L. Løkta, Dønna.
10. *Dyschirius globosus* Hbst. Løkta, Dønna, Sandnessjøen.
11. *Elaphrus cupreus* Duft. Dønna, et enkelt stykke af den slankere form, således som den forekommer i Tromsø amt. Også omkring Bergen finder man omtrent den samme race, medens Sydvaranger og Vefsen har den bredere østenfjeldske *cupreus.*
12. *Blethisa multipunctata* L. Dønna, et enkelt individ.
13. *Bembidium bruxellense* Wesm. Sammesteds, et eneste stykke.
14. *B. saxatile* Gyll. Sandnessjøen, et enkelt eksplr.
15. *B. 2-punctatum* L. Dønna 3 stykker, deraf det ene med den typiske kobberfarve, et er sortblåt og et næsten rent blåt.
16. *B. schüppelii* Dej. Dønna 3 stykker, Løkta 1. En udpræget kystform.
17. *B. æneum* Germ. Ligeledes 3 på Dønna og 1 på Løkta. Tidligere kun observeret af prof. Sahlberg ved Bodø, hvor jeg også selv i 1897 har taget et enkelt stykke.
18. *Patrobus atrorufus* Strøm. Løkta, Dønna.
19. *P. assimilis* Chaud. (*clavipes* Ths.). Talrige eksplr. fra alle 3 øer. Jeg er endnu i stor tvivl angående forholdet mel-

lem disse 2 arter. I Tromsø og Finmarkens amter har vi alene den ægte udprægede *clavipes* Ths., men det i Nordlands kystdistrikter indsamlede materiale frembyder så stor foranderlighed både i kroppens form og følehornenes bygning, at jeg endnu ikke har kunnet finde karakterer, der fixerer grænserne.

20. ***Pterostichus vitreus*** Dej. Dønna 2 eksplr., Løkta 1.

21. ***Pt. niger*** Schall. Løkta 2, Sandnessjøen et enkelt individ. Denne art var hidtil på arktisk område alene funden på Hillesø i mundingen af Malangenfjord under 69° 40′.

22. ***Pt. nigrita F. v. rhætica*** Heer. Funden på Løkta i 3, på Dønna i 2 individer.

23. ***Pt. strenuus*** Panz. Fra Løkta er medbragt 4 individer.

24. ***Pt. diligens*** Strm. Løkta, et enkelt stykke, talrige eksplr. fra Dønna.

25. ***Amara aulica*** Panz. Løkta 1, fra Dønna 4 stykker.

26. ***A. torrida*** Illig. Løkta 2 eksplr., Dønna 8, de fleste sortvingede. Dette er den sydligste mig bekjendte forekomst i Norge, da jeg nærer en stærk formodning om, at Strands*) opgave om forekomst ved Fokstuen på Dovre nærmest beror på feilagtig bestemmelse, da han ikke opfører *alpina*, som ellers er en for alle samlere bekjendt Dovrebo.

27. ***A. apricaria*** Payk. Denne ellers almindelige art foreligger kun i et enkelt stykke fra Dønna.

28. ***A. interstitialis*** Ths. Ligeledes kun et enkelt individ fra Dønna.

29. ***A. communis*** Panz. Løkta, et eneste stykke.

30. ***Calathus melanocephalus*** L. Løkta, Dønna, Sandnessjøen, almindelig.

31. ***Anchomenus fuliginosus*** Panz. Fra Løkta foreligger 3 individer.

32. ***Loricera pilicornis*** Fabr. Løkta og Dønna, fra begge lokaliteter i 2 eksplr.

*33. ***Harpalus latus*** L. Tilslut har *latus* dog erhvervet sig også arktisk borgerret, idet den vistnok tidligere har været opgivet fra Tromsø amt, men denne opgave beroede på en forveksling med *4-punctatus* Dej. Strand har medbragt en enkelt

*) Nyt Magasin f. Naturv. Bind 37 pag. 326.

han fra Løkta, i Vefsen og Hatfjelddal synes den endog at være ganske hyppig.

34. *Bradycellus (Dichirotrichus) pubescens* Payk. Dønna, en enkelt han af den her nord hyppigste helt sorte form.
35. *B. (Tachycellus) cognatus* Gyll. Løkta, et enkelt stykke.
36. *B. collaris* Payk. Et enkelt eksplr. fra Sandnessjøen på Alsten.
37. *Gaurodytes guttatus* Payk. Dønna, en lang række individer.
38. *G. solieri* Aub. Sammesteds et enkelt stykke.

Palpicornia.

1. *Cercyon littoralis* Gyll. Flere eksplr. fra alle 3 øer. Udbredt til Hammerfest, men endnu kun samlet på få punkter.

Amphibia.

1. *Parnus auriculatus* Panz. Fra Løkta er medbragt et enkelt stykke.

Clavicornia.

1. *Silpha opaca* L. Dønna, 3 stykker.
2. *S. atrata* L. Løkta, 3 eksplr. medbragte.
3. *Epuræa ochracea* Er. (*depressa* Gyll.). Fra Dønna et enkelt stykke, som jeg tror hører til denne her nord udbredte art.
4. *Cytilus sericeus* Forst. (*varius* F.). Løkta, 2 eksplr.

Lamellicornia.

1. *Aphodius fimetarius* L. Løkta, 2 stykker.
2. *A. lapponum* Gyll. Løkta 1, Dønna 2 eksplr.
3. *A. depressus* Kugell. Et enkelt stykke af den sortvingede form fra Løkta.

Serricornia.

1. *Corymbites affinis* Payk. Dønna, 2 eksplr.
2. *C. æneus* L. Løkta, et stykke af *v. germanus,* Dønna, 1 af hovedformen.
3. *Athous subfuscus* Müll. Fra Dønna foreligger 2 individer.
4. *Dolopius marginatus* L. Dønna, et enkelt stykke.

5. *Agriotes obscurus* L. Et enkelt stykke fra Løkta. Den har allerede forlængst været opgivet som fundet ved Tromsø af Dr. Staudinger, men denne opgave må absolut være feilagtig og grunde sig på eksplr. tagne længere syd. På Herø tog jeg et større antal i 1900, og dens nordgrænse falder sandsynligvis omkring polarkredsen.
6. *Sericus brunneus* L. Fra Dønna er medbragt et enkelt eksplr. af denne overalt udbredte art.
7. *Cryptohypnus riparius* F. Løkta og Dønna, 2 eksplr. fra hver lokalitet. Et almindeligt arktisk insekt.
8. *Cantharis rufa* L. *v. liturata* Fall. Et enkelt stykke fra Dønna.

* 9. *C. figurata* Manh. Fra Dønna foreligger 5 individer af denne art, som tidligere ikke har været bemærket på arktisk område.

10. *Rhagonycha limbata* Ths. Dønna, Sandnessjøen, et stykke fra hvert sted. Den bør visselig ansees som artsforskjellig fra *testacea* L., som hidtil kun er funden på myrer i Sydvaranger.

Rhynchophora.

1. *Rhynchites betulæ* L. Dønna, et enkelt stykke.
2. *Apion frumentarium* L. Fra Dønna er medbragt 2 eksplr. Spredt langs kysten, men meget enkeltvis, helt op til Skjervø (70°).
3. *A. violaceum* Kirb. Sandnessjøen, 2 stykker.

* 4. *A. loti* Kirb. Fra Dønna foreligger et eksplr., som jeg tror hører hid. Ny for den arktiske region.

5. *A. sundevalli* Schoenh. Dønna, Sandnessjøen, 3 stykker fra hver lokalitet.
6. *Otiorrhynchus nodosus* F. (*maurus* Gyll.). Løkta, Dønna.
7. *O. arcticus* F. (*blandus* Gyll.). Flere eksplr. såvel fra Løkta som Dønna.
8. *O. rugifrons* Gyll. Fra Løkta er medbragt 2 stykker.
9. *O. ovatus* L. Dønna, 2 eksplr.
10. *Barynotus schoenherri* Zett. Løkta, et enkelt stykke. En udpræget kystform.

*11. *Strophosomus coryli* F. Fra Sandnessjøen foreligger 3 individer af denne hidtil ikke i det arktiske Norge observerede art.
12. *Erirrhinus acridulus* L. Dønna, et enkelt stykke.
13. *Ceutorrhynchus floralis* Payk. Med foregående et eneste eksplr. Tidligere kun fundet af Zetterstedt i Ofoten samt af mig ved Bjerkeng i Målselvdalen.
14. *Orchestes salicis* L. Ligeledes kun et enkelt stykke fra Dønna.
15. *Anoplus plantaris* Naez. Fra Dønna foreligger 2 individer.

Longicornia.

* 1. *Leptura virens* L. En høist uventet tilvækst til vor arktiske Coleopterfauna. I Sandnessjøen tog hr. Strand et enkelt eksplr. 30te august, 2 stykker havde han tidligere på sommeren fundet i Hatfjelddalen.

Phytophaga.

1. *Lochmœa capreœ* L. Dønna, er enkelt stykke. Hidtil observeret meget enkeltvis og på få lokaliteter her nord.
2. *Chrysomela staphylea* L. Fra Løkta foreligger et stort individ.
3. *Phædon concinnum* Suffr. Dønna, Løkta, et eksplr. fra hver lokalitet. Ellers kun observeret omkring Tromsø samt i Sydvaranger.
* 4. *Cassida nobilis* L. Løkta, Dønna, én på hvert sted. Hidtil kun kjendt fra få punkter i det søndenfjeldske Norge.

Aphidiphaga.

* 1. *Subcoccinella 24 punctata* L. (*globosa* Schneid.). Fra Dønna er medbragt et enkelt stykke. Ligeledes en uventet tiivækst til den arktiske fauna; hidtil mig bekjendt ikke iagttaget nordenfor 62de grad (Ringebu i Gudbrandsdalen).

Carnivora	38	Serricornia	10
Palpicornia	1	Rhynchophora	15
Amphibia	1	Longicornia	1
Brachelytra	37	Phytophaga	4
Clavicornia	4	Aphidiphaga	1
Lamellicornia	3		

Summa 115 species.

II. Coleoptera fra Vefsen og Hatfjelddalen.

Carnivora.

1. *Carabus violaceus* L. Fra Klovimoen i Vefsen foreligger 1, fra Hatfjelddalen 2 ekspl r., alle 3 usædvanlig brede med blågrøn rand og høist ulige de smale purpurbræmmede kystformer. Det vil være en taknemlig opgave at studere de norske *Carabus*-arter, så få de end er, og navnlig vil *violaceus*, som er den mest variable, vise diverse interessante lokalracer.
2. *Cychrus rostratus* L. Klovimoen, Skarmodal, Hatfjelddal, flere ekspl r.
3. *Leistus ferrugineus* L. Et enkelt stykke fra Hatfjelddal.
4. *L. rufescens* F. Af denne her nord meget sjeldne art er medbragt et eneste individ fra Røsvand.
5. *Pelophila borealis* Payk. Røsvand, en hel række ekspl r.
6. *Notiophilus aqvaticus* L, Talrige individer fra Skarmodal, Hatfjelddal og Røsvand.
7. *N. hypocrita* Spaeth. Skarmodal, Hatfjelddal, Røsvand, ialt 10 stykker. Disse havde jeg først bestemt som *palustris* Duft., men efterat Strands materiale var returneret, har bergmester Münster undersøgt vort museums hidtil som *palustris* opstillede ekspl r. og finder, at alle tilhører *hypocrita*, som først er beskreven af Dr. Spaeth i Wien efter ekspl r. ffra Vadsø. Det er da sandsynligt, at også de af Strand samlede stykker hører til samme art.
8. *N. biguttatus* F. Klovimoen, Skarmodal, Hatfjelddal, Røsvand, en hel række ekspl r.
9. *Clivina fossor* L. Klovimoen, Hatfjelddal, Røsvand.
10. *Dyschirius globosus* Hbst. Klovimoen, Skarmodal.
11. *Cymindis vapariorum* L. Klovimoen, Dalen i Hatfjelddal, ialt 7 stykker. Udbredt, men overalt meget sparsom.
12. *Elaphrus cupreus* Duft. Klovimoen, 3 ekspl r. af den bredere form.
13. *E. lapponicus* Gyll. Røsvand, et enkelt stykke af den kobberfarvede hyppigste varietet.

14. *E. riparius* L. Røsvand, 2 eksplr. af den grønne form.
15. *Trechus 4-striatus* Schrk. *v. obtusus* Er. Skarmodalen flere eksplr., desuden ved Røsvand.
16. *Bembidium virens* Gyll. Røsvand, talrige eksplr., ellers kuu funden meget sparsomt i Målselvdalen og Sydvaranger. De arktiske eksplr. har utydeligere punkter i vingedækkernes striber end de søndenfjeldske individer og er ikke altid let at holde ud fra *prasinum*.
17. *B. prasinum* Duft. Fra Hatfjelddalen foreligger et enkelt stykke.
18. *B. saxatile* Gyll. Røsvand, en hel række eksplr. Ellers kun funden langs kysten og alene på etpar lokaliteter, nordligst i Malangen.
19. *B. Grapii* Gyll. Hatfjelddal, 3 eksplr. Hidtil kun observeret i Saltdalen og Sydvaranger.
20. *B. bipunctatum* L. Hatfjelddal, Røsvand, talrige eksplr.
21. *B. lampros* Hbst. Fra Hatfjelddal foreligger 7 stykker, så den synes der at være almindelig. Tidligere kun bemærket ved Hammerfest.
22. *Patrobus atrorufus* Strøm. Røsvand, Hatfjelddal, tvivlsomme eksplr.
23. *P. assimilis* Chaud. Klovimoen, Røsvand, Hatfjelddal, mange individer.
24. *P. picicornis* Zett. Røsvand, Hatfjelddal, endel eksplr., mest af *v. rubripennis* Ths.
25. *Pterostichus oblongopunctatus* F. Klovimoen (2), Røsvand (1), Skarmodal 1 vakkert blåt stykke.
26. *Pt. vitreus* Dej. Klovimoen, Skarmodal, Hatfjelddal, Røsvand. Almindeligere og mindre lokal end foregående.
27. *Pt. nigrita* F. *v. rhætica* Heer. Klovimoen 3 eksplr., fra Røsvand et enkelt stykke.
28. *Pt. strenuus* Panz. Hatfjelddal, 3 individer. Har sin hovedsagelige udbredelse langs kysten.
29. *Pt. diligens* Strøm. Røsvand, et halvt dusin eksplr.
30. *Amara aulica* Panz. Fillingfors og Klovimoen i Vefsen, Røsvand, Hatfjelddal.

31. *A. alpina* F. Hatten, et stykke, fra Hatfjelddal 4 eksplr., alle 5 tilhørende den rødvingede form.
32. *A. apricaria* Payk. Klovimoen, Hatfjelddal, Røsvand.
33. *A. qvenselii* Schoenh. Fra Hatfjelddalen er medbragt et enkelt individ.
34. *A. ingenua* Duft. Klovimoen, 1 eksplr., Hatfjelddal 3. Hidtil kun bemærket i Salten.
35. *A. brunnea* Gyll. Klovimoen, Hatfjelddal, Røsvand, ét stykke fra hver lokalitet.
36. *A. rufocincta* Sahlbg. Klovimoen, Skarmodal, Røsvanb, Hatfjelddal, ialt 6 eksplr.
37. *A. interstitialis* Ths. Et enkelt individ fra Røsvasholmen.
38. *A. familiaris* Duft. Fra Klovimoen foreligger en hel række eksplr.
*39. *A. eurynota* Panz. Klovimoen, 3 stykker. Indføres her for første gang i vor arktiske fauna; jeg har imidlertid allerede i mai 1897 fundet et antal eksplr. omkring Storjord i Saltdalen.
40. *A. lunicollis* Schiødte. Et enkelt stykke fra Klovimoen.
41. *Calathus melanocephalus* L. Skarmodal, Røsvand, Hatfjelddal.
·42. *C. micropterus* Duft. Talrige eksplr. fra de under foregående art nævnte lokaliteter.
43. *Anchomenus fuliginosus* Panz. Fra Røsvand foreligger 8 individer, alle med sorte ben.
44. *Loricera pilicornis* F. Røsvand, Hatfjelddal.
45. *Miscodera arctica* Payk. Hatfjelddal 3, Røsvand et enkelt stykke.
46. *Harpalus latus* L. Fillingfors i Vefsen, en hun, Hatfjelddal 4 eksplr.
47. *H. luteicornis* Duft. Overalt: Klovimoen, Skarmodal, Hatfjelddal, Røsvand, en hel række individer.
48. *Bradycellus (Tachycellus) cognatus* Gyll. Kun et enkelt eksplr. fra Skarmodal.
49. *B. (T.) placidus* Gyll. Klovimoen, 2 stykker.
50. *B. collaris* Payk. Klovimoen, Skarmodal, ialt 9 eksplr.

*51. *Haliplus schneideri* Münster in litt. Hatfjelddal, 2 stykker tagne 14de Juli. Jeg har tidligere ved etpar leiligheder omtalt denne form, som forekommer talrig på en enkelt lokalitet i Målselvdalen (Fjeldfrøskelven) sammen med *H. lapponum* Ths. Min kollega har forbeholdt sig ved leilighed at beskrive den, og den opføres her for første gang med særskilt navn, selv er jeg noget tvivlsom med hensyn til dens artberettigelse, da der også findes mellemformer.

52. *H. lapponum* Ths. Sammen med foregående i 2 eksplr. og vistnok fra samme lokalitet, da de også er tagne 14de juli.

*53. *H. ruficollis* De Geer. Fra Hatfjelddal foreligger 3 individer af denne ikke tidligere i Tromsø stift bemærkede art. Jeg tog den også på Herø i 1900.

*54. *H. fluviatilis* Aubé. Ligeledes en novitet for vor arktiske fauna. Strand har samlet 2 eksplr., ligeledes i Hatfjelddal, af *v. immaculatus* Gerh.

55. *Deronectes griseostriatus* De Geer. Hatfjelddal, et enkelt stykke.

56. *Hydroporus erythrocephalus* L. Sammesteds, et eneste eksplr.

57. *H. obscurus* Strøm. Med foregående, 5 stykker.

58. *H. palustris* L. 2 ekspir.

59. *H. vittula* Er.? Flere stykker.

60. *H. striola* Gyll.? Etpar ekspir. Også disse 3 arter er tagne i Hatfjelddal. Jeg kan fremdeles ikke komme til klarhed over *vittula* og *striola,* og mine kolleger synes heller ikke at være enige om bestemmelsen. Den, som jeg holder for *striola,* er absolut artsforskjellig fra *palustris, vittula* fortjener neppe at opretholdes som selvstændig art.

61. *Cymatopterus dolabratus* Payk. Et enkelt individ fra Hatfjelddal.

62. *Ilybius angustior* Gyll. Sammesteds et eneste eksplr.

63. *Scytodytes arcticus* Payk. Røsvand, kun et enkelt stykke af denne overalt ellers høist almindelige art.

64. *Gaurodytes solieri* Aubé. Dalen og Hatten i Hatfjelddal.

Palpicornia.

1. *Helophorus strigifrons* Ths. Fra Hatfjelddal foreligger et enkelt eksplr.

Amphibia.

1. *Gyrinus opacus* Sahlbg. Hatfjelddal, 3 individer.

Clavicornia.

1. *Anisotoma picea* Ill.? Hatfjelddal og Røsvand, et enkelt stykke på hver lokalitet. Efter Münsters bestemmelse enten denne eller *obesa* Schmidt; den sidstnævnte har endnu ikke været opført fra Tromsø stift.
2. *Liodes castanea* Hbst. Hatfjelddal, Røsvand, 2 eksplr.
3. *Agathidium rotundatum* Gyll. Hatfjelddal, 2 eksplr. medbragte.

* 4. *A. discoideum* Er. Hatfjelddal, etpar eksplr. Ny for Norge, ikke funden i Sverige, derimod i Finland under polarkredsen.

5. *Catops morio* F. Røsvand, flere eksplr.
6. *C. coracinus* Kelln. Sammen med foregående ved Røsvand i 2 eksplr.

* 7. *C. brunneipennis* J. Sahlbg. Ved Røsvand, 2 eksplr. Ny for Norges fauna. Funden såvel i Sverige som Finlands arktiske del.

8. *Rhizophagus dispar* Hbst. Skarmodal, Røsvand, ialt 8 eksplr.
9. *Epuræa boreella* Zett. Klovimoen, et enkelt stykke.
10. *E. ochracea* Er. Flere eksplr. fra Klovimoen og Røsvand.
11. *E. longula* Er. Et enkelt stykke foreligger fra Sandskarfjeld i Hatfjelddal.
12. *E. florea* Er. Ligeledes kun et eneste eksplr. fra Klovimoen.
13. *Peltis (Gaurambe) ferruginea* L. Røsvand, Hatfjelddal, flere eksplr.
14. *Byrrhus fasciatus* F. Klovimoen, Røsvand, Hatfjelddal.
15. *Cytilus sericeus* Forst. Skarmodal, et usædvanlig stort eksplr.
16. *Simplocaria semistriata* F. Røsvand 1, Skarmodal 2 stykker.

Lamellicornia.

1. *Trichius fasciatus* L. Kun 2 eksplr. fra Hatfjelddal.
2. *Geotrupes stercorarius* L. Klovimoen, et enkelt individ.
3. *G. sylvaticus* Panz. Hatfjelddal, ligeledes kun et enkelt stykke. Den var tidligere kun funden på Bø i Vesterålen af Sandberg.
4. *Aphodius lapponum* Gyll. Hatfjelddal, Røsvand.
5. *A. piceus* Gyll. Kun et eneste eksplr. fra Røsvand.
6. *A. rufipes* L. Klovimoen, Hatfjelddal, et eksplr. fra hver lokalitet.
7. *A. depressus* Kugel. Klovimoen, et enkelt sortvinget individ.

Platysoma.

* 1. *Dendrophagus crenatus* Payk. Hatfjelddal, 2 stykker. Opføres her for første gang som sikker borger af den arktiske region; den er dog forlængst taget såvel i Målselvdalen som Alten.

Xylophaga.

1. *Cerylon histeroides* F. Kun et enkelt eksplr. medbragt fra Hatfjelddal.

* 2. *Episernus angulicollis* Ths. Hatfjelddal, et enkelt stykke. Har ikke tidligere været opført som norsk insekt. I Sverige og Finland observeret spredt i de mellemste og nordligste landskaber.

3. *Ptinus fur* L. Klovimoen, Hatfjelddal, 2 stykker.
4. *Cis boleti* F. Hatfjelddal, Røsvand, en fra hver lokalitet.
5. *C. bidentatus* Oliv. Hatfjelddal og Sandskarfjeld, ét eksplr. på hver lokalitet.
6. *Dinoderus substriatus* Payk. Et eneste individ fra Hatfjelddal.

Fungicola.

* 1. *Corticaria abietum* Motsch. Etpar eksplr. fra Klovimoen og Hatfjelddal. Hidtil kun fundet i den sydlige del af landet.

2. *C. ferruginea* Gyll. Fra Røsvand foreligger et enkelt stykke.
3. *C. fuscula* Hum. Hatfjelddal, flere eksplr.

* 4. *Antherophagus pallens* Oliv. Fra Hatfjelddal foreligger et enkelt stykke. Har ikke tidligere været opført fra vor arktiske region, jeg har imidlertid taget den i Saltdalen i 98.

* 5. *Cryptophagus (Micrambe) abietis* Payk. Ikke få eksplr. fra Røsvand og Hatfjelddal. Tidligere ikke observeret længere nord end til Trondhjem.

6. *Endomychus coccineus* L. Hatfjelddal, 3 individer.

Serricornia.

1. *Campylus linearis* L. Røsvand, Hatfjelddal, 4 eksplr.
2. *Corymbites affinis* Payk. Klovimoen, Hatfjelddal, flere stykker.
3. *C. impressus* F. Fillingfors i Vefsen, et enkelt individ med gule tibier.
4. *Athous undulatus* De Geer. Af denne vakre smelder foreligger et enkelt stykke fra Hatfjelddal.
5. *A. subfuscus* Müll. Klovimoen, et eneste eksplr.
6. *Sericus brunneus* L. Fillingfors, Klovimoen, Røsvand.
7. *Elater nigrinus* Payk. Klovimoen, Hatfjelddal, ialt 5 individer.
8. *Cryptohypnus riparius* F. Fillingfors, Røsvand, et eksplr. fra hver lokalitet.
9. *Cr. rivularius* Gyll. Klovimoen, Røsvand, Hatfjelddal, c. et dusin eksplr.
10. *Cr. hyperboreus* Gyll. Af denne yderst sjeldne art medbragtes fra Skarmodal og Hatfjelddal 7 stykker. I universitetsmuseet opbevares et gammelt eksplr., etiketteret „Finmarken“, desuden skal den være funden ved „Nordkap“ af Marklin; i Saltdalen er den af Hagemann og Lysholm af hver taget i et enkelt individ.
11. *Dasytes niger* L. Klovimoen, 2 individer.
12. *Dictyoptera (Eros) aurora* Hbst. Kun et enkelt eksplr. er medbragt fra Hatfjelddal.
13. *Cantharis obscura* L. Klovimoen, 8 stykker. I Saltdalen er den yderst almindelig.
14. *C. figurata* Mannh. Klovimoen, et enkelt individ.
15. *C. paludosa* Fall. Klovimoen 1, Røsvand 2 stykker.

16. *C. pilosa* Payk. Mange eksplr. fra Røsvand og Hatfjelddal. Den almindeligste art i det nordlige Norge.
17. *Podabrus alpinus* Payk. Klovimoen, Hatfjelddal, ialt 9 stykker, hvoraf kun 1 sortvinget.
18. *Rhagonycha limbata* Ths. Talrige eksplr. fra Vefsen og Hatfjelddal.
19. *Rh. elongata* Fall. Klovimoen, Røsvand, Hatfjelddal, ialt 5 eksplr.
20. *Rh. atra* L. Klovimoen 1, Røsvand 2 stykker. Dette er de første arktiske eksplr., som jeg har seet. Den skal ellers være funden talrig i Alten af Staudinger og Wocke, uden at senere samlere har kunnet gjenfinde den der.
21. *Malthodes marginatus* Latr. (*2-guttatus* Panz.)? Røsvand, 2 eksplr.
22. *M. guttifer* Kiesw? Klovimoen, Hatfjelddal.
23. *M. flavoguttatus* Kiesw? Klovimoen, Røsvand, Skarmodal. Da de foreliggende eksplr. var mindre vel konserverede, og jeg heller ikke besidder sikkert bestemt sammenligningsmateriale, er alle 3 arter opførte med ?
24. *Hylecoetus dermestoides* L. Røsvand, et enkelt eksplr. (♀).

Heteromera.

1. *Scaphidema metallica* F. Af denne sjeldne art foreligger ialt 5 stykker fra Røsvand og Hatfjelddal.
2. *Anaspis arctica* Zett. En hel række eksplr. fra Klovimoen, Røsvand og Hatfjelddal.
3. *A. rufilabris* Gyll. Klovimoen 1, Hatfjelddal 2 individer.
4. *Meloe violaceus* Marsh. Klovimoen, 2 eksplr.
5. *Pyrochroa pectinicornis* L. Klovimoen, Røsvand, Hatfjelddal, ialt 6 stykker.
6. *Oedemera virescens* L. Klovimoen, Hatfjelddal, 4 eksplr. ialt.

* 7. *Anthicus flovipes* Panz. Røsvand, endel eksplr. Dette er den første art af slægten, som hidtil er påvist inden Tromsø stift. Både i Sverige og Finland er den funden også i den arktiske region.

Rhynchophora.

1. *Rhynchites betulæ* L. Hatfjelddal og Røsvand, endel eksplr.
2. *Apion frumentarium* L. Skarmodal, et enkelt stykke.

* 3. *A. nigritarse* Kirb.? Fra Skarmodal foreligger et enkelt eksplr. af en *Apion*, som synes mig at passe bedst under beskrivelsen på *nigritarse;* jeg opfører den dog med ?, indtil eksemplaret kan blive undersøgt af et kyndigere øie.

4. *Sitona flavescens* Marsh. Et eneste individ fra Hatfjelddal.
5. *Polydrusus cervinus* L. Fillingfors, Klovimoen, Hatfjelddal, ialt 4 stykker.

* 6. *P. tereticollis* De Geer. En række eksplr. fra Hatfjelddal, Skarmodal og Røsvand. Den har ikke tidligere været opført fra det arktiske Norge, men er forøvrigt forlængst funden i Saltdalen af statsentomolog Schøyen.

7. *P. ruficornis* Bonsd. *(fulvicornis* F.). Ligeledes talrige individer såvel fra Vefsen som Hatfjelddal.
8. *Otiorrhynchus nodosus* F. Klovimoen, Røsvand, Hatfjelddal, talrige eksplr.
9. *O. rugifrons* Gyll. Klovimoen, Skarmodal, Hatfjelddal, ialt 10 stykker.
10. *Tropiphorus obtusus* Bonsd. (♀ *mercurialis* Ths.). Fra Klovimoen foreligger et enkelt eksplr.
11. *Hylobius pineti* F. Hatfjelddal, 2 individer.
12. *Limobius borealis* Payk. Ligeledes 2 eksplr. fra Harfjelddal. Tidligere kun funden af Zetterstedt på Ansnes etpar mil søndenfor Tromsø. Både i Sverige og Finland forekommer den op i den arktiske region.
13. *Dorytomus melanophthalmus* Payk *(pectoralis* Ths.). Røsvand, et enkelt individ.
14. *D. tæniatus* F. *(bituberculatus* Zett.). Et enkelt eksplr. sammen med foregående.

*15. *D. salicinus* Gyll. Hatfjelddal, ligeledes kun et enkelt stykke. Thomson angiver den at være funden i Norge, men af norske entomologer har den hidtil ikke været publiceret.

16. *D. majalis* Payk. Røsvand, endel eksplr. Dette er de første

arktiske individer, jeg har seet, den er ellers kun funden på Senjen af Zetterstedt.

17. *Cryptorrhynchus lapathi* L. Fra Klovimoen foreligger 2 eksplr. Forøvrigt kun taget i Ofoten af Zetterstedt.

*18. *Balaninus brassicæ* F. Ligeledes 2 stykker fra Klovimoen. Tidligere ikke bemærket i Tromsø stift, men såvel i Sverige som Finland er den forlængst kjendt som arktisk insekt.

*19. *Coliodes geranii* Payk. Klovimoen, ialt 7 eksplr. Om denne gjælder ganske det samme som ved foregående art bemærket.

20. *C. rubicundus* Hbst. Fra Hatfjelddal er medbragt 2 stykker.

*21. *Orchestes stigma* Germ. Klovimoen 2, Røsvand 1 og Hatfjelddal 1 individ. Ny for Tromsø stift, men allerede i 1897 taget af mig i Målselvdalen.

22. *O. salicis* L. Klovimoen 1, Hatfjelddal 2 eksplr.

23. *O. foliorum* Müll. *(saliceti* F.). Fra Gruben ved Røsvand foreligger en hel del eksplr.

24. *Elleschus bipunctatus* L. Klovimoen, talrige individer. Forøvrigt kun observeret i Saltdalen, hvor den er almindelig omkring Storjord.

25. *Anoplus plantaris* Naez. Klovimoen, Røsvand, Hatfjelddal, mange eksplr.

26. *Magdalis carbonaria* L. Et eneste stykke foreligger fra Hatfjelddal.

27. *Rhyncholus chloropus* L. Ligeledes kun et enkelt eksplr. fra Hatfjelddal.

28. *Hylastes ater* Payk. Klovimoen, 1 individ.

Longicornia.

1. *Callidium violaceum* L. Et enkelt stykke er etiketteret „Klovimoen“.
2. *Rhagium mordax* De Geer. Hatfjelddal, 1 eksplr.
3. *Rh. inqvisitor* L. Sammen med foregående et enkelt stykke.
4. *Oxymirus cursor* L. Klovimoen og Skarmodal, 2 ♀♀.
5. *Pachyta interrogationis* L. Fra Klovimoen foreligger 8 eksplr.
6. *Acmæops pratensis* Laich. Hatfjelddal, kun et eneste stykke.

7. *Leptura maculicornis* De Geer. Ligeledes kun et enkelt individ fra Klovimoen.
8. *Leptura virens* L. Fra Hatfjelddal er medbragt 2 stykker.
9. *Saperda populnea* L. Hatfjelddal, et enkelt eksplr. Tidligere kun observeret i Saltdalen af Hagemann.
10. *S. scalaris* L. Med foregående et eneste individ.

Phytophaga.

* 1. *Syneta betulæ* F. Hatfjelddal og Røsvand, ialt 4 eksplr. af denne interessante tilvækst til stiftets fauna.

* 2. *Phyllotreta flexuosa* Ill. Ligeledes ny for det arktiske Norge. Medbragt i 2 eksplr. fra Klovimoen og Hatfjelddal. I Sverige ikke anmærket nordenfor Helsingland, fra Finland opgives den derimod at forekomme helt op til Kolahalvøen.

3. *Haltica oleracea* L. Fra Klovimoen foreligger 7 eksplr., de første jeg har seet fra Tromsø stift. Den er ellers kun funden i Alten af Zetterstedt.

4. *Chrysomela staphylea* L. E‘ enkelt meget lidet eksplr. fra Fillingfors i Vefsen.

5. *Phytodecta viminalis* L. Fra Klovimoen 2 små med helt sort thorax og uplettede rødgule elytra (*var. k.* Gyll.), en varietet, som jeg ikke tidligere har seet, fra Hatfjelddal ligeledes 2, men med den sædvanlige tegning på thorax.

* 6. *Ph. rufipes* De Geer. Klovimoen, et typisk eksplr. Har ikke før været observeret nordenfor Dovre, men såvel fra Sverige som Finland har den været opført fra arktisk område. Med denne er altså alle slægtens 6 arter påviste i Tromsø stift, og alle 6 fandt også Strand på sin reise.

7. *Ph. triandriæ* Suffr. (*linnæana* Weise). Hatfjelddal, 2 typiske individer.

8. *Ph. affinis* Schoenh. Hatfjelddal og Røsvand, ialt 4 stykker.

9. *Ph. pallida* L. Mange eksplr. fra Klovimoen, Røsvand og Hatfjelddal.

10. *Ph. 5-punctata* F. Klovimoen, 4 typiske sortplettede, Skarmodal og Gruben ved Røsvand flere ensfarvet gule, i hvilken

form den er ganske vanskelig at holde ud fra *pallida,* da de plastiske kjendemærker er ganske variable.

11. *Phyllodecta vitellinæ* L. Talrige individer fra Vefsen og Hatfjelddal.
12. *Ph. vulgatissima* L. I et enkelt eksplr. medbragt fra Klovimoen i Vefsen, det første arktiske individ, som jeg har seet. Den skal også være funden i Saltdalen af Hagemann.
13. *Hydrothassa marginella* L. Røsvand, et enkelt stykke.
14. *Clythra 4-punctata* L. Klovimoen, ligeledes kun et eneste eksplr.
15. *Cryptocephalus 6-punctatus* L. Hatfjelddal, enkelt individ. Sjelden men vidt udbredt.
16. *Cr. distingvendus* Schn. Et enkelt stykke med foregående.
17. *Cr. labiatus* L. Klovimoen, 4 eksplr.
18. *Adoxus (Eumolpus) obscurus* L. Endel individer fra Klovimoen og Hatfjelddal.

Aphidiphaga.

1. *Halyzia 14-guttata* L. Klovimoen, Hatfjelddal, et eksplr. fra hver lokalitet.

* 2. *Coccinella distincta* Fald. *(magnifica* Redtb.). En interessant tilvækst til stiftets fauna, fra naborigerne dog forlængst kjendt som arktisk borger. Et enkelt individ foreligger fra Klovimoen.

* 3. *Scymnus bipunctatus* Kug. *(v. nigricans* Weise). Ligeledes kun et enkelt eksplr. fra samme lokalitet. Har ikke tidligere været opført fra det arktiske Norge, men den er allerede for flere år tilbage funden af mig på Tromsøen.

Carnivora	63	Fungicola	6
Palpicornia	1	Serricornia	24
Amphibia	1	Heteromera	7
Brachelytra	68	Rynchophora	28
Clavicornia	16	Longicornia	10
Lamellicornia	7	Phytophaga	18
Platysoma	1	Aphidiphaga	3
Xylophaga	6		

Summa 259 species.

III. Coleoptera fra Lofoten og Vesterålen.

Efterat ovenstående 2 fortegnelser allerede var udarbeidede, modtog jeg fra hr. Strand til bestemmelse de af ham i 1900 i Lofoten og Vesterålen indsamlede *Coleoptera,* og en fortegnelse over disse leveres da nedenfor. *Staphyliniderne,* i et antal af 54 arter, har Strand selv publiceret i „Nyt Magazin" bd. 39 (Kristiania 1901). For fuldstændigheds skyld har jeg indflettet nogle egne fund fra et kortvarigt ophold i Svolvær og Sortland i juli 1897, da mit længe nærede ønske, om engang selv at kunne tilbringe en sommer på Lofotgruppens øer, i en overskuelig fremtid neppe vil kunne realiseres. Fra Trondenes på Hindøens østside har jeg derimod et betydeligere materiale samlet under gjentagne ophold til forskjellige tider, men dette har jeg tænkt ved leilighed at komplettere og bearbeide i en liden specialopsats. Forøvrigt er de ældre fund fra mit første besøg i Trondenes i 1879 allerede publicerede i den store generalfortegnelse over det arktiske Norges *Coleoptera,* som udkom i 1888—89.

Strands undersøgelser omfatter Østvågø, Hadsel, Langøen samt Lødingen på Hindøens sydøstre hjørne, de nærmere findesteder er dog ikke betegnede, når undtages Svolvær på Østvågø. De af mig gjorte fund er betegnede med et (!).

Carnivora.

1. *Carabus catenulatus* Scop. Svolvær, et enkelt eksplr. 8de juli 1897 (!).
2. *C. violaceus* L. Svolvær, 2 eksplr. 8de juli, i Sortland et enkelt individ 3 dage senere (!). Alle 3 er smale og har vingedækkernes rand purpurviolet.
3. *Leistus ferrugineus* L. Østvågø, Lødingen, et enkelt eksplr. fra hver lokalitet.
4. *Nebria gyllenhalii* Sch. Østvågø, et enkelt individ. Svolvær (!). Den synes således at være sparsom i Lofoten.
5. *Notiophilus aqvaticus* L. Hadsel og Lødingen. Sortland (!).
6. *N. hypocrita* Putz. Østvågø, Lødingen, tilsammen 8 stykker. Svolvær (!).

7. *N. biguttatus* F. Østvågø 2 eksplr., Lødingen 1.
8. *Clivina fossor* L. Hadsel, 2 stykker. Svolvær (!).
9. *Dyschirius globosus* Hbst. Fra Lødingen foreligger 2 eksplr.
10. *Cymindis vapariorum* L. Lødingen, et enkelt stykke.
11. *Elaphrus lapponicus* Gyll. Fra Hadsel foreligger et, fra Langøen 3 individer, alle 4 kobberbrune; den vakre smaragdgrønne form, som ved Tromsø er omtrent ligeså almindelig som de brune, turde måske fattes på Lofotøerne. I august 1877 tog jeg et eksplr. på Andenes, dette var også kobberbrunt.
12. *E. cupreus* Duft. En lang række eksplr. fra Hadsel og Langøen.
13. *Blethisa multipunctata* L. Kun et enkelt individ fra Hadsel.
14. *Trichus rubens* F. Af denne i de 2 sydlige amter meget udbredte men overalt sparsomt forekommende art foreligger 3 stykker fra Østvågø samt 2 fra Lødingen.
15. *T. 4-striatus* Schrk. *v. obtusus* Er. Enkelte eksplr. fra Hadsel, Langøen og Østvågø.
16. *Bembidium bruxellense* Wesm. Kun et eneste individ fra Hadsel.
17. *B. grapei* Gyll. Østvågø, et enkelt stykke. Dens forekomst her ude på øerne er ret påfaldende, da den ellers kun er funden i de indre skoglandskaber af Nordlands og Finmarkens amter. Mærkelig nok forekommer den også på Grønland som eneste repræsentant for slægten.
18. *Patrobus assimilis* Chaud. (*clavipes* Ths.). Talrige individer fra Østvågø, enkeltvis fra Hadsel, Langøen og Lødingen, de fleste udprægede *clavipes*, enkelte nærmende sig mere til den typiske *atrorufus* Strøm (*excavatus* Payk).
19. *P. picicornis* Zett. Fra Østvågø foreligger vistnok kun et enkelt eksplr., men af så fragmentariske undersøgelser må man ikke drage forhastede slutninger om dens udbredelse; utænkeligt er det dog ikke, at den kun forekommer på visse øer inden Lofotgruppen.
20. *Pterostichus oblongopunctatus* F. Fra Hadsel er medbragt 12 stykker, derimod ingen fra andre lokaliteter. Om denne

art, som synes bunden til skogtrakter, er det snarere at formode, at den i Lofoten og Vesterålen har en temmelig begrænset udbredelse.

21. *Pt. vitreus* Dej. Svolvær, et enkelt eksplr., 2 stykker er medbragte fra Østvågø.

22. *Pt. nigrita* F. *v. rhæticus* Heer. Kun funden på Østvågøen, hvorfra er medbragt 6 individer.

23. *Pt. strenuus* Panz. En lang række eksplr. fra Hadsel og Langøen, også fra Østvågø foreligger nogle stykker.

24. *Pt. diligens* Sturm. Østvågø, Hadsel, Langøen og Lødingen, ialt 12 eksplr.

25. *Amara aulica* Panz. Østvågø, 2 eksplr.

26. *A. torrida* Illig. Synes ligeledes at være sparsom, idet der kun foreligger 3 eksplr. fra Østvågø, et fra Hadsel og et fra Langøen. Jeg antager det for givet, at *A. alpina* F. også forekommer herude, men selvfølgelig kun tilfjelds, hvor der neppe endnu er samlet.

27. *A. apricaria* Payk. Langøen, 6 eksplr., desuden et fra Svolvær og 1 fra Østvågø.

28. *A. brunnea* Gyll. Fra Hadsel er medbragt 3 stykker, dertil 2 fra Lødingen.

29. *A. rufocincta* Sahlbg. Fra Østvågø foreligger et enkelt individ. Svolvær 8de juli 1897 (!).

30. *A. bifrons* Gyll. Af denne meget sjeldne men i de 2 sydlige amter meget udbredte *Amara* har Strand taget 2 stykker på Hadseløen samt et usædvanlig stort eksplr. på Østvågø.

31. *A. interstitialis* Ths. Kun fra Langøen er medbragt et enkelt individ. Synes at være meget sparsom på øerne, på fastlandet er den udbredt og mangesteds hyppig.

32. *A. familiaris* Duft. Lødingen, et enkelt stykke.

33. *A. lunicollis* Schiødte. På Østvågø synes den at have været almindelig, da 11 eksplr. foreligger herfra, 2 stykker er også tagne på Langøen. Eksemplarerne er meget varierende, men tilhører sikkert alle *lunicollis*.

34. *Calathus melanocephalus* L. Østvågø, Hadsel, Langøen.

35. *C. micropterus* Duft. Hadsel, 4 eksplr., en større række fra Østvågø, et enkelt ind. fra Lødingen.
36. *Loricera pilicornis* F. Hadsel, Østvågø, ialt 4 eksplr. Svolvær (!).
37. *Miscodera arctica* Payk. Lødingen, et enkelt stykke. Svolvær (!).
38. *Harpalus 4-punctatus* Dej. Fra Østvågø foreligger 4 eksplr. Svolvær (!).
39. *Bradycellus (Dichirotrichus) pubescens* Payk. Fra Svolvær foreligger en mængde individer i begge kjøn. Jeg tog den også sammesteds i stort antal i 1897.
40. *Br. (Tachycellus) cognatus* Gyll. Endel eksplr. fra Langøen og Lødingen.
41. *Br. (T.) placidus* Gyll. Fra Hadsel foreligger en større række individer, også fra Østvågø er den medbragt i 4 eksplr.
42. *Br. collaris* Payk. Hadsel, et enkelt individ, 2 stykker foreligger fra Østvågø.

*43. *Hydroporus pubescens* Gyll. Af denne hidtil kun på Norges sydvestlige kyst observerede art fandt jeg 2 eksplr. i Svolvær 8de juli 1897.

44. *H. nigrita* F. *(subalpinus* Ths.). Sammen med foregående i Svolvær (!)
45. *H. melanocephalus* Gyll. *(atriceps* Crotch). Af denne overalt i vor arktiske region yderst almindelige art tog jeg i Svolvær såvel typiske eksplr. som *v. opacino* J. Sahlbg.
46. *H. tristis* Payk. Et større antal eksplr. i små myrpytter i Svolvær 9de juli 1897 (!). Tidligere her nord kun taget ved Hammerfest af Schøyen.
47. *H. palustris* L. Svolvær 1897 (!)
48. *Rantus bistriatus* Bergstr. Sammesteds, et enkelt stykke (!).
49. *Gaurodytes solieri* Aub. Med foregående 3 eksplr. (!). I Strands indsamlinger var ingen *Dytiscider;* i denne gruppe vil der selvfølgelig endnu være meget af interesse at finde.

Palpicornia.

1. *Helophorus æqvalis* Ths. I Svolvær tog jeg et enkelt eksplr. 8de juli 1897.

2. *H. planicollis* Ths.? Østvågø, et enkelt individ. Svolvær (!). Vore *Helophorus* i gruppen *planicollis-æneipennis-strigifrons* er endnu ikke udredede, så benævnelsen af disse eksplr. fra Lofoten er rent provisorisk.
3. *Cercyon hæmorroidalis* F. Hadsel, Langøen, Lødingen, talrige eksplr.
4. *C. flavipes* F. Kun et enkelt lidet individ fra Langøen.
5. *C. melanocephalus* L. I stort antal medbragt fra Hadsel og Langøen.
6. *Cryptopleurum minutum* Hbst. Kun et enkelt stykke taget i Hadsel.

Clavicornia.

1. *Silpha (Oiceoptoma) opaca* L. Fra Langøsn er medbragt 2 eksplr.
2. *Byrrhus fasciatus* F. Langøen, et enkelt stykke.
3. *Cytilus sericeus* Forst. Mange eksplr. fra Langøen, Lødingen, et enkelt individ.

Lamellicornia.

1. *Geotrupes stercorarius* L. Kun et enkelt eksplr. fra Langøen, det første jeg har seet fra nogen lokalitet nordenfor Salten. I Saltdalen er den endnu overmåde hyppig.
2. *G. sylvaticus* Panz. Fra Hadsel foreligger et enkelt individ. I Tromsø Museum opbevares et eksplr. fra Bø i Vesterålen; den synes at forekomme overmåde sparsomt.
3. *Aphodius fimetarius* L. Endel eksplr. fra Hadsel og Langøen.
4. *A. ater* De Geer. Ny for vor arktiske fauna. Først funden af mig i Trondenes og Sortland (Langøen) i juni og juli 1897 samt våren 1900 på Sydherø. Strand har medbragt talrige eksplr. fra Langøen, men ingen fra de andre lokaliteter, men den er visselig udbredt over den større del af Lofotgruppens øer.
5. *A. lapponum* Gyll. I mængde fra Hadsel og Langøen, også nogle fra Langøen. Den almindeligste art i slægten over hele Tromsø stift.

6. *A. piceus* Gyll. Langø, Hadsel, Østvågø; forholdsvis få eksplr.; men denne art forekommer mest tidligt om våren.
7. *A. borealis* Gyll. Talrige eksplr. fra Hadsel og Langøen.
8. *A. putridus* Hbst. Fra Langøen foreligger 5 individer. Optræder sparsommere end slægtens øvrige arter, jeg har dog samlet den talrig på Tromsøen i september og anser det for sandsynligt, at man på denne årstid vil finde den i antal også andetsteds.
9. *A. rufipes* L. Hadsel og Lødingen, kun et enkelt eksplr. fra hver lokalitet.
10. *A. depressus* Kugel. I stor mængde fra Hadsel og Langøen, begge former omtrent lige talrige, overgangsformer mere enkeltvis.
11. *Ægialia sabuleti* Payk. Kun et enkelt stykke fra Lødingen. Den forekommer udentvivl overalt, men da den mest holder sig på tør bund, helst sandgrund, og tæt ved søen, må den specielt søges på sådanne lokaliteter.

Serricornia.

1. *Corymbites affinis* Payk. Østvågø, et enkelt individ.
2. *C. æneus* L. Langøen, 2 typiske eksplr.; fra Lødingen og Østvågø et enkelt stykke af den pragtfulde blå form (svarende nærmest til *v. d.* Gyll.), som jeg også har taget på Herø.
3. *C. tesselatus* L. Fra Østvågø foreligger et enkelt eksplr. Sporadisk og meget sjelden i de 2 sydlige amter.
4. *Sericus brunneus* L. Lødingen, et enkelt individ.
5. *Cryptohypnus riparius* F. Hadsel, 6 stykker, Lødingen enkelt eksplr.
6. *C. rivularius* Gyll. Almindelig; foreligger fra Østvågø, Hadsel, Langø, Svolvær og Lødingen.
7. *C. (Negastrius) 4-guttatus* Lap. Lødingen, 6 eksplr. Den forekommer kun ved havstranden og er hidtil kun bemærket på få lokaliteter, men synes at være udbredt over hele stiftet.
8. *Cantharis figurata* Mnh. Fra Hadsel foreligger 4 individer.
9. *C. paludosa* Fall. Hadsel, Lødingen, fra hver lokalitet medbragt i 5 eksplr.

10. ***Rhagonycha limbata*** Ths. I et stort antal eksplr. fra Hadsel og Lødingen.
11. ***R. elongata*** Fall. Lødingen, 2 eksplr. Forekommer kun, hvor der findes furu eller gran, og den fattes derfor næsten overalt i kystdistrikterne. I Lødingen vokser endnu lidt furu.
12. ***Malthodes sp.*** i 2 eksplr. fra Lødingen kan jeg ikke for øieblikket med sikkerhed bestemme.

Rhynchophora.

1. ***Rhynchites betulæ*** L. Langøen, 4 eksplr., et større antal fra Lødingen.
2. ***Apion frumentarium*** L. Fra Østvågø foreligger et enkelt individ. Vidt udbredt men altid enkeltvis.
3. ***A. violaceum*** Kirb. Østvågø. Den findes allerede optaget i samme opsats, hvori Strand opregner ***Staphyliniderne,*** men medtages atter her for fuldstændigheds skyld.
4. ***Sitona flavescens*** Marsh. I et enkelt stykke medbragt fra Langøen.
5. ***Polydrosus tereticollis*** De Geer ***(undatus*** F.). Foreligger i 2 eksplr. fra Lødingen.
6. ***Otiorrhynchus nodosus*** F. Hadsel, Langø, Østvågø, Lødingen.
7. ***O. arcticus*** F. ***(blandus*** Gyll.). Langø, Østvågø, Svolvær, Hadsel. Langs kysten overalt med foregående og oftest i større antal.
8. ***O. ovatus*** L. Lødingen, 2 eksplr.
9. ***Barynotus schoenherri*** Zett. Kun et enkelt individ fra Langøen.
10. ***Erirhinus acridulus*** L. Hadsel, enkelt eksplr., Langøen, 2 stykker.
11. ***Tropiphorus obtusus*** Bonsd. Af mig taget i Sortland på Langøen 11te juli 1897.
12. ***Phytobius 4-tuberculatus*** F. Hadsel, et enkelt eksplr.
13. ***Coeliodes rubicundus*** Hbst. Et enkelt stykke foreligger fra Langøen.

*14. ***Ceutorrhynchus ericæ*** Gyll. Lødingen, 2 eksplr. Har ikke

tidligere været funden inden grænserne for Tromsø stift; på svensk side er den også observeret helt op til 68de grad.

15. *Anoplus plantaris* Naez. Overalt; medbragt fra Hadsel, Langø, Østvågø og Lødingen. Sortland (!).

Phytophaga.

* 1. *Zeugophora subspinosa* F. I 2 eksplr. medbragt fra Lødingen. Opføres her for første gang fra vor arktiske region, men jeg har allerede i 1898 taget den i Saltdalen.

2. *Chrysomela marginata* L. Langøen, et noget abnormt (ikke udfarvet) eksplr.

3. *Phytodecta pallida* L. Ligeledes et eksplr. fra Langøen. Sortland (!).

4. *Ph. 5-punctata* F. Et eneste eksplr. foreligger fra Lødingen.

5. *Phyllodecta vitellinæ* L. Hadsel, Lødingen.

Carnivora	49	Lamellicornia . .	11
Palpicornia . . .	6	Serricornia . . .	12
Brachelytra . . .	54	Rhynchophora .	15
Clavicornia . . .	3	Phytophaga . .	5

Summa 155 species.

Det foreliggende materiale, som er indsamlet i den mindst „sommerlige“ sommer, man her nord i en menneskealder har oplevet, får nærmest betragtes som en prøve på kvaliteten af Lofotøernes coleopterologiske fauna; en sådan førstegangs undersøgelse til og med under særlig ugunstige forholde vil selvfølgelig ikke kunne give noget sandt billede til erkjendelsen af dens virkelige karakter. Af *Carabider* tør vel det væsentligste være bleven bragt for dagens lys, af *Hydrocantharider* derimod må der restere et betydeligt antal. *Staphylinider* synes af hr. Strand at være samlede med forkjærlighed, men de 54 opregnede species repræsenterer dog sikkert ikke mere end $^1/_3$ af det virkelige antal. Alene *Lamellicornia,* som er de letteste at få en nøiagtig oversigt over,

kan betragtes som omtrent complette, idet der til de opregnede 11 arter ikke kan ventes tillagt flere end *Cetonia floricola* og *Trichius fasciatus;* den sidste er da også funden i Trondenes og den første på Hindøens nabo Bjarkø. Med mine iagttagelser fra Trondenes kunde jeg, som ovenfor berørt, have udfyldt en mængde huller for Hindøens vedkommende, men i denne publikation vilde jeg kun optage Strands egne fund, idet jeg overtog den del af materialet, som han ikke selv ønskede at bearbeide.

NEW SPECIES OR FORMS OF

MELOBESIEAE

BY

M. FOSLIE

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1902. NO. 2

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1902

Lithothamnion phymatodeum Fosl. mscr.

Thallus crustlike, 1—2 mm. thick, with wart-like or irregular excrescences; conceptacles of sporangia subprominent, 300—350 μ in diameter.

The species forms crusts on rocks in the upper sublitoral zone. It shows a striking resemblance in habit to *Phymatolithon polymorphum.* I do not know the extent of the crust, as I have seen but fragmentary pieces. It does not exceed 2 mm. in thickness, and the excrescences are frequently rather irregular, in part however rised in consequence on covering up extraneous objects.

The lower part of the thallus is destroyed by worms or other animals and, therefore, also the greater part of the primary hypothallic layer. New hypothallic formations are here and there met with; the cells of these are elongated, up to about 18 μ long, forming ascending bows. The perithallic layer is composed of cells which partly are square or almost square, 7—8 μ in diameter, partly and more frequently vertically elongated, 9—11 or up to 14 μ long and 6—9 μ broad. On a cross section is occasionally to be seen alternating long and short cells.

Of reproductive organs only sporangia are known. The conceptacles are convex or almost disc-shaped, subprominent, 300—350 or up to 400 μ in diameter seen from above, here and there crowded or almost confluent. The roof is intersected with 30—40 muciferous canals which are crowded in the central part, the latter often slightly depressed. This part most often gets dissolved at maturity, sometimes the whole roof and, therefore, emptied conceptacles appear seldom or only in part to be overgrown by newformed tissue. The sporangia are four-parted, about 100 μ long and 55 μ thick with enduring interwalls.

As remarked above the present species resembles *Phymatolithon polymorphum* in habit except with regard to the mentioned reproductive organs. It stands nearest to *Lithothamnion Sonderi* and rather approaches certain forms of this species. On the other hand it somewhat approaches forms of *L. californicum* which stick to an uneven substrat.

Occurrence. Pacific coast of North America: Puget Sound, Whidbey Island, Wash., Setchell and Gardner, No. 653.

Lithothamnion Sonderi Hauck.
Meeresalg. p. 273.

f. *pacifica* Fosl. mscr.

Excrescences more dicidedly branchlike, cells sometimes larger and conceptacles of sporangia less prominent than in the typical form.

Along the Pacific coast of North America an alga has been found, which at first sight seems to be fully identic with the European *L. Sonderi.* A closer comparison shows however, that in the American form the crust frequently develops excrescences which are more decidedly branchlike than in the other, although there appear specimens in both tracts which in this respect fully resemble each other. Besides the said form differs a little in structure, the cells on a cross section of the crust here and there being slightly larger than in the typical form of the species. The conceptacles of sporangia lie a little deeper and therefore often being less prominent than in European specimens, with most often thicker roof. Therefore I consider this form a separate one and propose to name it f. *pacifica.* It may however be remarked, that cystocarps are not yet known in the latter. In the typical form these organs appear in other specimens than the sporangia, but it is unknown whether so also being the case in f. *pacifica,* or whether the conceptacles are of the same shape.

The present form on the one side rather approaches *L. rugosum* f. *crassiuscula* in habit. I have seen but a fragmentary specimen of the latter form which perhaps represents a separate species, however at any rate more nearly connected with *L. rugosum* than *L. Sonderi.* The form in question on the other hand sometimes

reminds one in habit of young specimens of a form of *L. glaciale* appearing in shallow water. Besides it now and then approaches *L. phymatodeum* in habit and even in regard to the conceptacles of sporangia.

Occurrence. California: Pacific Grove, in low pools, *Setchell,* No. 1595 and 1596; Duxbury Reef, Marin County, in small pools in the rocks, *Setchell,* No. 1074 in part; and Puget Sound: Channel Rocks near Seattle, Wash., Setchell and Gardner, No. 654 in part.

Lithothamnion californicum Fosl.
Five new calc. Alg. p. 3.

f. *microspora* Fosl. mscr.

Conceptacles of sporangia 200—300 μ in diameter seen from above, occasionally not raised above the surface of the frond.

The present species is shown to be rather varying and appears in two different forms rather analogous to *Lithothamnion laeve* f. *macrospora* and f. *tenuis,* partly with large partly with small conceptacles of sporangia. The above f. *microspora* characterizes itself especially thereby, that the conceptacles of sporangia seen from above are 200—300 μ in diameter, thus smaller than in the typical form. They are partly subprominent partly not raised above the surface of the frond, in the latter case at least often caused thereby, that the sporangia for some reason are proportionally more slowly developed than the vegative part of the plant, such as now and then to be seen also in other species.

The species stands between *L. magellanicum* and *L. tenuissimum,* being very nearly related especially to the latter. It seems even to be a question whether this species ought to be considered specifically distinct from the last named one, which till now is known only from the west coast of Africa. In habit it sometimes much reminds one of *L. laeve.*

Occurrence. The form *microspora* known from Pacific Beach near San Diego, California, collected by Mrs. E. Snyder, comm. Mr. F. S. Collins; the typical form is met with in different places along the Pacific coast of America and northward to Puget Sound,

Channel Rocks near Seattle, Wash., here anastomosed with *L. Sonderi* f. *pacifica* (Setchell and Gardner, No. 654 in part).

Lithothamnion conchatum Setch. et Fosl. mscr.

Thallus forming plane or arching discs 0.5—1.5 cm. in diameter on *Cheilosporum;* conceptacles of sporangia subprominent, 0.7—1 mm., conceptacles of cystocarps subhemispheric-conical, 0.6—0.9 mm. in diameter.

If the hostplant, *Cheilosporum,* do not grow in too dense and irregular tufts and the species thereby being allowed to develop itself freely, it forms more or less plane and orbicular, about 0.5 mm. thick discs, partly shallowly undulating, partly not, and now and then feebly crenate. The plant is attached to the host in the lower central part, and in the free lower part most often being concentric zonate. The margin is sometimes and most frequently bent a little downwards, sometimes however upwards. This is what may be considered the typical form of the species. Often, however, more crusts are founded close to each other, become at length confluent and form clustered, more or less imbricate crustcomplexes over some branches of the host, partly attached with the whole lower part, partly here and there free, or, not seldom, more or less arching crusts form almost similar crustcomplexes nearly surrounding certain parts of the hostplant. Now and then a crust becomes proportionally thick and lumpy, up to 1.5 mm. in thickness, or almost square or angular, occasionally even with a short stalk.

A median section of a typically developed crust shows, that it is attached to the host with a rather feebly developed, coaxillate hypothallic layer, the latter sending forth perithallic rows of cells which are square, 9—15 μ in diameter, or more frequently vertically elongated, 12—24 μ long and 9—18 μ broad. In the freely developed part of the crust the hypothallic layer is frequently more vigorously developed, composed of cells which are most often 20—40 μ long, and sends forth upwards perithallic rows corresponding with the mentioned ones, but in somewhat thick crusts even downwards too.

The conceptacles of sporangia are crowded over the whole

thallus except a narrow peripherical portion. They are frequently subprominent, flattened subhemispheric, 0.7—1 mm. in diameter seen from above, and the roof is intersected with about 80 muciferous canals. The sporangia are four-parted and very large, 250—350 μ long and and 100—150 μ broad. The conceptacles of cystocarps also are crowded, often so densely that they become angular, subhemispheric-conical, 0.6—0.9 mm. in diameter seen from above. In thick and lumpy specimens they are exceptionally even developed in the lower part of the frond.

The roof of the conceptacles of sporangia appears frequently to get dissolved at maturity and the scars filled by new formed tissue especially in thin crusts. Sometimes however the conceptacles become in part overgrown even before the sporangia are mature, and at length fully overgrown, but the sporangia are then as a rule escaped. The conceptacles of cystocarps seem to be overgrown in the same proportion as the former, sometimes also these in part before the spores are mature, become however frequently emptied before fully overgrown. Such emptied and nearly overgrown conceptacles sometimes look, as if they had not or scarcely been raised above the surface of the frond, as the orifices now and then do not become covered before several layers of tissue are formed over the conceptacles, and therefore on a section appearing rather elongated. This however occasionally takes place also in other species.

The plant stands between *L. Patena* and *L. lichenoides,* in some respects forming an almost intermediate link between both, sometimes much resembling the former in habit, sometimes however rather differing.

Occurrence. Pacific coast of North America: Monterey, California, W. A. Setchell; and Port Renfrew (Port San Juan), Vancouver Island, B. C. on *Cheilosporum frondescens* between tide marks, collected by Mr. K. Yendo of Tokyo.

Goniolithon mamillare (Harv.) Fosl.
Melobesia mamillaris Harv. Ner. Austr. p. 111.

f. *litoralis* Fosl. mscr.

Thallus 0.5—1 cm. thick, forming crusts on rocks, with irregularly wartlike or short branchlike, knotty, more or less crowded excrescences.

As remarked in a pamplet in press[1]) I have considered a calcareous alga from the Pacific coast of North America to be a stunted form of *G. Brassica-florida* (Harv.), being on the other hand uncertain whether the latter and *G. mamillare* are anything more than forms of one and the same species. I am still uncertain whether these species in fact are specifically distinct, as only rather young specimens of *G. mamillare* are known, a species which at any rate is closely connected with *G. Brassica-florida.* I am certainly most inclined to consider both identic, but at present I do not venture to unite them. So also in regard to the above f. *litoralis.* I have seen but fragmentary and rather small pieces of this form, which seems to be rather varying. Besides the conceptacles are emptied in the fertile pieces seen and, therefore, I am not quite sure of the nature of the reproductive organs and want to call attention to this form, although I am scarcely of any doubt at all in regard to its relation to the one or other of the said species. I refer it here to *G. mamillare* on account of the fact, that the latter with certainty is known only from America, where on the other hand any typical specimen of *G. Brassica-florida* has not yet been met with.

The branchlike excrescences in f. *litoralis* are a little thinner than in the typical form, partly rather densely crowded or almost confluent, partly somewhat scattered and then more irregular in shape and thickness. The conceptacles are often smaller than in *G. Brassica-florida,* but otherwise agreeing in shape.

Occurrence. California: Point Fermin, San Pedro in hollows near highwater mark, Prof. Setchell, No. 1147; and Pacific Beach near San Diego, Mrs. E. Snyder, comm. Mr. F. S. Collins.

---

[1]) Die Lithothamnien des Adriatischen Meeres und Marokkos. — Wissensch. Meeresuntersuchungen. Abt. Helgoland.

Melobesia (Heteroderma) coronata Rosan.
Melob. p. 64.

f. *zonata* Fosl. mscr.

Thallus forming orbicular or suborbicular, concentric zonated crusts on *Lenormandia*. Conceptacles subconical or conical, partly 150—200 μ, partly 250—300 μ in diameter seen from above.

According to a young authentic specimen of *M. coronata* in my collection, the above plant appears to be so nearly related to the said species that it scarcely may be considered more than a form of it. The species is as yet but little known, especially with regard to tendency of variation, and I do not yet exactly know its structure. The form *zonata* differs in the surface being more or less distinctly concentric zonate, and the crust somewhat thicker. Besides, according to Rosanoff's description l. c. the basal cells seem to be a little shorter in the said form than in the typical one, and often with thicker walls. On a cross section of f. *zonata* the cells are frequently square or rounded, about 6—12 μ in diameter, now however with the longest diameter in horizontal now in vertical direction. The crust consists in the peripherical portions of a single layer of cells with rather small cortical ones. It becoms thicker towards the centre, where it is composed of at least up to four layers of cells, perhaps even more in older crusts than that examined by me.

There are to be found two kinds of conceptacles. A few ones examined were empty. The one kind, the largest conceptacles, are conical or nearly so, 250—300 μ in diameter seen from above and probably identic with the cystocarpic ones described by Rosanoff l. c. The other and smaller conceptacles are subconical, 150—200 μ in diameter seen from above, being however uncertain whether those of sporangia or perhaps antheridia.

The form in question is attached to *Lenormandia spectabilis*, here forming solitary crusts up to nearly 1 cm. in diameter, or frequently smaller ones which partly anastomose.

Occurrence. Hitherto only known from Port Elliot, South Australia, collected by Miss Brumsert and kindly communicated to me by Mr. Reinbold.

Melobesia (Heteroderma) marginata Setch. et Fosl. mscr.

Thallus forming orbicular crusts, at length extended patches on other algae, 50—100 μ thick; conceptacles of sporangia crowded, convex or subconical, 150—200 μ in diameter.

The plant at first forms small orbicular or sometimes rather irregular, purplish crusts on other algae. These crusts by and by anastomose and at length form extended patches almost covering certain parts of the frond of *Gymnogongrus linearis* or *Laurencia pinnatifida*. Steril specimens probably belonging to the same species have also been met with on *Odonthalia dentata*. The crust is 50—100 μ thick and composed of at least up to 9 layer of cells. The basal cells are almost square or, more frequently, vertically elongated, up to 12 μ long and 5—8 μ broad. The upper cells on a section are square or somewhat rounded, 6—8 μ in diameter, or vertically elongated, up to 10 μ long, occasionally forming short rows with the longest diameter in horizontal direction. The cortical cells are smaller. The cellwalls are frequently rather thick.

The conceptacles of sporangia are densely crowded almost over the whole frond, often so densely that the roofs partly anastomose, sometimes however forming small groups as in *Melobesia Cymodoceae*. They are convex but little prominent, or subconical, 150—200 μ in diameter seen from above. The sporangia are fourparted, 50—60 μ long and 25—30 μ broad.

Dried specimens of this species with emptied conceptacles somewhat resemble *Lithothamnion corticiforme* in habit. On the other hand the species approaches *Melob. zostericola* and *M. Cymodoceae.*

Occurrence. Pacific coast of North America: Bodega Bay, California, on *Gymnogongrus* and *Laurencia;* and Whidbey Island, Wash., on *Laurencia pinnatifida,* and in the same locality on *Odonthalia* (steril), Setchell and Gardner, Algae of Puget Sound No. 269, 270.

Melobesia (Eumelobesia) rugulosa Setch. et Fosl. mscr.

Thallus monostromatic exsept in the neighbourhood of the conceptacles, without cortical cells. Conceptacles of sporangia subconical, 120—150 μ in diameter.

This species forms minute crusts of indefinite shape which by and by anastomose, at length forming irregular rose-coloured or purplish patches on *Stenogramme.* The margin is frequently crenulate. The plant consits of a single layer of cells except in the neighbourhood of the conceptacles, and do not possess cortical cells. Seen from above the cells are 7—12 μ long and 5—7 μ broad. On a section they are shown to be square with rounded corners, 5—8 μ in diameter.

The conceptacles of sporangia are subconical, 120—150 μ in diameter seen from above, partly scattered partly rather crowded. The sporangia are four-parted, about 40 μ long and 25 μ broad.

The present species somewhat reminds one in habit of *Melobesia zonalis,* being however more delicate. Otherwise it seems to stand nearest to *M. Novae Zelandiae,* the latter however only known from a rather incomplete description.

Occurrence. Santa Monica, California, collected by Sarah P. Monks.

SPIDSER OG KNIVE

AF SKIFER

AF

K. RYGH

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1902. NO. 3

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

Hensigten med dette arbeide er ikke at optage de spørgsmaal, som arkæologisk og ethnografisk knytter sig til oldsagerne af den saakaldte arktiske gruppe, til nogen ny, indgaaende behandling. Øiemedet er først og fremst at give en saavidt muligt fuldstændig og nøiagtig oversigt over de hid hørende fund, som hidtil er gjorte i Norge. Jeg tror, at det er af megen betydning og til adskillig lettelse for dem, som beskjeftiger sig med arkæologiske studier at have ved haanden oversigtlige fortegnelser i systematisk ordning over større eller mindre grupper eller arter af oldsagfund, om det end maatte ansees for uopnaaeligt at faa det hele materiale udgivet paa samme maade*). Jeg antager derfor, at det kan være til nytte, naar jeg her til en begyndelse udgiver de samlinger, jeg har, af oplysninger om fund af spidser og knive af skifer. Den vil siden med lethed kunne holdes à jour af dem, som har brug derfor eller interesse deraf. Jeg har dog benyttet anledningen til ogsaa til slutning at give en oversigt over de meninger, som har været fremsatte om denne gruppe af vore oldsagfund, og den udvikling, som anskuelserne i tidens løb har undergaaet, og dertil at knytte nogle bemerkninger om spørgsmaalets stilling for tiden.

Med hensyn til anordningen af fortegnelsen skal jeg bemerke, at jeg har foretrukket at skille spidser og knive ud i særskilte for-

*) I denne forbindelse vil jeg ikke undlade at gjøre den bemerkning, at jeg tror, at det vilde have stor betydning, om den af professor O. Rygh førte geografiske katalog over alle norske oldsagfund, som var ført ned til 1898, og som efter hans død blev overdraget til universitetets oldsagsamling, kunde blive udgivet. Jeg antager, at dette verk vilde være til større nytte end den paatænkte registrering af alle faste fornlevninger, især fordi denne med de arbeidskræfter, som staar til raadighed, ikke har udsigt til at blive tilendebragt i en overskuelig fremtid, hvis den ikke skal indskrænke sig til at blive en codificering af de i literaturen allerede foreliggende oplysninger.

tegnelser, fordi dette giver en lettere oversigt over deres forskjellige udbredelse. De forholdsvis faa stykker, som er arbeidede af sandsten, er tagne med i fortegnelsen med bemerkning om det materiale, hvoraf de er dannede; derimod ikke pilespidserne af kvarts, fordi det ikke synes mig sikkert, at de hører til den samme oldsaggruppe som skiferspidserne. Af saadanne kjender jeg ellers kun 4: fra Nes i Grong, som nu er tabt og kun kjendt af beskrivelse, — fra Hemnes i Helgeland, T. 763, — fra Lundenes i Trondenes, Trs. 388, afb. Ab. 1879 fig. 58, — og fra Nesseby, C. 8065, afb. Ab. 1876 fig. 8; stykket fra Hemnes ligner dette fuldstændigt. Heller ikke er meisler og økser her medtagne, fordi jeg, hvor de er fundne uden forbindelse med andre oldsager, ikke anser det for muligt, ialfald ikke uden undersøgelse af de enkelte stykker at udskille dem, som hører hid.

Beskrivelserne af stykkerne er i den foreliggende literatur ofte meget ufuldstændig; jeg har imidlertid maattet indskrænke mig til at gjengive, hvad der forelaa, naar jeg ikke ad anden vei besad nærmere oplysninger.

Da den række af typer af disse arter af oldsager, som foreligger i „Norske Oldsager", er noget vel knap til, at man altid kan anskueliggjøre et stykkes form ved henvisning til dette verk, kunde jeg have ønsket ved denne leilighed at fremstille en fyldigere række. Dette har ikke ladet sig gjøre; men jeg har dog benyttet anledningen til at ledsage fortegnelsen med endel afbildninger.

Fortegnelsen er for den trondhjemske samlings vedkommende ført ned til udgangen af 1902, for Bergens, Stavangers og Tromsø museers samlinger til udgangen af 1901 og for universitetets til udgangen af 1900.

Brugte forkortelser: Ab. = Aarsberetning fra Foreningen til fortidsmindesmerkers bevaring, citeret efter aargang og side. Thj. VSS. = Thj. Videnskabsselskabs Skrifter, ligesaa. B. Aarb. = Bergens Museums aarbog, ligesaa. St. A. = Stavanger Museums aarshefter, ligesaa. N. Fornl. = Nicolaysen, Norske Fornlevninger. C. = Universitetets oldsagsamling. B. = Bergens Museums do. St. = Stavanger Museums do. T. = det trondhjemske Videnskabsselskabs do. Trs. = Tromsø Museums do. De tilføiede tal betegner stykkernes katalognumere. Lor. = A. Loranges Katalog over Bergens Samling 1876. R. = Norske Oldsager af O. Rygh.

Spidser af Skifer.

(Spydspidser eller Pilespidser).

Smaalenenes Amt.

1. **Skjeberg,** Syverstad. Brudstk. nærmest odden. C. Ab. 1868, 59.

Akershus Amt.

2. **Nittedalen,** Østby. Lysgraa sk., med agnorer. C. 5492. Ab. 1871, 80.
3. **Ullensaker,** Hanestad. Brudstk. af sk., mulig af en større spydspids. C. 14488. Ab. 1888, 160.

Hedemarkens Amt.

4. **Ringsaker,** Onsum (Ringsakers Skovbygd). Lysgraa sk. med grønligt skjær, med agnorer, = R. 88. C. 10580. Ab. 1881, 139.
5. **Aasnes,** Opsal. Liden pilespids med agnorer. C. 4837. Ab. 1869, 73.
6. **Grue,** Finskogen, ved søen Røgden. Sandsten. Brudstk. C. 6511. Ab. 1873, 72.
7. „ „ , i samme egn. Odstykke. I bruddet sees spor af et gjennemboret rundt hul. C. 18476. Ab. 1896, 77.
8. **Vaaler,** Østre Stræte. Som R. 88, 13 cm. lang, 2 cm. bred. C. 4003. Ab. 1867, 37, afb. smst. fig. 2.
9. **Trysil,** Sætre. 3, alle ufuldstændige, en = R. 86, en anden = R. 88, af den tredie kun odstykket. F. nær sammen. C. 9325 ff. Ab. 1879, 182.
10. **Kvikne,** Brevatsli. Svær spydspids med agnorer, jfr. R. 88. Graa sk. T. 1813. Ab. 1877, 33.
11. „ , Kasttjernet. Odstykke af en fin, smal pilespids. Hvidgraa sk. T. 1858. Ab. 1877, 36.

Kristians Amt.

12. **Jotunfjeldene.** Pilespids med agnorer som R. 88, hak i eggene nedentil. Graa sk. C. 10491. Ab. 1881, 133.

13. **Jotunfjeldene.** Pilespids, jfr. R. 86, 88, men med næsten tvert indskaarne agnorer. Sort sk. C. 16263. Ab. 1891, 94.
14. „ Pilespids af lign. form, smal; ganske smaa agnorer. Graa sk. C. 16264. Ab. 1891, 94.
15. **Vang,** Olasæteren (paa høifjeldet). Lig R. 88, nærmest pilespids. Sortgraa sk. C. 17872. Ab. 1894, 134.

Buskeruds Amt.

16. **Hol,** Raksteindalen sæter. Ufuldst., jfr. R. 88. C. 3552. N. Fornl. 763.
17. **Aal,** Nystøl sæter paa Hemsedalsfjeldet. Stkr. af en stor spydspids med midtfure efter tangen, jfr. Stockholms-beretn. 1874 s. 200 fig. 9. Rødbrun sk. C. 8616. Ab. 1878, 243.

Jarlsberg og Larviks Amt.

18. **Tjølling,** Vikerøen. Tversnit som en skjev firkant og usædvanlig tyk; tverre agnorer. Graa sk. C. 10490. Ab. 1881, 131.
19. **Brunlanes,** Omsland. Brudstk. Rødbrun sk. C. 3818. N. Fornl. 772.

Bratsberg Amt.

20. **Bamle?** Odstykke, jfr. R. 83, men meget tykt, tvert afskaaret nedentil. Mørkgraa sk. C. 16343. Ab. 1891, 100.
21. **Tinn,** oppe i fjeldet. Pilespids = R. 88. Hak i eggene nærmest agnorerne. Lys-violet sk. C. 11709. Ab. 1884, 47.
22. **Laardal,** Huvestad. Jfr. R. 88. C. 2016. N. Fornl. 775.
23. **Rauland,** Berge. Ufuldst. Tverre agnorer. C. 1180. N. Fornl. 232.
24. „ , ved Tokkeelven strax søndenfor Dalen. Skiens M.

Lister og Mandals Amt.

25. **Mandal,** Kanten. Jfr. R. 88. Lysgraa sk. C. 8893. Ab. 1878, 261.
26. „ , Ime. Spydspids, jfr. R. 86. Midtryg kun paa den ene side, jevnt afrundet paa den anden. Mørkgraa sk. F. en 100 skridt fra frg. C. 8896. Ab. 1878, 261.

27. **Vanse,** Skeime. Pilespids med agnorer, jfr. R. 88. St. 1639. Ab. 1887, 135.

28. „ , Østhassel. Spydspids med agnorer, jfr. R. 86, 88. F. i et firkantet hul i en myr, fyldt med fin sand. B. — B. Aarb. 1901, nr. 12 s. 4.

Stavanger Amt.

29. **Egersund,** Ogne. Liden spids som R. 84. B. 4355. Ab. 1885, 85.

30. **Haa,** Lode. Odstykke af en pilespids, f. paa en „flintmark". Lysgraa sk. B. 3486. Ab. 1880, 246.

31. **Lye,** Steinsland. Brudstk. Graagrøn sk. F. i udmarken, som det synes, sammen med pilespidser og skrabere af flint. St. 1198. Ab. 1880, 279.

32. **Klep,** Orre, paa Orresanden, hvor der gjøres talrige fund af flintsager, formentlig et flintverksted. Pilespids med smaa agnorer. Graablaa sk. B. 3895. Ab. 1881, 100.

„ , „ , samme sted. Pilespids med agnorer, kun 2,4 cm. lang. Den ene side flad, den anden facetteret. B. 3958. Ab. 1881, 103.

„ , „ , samme sted. Et midtstykke. B. 3961. Ab. 1881, 103.

„ , „ , samme sted. Pilespids med agnorer. B. 4008. Ab. 1882, 103.

33. „ , Skeie. Pilespids med agnorer, f. ved grøftegravning med en flintsag og 3 pilespidser af flint, dog ei at anse som samlet fund. B. — B. Aarb. 1901, nr. 12 s. 23.

34. ? „ , Braud. Et odstykke, „ubestemt eller mindre sikkert". F. paa en „flintmark". B. 3488. Ab. 1880, 247.

35. „ , Tu. Midtstykke af en pilespids med spidst ovalt tversnit. F. paa en mark, hvor der indsamles flinter. B. 3396. Ab. 1879, 227.

36. „ , Grude, ved Grudevandet, formentlig paa den samme flintverkstedplads, som andensteds kaldes Lendeholane (N. Fornl. 788). B. 3021. Ab. 1875, 46.

37. „ , Grude, paa Holeheien (forveksling med Holeheien i Bore sogn?). Pilespids med agnorer, fra en flintmark. B. 4538. Ab. 1888, 175.

38. **Klep,** Bore (i Boremarken). Pilespids med tverre agnorer. Mørk, graagrøn sk. St. 4. Ab. 1878, 291.
39. „ , Bore (som det synes ikke paa samme Sted). Pilespids af lignende form, brudstk. St. 5. Ab. 1878, 292.
40. „ , Bore (Boresanden). Brudstkr., et odstykke og et midtstykke af 2 smaa spidser, den ene med midtryg. I en flintmark. B. 3852. Ab. 1881, 95.
41. „ , Skaseim. Pilespids med smaa agnorer, med midtryg paa den ene side og jevnt afrundet paa den anden. — Midtstykke af en lignende spids. F. sammen paa en flintmark. B. 4089. Ab. 1882, 111.
42. „ , Sele, ved Tangerhaugen, hvor der optages en mængde flintsager: 4 pilespidser; om to siges, at de er uden agnorer, og det gjælder vel ogsaa de andre; den ene med næsten kvadratisk tversnit; en af grøn, en af mørk graasort, en af brungraa og en af brun sk. B. 3891 ff. Ab. 1881, 100.
43. „ , Sele. Liden pilespids, jfr. R. 84. Det siges ikke, om den er f. paa samme plads som de frg. B. 3894. Ab. 1881, 100.
44. „ , Holeheien i Bore. Brudstk. af en liden pilespids, formentlig f. paa samme boplads som de flg. B. 4910. Ab. 1892, 125.

„ , Holeheien. 3 smaa spidser, hvoraf de to med smaa agnorer, den 3die kun et odstykke, f. paa en boplads fra Sta. med en mængde flintsager m. m. B. — B. Aarb. 1899, 1 s. 17 ff., afb. s. 18 figg. 1—3.

45. „ , etsteds paa sydsiden af Figga elv. Brudstk. af en spids. St. 6. Ab. 1878, 292.
46. „ , ligesaa. Brudstk. af en liden spids. St. 7. Ab. 1878, 292.
47. „ , i prestegjeldet. Som R. 86, temmelig bred. B. 4741. Ab. 1891, 125.
48. „ , i prestegjeldet. Smaa agnorer, jfr. R. 88. Graa sk. C. 18780. Ab. 1897, 61.
49. **Haaland,** Sole, Solesanden. Stort flintverksted. 2 smaa pile-

spidser med agnorer, ca. 5 cm. lange, den ene = R. 84 (tilligemed 2 meisler af skifer). B. 2959. Ab. 1874, 85.

Haaland, Solesanden. Flintverksted. Odstykke af en spids af skifer. B. 3335. A. 1879, 223.

„ , Solesanden. Pilespids, jfr. R. 83, knap 5 cm. lang, med smaa agnorer. B. 3647. Ab. 1880, 268.

„ , Solesanden. Pilespids med tverre agnorer. B. 4249. Ab. 1884, 85.

„ , Solesanden. Brudstk. af pilespids. B. 4255. Ab. 1884, 86.

„ , Solesanden. Ufuldst. pilespids med firesidet tversnit, nu 6 cm. lang. B. 4271. Ab. 1884, 91.

50. „ , Ølbør, Solestranden. Flintverksted. Pilespids med tverre agnorer, 4,3 cm. lang. B. 4248. Ab. 1884, 85.

„ , Ølbør, smst. Pilespids med agnorer og hul ovenfor tangen, kun 3 cm. lang. B. 3960. Ab. 1881, 103.

51. **Hetland,** Udlandhaug. Pilespids med agnorer. St. 2328. St. A. 1900, 95.

52. **Strand,** Tau. Spydspids, jfr. R. 87, 27 cm.(?) lang. B. 4524. Ab. 1887, 127.

Søndre Bergenhus Amt.

53. **Ullensvang,** Hovland. Spids med agnorer, omtr. 11 cm. lang, jfr. R. 83. C. 195. N. Fornl. 377.

54. **Eidfjord,** Finsberg, paa høifjeldet i Finsedalen. Midtstykket af en pilespids af sort sk., et emne til en lignende(?), en pilespids af gulhvid sk. med agnorer, kun 3,3 cm. lang, f. sammen med stykker af flint og kvarts i en gammel bodtomt. Paa samme sted, men som det synes i en anden tomt, er f. nogle stykker af jern. B. 4727. Ab. 1890, 129, jfr. Ab. 1891, 39 og 1892, 31.

55. **Finnaas,** Vespestad. Odstykke af en spids af grønlig sk., nu 7 cm. langt. F. paa en Stenaldersboplads. B. Aarb 1901, nr. 5, s. 15. Afb. fig. 3.

Nordre Bergenhus Amt.

56. **Selje,** Kvaleim. Grøn sk., med agnorer, jfr. R. 86, flere tverhak over midtryggen, 10 cm. lang. B. 4323. Ab. 1885, 78.

57. **Indviken,** Hilde. Ufuldst., smal pilespids, grønlig sk. B. Aarb. 1901, nr. 12 s. 28.

Romsdals Amt.

58. **Aalesund,** byens grund. Jfr. R. 88? Graagrøn sk., smaa agnorer, mangler odden, men dog nu 28 cm. lang. B. 4252. Ab. 1884, 85.

59. **Haram,** Synnes paa Vigra. Smaa agnorer, jfr. R. 86. Omtr. 21 cm. lang. C. 4514. Ab. 1868, 116 og fig. 8.

60. **Akerø,** Rakvaag. Ufuldst. pilespids, jfr. R. 88. Hazelius 33450.

61. ?„ , Sundsbø. Graa sk. Tabt? Thj. VSS. 1890, 255.

62. ?**Frænen,** Feten. Spydspids, sandsynlig af sk. Tabt. Thj. VSS. 1890, 255.

63. „ , Stavik. Bagstykket mangler; nu 13 cm. lang, næsten retlinjet indsmalning. Graa sk. T. 6869.

64. **Vestnes,** Frostad. 4 spidser af lys sk., deraf kun 1 omtr. fuldst., 9,2 cm. lang; denne og den ene af de ufuldst. har smaa agnorer, jfr. R. 88. F. i myrland i et gruslag under myrtørven. C. 10085 ff. 10194. Ab. 1880, 197. 206.

65. **Veø,** Ødegaard. Pilespids af graa sk., med sterke agnorer, ufuldst. F. sammen med en økse af lerskifer som R. 14. T. 4408. Ab. 1892, 98.

66. „ , Steinsaa. Graa sk., med agnorer. C. 2163. N. Fornl. 544.

67. „ , Ottestadviken. Tvilsom spids af sk., maaske et ufuldendt stykke. T. 6602.

68. **Eid og Vold,** Haukaberg. Pilespids af sk.? Tabt. Ab. 1877, 177.

69. **Øksendalen,** Flaa(?). 2 spidse af graa sk., den ene tvert afskaaren bagtil, den anden, som er usædvanlig bred, afrundet bagtil og der forsynet med et hul. F. sammen

med et ovalt stykke af sk. med et hul ved hver ende. T. 3903 ff. Ab. 1889, 83.

70. **Stangvik,** paa fjeldet ovenfor Stangviklien. Graa sk., jfr. R. 86. 14 cm. lang. T. 5765. Ab. 1899, 146.

71. **Tingvold,** ukj. sted. Sort sk. Har havt agnorer, som nu ligesaavel som odden er afbrækkede; nu 12 cm. lang. Har havt 2 hul ovenfor tangens rod. T. 6640.

72. **Kvernes,** Bremsnes. Uden agnorer, 11 cm. lang. C. 5143. Ab. 1870, 73.

73. ? „ , Steinsvik. Efterligning i en kridtagtig masse af en skiferspids med agnorer, 2 cm. lang, f. paa samme sted som en smalmeisel og et andet stykke af flint. C. 5411. Ab. 1871, 75. 1877, 175.

74. **Aure,** Tevik. Med agnorer, 9 cm. lang. F. under nylandsbrydning, mindst 2 alen dybt. C. 5510. Ab. 1871, 81.

75. „ , Romundset. Blaagraa sk., som R. 88 med indhak over ryggen ovenfor tangen, 10 cm. lang, men ufuldst. ved odden. C. 11, 975. Ab. 1884, 64.

76. „ , Aakvik. Graa sk., jfr. R. 88, men med tverre agnorer, 14,5 cm. lang. T. 3417. Ab. 1886, 116.

77. „ , Engdal(?). Mørkgraa sk., jfr. R. 86. Nu 12 cm. lang, men ufuldst. i odden. T. 5103. Ab. 1897, 87.

78. 79. **Nordmøre fogderi.** 2 pilespidser, den ene af graa sk., staar mellem R. 86 og 86, 8 cm. lang, den anden af brunlig sk., som R. 88, 7 cm. lang. T. 5243 f. Ab. 1898, 111.

Søndre Trondhjems Amt.

80. **Hevne,** Helland (Kvernviken). Ufuldst., nu 12,5 cm. lang, men maa have været meget lang og usædvanlig jevnbred. Graa sk., med smaa agnorer. T. 3001. Ab. 1883, 86.

81. „ , Strand. Ufuldst., afbrækket ved begge ender, graa sk., smal. T. 1593. Ab. 1875, 64.

82. „ , Hollen. Rødbrun sk., med agnorer, 11,5 cm. lang, usædvanlig bred, „f. med en Mængde andre Stenredskaber, som nu er tabte". B. 2700. Lor. 28.

83. **Hevne,** Skorillen. Mørkgraa sk. Jfr. R. 88. Nu 15 cm. lang, men har været betydelig længere, 5 cm. bred over agnorerne. T. 6666.

84. „ , Hevnskjel. Ufuldst., rødbrun sk., jfr. R. 86. T. 3002. Ab. 1883, 86.

85. „ , Hevnskjel. 4 spidser, utvivlsomt af sk. Tabte. Sandsynlig, men ikke sikkert at betragte som samlet fund.

86. „ , Bjørkø. Lysgraa sk., afb. her som fig. 1 i $^2/_3$ maalestok, 14,5 cm. lang, sterkt buede egge. T. 6667.

Fig. 1. $^2/_3$.

87. **Hiteren,** Svankil. Grønlig sk. Har været ualmindelig stor, nu c. 25 cm. lang, men afbrudt ved begge ender, nær 6 cm. bred paa midten. Har utvivlsamt ikke havt agnorer. B. 3043. Lor. 28. Ab. 1875, 47.

88. „ , Fjeldvær. Sort sk., jfr. R. 86. Nu 13 cm. lang, men noget ufuldst. T. 6527. Ab. 1901, 376.

89. **Frøien,** Dalø. Rødbrun sk. Med agnorer. Ufuldst., nu 6,5 cm. lang, temmelig smal. T. 2710. Ab. 1882, 122.

90. „ , Skjønhals. Gulgraa sk. Med agnorer, som nu ligesom tangen er afbrudte. Eggene retlinjet skraanende mod odden. Nu 8,5 cm. lang. Der har maaske været et hul gjennem tangens rod.

91. **Ørlandet** (Agdenes), Baret. Ufuldst., af violetgraa sk., uden agnorer, jfr. R. 87. Nu c. 10 cm. lang. F. i en myr, i nærheden af, men ikke sammen med 3 skeformede skrabere og en flække af flint, og et snes skridt fra spidsen fandtes en økse af sk. som R. 14. T. 1390. Ab. 1874, 55.

92. „ (do.), Baret. Odstykke af en spids af rødbrun sk., snarest uden agnorer. F. udenfor indgangen til en fjeld-

hule med spor af beboelse. T. 2661. Ab. 1881, 116. Paa samme gaard er videre f. en økse som R. 12, og stkr. af slibestene.

93. **Ørlandet** (Agdenes), Sæternes. Brudstk. af midten af en smal spids. — Do. af do. af en bred spids. — Brudstk. nær odden af en temmelig stor spids, uden midtryg. — Spids med afbrudt od, med agnorer og bladformet tange, har knap været 8 cm. lang, men er 3 cm. over agnorerne, skarp indsmalning til odden. — Brudstk. af en slank spids, sandsynlig R. 88. — Spids, nærmest lig R. 86, men uden midtryg paa den ene side, 8,5 cm. lang. — Brudstk. af en tyk spids med afrundede bredsider, temmelig smal. — Hel spids, lig R. 86, men slankere, 12,5 cm. lang. Hertil kommer emner af arbeidsrester af sk. Videre er paa gaarden fundet 3 ufuldst. eneggede knive af sk. Stedet er vel at betragte som en boplads. Alle stkr. fra Sæternes er af graa, tildels lidt brunlig sk.

94. „ (do.), Terningen. Brunlig graa sk. Uden agnorer, skaftstykket dannet ved indsmalning, 12 cm. lang og 4,5 cm. bred, saaledes ualmindelig undersætsig. T. 1389. Ab. 1874, 55.

95. „ (do.), Selven. Brudstk. af en spids, som maa have været temmelig stor; odstykke og bagstykke mangler. Midtryg. Rødbrun sk. T. 5272. Ab. 1898, 112.

96. **Bjugn** (Skjørn), Frengen. Rødbrun sk. Smal med ganske smaa agnorer, skarp midtryg. Har været omtr. 11 cm. lang. T. 2541. Ab. 1881, 109.

97. „ , Ærvik (eller Bakken). 17 cm. langt brudstk. af en meget stor spids, indtil 5 cm. bredt; jevnt afrundede sider. Har ikke havt agnorer. Rødbrun sk. T. 4219. Ab. 1891, 114.

98. „ , Botngaarden. Med agnorer, jfr. R. 86, c. 12 cm. lang. Graa sk. T. 1288. Ab. 1874, 47.

99. „ , Botngaarden. C. 12 cm. lang, indtil 4 cm. bred. Den bagre del noget beskadiget, men har neppe havt

agnorer. Har snarere lignet den fra Terningen ovf. Lysgraa sk. F. c. 100 m. fra den frg. Paa samme gaard er fundet en skiferkniv, dog ei sammen med nogen af spidserne.

100. **Aafjorden,** Lysøen. Jfr. R. 88, 14 cm. lang. Rødbrun sk. T. 5111. Ab. 1897, 98.

101. „ , Tiltrem. Jfr. R. 86, meget buede egge, 9 cm. lang. Graa sk. T. 2833. Ab. 1882, 130.

102. „ , Aa. Uden agnorer og tange, bagre ende afrundet med en hulrand opover bladet og i denne et hul. Den øvre del smalner ind med svagt indadbuede egge. 16 cm. lang. Grønlig graa sk. T. 1555. Ab. 1875, 61.

103. „ , Dolmsetviken. Jfr. R. 88, temmelig jevnbred. Tangen har en indhulning i enden. Ufuldst. i odden, nu 9 cm. lang. Graa sk. T. 3653. Ab. 1887, 99.

104. „ , Fosmo. Jfr. R. 86, afb. nedf. som fig. 2 i $^2/_3$ maalestok; sterkt sprikende og lange agnorer. 12 cm. lang, 3,5 cm. bred nedentil. Sortgraa sk. T. 5424. Ab. 1898, 114.

Fig. 2. $^2/_3$.

105. „ , Morken. Jfr. R. 86 Har 3 hak tvert over ryggen paa hver side. 14 cm. lang. Sortgraa sk. T. 5443. Ab. 1898, 116.

106. „ , Butli. Jfr. R. 86. Ualmindelig bred tange. 12,5 cm. lang, 3,5 cm. bred over agnorerne. F. i en myr i ringe dybde. T. 6000. Ab. 1900, 267.

107. **Bjørnør,** Løvvik (hovedgaarden). Jfr. R. 86, men med rette indskjæringer mod tangen istedetfor agnorer. Mangler odden, nu 12 cm., men opr. vist 17—18 cm. lang, nedentil 4 cm. bred. Graa sk. T. 4945. Ab. 1896, 98.

108. **Bjørnør,** Løvvik (pladsen Grønvollan). 6 spidser foruden 2, hvis ægthed er noget tvivlsom. Af de første er en stor, som R. 86, omtr. 11 cm. lang og nær 4 cm. bred over agnorerne, — en liden af en med R. 83 beslægtet form med smaa agnorer, paa den ene side orneret med to ziksakstriber efter længden, — brudstk. af en smal, slank spids med agnorer og liden, bladformet tange, — et ved begge ender afbrudt stykke af en smal spids, — odstykke af en liden, meget smal spids, — brudstk. af en liden, meget tynd spids. Den sidste af rødbrun, alle de øvrige af graa sk. De to tvivlsomme mangler begge den bagre ende, den ene er af en usædvanlig tresidet form, den anden har firesidet tversnit og meget spids od. Alle er fundne paa en boplads fra stenalderen, i en li ved søen mellem to berghamre, sammen med en hel del knive af skifer og sandsten, en liden økse af skifer af en form, som ligner R. 14, en ufuldstændig, fint tilhuggen, meget smal og slank pilespids af flint med en hulning i den bagre ende, en samling andre stykker af flint, deriblandt et med tilhuggen skraberegg, og endelig med flere af de ovale stene med omgaaende fure efter længden. T. 4733. 5095 ff. 5340 ff. Ab. 1894, 147. 1897, 86. 1898, 114.

109. „ , Løvstrand. 5 spidser: den bagre del af en stor spids med agnorer og tange, jfr. R. 86, 3,5 cm. bred over agnorerne, — odden af en flad spids, nær 4 cm. bred ved bruddet, — en ved begge ender afbrækket, maaske heller ikke fuldendt spids, nu 12 cm. lang, indtil 3,5 cm. bred, — ufuldst., smal og slank spids med smaa agnorer og tange, nærmest lig R. 88, det levnede 7,5 cm. langt, kun 1,5 cm. bredt, — stykke af en stor spids, jfr. R. 86, tangen og det meste af agnorerne afbrækket ligesom et stort stykke ved odden, nær 4 cm. bred nedentil. Alle af graa sk. De er fundne paa en boplads, dels paa hovedgaarden, dels paa den tilstø-

dende plads Storvik, sammen med 5 knive af skifer, et emne af do. og ovale stene med fure efter længden. Stykker af flint er ikke indkomne fra denne plads. T. 4054 ff. 5339. Ab. 1890, 97. 1898, 114.

110. **Bjørnør,** Aakernes. 7 spidser og 1 usikkert brudstk.: en jfr. R. 86, c. 12 cm. lang, — en jfr. R. 83, kun lidt over 1 cm. bred, men har sandsynlig været 10—11 cm. lang, nu afbrækket i odden, — 4 brudstkr. af forskjellige spidser, hvorpaa begge endestykker mangler, høist lidt over 1 cm. brede, — bagstykket af en spids, som nærmest har lignet R. 88 med en liden indbugning i enden af tangen; denne er af rødbrun, medens alle de øvrige stykker af fundet er af graa sk. — F. sammen med nogle brudstkr. af knive af sk., nogle ufuldendte stkr. af sk., verkstedrester af flint og endel ovale stene med omgaaende fure efter længden. Pladsen, der ligger øverst i en ned til søen svagt heldende li, lige overfor Løvstrand paa den anden side af Nunfjorden, maa ansees som en boplads. T. 3178. 4892 ff. 5100. 5600. Ab. 1884, 71. 1896, 94. 1897, 86, 1899, 141.

111. „ , Salbuvik. 4 spidser: den forreste del af en stor af rødbrun sk., det bevarede 9 cm. langt, og nær 4 cm. bredt nedentil, ikke meget tyk, — en hel, som R. 86, men med udad udvidet tange, 11 cm. lang, 3 cm. bred over agnorerne, af graa sk., — et midtstk. af en spids, der maa have været meget lang, og er temmelig tyk, nu 10 cm. langt og indtil 3,5 cm. tykt, af mørkbrun sk., — en i begge ender afbrækket spids af smal, slank form, med ophøiet midtryg paa den ene side, flad paa den anden, af graa sk., — f. sammen med 2 ufuldst. knive af sk., en liden skraber af flint, stkr. af en plade af sk. med regelmæssigt indridsede furer og et stk. af en flad slibesten af sandsten. Ogsaa dette sted maa ansees som en boplads, hvor der er foregaaet tilvirkning af stenredskaber. T. 5338. 6046. 6543 f. Ab. 98, 114. 1900, 269. 1901, 377.

112. 113. **Bjørnør,** Harsvik. 2 spidser: en jfr. R. 86, med tange, der udvides i bredde udad, meget sterke agnorer, 15 cm. lang, 4 cm. bred over agnorerne, — en med manglende od af samme type, men med mindre agnorer og tange af alm. form, har paa den ene side hak over midtryggen paa hele den bevarede længde, vel ornamentale, paa den anden nogle indridsede ruder. Begge af rødbrun sk. F. ikke ganske nær hinanden sammen med ovale stene med furer efter længden. T. 2639. 2690. Ab. 1881, 115. 119.

114. „ , Gutelvik. Liden spids, vel 6 cm. lang, bladet jevnt 1,5 cm. bredt med skarp indsmalning til odden. Eiendommelig ved, at den har ganske smaa agnorer, og at tangen baade er ualmindelig lang (omtr. halvt saa lang som bladet) og oventil kun ubetydeligt smalere end bladet. Fint arbeidet. Rødbrun sk. T. 1212. Ab. 1873, 46.

115. „ , Osen. Uden agnorer, bagtil forsynet med en indbugding og med en hulrand et stykke op over bladet, og i hver kant et indhak til befæstning af skaftet. Jfr. i hovedtypen R. 85. 12,5 cm. lang, men lidt ufuldst. i odden. Graalig brun sk. T. 4672. Ab. 1894, 144.

116. **Stadsbygden** (Rissen), Fallin. Originalen for R. 87, tilspidset til begge ender, omtr. 22 cm. lang. Sortagtig sk. T. 1338. Ab. 1874, 51.

117. „ (Lensviken), Bondviken. 2 spidser af rødbrun sk., begge i hovedtypen lig R. 86, den ene 12 cm. lang, den anden nu lidt ufuldst. Paa den ene er der en indbugning i tangens ende; begge har i den nedre del 3 hak over ryggen paa begge sider. F. i samme jordstykke, hvor der ogsaa er f. en økse af sten med skafthul. T. 2250. 2626. Ab. 1879, 215. 1881, 113.

118. **Børsen,** Halsen. Ufuldst. pilespids med agnorer. Tabt.

119. **Meldalen.** Nær grændsen af Rennebu. Som fig. 8 nedenfor. Midtryg. Ca. 10 cm. lang, 1,5 cm. bred. (Eies af Dr. Støren).

120. **Opdal,** Dørrem. Som R. 86 med lange agnorer, 11,5 cm. lang, indtil 3 cm. bred. Nederst paa bladet 3 tverfurer over ryggen. Lysgraa sk. T. 4480. Ab. 1893, 126.

121. „ , Vang. Jfr. R. 88, smal, med rette indskjæringer mellem bladet og tangen. Ufuldstændig, har været omtr. 10 cm. lang. Graa sk. T. 1436. Ab. 1874, 57.

122. „ , Engan. Afb. nedf. som fig. 3 i $^2/_3$ maalestok. Temmelig jevnbredt blad med skarp tilspidsning af odden, kort, liden tange, indadbuet i enden. 15,5 cm. lang, indtil 2 cm. bred. Graa sk. T. 2077. Ab. 1878, 288.

Fig. 3. $^2/_3$.

123. „ , Rise. Ualm. liden, kun 5 cm. lang, indtil 1 cm. bred, ogsaa meget tynd. Næsten rette indskjæringer mod tangen. Graa sk. T. 4764. Ab. 1895, 46.

124. „(?) eller Orkladalen(?). Med hensyn til afslutningen bagtil som R. 85 med indbugning og hulrand, men i form forøvrigt mere lig R. 88. Har opr. været omtr. 15 cm. lang. T. 6281. Ab. 1901, 359.

125. **Røros,** Jensvold. Uden agnorer. 12 cm. lang. C. 3738. N. Fornl. 829.

126. „ , Hitterdalen. Nærmest som R. 88, men med rette indskjæringer mod tangen istedetfor agnorer. Ufuldst., smal og slank; nu 10 cm. lang, 1,5 cm. bred nedentil. Blaagraa sk. T. 4943. Ab. 1896, 97.

127. **Støren,** Røsbjørgen. Uden agnorer, flad efter midten med brede eggslibninger; har bagtil sin afslutning i en skraat gaaende kvartsstribe. Har været ca. 17 cm. lang; største bredde nærmere den bagre ende nær 5 cm. Blaagraa sk. T. 2871. Ab. 1882, 134.

128. **Strinden?** Smaa, næsten ret indskaarne agnorer, ca. 7 cm. lang, lidt over 1 cm. bred, altsaa meget smal. Trs. 267. Ab. 1877, 45.

Nordre Trondhjems Amt.

129. **Frosta,** Valberg. Som R. 86, men mere jevnbred og med sterkere indsmalning mod odden. 14,5 cm. lang, 3 cm. bred over agnorerne. Brunlig sk. T. 955. Ab. 1872, 56.

130. **Verdalen,** Stiklestad. Afb. nedf. som fig. 4 i 1/2 maalestok. Fint arbeidet med meget skarp midtryg. 9,5 cm. lang, indtil 1,5 cm. bred. Graa sk. T. 2143. Ab. 1879, 207.

Fig. 4. 1/2.

131. **Inderøen,** Klefstad. Den forreste del af en af de flade, brede spidser, som maa have havt betydelig størrelse. Det levnede er 14,5 cm. langt, ved bruddet 4,2 cm. bredt. Brunlig graa, flammet sk. T. 1009. Ab. 1872, 58.

132. **Stenkjær,** Vaattabakken. 2 spidser, den ene nærmest lig R. 88, 13 cm. lang, 2,5 cm. bred over agnorerne, — den anden afbrudt ved begge ender, saa at afslutningen bagtil mangler, nu 10 cm. lang, men maa have været meget længere, temmelig jevnbred, noget over 2,5 cm. bred, svag midtryg paa den ene side, flad og usleben paa den anden, maaske en følge af afskalning. F. i en affaldsdynge sammen med en tredie, tabt skiferspids og fremdeles: en kniv af sk., 2 økser af sk., den ene med hvælvede bredsider og smalsider og temmelig smal, buet egg, 17 cm. lang, den anden med mere flade sider og bredere, nu afbrækket, men opr. maaske endnu større, — et stykke af ben, som antagelig er bagstykket af en pilespids, lig mange, som er fundne paa bopladsene paa Kjelmesøen i Sydvaranger og i Lappegrave i Nordvaranger, — en anden pilespids(?) af ben med kløftet od, — en tverøkse med skafthul af elgshorn (afb. Ab. 1871, 104), — et fiskesænke(?) af sk. Senere er indkommen en klump af flint med afslagningsflader, der

siges i sin tid at være f. paa dyngens plads og senere har været i privat eie. — Forøvrigt indeholdt dyngen en masse skjel og dyreben og viste spor af et ildsted. T. 941. 1098 ff. 1298. Ab. 1871, 8 f. 34 ff. 100 ff. 1872, 54. 1874, 48.

133. **Beitstaden,** Sprova. Brudstk. af en pilespids af graa sk., jfr. R. 86. Hazelius nr. 53337.

134. **Grong,** Bergsmoen. Jfr. R. 88, men med ganske smaa agnorer, smal og slank, 9,5 cm. lang, knap 1,5 cm. bred. Graa sk. T. 944. Ab. 1872, 55.

135. „ , Nes. 1. Jfr. R. 86, smukt arbeidet, har været omtr. 13 cm. lang, nær 3 cm. bred over agnorerne, lysgraa sk., — 2. Afb. nedf. som fig. 5 i $^2/_3$ maalestok; har sin største bredde paa midten, 11,5 cm. lang, 1,8 cm. bred, mørkgraa sk. Disse 2 spidser skal være f. sammen ved optagning af nyland. Efter en anden beretning synes der at være fundet 4, hvoraf 2 bleve sønderbrudte og bortkastede. T. 621 f. Ab. 1870, 93. Thj. VSS. 1899 nr. 8, 11.

Fig. 5. $^3/_3$.

136. **Namsos,** Klingenberg. Bagstykket af en svær spids. Udmerker sig ved sin lange (omtr. 6 cm.) tange og sterkt tilbagespringende agnorer, nær 3,5 cm. bred ved agnorernes rod med svag indsmalning fremover; den maa derfor have været meget lang; det bevarede 13,5 cm. l. Lysgraa sk. T. 4914. Ab. 1896, 95.

137. „ , Selnes. Omtr. halvdelen af en meget stor spids, flad og tynd med ubetydeligt hvælvede sider. Brudstk. er 23 cm. langt, indtil 6,5 cm. bredt: har sandsynlig været omtr. 40 cm. lang og saaledes den længste skiferspids, som kjendes. Af samme type som den fra Svankil paa

Hiteren. Gulgraa sk. med mørkere flammer. T. 2870. Ab. 1882, 134.

138. **Flatanger,** Kvernø. Jfr. A. 86, men med rettere egge. Nær 7 cm. lang, men noget ufuldstændig baade i odden og tangen, 1,5 cm. bred over agnorerne. Rødbrun sk. T. 3958. Ab. 1889, 85.

139. „ , Halmø. Mellemform mellem R. 86 og 88. 12 cm. lang, men mangler endel af odden, indtil 3 cm. bred. Lang tange med bladformet udvidelse. Graa sk. T. 5131. Ab. 1897, 88. Paa samme gaard er f. en enegget kniv.

140. „ , Kvernø. Stor spids af sk. med agnorer. Tabt.

141. „ , Skjelde. Som R. 86. 11 cm. lang, 3 cm. bred over agnorerne; tverhak over ryggen nærmest tangen, 3 paa den ene, 2 paa den anden side. Rødbrun sk. T. 1568. Ab. 1875, 62.

142. „ , Aunan. Som R. 86; sterkt buede egge. 11 cm. lang, over 3,5 cm. bred over agnorerne. Lysgraa sk. T. 5038. Ab. 1897, 83.

143. „ , Haastad. Næsten rette indskjæringer mod tangen; midtryggen fortsat over tangen, 6,5 cm. lang, nær 2 cm. bred. Rødbrun sk. T. 3859. Ab. 1888, 171.

144. „ , Haastad. Den forreste del af en meget smekker, fin spids, 4,5 cm. lang, kun lidt over 1 cm. bred ved bruddet, tynd, men med midtryg. Lysgraa sk. T. 5269. Ab. 1898, 111.

Paa samme gaard er ogsaa f. et brudstk. af en kniv af rødbrun sk. og en oval sten med omgaaende fure; men det er ubekjendt, om de er fundne paa samme sted.

145. „ , Knotten. Liden pilespids, 5 cm. lang, ca. 1 cm. bred, med rette indskjæringer mod tangen. Rødbrun sk. T. 5134. Ab. 1897, 89.

146. „ , Bøleseter. Henimod 100 spidser, hvoraf kun nogle faa er ganske fuldstændige, og disse er næsten alle smaa; 3 af dem er 3,2—4 cm. lange, med smaa agnorer og brede tanger. 2 af disse afbildede nedf. som

fig. 6 og 7 i $^1/_1$ maalestok. En undtagelse gjør en enkelt, ca. 14 cm. lang og over 5 cm. bred, hvis bagre del dannes ved jevn indsmalning. Med undtagelse af denne viser alle de, hvis bagstykke er bevaret, agnorer og tange. Agnorerne er fordetmeste smaa og fine, paa enkelte tvert indskaarne, og spidserne er smale og synes ogsaa at have været temmelig korte. Af de ufuldstændige har to været temmelig store, af typen R. 88, og en tredie, som er 3,5 cm. bred over agnorerne og i det hele svær, har vel nærmest været af formen R. 86, med en række hak over midtryggen paa begge sider. Fremdeles er der flere odstykker af brede og enten fuldstændig flade eller kun ganske svagt hvælvede spidser med smale eggslibninger; det største brudstk., 7 cm. langt, er 4 cm. bredt ved bruddet. De fleste af disse har rimeligvis været meget store og af samme type som den fra Selnes i Namsos. En større mængde af brudstykkerne er af spidsernes midte, i regelen smale med midtryg, hvoraf de fleste sandsynlig har havt agnorer. I det hele er den overveiende mængde spidser i dette fund smale og har fordetmeste været smaa. En enkelt er af formen med skjevt firkantet, næsten kvadratisk tversnit. Endelig er der nogle ufuldendte spidser og kun tilskaarne emner. Over halvdelen er af graa, resten af rødbrun sk.

F. paa en bosteds- og verkstedsplads, den største kjendte i landet med hovedsagelig forekomst af skifersager, som desuden staar i forbindelse med den nedf. omtalte paa Bølestrand, — sammen med en mængde knive af sk., — økser af sk. af former beslægtede med R. 13—15 med eggslibning væsentlig fra den ene side, deraf 8 nogenlunde fuldstændige stykker, merkelige ved sin ringe størrelse (jfr. R. 14), desuden 2 meisler med hulslibning, — en mængde stykker af flint, deriblandt flere med tilhuggen skraberegg, alle meget smaa, og mindst 1 pilespids, men hovedsagelig arbeidsaffald

og blokke, — emner af sk. til spidser, knive og meisler paa forskjellige stadier af fuldførelse, oplysende om arbeidsmaaden, — flere brudstkr. af slibestene af sandsten og bryner af kvartsit, — en mængde ovale (omtr. ægformede) stene med omgaaende fure efter længden, de fleste temmelig store. Fundene gjøres under opbrydning af nyt land under de øverste torvlag. T. 1557 ff. 2858. 3544 ff. 3731 ff. 3862 ff. 3959 ff. 4066. 4252 ff. 4313. 4399. 4519. 4777. 5127 f. 5312 f. Ab. 1875, 61. 1882, 133. 1887, 92 ff. 1888, 171. 1889, 86. 1890, 98. 1891, 116 ff. 1892, 97. 1893, 128. 1895, 46. 1897, 88. 1898, 113.

Fig. 6. $^1/_1$.

Fig. 7. $^1/_1$.

147. **Flatanger,** Bølestrand. Omtr. 35 spidser; deraf 5 fuldstændige eller omtr. helt bevarede. Af disse er der 4 smale, slanke af hovedform som R. 88, fra 6 til 8—9 cm. lange, med smaa agnorer eller rette indskjæringer, deraf er en afb. nedf. som fig. 8 i $^1/_1$ maalestok, og 1 med lancetformet, 4 cm. langt, 2 cm. bredt blad uden midtryg, med rette indskjæringer mod tangen. — Af 3 andre er saa meget af bagstykket bevaret, at det kan sees, at de har havt smaa agnorer, ligesom de ogsaa har været af den samme slanke type. Et brudstk. af en svær, omtr. 4 cm. bred spids har smaa agnorer og meget bred tange. De øvrige er enten odstykker eller stykker af midten, de fleste smale, i regelen med midtryg, enkelte dog med afrundede sider; nogle er dog brede og har været af større eksemplarer, men ogsaa disse har havt temmelig retløbende sidekanter. Et par stykker har været af flade, brede spidser. Noget stykke, som sikkert kan henføres til typen R. 86, forekommer ikke.

F. paa en bosteds- og verkstedsplads, som hænger sammen med den paa Bøleseter og vel kan betragtes som udgjørende ét med den. Sammen med disse spidser er fundet en mængde knive af skifer, — fremdeles 2 økser af sk., større end de fra Bøleseter, med egg, som væsentlig er tilsleben fra den ene side, men dog med afrundet, ikke med plan slibeflade som paa R. 13—15, — en hulmeisel som R. 26, — videre en mængde stykker af flint, deraf mindst 6 skrabere med tilhuggen egg, 5 pilespidser, hvoraf dog 2 kan være noget tvivlsomme, nogle flekkeknive og forøvrigt affaldskjerver og kjerner, deriblandt større blokke, — videre endel emner og arbeidsrester af skifer, — ovale stene med omgaaende fure efter længden og en aflang sænke med en fure til befæstning om den ene ende. Forøvrigt fundet under samme forhold som paa Bøleseter. T. 2796 ff. 3012. 3092 ff. 3519 ff. 3667 ff. 3980. 4172 ff. 4544. 4927 ff. 5039. 5124 ff. 5484. 5675 ff. 6508 ff. — Ab. 1882, 126. 1883, 87. 1886, 121. 1887, 94 f. 1889, 86. 1890, 104. 1893, 128. 1896, 97 f. 1897, 83. 88. 1898, 117. 1899, 144. 1901, 375.

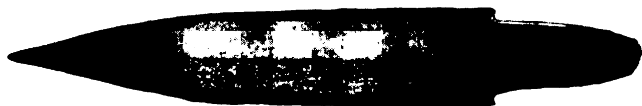

Fig. 8. $^1/_1$.

148. **Fosnes,** Finnanger. Spids af sk. med agnorer. Tabt. Paa samme sted f. en enegget kniv af rødbrun sk. Ab. 1899, 147.

149. **Nærø,** Hasfjord (Vikten). Spids af rødbrun sk. Tabt.

150. „ , Vikten ved Nærøsundet. Fladt blad med tverre indskjæringer, ret afslutning bagtil, 7,7 cm. lang. Rødbrun sk. B. 4755. Ab. 1891, 128.

151. **Leka,** Rødseidet. Jfr. R. 86. Odden mangler, nu ca. 12 cm. lang, 4 cm. bred. Rødbrun sk. B. 68. Lor. 28.

152. „ , Fjølviken. Jfr. R. 86, men med mere rette egge og

en tange, som udvider sig udad og er lidt hulsleben. Nu 12 cm. lang, men lidt ufuldst. i odden, 3,5 cm. bred. Rødbrun sk. T. 5427. Ab. 1898, 115.

153. **Kolvereid,** Hareneset. Jfr. R. 86. Lange, spidse agnorer. Har været ca. 12 cm. lang, 3 cm. bred. Rødbrun sk. F. omtr. 1 m. dybt paa en lyngmo nær søen. T. 1885. Ab. 1877, 38.

154. „ , Svinstien. Jfr. R. 86, men uden midtryg, og større bredde bagtil i forhold til længden. Sterke agnorer og lang tange, som nær enden har et hak i hver kant. 12 cm. lang, 3,3 cm. bred over agnorerne. Rødbrun sk. T. 5826. Ab. 1899, 148.

155. „ , Mulstad. Brudstk. af en spids af rødbrun sk. Tabt.

156. „ , Li. Spids af rødbrun sk.? Tabt.

Nordlands Amt.

157. **Bindalen,** Opdal. Nedre del afbrukket. Det sees imidlertid, at den paa begge sider har havt en bred fure, som gaar et stykke opover. Har derfor maaske havt afslutning som R. 85, men har været slankere end denne. I den øvre del midtryg. Nu ca. 10 cm. lang, indtil 2,5 cm. bred. Rødbrun sk. F. nær sammen med et brudstk. af en kniv af samme sort sk. T. 2122. Ab. 1879, 205.

158. **Brønnø,** ukj. st. Originalen for R. 86. Rød sandsten. C. 1028. N. Fornl. 676 (hvor den urigtig siges at være af skifer).

159. „ , Dyngeset. 3 spidser, som efter opgivende alle er f., sammen med et emne af sk., i en lyngbegroet haug. 1, næsten ret indskaarne, kun ubetydeligt tilbagegaaende agnorer, hel tange, omtr. 12 cm. lang, 3,5 cm. bred over agnorerne, — 2, agnorer som foreg., næsten retlinjede egge, kun en smule buede nærmest odden, 10 cm. lang, 3 cm. bred, — 3, kraftige, sterkt tilbagegaaende agnorer, 8,5 cm. lang, 3,5 cm. bred over agnorernes spidser, altsaa temmelig undersætsig. Den første af graa, de to andre af rødbrun sk. Alle har midtryg. Der skal ogsaa være fundet flintstykker paa gaarden.

T. 1161 f. 1919. Ab. 1873, 40. 1877, 41. Thj. VSS. 1883, 67.

160. **Alstahaug,** Stokka. Jfr. R. 86, ca. 11 cm. lang, 3 cm. bred. Rødbrun sk. C. 4080. Ab. 1867, 46, afb. smst. fig. 3.

161. „ , Sandnes, ved Sandnessjøen. Sandsynlig boplads. 6 spidser: 1, som R. 86, med indskjæringerne for agnorerne fortsat som skraa furer op mod midtryggen, 15 cm. lang, indtil nær 4 cm. bred, — 2, af samme type, men mere undersætsig, sterke agnorer og tange, som udvides i bredden udad, 10 cm. lang, indtil 3,5 cm. bred, afb. nedf. som fig. 9 i $^1/_1$ maalestok, — 3, bagre del afbrækket, sandsynlig som R. 88, nu 6 cm. lang, kun 1,5 cm. bred, har været meget slank, — 4, odden afbrudt, 1,5 cm. bred, nu 8 cm. lang, men maa have været meget længere, afb. nedf. som fig. 10 i $^1/_1$ maalestok, — 5, som R. 84 med midtryg og afrundet bagtil, 13,5 cm. lang, indtil nær 4 cm. bred, altsaa meget mere undersætsig end typeeksemplaret, — 6, med agnorer, antagelig som R. 86, men mere undersætsig. 4 og 6 er af rødbrun, 3 af sort, de øvrige af graa sk. 5 og 6 er i privat eie. — Disse stykker er f. sammen med 5 knive og en hulmeisel af sk. og desuden endel halvfærdige stykker af sk. paa et begrændset jordstykke nær arrestbygningen paa Sandnessjøen. T. 1878. 2851 f. 3992. Ab. 1877, 37. 1882, 132. 1889, 87. Thj. VSS. 1883, 80.

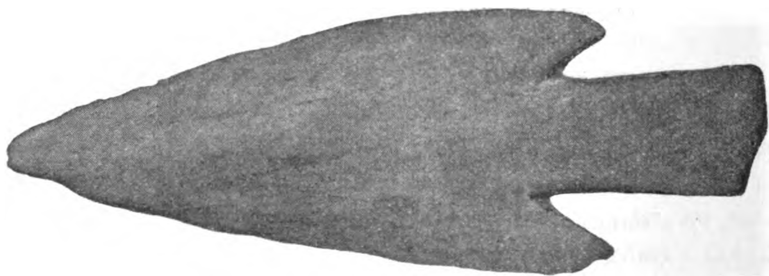

Fig. 9. $^1/_1$.

Fig. 10. $^1/_1$.

162. **Alstahaug,** Tjerstad. Spids „med tange" af graa sk. Tabt. Thj. VSS. 1884, 31.

163.? „ , Sirejord. Antagelig 3 spidser af sk. med tange f. sammen med en meisel af sten. Tabte. Thj. VSS. 1884, 30.

164.? „ , Leines. „En fingerlang spids af rødlig sten med tange". Tabt. Thj. VSS. 1884, 29.

165. **Vefsen,** Hals. Jfr. R. 88. Omtr. 17 cm. lang, indtil 2,3 cm. bred. Slank. Rødbrun sk. Trs. 270. Ab. 1877, 46. Afb. smst. fig. 6.

166.? **Hemnes,** Dilkestad. „En spydspids, sandsynlig af skifer". Tabt. Thj. VSS. 1884, 33.

167. **Beieren,** Tollaaen. Afb. nedf. som fig. 11 i $^2/_3$ maalestok. Afbrudt i den bagre ende, men smalner der saa meget ind, at den ikke kan have havt agnorer. Har midtryg. Ogsaa lidt afbrudt i odden; nu 13,5 cm. lang, men har været adskillig længere, medens den ikke er over 1.4 cm. bred. Altsaa et ualmindelig slankt stykke. Smukt formet og fint sleben. Grøngraa flammet sk. T. 1917. Ab. 1877, 40.

Fig. 11. $^2/_3$.

168. **Saltdalen,** Saksenvik. Jfr. R. 86. 17 cm. lang, ca. 4 cm. bred. Sort sk. Trs. 123. Ab. 1875, 39.

169. **Bodø,** nær byen. Jfr. R. 86? 12 cm. lang, men ufuldst. i odden, 3,5 cm. bred. F. i en myr. Graasort sk. Trs. 788. Ab. 1887, 129.

170.? „ , Seines. „2 pilespidser af sten". Tabte. Ab. 1885, 11.

171. 172. **Steigen,** Osjordet. 2 spidser af graa og brunlig graa sk. Den ene som R. 86, ca. 13 cm. lang og 3,5 cm. bred over agnorernes spidser, bred, kraftig tange. Den anden, ufuldstændig i den forreste del, ogsaa af samme hovedtype, men ualmindelig undersætsig; har neppe været over 12 cm. lang, men har over agnorernes nu afbrudte spidser været mindst 4,5, mulig 5 cm. bred. Tangen har den ualmindelige bredde af 2—2,5 cm. Den er ogsaa tykkere end sædvanlig. Neppe samlet fund. T. 4657 f. Ab. 1894, 143.

173. „ , Laskestad. Af typen R. 88, men forholdsvis bredere og med længere tange, 15 cm. lang, indtil 3 cm. bred. Sort sk. Trs. 1220. Ab. 1897, 7.

174. **Ofoten,** Saltvik. Jfr. R. 86, men mere jevnbred. Odden afbrudt. Nu 8,5 cm. lang, 3,5 cm. bred over agnorerne. Graa sk. Trs. 1187. Ab. 1897, 100.

175. „ , i prestegjeldet. Jfr. R. 86, men „uden spidse modhager“. 12 cm. lang, ca. 3,6 cm. bred. Graa sk. Trs. 1030. Ab. 1894, 155.

176. „ , Virek. 2 spidser; den ene mangler bagstykket, antagelig af typen R. 88, men med afrundet midtryg, nu 11 cm. lang, indtil ca. 2 cm. bred, blaagraa sk., — den anden har været meget svær, men kun bagstykket er bevaret, med tange, agnorer og et par cm. af bladet, vel nærmest som R. 86; 4 cm. bred over de lange og spidse agnorer; graa sk. I det samme jordstykke er f. 5 eneggede knive af sk.; sandsynlig at anse som en boplads. T. 6781 f. Indkomne i 1902.

177. **Lødingen,** Stokke. Med agnorer og buede egge. Blaagraa hvidflammet sk. F. sammen med en skiferkniv, og paa samme gaard er desuden f. 2 eneggede knive og en meisel af sk. Tabt. Ab. 1877, 112.

178. „ , Hol. Uden agnorer og flad, ca. 10 cm. lang, 3 cm. bred. Rødbrun og grøn flammet sk. Trs. 206. Ab. 1876, 45.

179. **Vaagan,** Vaagan sogn. Som R. 86, 12,5 cm. lang, 4 cm. bred. Lysgraa sk. T. 451.

180. **Vaagan,** Vatnfjordhaugen (Gimsø sogn). Brudstk. af en pilespids af graa sk. Ukjendt form. Trs. 986. Ab. 1892, 102.

181. **Buksnes,** Balstad. Lig R. 86, 13,5 cm. lang, 3.5 cm. bred over agnorerne. Graagul sk. F. sammen med flekker eller brudstkr. af sk. i et bakkeheld ved stranden. B. 4229. Ab. 1883, 70.

182. **Borge,** Ostad. Med agnorer og tange. Odden mangler, nu 6,5 cm. lang, bredden ukjendt. Rødbrun sk. Paastodes f. sammen med 2 andre „gjenstande" samt ben og aske i et muret gravkammer(?). Trs. 828. Ab. 1887, 133.

183. „ , Skjerpen. Med agnorer (eller rette indskjæringer?) og tange, 16 cm. lang, 2 cm. bred. Graasort sk. Opgivet at være f. i en liden kiste af 4 reiste heller med overligger og bundhelle sammen med en økse af graaviolet, haard sk. (T. 3892). Trs. 853. Ab. 1888, 184.

184. **Hadsel,** Kalsnes. Af den tykke form med firkantet tversnit uden agnorer og tange, 7 cm. lang. Rødbrun sk. Trs. 750. Ab. 1886, 129. Paa samme gaard er f. en halvmaaneformet kniv af sort skifer (afb. Ab. 1886, fig. 6). Maaske snarere f. paa Skjoldehavn i Dverberg.

185. „ , Bærvik (pladsen Lappevik). 2 spidser, begge antagelig af typen R. 86. Den ene 11 cm. lang, 3,5 cm. bred over agnorerne, af sort sk., — den anden ca. 10 cm. lang, 4,5 cm. bred, af grøngraa sk. Trs. 807 f. Ab. 1887, 131.

186. **Øksnes,** Kraaknes. Jfr. R. 86, 15 cm. lang, 4 cm. bred over agnorerne. Rødbrun sk. Trs. 985. Ab. 1892, 102.

187. **Sortland,** Djupfjord. Jfr. R. 86, odden afbrækket, nu 10 cm. lang, indtil 4,5 cm. bred. F. i bunden af en 1 alen dyb torvmyr. Sort sk. Trs. 1109. Ab. 1896, 104.

(184). **Dverberg,** Skjoldehavn. Det ovf. under Kalsnes i Hadsel opførte fund hører maaske rettere hid.

188. „ , Risøhavn. Spids af skifer. Ab. 1877, 112 (i Trs.?).

Tromsø Amt.

189. **Kvæfjord,** Bømarken. Vel nærmest som R. 86, tyk og svær, med brede, stumpe agnorer. Ca. 13 cm. lang, indtil 4,5 cm. bred. Graa sk. Trs. 79. Ab. 1874, 40.

190. **Trondenes,** Sandtorv. 2 spidser, f. sammen. Den ene er originaleksemplaret for R. 85, gulgraa sk., den anden jfr. R. 86, men flad paa den ene side, 9,5 cm. lang, nær 4 cm. bred. Graaliggrøn sk. Trs. 183. 192. Ab. 1875, 44. 1876, 44.

191. „ , Sandtorv. Brudstk., 6,5 cm. langt, ca. 2,5 cm. bredt, afbrækket i begge ender, uden midtryg. Rødbrun sk. T. 951. Ab. 1872, 55.

192. „ , Sama. Vel nærmest R. 86. C. 14,5 cm. lang og indtil 4 cm. bred over agnorerne. Lysgraa sk. Trs. 384. Ab. 1879, 264.

193. „ , Harbakken eller Kasfjord. Med agnorer, tangen afbrudt, ca. 17 cm. lang, formodentlig af typen R. 88. C. 5121. Ab. 1870, 71.

194. „ , samme gaard. Som R. 87, 11,5 cm. lang, 2 cm. bred paa midten. F. i fjæren. Trs. 952. Ab. 1891, 124.

195. „ , Erikstad. Uden agnorer (som R. 87?), 11 cm. lang. Lysbrun sk. Trs. 80. Ab. 1874, 40.

196. „ , Elsnes. Som R. 87. C. 16,5 cm. lang, indtil 2,5 cm. bred. Grøn sk. F. sammen med et bryne af rød sk. Trs. 1080. Ab. 1895, 96.

197. „ , Vormedal. Som R. 85, 13 cm. lang, 2 cm. bred. Trs. 510. Ab. 1882, 147.

198. „ , samme gaard. Et 6,5 cm. langt odstykke. Trs. 1085. Ab. 1895, 96. Paa samme gaard er ogsaa f. 3 meisler af sk. Ab. 1885, 139.

199. „ , Bjørneraa. Jfr. R. 85, men med rette egge og meget tyk. Nu 16 cm. lang, men noget ufuldst., indtil omtr. 4,5 cm. bred. Graa, løs sk. Trs. 389. Ab. 1879, 266.

200. „ , Bestebostad. Med agnorer og tange. Ca. 10,5 cm.

lang, 3,5 cm. bred. Graa sk. Fisket op med en lineangel i et sund. Tabt. Ab. 1879, 266.

201. **Trondenes**, Skaanland. Boplads? 2 spidser, den ene antagelig af typen R. 88, knap 9 cm. lang, 1 cm. bred, af graa sk., — den anden ufuldst., sandsynlig uden agnorer, som R. 87, ca. 10 cm. lang, af gulgraa sk. Trs. 401 f. F. i en bakke ei langt fra søen tilligemed en tveegget og 6 eneggede knive af sk., hvoraf den ene orneret med zikzaklinjer (Ab. 1879 fig. 60). Sagerne fandtes med kun nogle alens indbyrdes afstand. Ab. 1879, 267 ff.

202. „ , samme gaard. Som R. 88, 13 cm. lang, af rødbrun sk., — et brudstk., sandsynlig af en spids af sk. F. med 2 eneggede knive og endel brudstkr. og ufuldførte stykker af sk. Trs. 679. 1026. Ab. 1885, 139. 1893, 136. Det er ikke bestemt oplyst, men vel sandsynligt, at disse sidste sager er f. i den samme bakke som de ovf. nævnte.

203. „ , Tennevik. Jfr. R. 86. Ualmindelig lang tange. 9,5 cm. lang, over 3 cm. bred over agnorerne. Mørkgrøn sk. Trs. 81. Ab. 1874, 40.

204. „ , samme gaard. Som R. 83. 7 cm. lang, men ufuldst. ved odden, 1,5 cm. bred. Sort sk. Trs. 1027. Ab. 1893, 137. Paa samme gaard er ogsaa f. 2 eneggede knive, en retmeisel og 3 hulmeisler, hvoraf den ene er originalen for R. 25, og en anden ligner R. 22, alt af sk. Det vides ikke, hvorvidt det alt er fundet paa samme jordstykke.

205. „ , Breivik. Noget lig R. 87, men meget bredere i forhold til længden, 8 cm. lang, 3 cm. bred over midten. Brungraa, flammet sk. Trs. 1271. Ab. 1898, 123. Paa samme gaard er f. en tveegget kniv af sk.

206. **Bjarkø**, Hellø. Jfr. R. 86. 10,5 cm. lang, men mangler odden, 4 cm. bred. F. i en torvmyr. Rødbrun sk. Trs. 1267. Ab. 1898, 123.

207. **Bjarkø,** Sundsvold. Som R. 83. 7,5 cm. lang, 1,8 cm. bred. Sort sk. Trs. 1268. Ab. 1898, 123.

208. „ , Tømmervik. „Med tange“, form forøvrigt ukjendt. 11 cm. lang, 3 cm. bred. Rødbrun sk. Trs. 694. Ab. 1886, 126. 1887, 12. Paa samme gaard er f. brudstk. af en retmeisel af sk.

209. **Ibbestad,** Aakenes. Form ikke oplyst. 7 cm. lang, 3 cm. bred. Graa sk. Trs. 652. Ab. 1885, 137.

210. **Tranø,** Hals. Jfr. R. 84? Ca. 8,5 cm. lang, men odden mangler. Raat arbeide. C. 5051. Ab. 1869, 95.

211. „ , Uteng. Som R. 84, men mere jevnbred og med skarpere indsmalning mod odden. 11 cm. lang, 4 cm. bred. Sortagtig sk. F. ved grøftegravning sammen med en anden usikker, som er tabt. Trs. 340. Ab. 1878, 311, jfr. s. 60.

212. **Tranø,** Valvaag. Tabt spids af sk., f. sammen med en ligeledes tabt meisel og en bevaret skiferkniv. Ab. 1887, 14, jfr. s. 131.

213. **Berg,** Flakstad. 2 spidser: 1, uden agnorer, ca. 12 cm. lang. C. 3317. N. Fornl. 700. Ab. 1871, 109. — 2, med agnorer, sandsynlig af typen R. 86; ca. 10 cm. lang, 3,5 cm. bred over agnorerne. Rødbrun, flammet sk. Trs. 21. Ab. 1877, 111. F. sammen med en tveegget kniv (Ab. 1877, 111 vel urigtigt bestemt som spids) og mulig andre skifersager i en morænevold. Jfr. Ab. 1887, 11.

214. „ , Værnes. Form ikke oplyst. 7 cm. lang. Rødbrun sk. Trs. 686. Ab. 1886, 125.

215. „ , Ersfjorden. Jfr. R. 88? Odstykket mangler, nu knap 5 cm. lang, knap 1 cm. bred. Rødbrun sk. Trs. 1015. Ab. 1893, 135.

216. **Lenviken,** Storsletten (Hillesø sogn). Et brudstk., uden ophøiet midtryg, 6,5 cm. langt, indtil 3 cm. bredt. Hvidgraa sk. Trs. 1326. Ab. 1900, 263.

217. **Maalselven,** Lunneborg. Med agnorer og ophøiet midt-

ryg. 14 cm. lang, men lidt ufuldst., 3 cm. bred over agnorerne. Rødagtig sk. Trs. 862. Ab. 1889, 90.

218. **Tromsøen.** Et 6,5 cm. langt odstykke, over 5 cm. bredt ved bruddet og maa saaledes have været af en usædvanlig stor spids. F. nær Tromsø by. C. 3953. Ab. 1866, 99.

219. „ , i byen. Vel imellem R. 86 og 88. Oprindelig ca. 17 cm. lang, 4 cm. bred over agnorerne. Lysviolet sk. Trs. 139. Ab. 1875, 41.

220. **Tromsøsundet,** Ramfjordnes. Egen form med eiendommelig tilspidset od, uden agnorer, med noget tilspidset tange. 11 cm. lang, indtil 1,5 cm. bred. Rødbrun sk. Trs. 871. Ab. 1889, 91; afb. smst. fig. 1.

221. „ , Ramfjordnes. Mellem R. 86 og 88. Flade sider. 9,5 cm. lang, men mangler odden, 3 cm. bred over agnorerne. Rødbrun sk. Trs. 1029. Ab. 1893, 137.

Fra samme gaard haves 3 retmeisler og 1 hulmeisel af sk.; men det er ubekjendt, om alt er f. paa samme sted.

222. „ , Kræmmervik. Form ikke oplyst. 10 cm. lang, kun 1 cm. bred. Rødbrun sk. Trs. 495. Ab. 1882, 146.

223. „ , Krokelven. Vel som R. 86. 11 cm. lang, 4,5 cm. bred lidt ovenfor agnorerne. Lys rødlig sk. Trs. 210. Ab. 1876, 45.

224. „ , Finkroken. Ophøiet midtryg, men form forøvrigt ikke oplyst. 12 cm. lang, 2 cm. bred. Lysgraa sk. Trs. 670. Ab. 1885, 138.

225. „ , Berg. Som R. 87. 18 cm. lang, 3,5 cm. bred. Rødbrun sk. Trs. 1289. Ab. 1900, 260.

226. „ , Tønsnes. Som R. 87, med hak i kanterne til befæstning af skaftet. 13,5 cm. lang, 2,5 cm. bred. Grøn sk. Trs. 1324. Ab. 1900, 263. Paa samme gaard er f. en enegget kniv af sk.

227. **Lyngen,** Lyngseidet. Nærmest som R. 87, men som det synes afbrækket i den bagre ende, 19,5 cm. lang, over

3 cm. bred. Rødbrun flammet sk. B. 2050. Lor. 29 (med afb.).

228. **Lyngen,** Lyngseidet. 2 spidser, f. sammen. Den ene som R. 88, men meget bredere, 18,5 cm. lang, 5 cm. bred; graahvid sk. Den anden som R. 86, 11 cm. lang, nær 4,5 cm. bred; rødbrun flammet sk. Trs. 1166 f. Ab. 1896, 105 f.

229. **Karlsø,** Vannøen. Spids af sandsten, f. sammen med en skiferkniv. C. 3318. N. Fornl. 702. Ab. 1882, 146.

230. „ , Kvalshaugen. Med agnorer og tange, af lysgraa sk., f. i nærheden af en økse af sten. Tabt. Ab. 1879, 264.

231. „ , Burøsundet. Med agnorer og tange, 15,5 cm. lang, af sortgraa sk. Tabt. Ab. 1879, 264.

232. „ , Andammen (Helgø s.). Som R. 85, 9 cm. lang, ca. 3 cm. bred. Graa sk. Trs. 916. Ab. 1890, 136.

233. „ , Hersøen. Uden agnorer. F. i fjæren under lavt vand. C. 3508. N. Fornl. 702.

234. „ , Grøtøen. „Uden tange", med ophøiet midtryg (som R. 84?). 9 cm. lang, 1 cm. bred. Graa sk. Trs. 592. Ab. 1883, 54.

Finmarkens Amt.

235. **Loppen,** Øgsfjord. Spids af sk. C. 1938. N. Fornl. 703.

236. „ , Bolø. Som R. 86. 14 cm. lang, 4,3 cm. bred over agnorerne. Hvidgraa, løs sk. Trs. 437. Ab. 1880, 280.

237. „ , Løksletten. Form ikke oplyst. Hvidgraa sk. Trs. 739. Ab. 1886, 128.

238. **Alten,** Kongshovmark. Som R. 88? 13 cm. lang, 3 cm. bred. F. 2 al. dybt i jorden. Graasort sk. Trs. 23. Ab. 1873, 86.

239. **Talvik,** Korsnes. Som R. 86? 17 cm. lang, 4 cm. bred. Graalig sk. Paa samme gaard er f. en kniv af sk. Trs. 54. Ab. 1871, 40.

240. **Maasø,** Honningsvaag. Et 10 cm. langt brudstk. For-

mentlig som R. 86 eller 88, med ophøiet midtryg. F. i en sandbakke. Trs. 954. Ab. 1891, 124.

241. **Vadsø,** nær byen. Som R. 88 eller 86, men med rette indskjæringer istedetfor agnorer og betydelig bredde. 16 cm. lang, 4,5 cm. bred. Rødbrun sk. Trs. 387. Ab. 1879, 265.

242. **Varangerfjorden.** Uden agnorer, afb. Ab. 1898, 124 fig. 18. 18 cm. lang, men kun lidt over 1 cm. bred. Brunsort sk. Fisket op fra 100 favnes dyb, idet angelen hagede sig i et til stykket fæstet bunddyr. Trs. 1263. Ab. 1898, 122.

243. „ „. Eiendommelig form. Et ca. 8 cm. langt, indtil 4 cm. bredt blad med noget afrundet od og med midtryg, som gaar jevnt over i en ca. 6,5 cm. lang, 3—1,5 cm. bred tange. Den kunde mulig opfattes som en tveegget kniv; men den første bestemmelse er sandsynligst. Mørkgraa sk. Ogsaa opgivet at være f. paa omtr. 100 favnes dyb i fjorden, omtr. 1 mil indenfor Vadsø og $^1/_2$ mil fra det nordre land, idet den blev hængende ved en lineangel. Fundopgavens store overensstemmelse men den for foreg. gjør dens paalidelighed tvivlsom. T. 6815. Indkommen 1902.

244. **Sydvaranger,** Ropelvbugten. Et omtr. 18 cm. langt, 5,5 cm. bredt brudstk. af en spids, der har været meget stor. C. 3707. N. Forml. 711. Ab. 1871, 109.

245. **Finmarkens amt.** Med agnorer. Omtr. 11 cm. lang, 3,5 cm. bred. Rødbrun, graaflammet sk. B. 45. Lor. 29.

II.

Knive,

eneggede og tveeggede.

Akershus Amt.

1. **Ullensaker,** Kløften jernbanestation. Egen form med haandtaget udgaaende fra midten af bladets rygside. 10,5 cm. lang, bladet lidt over 5 cm. bredt. C. 13730. Ab. 1887, 75.

2. **Nes,** Bodding. Kort og bredt blad uden haandtag, sterkt krummet egg. 5,7 cm. langt, 3,7 cm. bredt. C. 14514. Ab. 1888, 164, afb. smst. fig. 2.

3. **Kraakstad,** Grytelandshytten. Lig den fra Kløften, men med bredere haandtag. Knap 5 cm. lang, bladet knap 3 cm. bredt. C. 14731. Ab. 1889, 117.

?4. „ , Eikjol. Haandtaget i samme længdelinje som bladet, og ryggen retlinjet. Eggen tilsleben mest fra den ene side. 11 cm. lang. C. 17938. Ab. 1895, 61.

Kristians Amt.

?5. **Gran,** Dynna. En rullesten, der af naturen har form omtr. som en skiferkniv og ved slibning har faaet en egg. C. 16613. Ab. 1892, 65.

Buskeruds Amt.

?6. **Hole,** Ruds-Ødegaard. Af form som en skjev firkant med eggslibning i en af de kortere kanter, hvor stykket er tykkest. 5 cm. lang, 4 cm. bred i eggen. C. 14026. Ab. 1888, 120.

Jarlsberg og Larviks Amt.

?7. **Sande,** Fostvet. Fladt, tyndt, i kanterne tildannet stykke skifer af form som haandtaget og endel af bladet af en skiferkniv. 16,5 cm. langt, bredde i bruddet ca. 7 cm. C. 14754. Ab. 1889, 120.

?8. **Sande,** Myre. Fladt skiferstykke med naturlig form omtrent som en enegget kniv med tilsleben egg mod den ene ende. C. 16885. Ab. 1892, 75.

?9. **Ramnes,** Sulutvet. Med sterkt indsnit i overkanten mellem blad og haandtag. 7,8 cm. lang, 3,3 cm. bredt blad. C. 14806. Ab. 1889, 125.

?10. **Brunlanes,** Manvik. En uregelmæssig firkant med egg i den ene kant. C. 15157. Ab. 1890, 72.

Stavanger Amt.

11. **Avaldsnes,** Bloheien. Tveegget. Mellem blad og haandtag en liden afsats; ellers omtr. retlinjet i den ene kant, jevnt krummet baade i blad og skaft i den anden. Blad og skaft omtr. lige lange. 31 cm. lang, indtil 4,7 cm. bred. Rødbrun flammet sk. St. 2. Ab. 1878, 291.

Romsdals Amt.

12. **Veø,** Vestad (Sekken). Tveegget. Lig den fra Avaldsnes, men lidt krummet paa rygsiden. 22 cm. lang, deraf bladet omtr. 12 cm., indtil 4,5 cm. bred. Rødbrun, graaflammet sk. T. 2074. Ab. 1878, 288.

Søndre Trondhjems Amt.

13. **Hevne,** Sundan. Som R. 56, men har sin største bredde nærmere skaftet. 18 cm. lang, deraf bladet 14,5 cm., indtil 6 cm. bred. Ufuldendt, idet den kun er tilhuggen, men mangler slibning, og forsaavidt temmelig ualmindelig (jfr. nr. 48, 97 og 112). Rødbrun sk. T. 3370. Ab. 1885, 134.

14. „ , samme gaard. Beslægtet med R. 55, men uden udpræget skaftstykke og mere krum, navnlig ved odden. Knopper kun ved skaftets ende. 10 cm. lang mellem endepunkterne, knap 3 cm. bred. Rødbrun sk. T. 3525. Ab. 1886, 122.

15. **Hiteren,** Skjærbusdal. Som R. 55. 15 cm. lang, knap 3 cm. bred. Violet sk. T. 5142. Ab. 1897, 90.

16. **Ørlandet,** Hegg (Agdenes). Som R. 55, men har indhak i kanterne istedetfor knopper mellem blad og skaft. Nu 14,5 cm. lang, men lidt ufuldstændig, indtil 3,5 cm. bred. Graabrun sk. T. 3222. Ab. 1884, 74.

17. „ , Sæternes (Agdenes). 3 eneggede knive af graa sk., nemlig: et 6,5 cm. langt, indtil 4 cm. bredt brudstk. af bladet af en, der maa have lignet R. 56, — skaftet og et stk. af bladet af en, der kan have været en mellemform mellem R. 54 og 56, — den forreste del af en stor kniv, beslægtet med R. 56. I samme jordstykke er f. 8 spidser; fundpladsen maa ansees som boplads. T. 1546. 4492 f. Ab. 1875, 60. 1893, 127.

18. **Bjugn,** Botngaarden. Originalen for R. 57. Rødbrun sk. T. 1333. Ab. 1874, 50.

19. **Aafjorden,** Sandneset. Nærmest lig R. 55, men uden knopper; derimod et hak, hvor skaftstykket begynder. Også den ydre del af ryggen er sleben som egg. Nu 8,5 cm. lang, men en del af skaftet mangler, indtil 2 cm. bred. Violet sk. T. 2228. Ab. 1879, 214.

20. „ , Teksdal. Bladet nærmest lig R. 57, men meget stumpere vinkel mellem dette og skaftet. 10 cm. lang, indtil nær 3,5 cm. bred. Rødbrun sk. T. 1334. Ab. 1874, 50.

21. „ , Teksdal. Nærmer sig til R. 56. 15,5 cm. lang, indtil nær 5 cm. bred. Paa begge sider indridset figurer, der maa betegne fiske. T. 2631. Ab. 1881, 114 (med afb.). Afb. nedf. som fig. 12 i 1/2 størrelse.

Fig. 12. 1/2.

22. **Bjørnør,** Løvvik. Boplads. 12 eneggede knive, alle ufuldstændige, desuden endel usikre. Enkelte stykker tyder paa eksemplarer af mere usædvanlige former. Dels af skifer, dels af sandsten. F. sammen med endel spidser af sk., en økse af do., pilespids og skjerver af flint, ovale stene med fure. T. 4734. 4836 f. 4895 ff. 5652. Ab. 1894, 147. 1895, 50. 1895, 95.

23. " , Løvstrand. Boplads. 2 fuldstændige knive af sk., en nærmest som R. 56, en imellem R. 56 og 57, afb. nedf. som fig. 13; 5 ufuldstændige knive, deraf 1 af sandsten. F. med flere spidser og nogle emner af sk. og ovale stene med fure. T. 2835. 4946 ff. 5093. Ab. 1882, 131. 1896, 98. 1897, 86.

Fig. 13. $^2/_3$.

24. " , Aakernes. Boplads. Smaa brudstkr., antagelig af 3 eneggede knive. Det ene er ialfald sikkert af en kniv, som maa have havt en med R. 55 beslægtet form. Graabrun sk. F. paa samme plads som 7—8 spidser af sk., verkstedsaffald af flint og ovale stene med fure. T. 5100 f. Ab. 1897, 86.

25. " , Salbuvik. Brudstk. af bladet af en kniv, som har havt en retlinjet ryg og meget langstrakt form, — od-

stykket af en kniv, der kan have været en mellemform af R. 56 og 57, begge af rødbrun sk. F. paa samme plads som 4 spidser af sk., en liden skraber af flint, et stykke af en slibesten m. m. T. 6545 f. Ab. 1901, 377.

26. **Bjørnør,** Helvik. Som R. 55, med sterkt opbøiet spids og knopper mellem blad og skaft. Det yderste af odden og størstedelen af skaftet mangler. Nu 11 cm. lang, noget over 3 cm. bred. Lysgraa sk. T. 4861. Ab. 1896, 91.

27. **Stadsbygden,** Sørli. Noget lig R. 55, men med opbøiet spids, bredere blad og krummere egg, ingen knopper, men hak i begge kanter henimod enden af skaftet. 10 cm. lang, men ufuldst. i odden, over 3 cm. bred. Brunlig sk. T. 4820. Ab. 1895, 48.

28. **Stadsbygden,** Brøskift. Af typen R. 57, men med stumpere vinkel mellem blad og skaft. 10,5 cm. lang, nær 4 cm. bredt blad. T. 2397. Ab. 1880, 228.

29. **Røros,** prestegjeldet. Tveegget kniv af brun, graaflammet sk. Skaftet endende i et udpræget dyrehoved. 22 cm. lang, indtil 4,5 cm. bred. Fundopgaven er mulig ikke paalidelig, idet stykket er indkjøbt fra Jemtland. T. 5012. Ab. 1896, 102 f. Afb. smst.

Nordre Trondhjems Amt.

30. **Verdalen,** Vist. Haandtag, form: af en tveegget kniv af sk. T. 3541. Ab. 1886, 122.

31. **Stenkjær,** Vaattabakken. Affaldsdynge. Mellemform mellem R. 56 og 57, 13 cm. lang, eggen delvis afbrækket. Graa sk. F. med økser og spidser af sk., økse af elgstak, pilespids af ben. T. 1100. Ab. 1872, 54.

32. **Overhallen,** Ristad. Originalexpl. for R. 55. Ca. 18 cm. lang, 3,5 cm. bred. C. 5451. Ab. 1871, 77. Afb. smst. fig. 2.

33. **Flatanger,** Bøleseter. Boplads. Omtr. 40 eneggede knive, en fuldstændig af type R. 57, afb. her som fig. 14 i

$^1/_1$ størrelse, — 8 mere og mindre ufuldstændige af samme type, — 1 af type R. 56, men spidsere mod odden, og et større brudstk. af en meget stor af lignende type, — 2 ufuldstændige af typen R. 55, uden knopper, men med hak i den bagre ende, — 3 midtstykker af knive af samme type R. 55, — brudstk. af en stor, langbladet, maaske af en mellemform mellem R. 56 og 57, — brudstk. af 22 forskjellige, hvoraf endel skjønnes at have havt form som R. 57, — og endelig nogle usikre brudstkr. Rødbrun og graa sk. Om fundet forøvrigt se under „Spidser".

Fig. 14. $^1/_1$.

34. **Flatanger,** Bølestrand. Boplads nær den foreg. Ca. 25 eneggede knive, de fleste i mindre brudstkr., men 2 omtr. fuldstændige af typen R. 57; desuden enkelte tvivlsomme brudstkr. Om fundet forøvrigt se under „Spidser".

35. „ , Ørsnev. Som R. 55 med sterkere krummet ryg; skaftstykket mangler, nu 9 cm. lang. Violet sk. T. 3218. Ab. 1884, 74.

36. „ , Ørsnev. Skaftstykket af en kniv som R. 57. Rødbrun sk. Neppe f. paa samme sted som den foreg. T. 5123. Ab. 1897, 88.

37. **Flatanger,** Haastad. Størstedelen af skaftet af en kniv som R. 55 med knopper ved enden. Rødbrun sk. Fra samme gaard 2 spidser af sk. T. 5268. Ab. 1898, 111.

38. „ , Halmø. Lig R. 55, men ryggen sterkere bøiet, navnlig mod odden. Istedetfor de indre knopper er der her hak i kanterne ved overgangen mellem blad og skaft. 15,5 cm. lang. Afb. nedf. som fig. 15 i $1/2$ størrelse. Rødbrun sk. Fra samme gaard haves 1 spids af sk. T. 4090. Ab. 1890, 100.

Fig. 15. $1/2$.

39. „ , Sitter. Af en med R. 57 beslægtet form, med skaftet lodret paa bladets længdeakse. 17,5 cm. lang. C. 10050. Ab. 1880, 193, afb. smst. fig. 2.

40. **Fosnes,** Engesvik. Af typen R. 55, men kortere og bredere og derfor med meget mere buet egg. Af skaftet kun en stump tilbage; knopper ved dets begyndelse. Bladet 7 cm. langt, 3 cm. bredt. Lys violet sk. T. 5120. Ab. 1897, 87 f.

41. „ , Finnanger. Skaftstykke af en liden kniv, maaske af formen R. 55. Rødbrun sk. Paa samme gaard f. en spids af sk. T. 5815. Ab. 1899, 147.

42. **Nærø,** Hasfjord. Noget lig R. 54, men med en hæl mellem blad og skaft. 11,5 cm. lang. Brun-violet sandsten. Paa samme gaard er f. en spids af skifer. T. 6587.

43. 44. **Kolvereid,** Skage. 1) Af typen R. 55, med knopper ved skaftets begyndelse og ende; den forreste del af bladet afbrækket, nu 16,5 cm. lang. Brun sk. — 2) Af beslægtet type, men uden udpræget skaftstykke og noget mere buet egg og ryg. Mørkgraa sk. T. 2927 f. Ab. 1883, 79.

45. **Leka,** Frøvik. Nærmest af typen R. 55, men med forholdsvis bredere og kortere blad og derfor krummere egg. Rødbrun sk. C. 7468. Ab. 1875, 84.

46. „ , Rosvik (Røseide). Af typen R. 56. Noget over 10 cm. lang. Rødbrun sk. B. 99. Lor. 28, med afb.

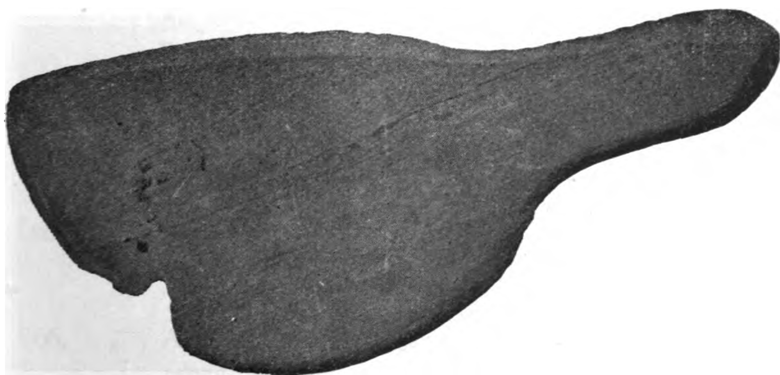
Nordlands Amt.

47. **Bindalen,** Opdal. Det meste af bladet, antagelig nærmest lig R. 57. Rødbrun sk. F. nær sammen med en spids. T. 2123. Ab. 1879, 205.

48. **Alstahaug,** Sandnes, ved Sandnessjøen, sandsynlig boplads. 3 som R. 57 med sterkt fremspringende hæl og steilt opstaaende, langt skaftstykke, den ene kun tilhuggen, men ikke sleben, rødbrun og mørkbrun sk., — 1 af en mellemform af R. 54 og 57, sortgraa sk., — ufuldst. blad af rødbrun sk., som R. 57, — del af bladet af en kniv af graa sk. af samme type. F. paa et temmelig samlet omraade sammen med 6 spidser og en hulmeisel. T. 1877 f. 2848 f. 3205 f. Ab. 1877, 37. 1882, 132. 1884, 72.

49. **Vefsen,** Svenningdalen. Type ukj. Trs. 475. Ab. 1881, 130.

50. **Hemnes,** Finneid. Som R. 54, men med omtr. ret udstaaende skaft. Ualmindelig stor; hele længde 15,5 cm.,

16. Fig. $^2/_3$.

bladets største bredde 7 cm. Afb. her som fig. 16 i $^2/_3$ størrelse. T. 4827. Ab 1895, 49.

51. **Bodø,** Aaseli. Antagelig enegget, 16 cm. lang, indtil 4,5 cm. bred; saaledes vel af en af formerne R. 55 eller 56. Grønlig sk. Paa samme gaard er f. en økse af sten med skafthul. Trs. 658. Ab. 1885, 138.

52. **Hammerø,** Sørkil. Jfr. R. 57? 9 cm. lang. Gulgraa sk. Trs. 406. Ab. 1879, 269.

(?53. **Steigen,** Lund. Efter sigende et par „stenknive“, som er tabte. Kan dog godt være en misforstaaelse af spidser. Ab. 1883, 9).

54. **Ofoten,** Kongsbak. Tveegget kniv (urigtigt opført som „spids“), af form omtr. som Ab. 1878 fig. 32. 11 cm. lang. B. 4052. Ab. 1882, 108.

55. „ , Virek. 5 eneggede knive: 1) som R. 57, ualmindelig liden, knap 6 cm. lang, graabrun sk., afb. nedf. som fig. 17, — 2) ufuldst., af samme type, har været ualmindelig stor; bladet, hvoraf den forreste del mangler, indtil 6,5 cm. bredt, graa sk., — 3) forreste del af bladet, samme type, hvidgraa sk., — 4) brudstk. af bladet, utvivlsomt samme type, graa sk., — 5) ant. et skaftstykke af en stor kniv af rødbrun sk., vel som R. 56. F. tilligemed 3 spydspidser i en ager. T. 6781 ff. Jfr. under „Spidser“.

Fig. 17. $^1/_1$.

56. **Lødingen,** Stokke. 10,5 cm. lang, 3 cm. bred, graabrun sk. Trs. 116. Ab. 1874, 40.

57. „ , „. 2 enegg. knive, hvoraf den ene, som er hel, er 15 cm. lang. Vel varianter af R. 57? Graa sk. Paa samme gaard er f. en retmeisel og en spids af sk. Det er uvist, om det kan betragtes som et samlet fund. Trs. 341 f. Ab. 1878, 311 f.

58. „ , Fjelddal. Tveegget kniv, 16 cm. lang, afb. Ab. 1878 fig. 32, grøn og rødbrun flammet sk. — Enegget kniv, en variant af R. 54, afb. Ab. 1878 fig. 33, ikke mindre end 22 cm. lang mellem odden og skaftenden, flammet sk. som foreg. F. sammen i nyland paa en høide nær søen. Trs. 338 f. Ab. 1878, 310 f.

59. „ , Fjelddal. Som R. 57, men usædvanlig stor, idet eggen er 18 cm. lang mellem hjørnerne. Graa sk. F. sammen med en stenøkse, noget lig R. 15. Om samme findested som de 2 foreg. knive, er ukjendt. Trs. 701. Ab. 1886, 126.

60. „ , Nes. Type? 13,5 cm. langt, 3 cm. bredt blad. F. i en torvmyr. Graa sk. Trs. 698. Ab. 1886, 126.

61. **Hadsel,** Holmstad. Som R. 57? Bladet 9 cm. langt, 4,5 cm. bredt. F. i en torvmyr. Rødagtig sk. Trs. 699. Ab. 1886, 126.

62. „ , Kalsnes. Halvmaaneformet kniv eller skraber, afb. Ab. 1886 fig. 6. 14 cm. lang, indtil 3 cm. bred. Sort sk. Paa samme gaard en spids af sk. Trs. 749. Ab. 1886, 129.

63. **Bø,** i prestegjeldet. Form ikke oplyst. Trs. 502. Ab. 1882, 147.

64. **Øksnes,** Finvaag. Jfr. R. 57, men med ret opstaaende skaftstykke. Eggen 13 cm. lang. Graagrøn sk. Trs. 214. Ab. 1876, 46.

65. „ , Finvaag. Med smalt blad. Form ellers ikke oplyst. Graa sk. Uvist, om paa samme sted som foreg. nr. Trs. 628. Ab. 1884, 81.

66. „ , Alfsvaag. 8,5 cm. langt skaftstykke, der har staaet retvinklet mod bladet; dette har været meget smalt. Flammet hvid og violet sk. Trs. 153. Ab. 1875, 41.

67. **Dverberg,** Aaknes. Noget lig R. 57, men med længere skaftstykke. Bladet 10,5 cm. langt. Graa sk. Trs. 770. Ab. 1886, 129.

Tromsø Amt.

68. **Kvæfjord,** Hundstad. 2 knive. Den ene jfr. R. 57, men med ret opstaaende skaft; stort expl. Afb. Ab. 1886 fig. 4. Trs. 690. Ab. 1886, 125. — Den anden af samme type, men med meget smalt blad og ret egg; ualm. liden, kun 4 cm. bred over eggen. Synes at være f. paa samme sted paa gaarden. Trs. 1031. Ab. 1894, 155.

69. „ , Trastad. Originalen for R. 56. F. 6 fod dybt i jorden. C. 3319. N. Fornl. 695.

70. **Trondenes,** Fauskevaag. Som R. 58, næsten 15 cm. lang. C. 6297. Ab. 1873, 63.

71. „ , Fauskevaag. Skraat udstaaende haandtag. 15 cm. lang egg. Grøn og rødbrun flammet sk. Trs. 208. Ab. 1876, 45.

72. 73. „ , Fauskevaag og Brokvik. Sammenblandede fund: 2 tveeggede knive af sk. — 2 eneggede do. Formerne ikke nærmere bekjendte. Trs. 536 ff. Ab. 1883, 53.

74. „ , Brokvik. Jfr. R. 57? Mørkgrøn sk. Trs. 27. Ab. 1873, 86 (hvor stykket urigtig er bestemt som økse).

75. „ , Nordvik. Jfr. R. 57. Brunlig sk. Trs. 28. Ab. 1877, 122.

76. „ , Harstad. Jfr. R. 57, men med længere skaft, som staar næsten lodret omtr. fra midten af bladet. Trs. 335. Ab. 1878, 309.

77. „ , Vaskinn. Nærmest lig R. 55, men uden knopper ved haandtaget. Omtr. 13 cm. lang. Trs. 1086. Ab. 1895, 96.

78. „ , Grøta. Noget lig R. 58. 12 cm. lang. Lys, graaviolet sk. Trs. 390. Ab. 1879, 266.

79. „ , For. Tabt kniv, f. paa samme sted som en økse og en hulmeisel af sk. Ab. 1895, 96.

80. **Trondenes,** Akerø. Jfr. R. 54? Trs. 470. Ab. 1881, 130.

81. „ , Skaanland. Tveegget kniv, afb. Ab. 1879 fig. 59, 16 cm. lang, graagrøn sk. — 8 eneggede knive af forskjellige former. En af dem, afb. Ab. 1879 fig. 60, er paa den ene side orneret med flere indgravede zikzaklinjer. Flere af dem ligner nærmest R. 57 og 54; en har skaftet staaende lodret paa bladet ved den ene ende (jfr. R. 58, men med skarpt hjørne bagtil). F. tilligemed 4 spidser; se forøvrigt under „Spidser". Trs. 395 ff. 677 ff. Ab. 1879, 267 f. 1885, 139.

82. „ , Stornes eller Aarnes? 2 eneggede, den ene med skaftet næsten lodret op fra bladet nærmere den ene ende, den anden maaske noget lig R. 57. Graa sk. Trs. 392 f. Ab. 1879, 266 f.

83. „ , Aarnes. Lig R. 56, men mindre og med smalere blad, 13 cm. lang. — Brudstk. af en lignende, men endnu mindre. Trs. 1265 f. Ab. 1898, 123.

84. „ , Stensland. Tveegget, afb. Ab. 1877 fig. 36. 18,5 cm. lang. Skaftet har endel hak i kanterne. Graagul sk. F. under grøftegravning paa lergrunden. B. 3163. Ab. 1876.

85. „ , Tennevik. Jfr. R. 57? C. 4147. Ab. 1877, 122.

86. „ , Tennevik. Eiendommelig form med retlinjet egg. Grønlig sk. Trs. 140. Ab. 1875, 41.

87. „ , Breivik. Tveegget, afb. Ab. 1898 fig. 19, 17,5 cm. lang. Graa sk. Paa samme gaard er f. en spids. Trs. 1270. Ab. 1898, 123.

88. „ , Tjøtta. Af typen R. 54, men med smalere blad og spidsere od. 15 cm. lang. Grøn sk. Trs. 1279. Ab. 1898, 135.

89. **Ibbestad,** Havnvik. Som R. 57. Bladet omtr. 11 cm. langt. Graa sk. F. sammen med en økse af sk. (afb. Ab. 1876 fig. 5). C. 7673. Ab. 1876, 65.

?90. „ , Sammesteds er f. et senere tabt stenredskab, „maaske en enegget kniv". Ab. 1878, 50.

91. „ , Aandervaag. Som R. 57, men større. Rødbrun sk. Trs. 1288. Ab. 1900, 260.

92. **Tranø,** Merkesnes. Tveegget. Omtr. 14 cm. lang. Rødbrun sk. med graagrønne flammer. C. 6166. Ab. 1872, 91 (der urigtig bestemt som spydspids).
93. „ , Klauven. Jfr. R. 54. 10,5 cm. lang. Sort sk. F. sammen med en økse af sk., originalen for R. 13. C. 6167. Ab. 1872, 91.
94. „ , Dyrøklauven. Jfr. R. 57. Har et svært skaftstykke i forhold til bladet. Graabrun sk. Trs. 288. Ab. 1877, 48.
95. „ , Dyrøklauven. Tveegget, som R. 61; 15 cm. lang. Sammesteds f. en spids af sk. (som R. 84). Trs. 526. Ab. 1883, 52.
96. „ , Lekangen. Stor kniv af sk. Tabt. Ab. 1887, 14.
97. „ , Valvaag. Plumpt arbeidet, kun delvis sleben, form ikke nærmere oplyst (jfr. R. 57?). 10 cm. lang. Paa samme gaard f. en spids og en kniv af sk. Trs. 809. Ab. 1887, 131, jfr. 14.
98. „ , Kongsvik (Sørreisen). Lig R. 58. Skaftstykket 11 cm., bladet 5 cm. langt. Mørkgrøn sk. Trs. 843. Ab. 1888, 183.
99. „ , Lien. Tveegget kniv, originalen for R. 61. 21 cm. lang. — Enegget kniv, som R. 56. 11 cm. lang. F. sammen. C. 5115 f. Ab. 1870, 70.
100. **Berg,** Flakstad. Tveegget kniv. Vel 13 cm. lang. Graalig sk. F. med 2 spidser og flere stensager i en morænevold. Trs. 22. Ab. 1877, 111 (der bestemt som spydspids), jfr. 1871, 109 og 1887, 11.
101. **Lenviken,** prestegaarden. Ufuldst. kniv, 11 cm. lang, f. sammen med en lignende, men mindre i en stor stenkiste, som ikke syntes at have havt bund- eller dækstene. C. 3320. Ab. 1871, 109.
102. **Balsfjorden,** Svartnes. Som R. 56. 17,5 cm. lang, men lidt ufuldst. Rødbrun sk. Trs. 1285. Ab. 1899, 136.
103. **Tromsøen,** nær byen. Jfr. R. 57. Afb. Ab. 1867 fig. 1. C. 2033. N. Fornl. 701.
104. „ (findestedet usikkert). Noget lig R. 54 og Ab. 1878 fig. 33. 12 cm. lang. Grøn sk. Trs. 382. Ab. 1879, 263.

105. **Tromsøen.** 13,5 cm. lang. Graa sk. F. nær 1 m. under overfladen i et lag skjælsand. Trs. 467. Ab. 1880, 283.

106. „ , i Tromsø by. Originalen for R. 54. C. 1875. N. Fornl. 701.

107. **Tromsøsundet,** Kalfjordeidet. Egen form, afb. Ab. 1877 fig. 7. 8,5 cm. lang. F. sammen med 4 andre tabte, der sagdes at have havt omtr. samme form. Trs. 271. Ab. 1877, 46.

108. „ , Simavik. Økselignende form, med lodret, bredt skaftstykke og lavt, lidet blad. 10,5 cm. lang, 6 cm. bred over eggen. Afb. Ab. 1885 fig. 5. Hvidgraa sk. Efter formen og den ualmindelige tykkelse tør det maaske være tvivlsomt, om den er at opfatte som kniv. Trs. 735. Ab. 1886, 128.

109. „ , Tønsnes. Som R. 56, men med smalere og spidsere blad. 16 cm. lang. Rød- og grønflammet sk. Paa samme gaard er f. en spids af sk. Trs. 1325. Ab. 1900, 263.

110. **Karlsø,** Vannøen. Maa være meget bredbladet, da den angives at være 12 cm. lang og indtil 7 cm. bred. F. sammen med en skiferspids. Trs. 501. Ab. 1882, 146.

111. „ , Sletnes. Lig R. 56, men med bredere blad og spidsere od; 20 cm. lang, bladet indtil 7 cm. bredt. Hvidgraa sk. Trs. 844. Ab. 1888, 183.

112. **Tromsø amt?** Halvtildannet kniv, uden skaftstykke og kun delvis sleben. 18 cm. lang, 4 cm. bred. Trs. 1072. Ab. 1895, 95.

Finmarkens Amt.

113. **Alten,** Kongshavnbugt. C. 1816. N. Fornl. 703.

114. „ , Langfjord. Jfr. R. 54. 19 cm. lang, bladet indtil 6 cm. bredt. Grøn sk. med mørkebrune flammer. Trs. 842. Ab. 1888, 183.

115. **Talvik,** Korsnes. Sandsynlig som R. 57. Rødbrun sk. F. sammen med eller i nærheden af en skiferspids. Trs. 55. Ab. 1874, 40. 1877, 122.

116. **Tanen,** Langnes. Variant af R. 58 med skarpere vinkel bagtil. Afb. Ab. 1876 fig. 7. 19 cm. lang; plump og tyk, kun sleben i eggen. Graa sk. C. 8063. Ab. 1877, 6 f. 123.

117. **Vadsø,** Tyby. Tveegget, jfr. R. 61, afb. Ab. 1876 fig. 6. Over 20 cm. lang. Blaagraa sk. C. 8064. Ab. 1876, 7.

118. „ , Andersby. „Kniv af sten", f. ved torvskjæring. Tabt. Ab. 1891, 8.

119. **Nesseby,** Abelsborg. Originalen for R. 58. Rød og grøn sk. Trs. 265. Ab. 1877, 123.

Nedenfor følger en schematisk oversigt over fundenes fordeling over landet.

I. Spidser.

	Ialt.		Deraf paa bopladse.		Deraf med flintsager.	
	Fund.	Stykker.	Fund.	Stykker.	Fund.	Stykker.
Smaalenenes amt	1	1				
Akershus amt	2	2				
Hedemarkens amt	8	10				
Kristians amt	4	4				
Buskeruds amt	2	2				
Jarlsberg og Larviks amt	2	2				
Bratsberg amt	5	5				
Nedenes amt	"	"				
Lister og Mandals amt	4	4				
Stavanger amt	24	42	?	?	13	28
S. Bergenhus amt	3	4	1 (2?)	1 (3?)		
N. Bergenhus amt	2	2				
Romsdals amt	22	26				
S. Trondhjems amt	49	80	5	33	3	20
[Deraf Fosens fogderi	38	69	5	33	3	20]
N. Trondhjems amt	28	ca. 163	3	ca. 137	2	135
[Deraf Ytre Namdalen	21	ca. 154	2	ca. 135	2	135]
Nordlands amt	32	44	2	8		
Tromsø amt	46	52	2	4		
Finmarkens amt	11	11				
	245	454	13(14?)	ca. 183	18	ca. 183

II. Knive.

	Ialt.		Deraf paa bopladse.		Deraf med flintsager.		Deraf tveeggede Stykker.
	Fund.	Stykker.	Fund.	Stykker.	Fund.	Stykker.	
Smaalenenes amt . . .	"	"					
Akershus amt	4	4					
Hedemarkens amt . . .	"	"					
Kristians amt	1	1					
Buskeruds amt	1	1					
Jarlsberg og Larviks amt	4	4					
Bratsberg amt	"	"					
Nedenes amt	"	"					
Lister og Mandals amt .	"	"					
Stavanger amt	1	1					1
S. Bergenhus amt . . .	"	"					
N. Bergenhus amt . . .	"	"					
Romsdals amt	1	1					1
S. Trondhjems amt . .	17	39	4	25	3	17	1
[Deraf Fosens fogderi . .	16	38	4	25	3	17]	
N. Trondhjems amt . .	17	ca. 80	3	ca. 66	2	ca. 65	1
[Deraf Ytre Namdalen . .	14	ca. 77	2	ca. 65	2	ca. 65	
Nordlands amt	21	33	2	11			2
Tromsø amt	45	64	1	9			9
Finmarkens amt	7	7					1
	119	235	10	111	5	82	16

Antallet af kjendte stykker bliver efter dette 454 spidser i 245 fund og 235 knive i 119 fund. Naar hensyn tages til, at spidser og knive oftere forekommer i samme fund, bliver det samlede antal af fund i det hele 348. Det samlede antal af enkelte stykker er ca. 689. Heri er ogsaa medregnet de fund og enkelte stykker, som er betegnede som tvivlsomme, ligesom det ogsaa er muligt uagtet den nøiagtighed, jeg har søgt at anvende, at enkelte fund kan være overseede af mig. Hovedsummerne kan derfor kun ansees som omtrentlig rigtige.

For at belyse, hvor sterkt antallet af kjendte fund er tiltaget i løbet af en menneskealder, hidsættes her resultatet af nogle tidligere optællinger.

I 1871 kjendtes fra hele landet tilsammen 45 fund med 50 enkelte stykker, deraf 39 spidser og 11 eneggede knive (Ab. 1871 s. 100 ff.).

I 1874 opgives antallet til 56 spidser og 20 knive (Beretn. fra Kongressen i Stockh. I s. 178).

I 1876: 66 spidser og 22 knive i 75 fund (Thj. VSS. 1875 s. 53 ff.).

I 1885: 160 spidser og 74 eneggede knive; tveeggede knive betegnes som „sjeldne“ (O. Rygh, Norske Oldsager III s. 2 f.).

Antallet af enkelte stykker er tiltaget endnu sterkere end antallet af fund, fordi opdagelsen af de store bopladse, hvoraf hver enkelt har leveret større eller mindre mængder af oldsager, fornemmelig tilhører de senere aar.

Idet det foreliggende materiale saaledes er vokset i betydelig grad, er det billede, som fundenes udbredelse over landet giver, blevet i nogen grad forandret. Imidlertid kan det dog fremdeles hævdes, at forholdet er dette, at den allerstørste del af fundene tilhører den nordlige del af landet fra Romsdals fogderi af. Og 257 fund eller 74 pct. af det samlede antal tilhører de 5 nordligste amter, S. og N. Trondhjem, Nordland, Tromsø og Finmarken.

Den form af skiferoldsager, for hvilke jeg antager at det især kan hævdes, at det gamle forhold med hensyn til udbredelsen fremdeles praktisk talt er gjeldende, er de eneggede knive. Af de

ca. 220 stykker, som nu kjendes af saadanne er 210 eller 95 pct. fundne nordenfor sydgrændsen af S. Trondhjems amt.

En tilsyneladende forrykkelse i forholdet med hensyn til knivene kan man vistnok finde i en gruppe af fund med tilsammen 10 stykker fra fire af de sydøstligste amter. Af disse mener jeg imidlertid at den største del ikke med rette kan regnes med i denne klasse af oldsager, som i det nordlige Norge idethele fremtræder i bestemte og let gjenkjendelige former. De fleste af dem kan kun henføres hid af hensyn til, at det er flade stykker af skifer, hvis ene kant har faaet en eggslibning. Det er imidlertid noget, som maa kunne have hændt overalt, hvor en stenalder har hersket, og maaske ogsaa til andre tider, at stykker af sten, som havde en naturlig form, der gjorde dem nogenlunde skikkede til skjærende redskaber, yderligere gjordes egnede dertil ved tilslibning af en egg, især naar de var af en stenart, som er saa let at bearbeide som skiferen. Et saaledes tildannet stykke er ikke dermed godtgjort at høre til den oldsaggruppe, som man kalder eneggede skiferknive.

Et par af de paa Østlandet fundne stykker (1 og 3) maa imidlertid vistnok regnes for at høre til gruppen. Men her kommer et andet hensyn i betragtning, som gjør, at man maa være varsom med paa grundlag af nogle enkeltstaaende fund at drage slutninger, som strider mod, hvad der ellers fremgaar af et meget stort materiale. Det har utvivlsomt hændt, at oldsager af typer, som var noget paafaldende og vakte interesse, i de senere aarhundreder er blevne førte bort fra sit oprindelige findested. Og ligesom det den dag idag erfaringsmæssig kan hænde, at fundne oldsager af sten atter kommer af veien og paa en eller anden maade igjen kommer i jorden, kan dette ogsaa tidligere have hændt med saadanne til andre strøg bortførte stykker. Dette kan navnlig have foregaaet siden det 17de aarh., fra hvilken tid sands for oldsager har været oppe hos enkelte inden de dannede klasser, særlig blandt den omflyttende embedsstand. Denne betragtning har vistnok ogsaa sin gyldighed, naar flintsager, som efter form og arbeidsmaade snarest skulde formodes at være danske, enkeltvis kan findes i Norge udenfor de almindelige grændser. Ved saadanne forekomster har det sin betydning at kjende de gaardes historie,

paa hvilke fundene er gjorte. Er det gaarde, paa hvilke der før i tiden har boet embedsmandsfamiljer, bliver muligheden for, at en overflytning af oldsager i tidligere tid kan være foregaaet, større, end naar det er gamle bondegaarde.

Jeg tror derfor, at det fremdeles kan fastholdes som en kjendsgjerning, der er bestyrket ved den aldeles overveiende mængde af de i senere tid tilkomne fund, at de eneggede skiferknives udbredelse ikke strækker sig ud over sydgrændsen af S. Trondhjems amt. Med hensyn til de tveeggede knive er maaske forholdet noget anderledes. Disse maa have været anvendte som dolke.

Et forhold, som ogsaa er blevet bekræftet under materialets tilvækst, er at det aldeles overveiende antal af fund skriver sig fra kystbygderne. I høi grad betegnende er saaledes den stilling, som Fosens fogderi, der er et rent kystdistrikt, med hensyn til antal af fund indtager i sammenligning med amtets 3 andre fogderier, og ligeledes Ytre Namdalen i sammenligning med Indre Namdalen og de to andre fogderier i N. Trondhjems amt. Alle de kjendte bopladse eller verkstedspladse ligger ogsaa i kystbygder. Den eneste, som ikke findes ved havkysten, nemlig bopladsen ved Stenkjær, ligger dog ved bredden af det inderste af Trondhjemsfjorden. Naar man bedømmer betydningen af denne kjendsgjerning, er det dog nødvendigt at tage hensyn til, at der i kystegnene foregaar en sterkere jorddyrkning og navnlig mere rydning af nyt land end i store dele af indlandstrakterne. Det gaar saaledes ikke an at benægte muligheden af, at der f. eks. ved de store vande i skovstrækningerne i det inderste af Namdalen kan existere levninger efter bopladse af samme art som de i Fosen og Flatanger fundne, uden at der har været nogen anledning til, at de er blevne opdagede, fordi der i disse egne saa godt som ikke foregaar nogen jorddyrkning.

I lignende grunde kan man maaske ogsaa søge forklaringen til, at der i Finmarkens amt er gjort færre fund af skifersager, end man kunde have ventet.

Imidlertid bliver det dog et faktum, som man ved behandlingen af det foreliggende materiale maa lægge vægt paa, at de indre bygder i det nordenfjeldske, selv de dalbygder og slettebygder,

hvor jorddyrkningen er sterk, er fattige paa disse fund i sammenligning med kystbygderne.

Omvendt maa man af den samme grund lægge saa meget større vægt paa, at en saa forholdsvis stor del af de spidser, som kjendes fra Østlandet, skriver sig fra fjeldtrakterne og de mere afsidesliggende skovbygder. De 6 fund, som kjendes fra Kristians og Buskeruds amter, er alle fra høifjeldet, og i Hedemarkens amt er den allerstørste del fra de indre bygder nærmest rigsgrændsen og høifjeldet; det eneste, som kjendes fra Hedemarkens fogderi, er fra aasbygden i Ringsaker. Med hensyn til Bratsberg gjør et lignende forhold sig gjældende, idet omtrent alle fundene er fra de nærmere under fjeldet liggende bygder, medens findestedet for det til Bamle henførte fund er usikkert.

Større vægt kan man derimod lægge paa de forholdsvis talrige fund af skiferspidser fra de sydvestlige landsdele, navnlig fra Jæderen, og endnu mere paa forekomsten af flint og skifer i forening paa verksteds- og bopladse, naar spørgsmaalet er, om man kan opretholde den ældre opfatning af den saakaldte arktiske oldsaggruppe og dens forhold til den almindelige skandinaviske.

I Norge blev denne gruppe først udskilt som en egen art af oldsager af professor O. Rygh i Ab. 1866 s. 100 ved beskrivelsen af en skiferspids fra Tromsø (nr. 218 i ovenst. fortegnelse). Han bemerker der: „Spyd- og pilespidser af dette eiendommelige slags er ikke sjeldne i Norge; undertiden har man ogsaa fundet knive af samme stenart og af en særegen form (rimelig brugte til skindberedning). Disse sager maa antages at tilhøre en anden kultur og et andet folk, end de almindelige, velbekjendte stenoldsager, der stemmer i form og stof med Danmarks og Sydsveriges. De findes netop hyppigst i Tromsø og Finmarkens amter, hvor de almindelige stensager er yderst sjeldne;. man kan saaledes vel med rimelighed henføre dem til Lapperne". Omtrent samtidig blev en lignende opfatning udtalt med hensyn til de i Sverige fundne skifersager af nuv. riksantiquar H. H. Hildebrand.

I en afhandling af O. Rygh i Ab. 1871 s. 100 ff. om den netop fundne affaldsdynge ved Stenkjær er samme emne gjort til

gjenstand for en udførligere behandling, knyttet til en oversigt over de indtil da kjendte fund af kniver og spidser. Her udvikles nærmere, at man i Norge, i Sverige og sandsynlig i flere lande af lige nordlig beliggenhed maa antage to stenalderskulturer og to stenaldersfolk. Den ene af disse kulturer kunde man da kalde den arktiske, da dens efterladenskaber overalt kun synes at forekomme langt mod nord og, som de i Norge gjorte fund synes at vise, er hyppige nordenfor polarkredsen, hvor derimod levninger af den i sydligere egne herskende stenalderskultur enten slet ikke eller kun ganske undtagelsesvis findes. Og denne arktiske kultur har man vist al grund til at henføre til Lapperne, da dette folk, saa langt som historisk erindring gaar tilbage, har boet i de egne, hvor de fleste vidnesbyrd om dens tilstedeværelse findes. Der mindes her ogsaa om de samme gjenstandes forekomst i Finland og det nordlige Rusland, hvor det samme folk har færdedes. Spørgsmaalet om disse to stenalderskulturers forhold til hinanden i tiden, om de er samtidige med hinanden eller den ene ældre end den anden, lader forf. foreløbig ubesvaret, da det foreliggende materiale endnu var for lidet til deraf at drage slutninger derom. Men det betegnes dog som det paa forhaand sandsynligste, at den arktiske er ældre.

Ved kongressen i Stockholm i 1874 blev emnet behandlet i to foredrag, for Norges vedkommende af prof. Rygh, for Sveriges af prof. O. Montelius. I det første udvikles og begrundes nærmere de i den ovf. omtalte afhandling fremsatte anskuelser. Som et sterkt bevis paa berettigelsen af at udskille de to stenaldersgrupper som levninger fra to forskjellige kulturer, som maa føres tilbage til to forskjellige folk, fremhæves det, at man aldrig har fundet gjenstande af den ene og den anden gruppe forenede i samme fund. Her omtales ogsaa de utvivlsomt lappiske affaldsdynger paa Kjelmesøen og andre steder ved Varangerfjorden, hvor man kun finder redskaber af renshorn, og redskaber af sten mangler, og det antydes, at disse dynger maa skrive sig fra en meget fjern tid.

Professor Montelius giver i sit foredrag en udsigt over disse oldsagers udbredelse i Sverige og udtaler de samme anskuelser om deres stilling til de andre levninger fra stenalderen som prof. Rygh. I Månadsblad for 1874 (afhandlingen dog skrevet senere)

har samme forf. udførlig gjennemgaaet alle de kjendte fund af gjenstande, hørende til den arktiske gruppe, i Sverige. Antallet af fundne spidser er her angivet til 64 og af knive til 9. Denne opfatning har samme forf. ogsaa fastholdt i det i 1895 udkomne verk „Temps préhistoriques de Suède". Skifersagerne er arv efter Lapperne; deres forholdsvis talrige forekomst lige ned til Dalarne og Upland er et bevis paa, at dette folks udbredelse har strakt sig længere sydover i Sverige end i vore dage. Gravfundet paa Gothem paa Gotland, hvor 8 skiferspidser fandtes sammen med to flintøkser, beviser, at visse gjenstande, hørende til den arktiske stenalder, er samtidige med den yngste del af den sydsvenske stenalder. Og i deres forekomst her, hvor hverken skiferen eller flinten findes i naturlig tilstand, ser han et bevis paa skibsfartens og samfærdselens udviklede standpunkt paa denne tid.

Det er imidlertid naturligt, at en hel del af de fund, som i den senere tid er fremkomne i Norge, maatte være egnede til at vække tvivl om rigtigheden af den opfatning, at skifersagerne er levninger efter en egen stenalderskultur, der har staaet ganske selvstændig ved siden af den sydskandinaviske, og som har tilhørt et eget folk, nemlig Lapperne. De forholdsvis talrige fund af skiferspidser fra den sydvestlige del af landet, fra Jæderen, kunde allerede synes uforenelige med denne theori, da det ikke vel er tænkeligt, at Lapper nogensinde kan have holdt til i denne del af landet. Men endnu mere betydning maatte der tillægges de verksteds- og bopladsfund, som efterhaanden opdagedes, og hvor gjenstande af flint og skifer forekom sammen paa en saadan maade, at de maa antages at være samtidig nedlagte. Dette gjælder baade de jæderske pladse, hvor pilespidser af skifer jevnlig findes enkeltvis blandt store mængder af flintstykker, og pladsene i Bjørnør og i Flatanger, hvor adskillige tildannede stykker og endnu mere arbeidsaffald af flint findes blandet med en overveiende mængde af redskaber, emner og affald af skifer. I den allersidste tid har hr. conservator H. Schetelig opdaget en boplads paa Vespestad paa Bømmeløen i Søndhordland, altsaa ligeledes i den sydvestlige del af landet, hvor ganske faa stykker af flint fandtes blandt en stor mængde

af arbeidede stykker og affald af stenarter, som hører hjemme paa selve stedet, og deriblandt halvdelen af en spydspids af grønlig skifer af typen R. 86, som derfor ogsaa maa antages at være arbeidet paa stedet (Fundet er beskrevet i Berg. Mus. Aarbog 1901 nr. 5).

De nye kjendsgjerninger, som efterhaanden kom frem, bragte prof. Rygh til at forandre de meninger, som han tidligere havde fremstillet som de sandsynligste om denne oldsaggruppes stilling til den almindelige stenalder. Sine ændrede anskuelser om dette spørgsmaal udviklede han i sine forelæsninger. Af hans forelæsninger i 1895 har hr. Schetelig i den ovf. citerede afhandling gjengivet et vistnok fuldstændig korrekt referat, hvori det vigtigste af hans bemerkninger om dette punkt er sammenfattet. Han udtaler her, at de vanskeligheder, som spørgsmaalet frembyder, kun kan løses ved at forudsætte, at disse oldsagformer ikke er oprindelig lappiske, men sydskandinaviske, som er blevne optagne af Lapperne, ligesom disse altid har laant af sine sydlige naboer. At de fortrinsvis har efterlignet disse former, kan forklares af, at det materiale, hvoraf skifersagerne forarbeidedes, forekom rigelig, hvor de færdedes, medens flint ikke fandtes. Efter denne opfatning skulde en god del af de fund, som man har henført til den saakaldte arktiske stenalder, navnlig alle fund fra landets sydligere del, maaske indtil langt op i Trondhjems stift, være at betragte som tilhørende det samme folk, som ogsaa har efterladt redskaberne af sydskandinaviske typer, medens fundene af de samme gjenstande fra de nordligste egne hidrører fra Lapperne, som ogsaa kan antages at have fortsat med at tilvirke og bruge saadanne redskaber, maaske længe efterat stenalderstiden var afsluttet i landets sydligere egne.

Som ovenfor sagt er det ikke hensigten her at optage til indgaaende drøftelse de spørgsmaal, som knytter sig til denne klasse af oldsagfund. Men jeg vil dog i al korthed anføre nogle betragtninger, som i mine øine har den betydning, at ikke alle vanskeligheder kan ansees som løste ved den ovenfor gjengivne forklaring, men at tvertimod nye tvivl reiser sig.

Det kan for det første synes mindre sandsynligt, at Lapperne dengang, da de først stødte sammen med sydligere folk i Norge og Sverige, endnu ikke skulde have lært at tilvirke redskaber af sten, ikke engang af en stenart, som er saa let at bearbeide, og som ofte i naturlig tilstand forekommer i stykker, der i den grad indbyder til bearbeidelse, som skiferen.

Mere vægt synes det mig at maatte lægges paa, at det efter denne opfatning maa synes vanskeligt at forklare, at redskaber af skifer er fundne saa yderlig sparsomt, eller saa godt som slet ikke, i vidtstrakte strøg af de sydligere dele af landet, som maa have være beboet af det folk, fra hvilket brugen af dette materiale og dets anvendelse i bestemte former først skulde være udgaaet. Det kan saavidt mig bekjendt ikke finde sin forklaring i, at tjenlige skifrige stenarter der ikke forekommer i naturen. Heller ikke i, at der i disse strøg har været saa rig tilgang af flint; thi paa mange steder er forholdet i denne henseende netop det modsatte. Det gaar heller ikke an at søge forklaringen i, at skiferen er et saa ufuldkomment materiale, at man kun i nødsfald vilde benytte sig af det. Til skjærende redskaber er det nemlig vistnok lidet skikket. Men spidser af skifer, som er bestemte til at overvinde en modstand, som møder i stykkets længderetning, har utvivlsomt været meget effektive vaaben, som neppe har staaet tilbage for lignende af flint.

Efter den opfatning, at det sydskandinaviske folk skulde have brugt skiferen som en nødhjælp i de egne, saaledes i det Trondhjemske, hvor der var for liden tilgang paa flint, synes det mig ogsaa vanskeligt at forklare, at man ingensteds i det sydlige Norge har fundet saa mange pilespidser af skifer, som paa Jæderen, hvor forraadet af flint netop synes at have været rigere end paa noget andet sted, og at de ogsaa der fortrinsvis findes indblandet i de rige flintverkstedsfund.

I denne forbindelse kan det ogsaa fremhæves, at kun i et par kilometres afstand fra de store verkstedspladse paa Bøleseter og Bølestrand i Flatanger, hvor rester af flint forekommer i ikke saa ringe antal sammen med en overveiende mængde af skifersager, har man paa Uran et rent flintverksted, hvor en større flade er

bedækket med rester af flint, uden at der hidtil vides at være fundet noget stykke af skifer paa denne plads. Forskjellen i karakter mellem disse nærliggende pladse maa vistnok rimeligst forklares ved en aldersforskjel. Men vi har dog ogsaa i denne plads, ligesaa vel som i andre kjendsgjerninger fra den samme bygd, formentlig et tydeligt tegn paa, at der her ikke kan have været mangel paa tilstrækkeligt materiale af flint, ialfald ikke til at tilvirke smaa pilespidser, som udgjør en saa stor del af skifersagerne paa Bøleseter og Bølestrand.

Det forekommer mig saaledes, at flere hensyn peger i den retning, at forholdet mellem skiferfundenes og flintfundenes udbredelse i landet ikke tilstrækkelig kan forklares alene af den forskjellige tilgang paa det ene eller det andet materiale i hver egn.

At redskaber af flint og af skifer til en vis tid har været brugt samtidig, maa vel ansees som bevist ved verkstedspladsene. Det bliver da et spørgsmaal, om ikke forekomsten af skiferspidser i de sydligste kystegne tilstrækkelig kan forklares som en følge af samfærdsel og samhandel imellem det sydligere og nordligere af landet. At en saadan handelsforbindelse maa have existeret baade i Norge og i Sverige i stenalderen har man flere beviser for. Fra Sverige kan nævnes det store fund af over 70 flintmeisler fra Skelefteå i Vesterbotten, langt nordenfor grændsen for flintredskabers almindelige forekomst, som uomtvisteligt maa være en paa stedet gjemt varebeholdning, som har været paa vandring søndenfra. I gravfundet fra Gothem ser prof. Montelius, som ovenfor nævnt, et bevis paa, at omvendt stenredskaber gjennem samfærdsel erført nordenfra sydover. Og naar der i Norge er fundet redskaber af flint af de almindelige sydlige typer, ikke alene i Ranen og ved Bodø, men ogsaa i Steigen, i Vaagan i Lofoten, i Sortland i Vesteraalen og endog i Tromsøsundet nær Tromsø, er det utvivlsomt, at saadanne stykker er komne nordover gjennem samfærdsel og handel. Og der kan i dette tilfælde neppe heller reises tvivl om, at dette maa være foregaaet i stenalderen, især naar man tager hensyn til fundet ved Bodø, hvor 2 flintmeisler fandtes sammen.

Omvendt maa der gjennem handel ogsaa kunne være ført

stenredskaber, som hørte hjemme i det nordlige Norge, sydover landet, særlig langs med kysten. Brugen af disse i egne, hvor deres tilvirkning ikke var opstaaet, kunde støttes ved, at man i oldtiden knyttede særegne forestillinger til vaaben af en vis art eller af en vis oprindelse. Deri synes det mig, at man kan finde den rimeligste forklaring, baade til at skiferpile forekommer paa de jæderske flintmarker, og at de kun findes som undtagelser i den øvrige masse. Og naar saadanne redskaber af sten først var bekjendte, kunde det ikke ligge fjernt at efterligne dem paa steder, hvor skifer var forhaanden, men der var mangel paa flint.

Med hensyn til det ethnologiske spørgsmaal, som er knyttet til denne gruppe af oldsager, tør jeg ikke gaa nærmere ind paa dette. I sin almindelighed maa man vel erkjende, at udelukkende arkæologiske bevismidler er lidet tilstrækkelige til at afgjøre saadanne spørgsmaal, naar det arkæologiske materiale er af den art, som tilfældet er her. Det maa vistnok ansees for bevist, at omraadet for Lappernes udbredelse i Norge i historisk tid ikke kan have strakt sig længere sydover end i vore dage; at der tvertimod i de sidste par aarhundreder er foregaaet en fremrykning sydover (se Yngv. Nielsen, Geogr. Aarb. I). Der synes mig dog at være meget, som tyder paa, at i Trondhjems stift, ialfald nordenfor Trondhjemsfjorden, har Lapperne til sine tider holdt til nærmere kysten end nu. Det ligger endnu indenfor nutidens erindring, at Lapper har færdedes i fjeldene i Flatanger, og adskillige stedsnavne tyder paa, at de ogsaa har havt tilhold paa fjeldstrækningerne paa Fosenhalvøen, indenfor Bjørnør og Aafjorden. Ligesom de nomadiserende Lapper endnu søger bopæl for længere tid, dels paa fjeldet og dels paa kysten, idet de kun paa gjennemreise farer igjennem de mellemliggende dalbygder, har det vel været ligesaa ogsaa i urgammel tid. Der synes mig saaledes ikke fra ethnografisk synspunkt at kunne være noget til hinder for at antage, at bopladsene i Bjørnør og Flatanger kan være levninger fra Lapper, og at det samme kan gjælde affaldsdyngen ved Stenkjær.

Under alle omstændigheder synes der ikke, efter hvad der hidtil foreligger, at kunne reises nogen berettiget indvending imod, at man for bekvemheds skyld betegner denne gruppe af oldsager

som en arktisk gruppe, eller endog at man bruger betegnelsen „arktisk stenalder".

Det vilde være en tiltrækkende opgave at søge at udskille, efter former og arbeidsmaade, de stykker inden denne gruppe, som kunde tænkes at have en sydligere eller nordligere oprindelse, og da det i hvert fald er sikkert, at Lapperne har vedblevet at bruge disse redskaber af skifer længe, efterat stenalderen var afsluttet i det sydlige af Norge og Sverige, hvilke dele af fundene der kan henføres til denne fortsatte lappiske stenalder. Udsigterne til, at en saadan udskillelse kan lykkes, forekommer mig ikke netop meget lovende. Thi vistnok synes det i almindelighed, at f. ex. skiferspidserne fra de nordligste egne er mere undersætsige og brede og tildels af noget plumpere former. Men stykker af de samme former kan ogsaa findes langt sydpaa, medens meget smekre og slanke former forekommer langt nord (se den ovf. afbildede fra Beieren). Og høist forskjellige former findes paa samme boplads (jfr. de afbildede stykker fra Sandnessjøen).

Af utvivlsomt stor betydning maatte det være, om man overalt, hvor skifersager findes i lidt større antal, saaledes som det er skeet ved det af hr. Schetelig undersøgte fund paa Vespestad, ved geologernes hjælp kunde faa bestemt, om det benyttede materiale har været at finde i den egn, hvor fundet er gjort, og i modsat fald om muligt, hvor det hører hjemme.

BISKOP GUNNERUS' VIRKSOMHED

FORNEMMELIG SOM BOTANIKER

TILLIGEMED EN OVERSIGT OVER BOTANIKENS TILSTAND I DANMARK OG NORGE INDTIL HANS DØD

VED

OVE DAHL

III

JOHAN ERNST GUNNERUS

TILLÆG II: UDDRAG AF GUNNERUS' BREVVEKSLING, SÆRLIG TIL BELYSNING AF HANS VIDENSKABELIGE SYSLER

HEFTE 7

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1902. NO. 4

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

F. Breve til Gunnerus. (Forts.)

---

748. 1771 7. Januar fra L. Wittrup[1]), Sundenæs, Inderøen. (StA).

Høiædle etc Herr Biskop etc. — — Herved havde det tillige været min Pligt og Forsæt, at oversende de allergunstigst meddelte Michaelis[2]) Commentationes; men samme ere befundne saa behagelige og interessente for min under Hænder havende Afhandling, at jeg med gunstigste Tilladelse maatte endnu med samme giøre mig lidt nærmere bekiendt. — — — Deres . . . .

Lorentz Wittrup.

---

749. 1771 10. Januar fra Carl Linné, Upsala. (VS.)

Hogwordige Hr. Doctor och Biskop. Med mycken fägnad inhändigade jag af Hr. Biskopens kiärkomna, att den beswärliga Norlands resan gått lyckeligen och att Hr. Biskopen kommit med lif och hälsa tilbakas, som jag hierteligen gratulerar.

Dett äro artiga rön att få wetta hwar af hwart fiskslag lefwer, som wij hoppas snart få se af acterne om de nämde fiskar. Det woro önskeligt at wetta hwar af Sillen egenteligen lefwer till så stor myckenhet. När Hr. Biskopen öpnar sine fiskar, så war af den godheten att se hwad de hafwa i magen och om något ännu osmält kan igienkiännas.

Aldrig någon tid hafwa warit tillika så många som arbetat uti Botaniquen och Historia naturali, som nu. Dem jag är bekant med äro:[3])

---

[1]) Se nr. 191 ovfr.

[2]) Vistnok Joh. David Michaëlis, se nr. 655 ovfr. Brev af 9. febr. d. a. angaaende hans udnævnelse til medlem af selskabet findes i Gunnerus' konceptbog.

[3]) Smlgn. fortegnelserne nr. 677 og 683 samt Ewald Ährling: Carl von Linnés Brefvexling. Stockholm 1885.

Dani: Gunnerus, Oeder, Zoega, Fabricius, Brunniche [1])

Germani: Jacquin, Mygind, Haller, Willich, Schreber, Murray, Scopoli, Wolff.[2])

Belgi: Burman uterque, Royen, Gronovius, Allemand, Hahn.[3])

Angli: Miller, Ellis, Hope, Browne, Hudson, Hill.[4])

Galli: Jussieu, Gouan, Latourette, Gerard, Cusson, du Chesne, Commerçon, Aublet, Pinard, Angerville.[5])

Itali: Allioni, Turre, Cyrillus, Bassi, Maratti, Arduini.[6])

---

1) Se kap. 3 af denne afhandling i aarsskr. 1888—90.

2) Nic. Jos. Jacquin, friherre v., professor i medicin og botanik i Wien, f. 1727, d. 1817, se aarsskr. 1888—90, p. 133. Franciscus Mygind, keis. hofraad i Wien, f. ca. 1710 paa Jylland, død 1789 i Wien, se aarsskr. 1888—1890 p. 132—133. Albert v. Haller, prof. i anatomi og botanik i Göttingen, raadsmedlem i Bern, f. 1708, d. 1777 i Bern (se nr. 300 ovfr.). Chr. Ludv. Willich, død 1773. Joh. Christ. Daniel Schreber, f. 1737, d. 1810, prof. i medicin i Erlangen (se aarsskr. 1888—90 p. 133 og nr. 640 ovfr.). J. A. Murray, f. 1740, d. 1791, prof. i Göttingen. Joh. Scopoli, f. 1723, d. 1788, prof. i kemi og botanik i Pavia, se aarsskr. 1888—90 p. 133. Casp. Wolff, f. 1733, d. 1793, prof. i St. Petersburg, tysk planteanatom.

3) Johannes Burman, prof. i medicin og botanik i Amsterdam, f. 1706, d. 1779, sønnen Nicolaus Laurentius B., dr. med., prof. i Amsterdam, f. 1734, d. 1793, smlgn. nr. 640 ovfr. Adrian van Royen, prof. i med. i Leyden, d. 1779 (maaske snarere David v. R., ligeledes prof. i Leyden og i brevveksling med Linné, d. 1799, smlgn. nr. 306, 676 og 683 ovfr). Laur. Theod. Gronovius, senator i Leyden, f. 1730, d. 1777. Frider. Allamand, dr. med. (ifl. Ährling brev til Linné, dat. Bergen op Zoom). J. Dav. Hahn, f. 1729 i Utrecht.

4) John Miller (= Johan Sebastian Müller), f. 1715 i Nürnberg, d. 1780 i London. John Ellis, kjøbmand i London, f. 1711, d. 1776, smlgn. nr. 254 ovfr. Jo. Hope, prof. i botanik i Edinburg, f. 1725, d. 1759. Patrick Browne, dr. med. i Irland, f. 1720, d. 1790. Will. Hudson, apoteker i London, f. 1739, d. 1792, se nr. 734 ovfr. John Hill, apoteker og læge i London, f. 1716, d. 1775.

5) Bernhard Jussieu, prof. i Paris, f. 1699, d. 1777. Antoine Gouan, f. 1733, d. 1821, prof. i medic. og botanik i Montpellier, se nr. 500 ovfr. Marc Antoine L. C. de Fleurien de Latourette, f. 1729, d. 1793 i Lyon. Louis Gerard, dr. med., botaniker, f. 1733, d. 1819 i Provence. Petr. Cusson, dr. med., prof. i Montpellier, f. 1727, d. 1783. Ant. Nic. Duchesne, f. 1747, d. 1827 i Paris, se nr. 676 ovfr. Ph. Commerçon, død 1773 paa en reise til Sydamerika og Stillehavsøerne. F. Aublet, apoteker, se nr. 676 ovfr. C. Pinard, brev til Linné af 1767 hos Ährling l. c. Auger Angerville.

6) Carlo Allione, dr. med. prof. bot., f. 1725, d. 1804. Jo. Maria de Turre,

Hispani: Barnadez, Minuart, Capdevila.[1])

Lusitani: Vandelli.[2])

Russi: Laxman, Falk, Gmelin, Lerche.[3])

Resande: König, Mutis, Solander, Garden.[4])

Zoologi: Brisson, Edward, Daubanton, Drury, Schäfer, Geofroy etc.[5])

Drury wärk de insectis exoticis London 1770 4to är makalöst wackert, med de härligste målade figurer.

Gmelin, fratris filius[6]), nu professor i Petersburg, har utgifwit tomum 3 och 4 Floræ sibiricæ patrui, men förhastat sig alt för mycket.

Han har och gifwit en a parte tractat om *Fucis* med många figurer, den jag önskade att Hr. Biskopen fingo, som bor in ipsa patria Fucorum; men hans wärk, äfven i denna delen, är förhastat; han hade bort giöra det alwarsamare, ty det meriterade wist. Inga äro swårare att kiänna än alla Fuci.

iflg. Åhrling 1765 Neapel brev til Linné. Dominicus Cyrillus, prof. bot., f. 1734, d. 1799 i Neapel. Ferdinand Bassi, præfect f. botanisk have i Bologna, d. 1774. Giov. Franc. Maratti, professor i Rom, d. 1777. Pietro Arduino, prof. i økonomi i Padua, f. 1728, d. 1805.

1) Miguel Barnades, dr. med., d. 1771 i Madrid. Juan Minuart, 1693—1768. Antoino Capdevila, prof. i Madrid.

2) Dom. Vandelli, prof. i Lissabon.

3) E. Laxman, f. 1737, d. 1796, prof. i økonomi og kemi i St. Petersburg. I. P. Falck, 1733—73, prof. i St. Petersburg, svensk af fødsel og Linnés elev. Samuel Gmelin, prof. i naturhist. i Petersburg, f. 1743 (ell. 1744), reiste i Persien og døde i fængsel i Derbent ved det kaspiske hav 1794, smlgn note 13. Joh. Jac. Lerche, arkiater, feltlæge i russisk tjeneste, f. 1703 i Potsdam, d. 1780 i St. Petersburg.

4) Joh. Gerh. König, dr. med., missionsfysikus i Tranquebar, f. 1728, d. 1785 (se aarsskr. 1888—90 p. 241—242). Jose Celestino Mutis, f. 1732 i Cadix, død 1809 i Bologna. Daniel Solander, dr. jur. & med., bibliotekar i British museum, London, f. 1733 i Piteå, d. 1782 i London. Alexander Garden, dr. med., læge i Syd Carolina, f. 1730 i Skotland, d. 1791 i London.

5) M. J. Brisson, f. 1723, d. 1806, fransk naturforsker, skrev et berømt ornithologisk verk, se nr. 273 ovfr. Georg Edwards, bibliotekar i London, f. 1693, d. 1773. Louis Jean Marie Daubenton, intendant ved jardin des plantes, prof. i mineralogi, f. 1716 i Bourgogne, d. 1800 i Paris. Drury, guldsmed, England. Jacob Christ. Schæfer, superintendent, lutersk prest i Regensburg, f. 1718, d. 1790, se nr. 284 ovfr. Geofroy, ukjendt.

6) Den i 3 nævnte Samuel G., brodersøn af Joh. Georg Gmelin, se nr. 500 ovfr.

Den Arenaria Hr. Biskopen täcktes sända, tors jag intet nämna; jag har samma ört i mitt herbarium, wet ej hwar ifrån jag fåt henne; har ej uptagit henne, emädan jag ej haft tillräckelige differencer ifrån de andre. Hon blifwer swårast at skillia ifrån *Arenaria balearica*. Syst. nat. tom. 3. p. 230, men jag kan wähl aldrig tro att en balearica skall kunna wäxa i Lappska fiellen. Om frön wäxa och jag lefwer nästa wår, skall jag wist låta weta min mening.

I desse dagar begynnar jag att trycka min andra *Mantissa*.

Nu går min hela tanka på Eldsprutande berg under hafwet, som lagt grunden till så många öar uti Pelago, hwar af Pumices äro säkra documenta.

Jag förblifwer med oaflåteligt estime Hogwordige Hr. Doctorens Biskopens odmiuke tienare Carl Linné.

---

750. 1771 12. Jan. fra M. Moltke[1]), Kbhvn. (VS.)

Høyædle etc. Herr Biskob! Det har været mig en særdeles Fornøyelse, af deres Høyedle og Høyærv.s høitærede Notification at fornemme, at det Høypriisl. Selskab af Videnskaber haver beviist mig den Ære at optage mig til deres Membrum Honorarium. Ligesom jeg nu det heele Societet derfor min skyldigste Taknemmelighed herved bevidner, Saa haver jeg ogsaa den Ære at forsikkre at det skulde være mig den største Fornøielse, der som jeg i et eller andet kunde befordre dets priselige Hensigt, hvilket jeg deres Høiædle og Høiærv. ombeder til heele Sælskabet i mit Navn at formælde. For det øvrige takker jeg deres Høyædle og Høiærv. skyldigst, for deres oprigtige Lykønskning til det nye Aar, og ønsker jeg dem ligemaade ald bestandig Velgaaende; Hvorved jeg mig deres steds varende Venskab udbeder, og forsikkrer, at det altiid skal være mit største Øyemed samme at vedderlægge med den største Høiagtelse og særdeles Hengivende forblivende Deres etc. Tienstskyldigste Tienner M. Moltke.

---

[1]) Christian Magnus Frederik Moltke (f. 1741), greve til Noer og Grünvald, officer, 1773 generalmajor. Døde 1813. Ligesom de nedenfor (nr. 752, 755) nævnte søn af overhofmarschal og statsminister Adam Gottlob Moltke (smlgn. aarsskr. 1888—90 p. 225 og nr. 232), der havde betroet Gunnerus opsynet over sine sønner (smlgn. aarsskr. 1891 p. 8).

751. 1771 18. Jan. fra P. C. Buck, Hammerfest. (VS. 99 Fol.)
Underretning om Hermelin, den Ægte,
saa vel som den Uægte.

De Aar som fornemmes Hermelin, paa det faste Land med Siøe Siderne, samt paa smaae Øer, Sees eller faaes ingen af de Uægte Hermelin, Men de Aar, som der ingen Ægte Hermelin fornemmes, uden alleeneste et Ænkelt Spor, Som da alletiider er en Han som igien bliver, Saa kand undertiiden faaes en enkelt Uægte, Thi de andre er bortfaren langt op til Lands, paa det faste Land i Store Skove og Ørkener, hvor de finder bædre Føde.

Falder ind i det Samme Lemet Aar, Saa søger Hermelinen ned til Siøes efter den til føde, da man og virkelig kand see meegen Spor af Hermelin, uagtet at lidet eller indtet faaes det Aar, efter som hand haver saa mange Lemet at spiise, dem hand dog siælden spiiser meere af end Hovedet, ja som oftest ikke det men alleene bider for at slikke det færske blod, efter dette bliver hand saa vel som hun om For Aaret derefter gandske Geil af, saa den hun Hermelin som er nedkommen, faaer da dobbelt saa mange Unger, som de ellers pleier, Paa samme Maade er det med Ræfven og som Lemeterne nu er døde, dette Aar efter, lader nogle af de gl: Han Hermelin sig fange, samt Hunnerne, dog findes kuns 1 hun imod hver 12 eller 24 stk. Hand, men de Hermelin, som er føed samme Aar, er villig at gaae i Fælden, altsaa kaldes Aaret efter, Lemet Aaret Ræv og Uurkat Aar, da der virkelig falder en Deel, om de aldrig kommer for Øynene af vedkommende. Altsaa næst Guds Hielp vændtes in October Novbr. Decembr. 1771 disse slags, Siden søger de som ikke er fanget, bort op til Lands, dog kand det hænde, at en og Anden Hermelin bliver efter, som oftest er han, er nu denne paa det faste Land eller paa en af smaae Øerne, hvor hen den har svemmet Aaret før, bliver den paa sin Tiid meget geil, men som den ikke finder sin Liige: siiges at den skal Parre sig med den store Graae hun Muus Vong kaldet, som ellers er dens føde, ligesom den mindre Muus Næppe samt huus Muus, ja der skal være seet at de skal have leiet[1]) med hver andre, nemlig Wong-Muus og Hermelin uden at Han Hermelin ville bide hende,

[1]) d. e. leget.

deraf sluttes at hun skal iblandt sin Yngel faae nogle som ligner Hermelinen, paa Skinnet og bliver hvid, Men faaer ikke end saa lang Rumpe, ey heller bliver Rompen sort paa spidsen, dog har jeg seet de som har haft nogle sorte Haar paa Enden, dog ikke at ligne imod Ægte Hermelin, ligesom den i andre Ting meeget Vanslægter og er Meeget Musagtig og frøgtagtig og Taaler ikke nær saa meget ondt, eller lever saa længe i Buur, eller Lænke, som den Ægte.

Jeg kand dog ikke andet troe end denne Relation Maae være ret, thi ligesaa vel som en Hund med en Ræv vil parre sig sammen, paa visse Tiider, naar de ikke kand faae deres Mage, ja der siiges at mange, af f. E. (?) finne hundene, skal være en Ræv blanding, dog har jeg alt det ikke seet, men hørt for vist, men jeg haver selv ejet en skiønne Ræv hund, som om Vinteren beed Hand og Hun Ræv ihiel, baade friske og naar de hafde faaet Skade af Skud udi foed, eller anden stæd, men om for Aaret, ville hand ikke bide Hun Ræven, men alleene Giøede af hende til hun gik ind i sine huller, Men Han Ræven beed hand ihiel paa samme Tiid. Og at Hermelien Handen kand paa den Tiid hand vil parre sig være meget forlegen Troer jeg nok, thi saa liden hand er, er den meeget bisk, og er af et hidsig Temperement, i mange Tilfælde, Som for Exempel: naar hand ikke vil spiise Mad paa Fællen, kand bruges Rype Kiød, færsk Qveite, Muus, Rens Kiød, etc.: en anden Tid fanges den Med hvad man vil paa sætte ja naar hand indtet andet føde finder, Tør den tage paa Haren, samt paa den store Theur, da der er seettes, at Theuren har fløyet høyt op i Luften og der paa faldet liige need, hvormed Hermelinen har fulgt, denne som haver beedt fuglen i Hals eller Røkken saa fuglen har taget flugten men dog har hængt ved, og tillige faldet need, men som fuglene var Tøngst, har den faldet til Jorden med den lætte Hermelin, som sadt paa uden at faae Skade. Jeg har haft Han og hun Hermelin om høsten, udj et stor Canari Hekke Buur, for at de skulle være sammen, i Tanke at de parre sig, og udj samme buur giort et huus til dem hver, men hand haver alle stæder forfulgt hende og bidt hende saa hun ikke torde komme ud af sit huus at spiise, saa længe hand var fremme, Ja undertiden, gik

hand ind i huuset til hènde hvor hand meget ønkelig beed hende, saa hun maatte fare af et stæd til andet, èndelig efter nogle dage fandtes hun død og at hand havde Ædt Hovedet af hende, det Mange her paa Stædet veed, og at den eene Hermelin Æder den anden op, naar de finder hver andre liggende i Fælden, det er en hver bekiendt som bruger og forstaaer at fange Hermelin; En anden gang havde jeg og 2de Hermelin i Tanke at see Yngel af dem, ieg giorde Skiel af Træe midt i det store Hekke Buur og der midt paa et lidet Staaltraad Vindve, at Hand Hermelinen alleene skulle see hende, men naar alting blev stille om Natten, Arbeidede hand dette lidet Staaltraad Vindve i stykker med sin Mund (saa de fleeste Tænder var udbrudt af Munden) og slap ind til hende og havde bidet hende ihiel, alt saa slutter jeg ligesom hand en thid er uforsonlig er hand paa en anden Tiid Hidsig udj sin Kierlighed, dog overlades dette til andres høyere eftertanke.

Ellers naar man vil have Hermelin udj Lænke, kand den nogenledes Tæmmes, dog bæst Hunden og man faaer dem bæst, naar de tages paa Siøen, ved det de vil svemme fra et land til et andet, Men at Hun Hermelin kand faae Unger uden at en anden Hermelin eller Muus har været hos den som meldes udi Adresse Avisen No. 97. Ao. 1769.[1]) er umueligt. Angaaende de smaae slags Muus, som sees at gaae i Vandet og efter Sigende kand holde sig 4 a 5 timer neede i bonden af færskt Vandet, da synes det umueligt at de kand være saa længe under, men Maae inden 1/4 Timer komme op for at faae luft, ligesom Otter og Sælhunde, men naar den er længe borte, maae den viide sig et Hull ind under Vandet i Iorden, som den forstikker sig (i) samt opgaaer og spiiser om den har fundet sig noget til føde, Thi som en Otter naar hand faaer fisk maae ikke alleene op og spiise det, men maae Spiise det paa land, Saa maae og en Muus, Ia Otteren Maa hver Dag op i Landet i sine Huler for at udhviile sig, samt at Sove heele Dagen, da den om Natten paa de Stæder baade farer, er ude efter Føde, men hvor ingen baade farer, under tiden Med Dagen. Sælhunden kand bædre spiise smaa Torsk Staaende paa Siøen med Fisken udj Munden, Men tager hand en

[1]) Se Bucks afskrift ndfr.

stor Qveite, som dog ikke ofte kand skee, trækker hand den til Land Og Æder det fædeste af Raven[1]) af en Side, dog ikke længere op i Land, end til hand kand faae fremfødderne op til Landet, og lader saa Ræsten ligge og kommer der ikke meere.

Sluttelig maae en Muus som er saa liden ikke kunne være længe under, ellers er det nok at denne slags Muus Elsker Vandet, som ellers synes imod dens Natur Men af dens Fødder, naar dem er udspiilet kand sees at den maae kunne svemme vel, Skinnet er og smuk at see til, det er ellers Skade, at man ikke kand faae disse da jeg udj 30 Aar kuns har seet 3de, der skal findes sorte, dem har jeg ikke seet. P: C: Buck.

P: S: Naar fødderne er sammen krømpet, naar man faaer dem, er det bæst at svøbe Skindet udi et Papiir, og hænge foden need udj en over Kop Vand, hvor Skindet da ligger paa nogle Søm oven over Vandet, naar da foden er blød udspredes Tæerne som da hænges paa et Loft for at tørres da man bædre seer Fodens Skabelse.

Copie af Adresse Avisen No. 97. pag. 3. og 4. Ao. 1769. Avestad. Som en besynderlig Hændelse i Naturen kan man melde, at en Hermelin eller Lee Kat hun der afvigte Aar som Unge blev fanget i Skoven og i et buur er bleven opfød med sød Melk fersk Fisk og Kiød, har den 26. Maij ynglet 4 Unger, alle uden Haar og rødagtig Farve, hvoraf de 3 der vare saa store som et Aar gammel barns lille finger kom levende frem, men den 4de døde. De 3 levende døde dog nogle Timer derefter, formodentlig af den imod Naturen usædvanlige Føde.

Da denne Hermelin Hun aldrig har haft nogen Mage, vil man overlade det til Natur-Kyndigheden at udgranske denne merkværdige Begivenhed.

---

752. 1771 19. Januar fra I. G. Moltke[2]), Kbhvn. (VS.)

Høyærv. og Høystær. Herr Biskop. Den Ære med hvilken det har behaget det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, at

---

1) Rav, ɔ: den fedeste del af helleflynderen (kveiten), nemlig finnerne med tilhørende ben (oldn. *rafr*). I. Aasen.

2) Joachim Gottsche Moltke, greve til Bregentved (f. 1746, død 1818), paa den tid kammerherre og deputeret i søetatens generalkommissariat; senere geheimestatsminister. Han var en ivrig understøtter af videnskab og kunst.

værdige mig, i at udvælge mig til Membrum honorarium af samme, er saa smigrende som fornøyelig for mig. Ieg aflegger derfore herved min skyldigste Taksigelse og forsikkrer tillige, at det skal glæde mig meget, og være mig meget angelegen at fortiene Sælskabets Høyagtelse ved at concurrere paa alle mulige Maader til Sælskabets berømmelige Hensigters Opfyldelse. Lykkelig vil jeg blive om Sælskabet dertil vil give mig nogen Leylighed, paa det jeg i Gierningen kand vise den beundring og Glæde med hvilke jeg alletider haver læst Sælskabets med saa megen Fliid og Lærdom, og til dets bestandige Roes udarbeidede Skrifter, og den Ømhed med hvilken jeg stedse haver ønsket dette Sælskabs vedvarende Floer og Berømmelse, omendskiøndt Ieg ey turde haabe denne mig beviiste uforventende Ære. De, Høystærede Herr Biskop, havde ey kundet give mig et større Beviis paa deres Venskab; hvis Erindring, i hvor lang Tiid det end er siden Ieg haver haft den Ære at see dem, stedse er mig kiær og angenem; end ved at forskaffe mig en saa behagelig Leylighed, for at igientage dem de stærkeste Forsikkringer af min særdeles store Høyagtelse og mit bestandige Venskab.

Ieg takker ligeledes for Høystærede Herr Biskops velmeente Lykønskning til dette Aar, og haaber og ønsker at de maae leve dette og mange paafølgende Aar, i største Lyksalighed og Sundhed, til Videnskabernes Ære og deres Venners Fornøielse; forblivende med største Høyagtelse, Høyærv. etc. Herr Biskops etc.

Ioachim Gottsche Moltke.

---

753. 1771 29. Jan. fra P. C. Buck, Hammerfest. (VS. Ms. 98 Fol.)

Høyædle etc. Herr Doctor Joh. Ernst Gunnerus etc. etc. Det vil falde D. H. Underlig fore, at jeg som en U-Studeert, vil sætte Pen paa Papiir, og beskrive end det mindste udj Norden, hvor saa Mange Viise findes, hvoriblandt jeg uden at flatere kand siige D. H. er vel den Lærdeste Norden har haft, som har lagt Sig efter saa mange Ypperlige Videnskaber, des Aarsage, Tør jeg Desmeere fyldestgiøre D. H.s Forlangende Ao. 1767 Om Jeg fandt noget udi Findmarken, Som syntes for mig fremmet, saa ville jeg sænde det eller og optegne det, Da det skulle blive Vel imodtaget; denne

Begier Andseer jeg som en Befaling, den jeg for længst burde opfyldt, Men mange Ting har hindret mig fra min Pligt, det alt at nævne ville blive latterligt, men dette maae jeg dog siige mine ringe Kræfter at føre Curieuse Ting and som de bør, at de kand sees uden for meget at Skumles over, er det Meeste, da det nu Maae heede om Mig, som det gamle Ordsprog lyder: Skræder! bliv ved din Syenaal og Traad, og Skoemager bliv ved din Læst, Ja du Kiøbmand ved at drive Handel — desuagtet fremsænder jeg i Haabet at Samme Gunstig Andsees en Beskrivelse over en af de in November 1770 i Land kommende ved Hammerfest Vand Sprude, Allerhelst siden jeg haver den i Huuset som kand tegne; jeg veed det vil falde nogle latterlig fore, hvor sandfærdigt det end er, dog meest de som mindst forstaaer, men for dem er det ikke skrevet, men alleeneste for de Forstandige og Veldømmende, Dernæst jeg med største og tilbørlig Høyagtelse lever etc. P. C. Buck.

Beskrivelse over Siøe-Fisken Vas-sprud eller Ancker-fisk, kaldet, funden i Findmarken in Novbr. 1770.

Denne Fisk er ey udi nogen Maade liig en Fiisk, da der paa ey findes Skæll, eller fisk etc: Som paa andre Siøe og Vand fisk, men dog holder den Sig i mængde i Siøen, iblandt Sild, heldst de Aar, da meegen smaae Sild kommer under Land; Landets Indbyggere kalder den Wassprut, af det den udblæser Vand af Sig saasnart den opdrages til eller i Baaden, og saaledes overspruder dem Som hannem fisker, om hand ikke veed at Vogte sig; af andre kaldes den Ancker Fisk, formedelst Rumpen ligner en Ancker Fliig, Men fra første Tiid af, jeg haver seet den, kaldte Jeg den Sille-Falken, baade for det hand følger og forjager smaae Sill, Men og for det Næb, som hand Dennem spiiser med i stæden for Mund som andre Fisk haver, ligner en Falk, denne Slags fisk findes ellers som Andre slags, deels Smaae, deels store, men den Mindste jeg haver seet, haver dog ikke været under $^1/_2$ Alen, Men findes sielden, og de største $1^1/_2$ Alen Lange med Snabel og alt, og Viid Rundt om paa det Viideste $8^1/_2$ Tomer, Som siden alt gaaer need efter Smällere hvilket hosfulgte Figur A. Over Parten og B. Neder parten udviiser; den som dette er tegnet efter, var udi alt 33ve Tommer lang, de 2de øverste Snabler A. var 8 Tomer, de 2de dernæst B. $8^1/_2$ Tomme, de 2de

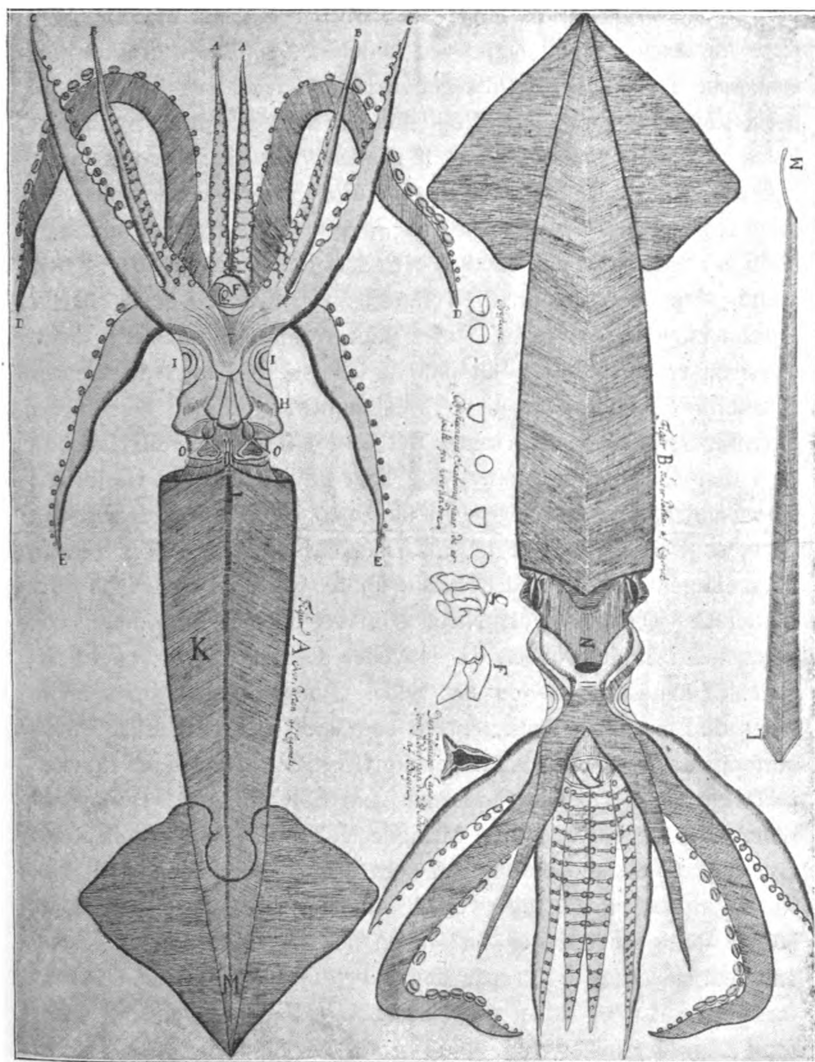
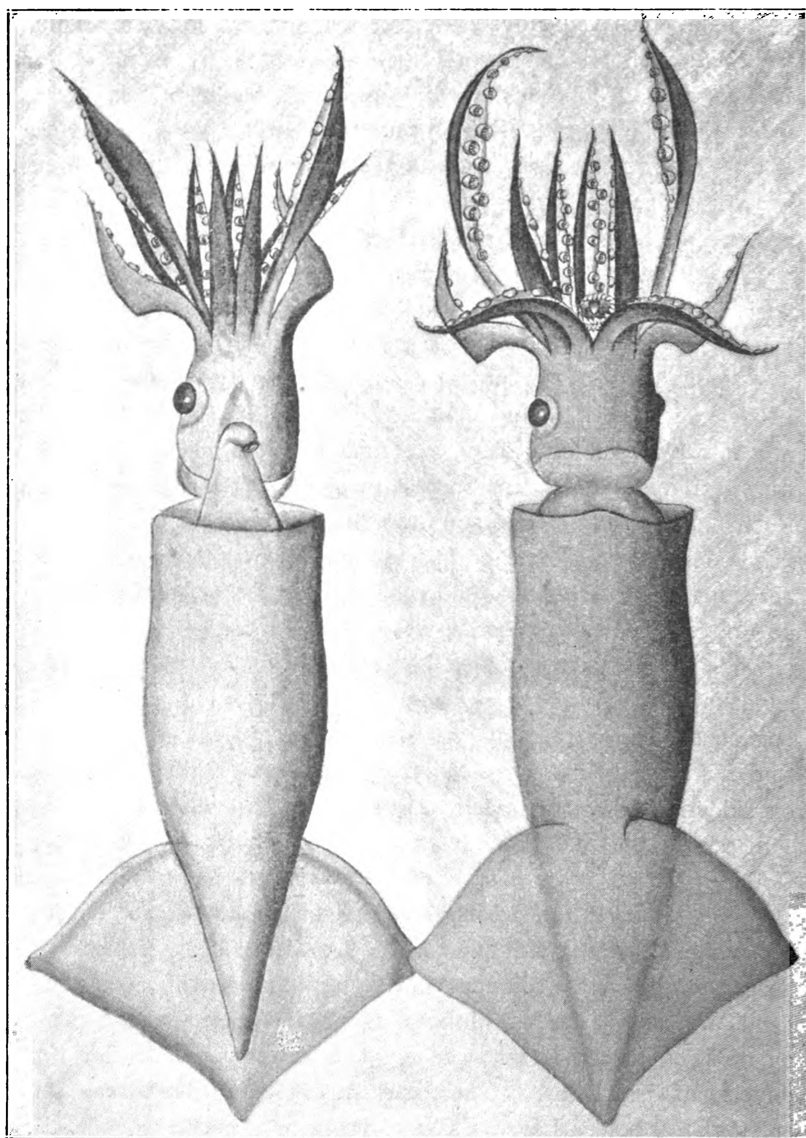

Fig. A. Overparten af Legemet. Fig. B. Underparten af Legemet.

Bilag 1.

Liige for Øynene C. 9 Tomme, og de 2de under Øynene D. 15 Tommer, og er de Længste, Dem under Munden E. er de korteste af dem alle $7^1/_2$ Tomme lang; Snablerne er et Seigt Materie, Som jeg ikke veed at kand liigne ved andet end som Fleske svær som er færsk, Thi ikke er det meeget stærk, ey heller saa svagt at joe heele Legemet kand løftes op efter en af dem, disse Snabler er inden til gandske besadt af nogle runde tynde, og indvendig huule, ligesom Tænder hængende ved en subtil Seene, disse smaae, er og skarp ligesom en gandske fiin Sav, af disse Tænder er Snablerne beklæd indvendig med 2de Rader, Et Straae breed fra hver andre, dog ikke liige imod hverandre, ved Munden er de Mindst og saa blive de større og Større indtil Midt paa Snablen, da de siden bliver mindre, udi alt paa de længste 70, men de korteste Snabler 56 Tænder, det disse meest ligner er at man Overklipper en rund Penne Pose, og sætter det eene skarpe Side til Haanden, og i den anden giør Tænder, dog lidet høyere den ene Kandt end i den anden, Mund haver den ikke, men i den Stæd et Sort fiint Næb, som af Horn, ikke meeget Uliig et Falke Næb, Som sees af F: undtagen Dennes Under Næb krummer op efter, oven for Over Næbet G. Da dens Over Næb, som vel lidet er krummere, dog gaaer ind i Under Næbet, H. Hovedet som er $2^1/_2$ Tome er næsten 4re kandtet, Saa de 2de Siider Øynene I. sidder paa findes Mens den er færsk, ligesaa breed som endten Nakken Eller Underparten, paa hver Siide sidder et Stort Øye $3^1/_2$ Tome i en Rundeel, uden om meeget smuk glindsende som Sølv, hvorudi er ligesom i Andre Fiske Hoveder en Mængde Vand om Øyesteenene, Men Øyensteenet er ikke større, end som paa en Middel Torsk, ligesaa Runde at see til, dog ey over alt saa fast thi $^3/_4$ Part Som sidder i Øyet indtil Hovedet er fast, men den $^1/_4$ Part, som er klarere end det Andet, falder fra naar den bliver tørr, ligesom naar Skindet tages af en Ert og skilles fra, Naar den $^3/_4$ Part af Øyet som sidder indtil Hovedet bliver tørr, kand flaaes en Hinde af efter anden, ligesom paa andre Fiske Øyne, Men bliver langt klarere og næsten durchsichtig, saa det af Curiøse kunde sættes til Steen udi en Ærme Knap, og ikke viides vel hvor af det var, Ia om det end var løs, kunde neppe nogen Giette, at det var et Øyesteen, da jeg

ikke veed nogen Fisk, som haver saadanne smukke Øyne; Dens Krop er som sees af K. et Rundt Skind alle Stæder tillukt, uden naar opkommes ved Hovedet saa er det Aaben som en Sæk, men ved Nakken er det fast, hvor ifra Gaaer et fiin og igiennemseende Been L. liige til det Spidseste af Rumpen M. og fleere Been findes ikke i denne Fisk og sees af hosfulgte Figur L: M: Denne Krop eller Sæk, bliver alt Smallere og smallere og Spids til Enden, hvorved Fliigen hænger, og er temmelig Sejg, derfor kand den synderskiæres og Sættes paa Kroger, ellers er dette Legeme atter overtrækket ikke med Skiæll, men med en fiin Huud, Som Silke, men taaler ikke meeget at røre ved før den Gaaer i Stykker, under den eller igiennem denne Præseriteres, naar den ligger paa Land eller imod den vil Døe, nu Sølv nu Guld, nu ligesom et Vindlys i luften, og flyttes fra og til under Skindet, Saa det er fornøyeligt at see, for Ræsten naar den ligger paa Land og har blæst Vandet fra sig, Røres sielden dens Snabler men alle de smaae Tænder, og Rumpefliigene paa Siderne som de er meeget huul og aaben neden til, da dens Hoved alleene er fast til Overdeelen af dette Skin, gaaer der kuns 1 Tarm need fra under og op igien strax under Hovedet dog noget til Sides og viiser sig som N: derud af gaaer fordøyelsen og indenfor Tarmen ligger en Lever Proportioneret efter Kroppen, gandske rund tyk øverst og smal needen til, foruden den Need og opgaaende Tarm, ligesom paa Siden af Leveren ligger en Seene som holder fast Under deelen hvor udaf deres Fordøyelse Gaaer, og sidder fast længst needen i Legemet og er saa stærk at afrive som den bedste Sye Traad, Om denne Lever siiges dens Fitt er God for Svage Øyne eller Stær, uden for det, Eller om denne Lever ligger 3de fiine Hinder, den 1ste og jnderste ligger Leveren udj, naar den gaaer i Stykker vælter Leveren ud ligesom en Maadelig tyk Øll Bærme, deruden om ligger den 2den Hinde, hvorpaa den Tarm som gaaer fra Munden og need til Siden, ved Legemet og op igien til den anden siide opunder Halsen, ud med dens Fordøyelse af dens Læbe, lige mit imellem den gaaer den streng som er stærk og holder Leveren fast til Ryggen, der uden om er den 3de blanke Hinde, alle som en Silde traad ellers sidder paa Nederdeelen af dens aabne Skind Liv, paa hver siide en tynd Slavs 1

Bilag 2.

finger lang, ligesom den skulle bemærke Ravn[1]) eller Melke, men som det er paa den tiid saa uanseelig kand ikke giøres Forskiel paa Ravn eller Mælke, Men Maae dog være en af deelene. Efter andseende, Synes det umueligt at denne kand fare med en saa aaben Krop, da Vandet ville fare indi dens aabne Liv, men efter at mange var i Stykker skaaret saaes først at op med Hovedet sad paa begge Sider af Underdeelen lidet inden Hovedet 2de Finne der som andsaaes ligesom Ører, derudj gik et Skur, O. hvor en liden 3 Kandtet Knude, paa Skindet, kunde sættes udj ligesom en Laas, denne maae endelig sammenlukkes naar den skal komme afstæd, Denne fisk tages undertiden paa Beite, naar der fiskes efter anden Fisk, men sielden faaes op, efter som den alleeneste med sine Snabler Kaster uden om Maden og kand slippe naar den vil, dog kand det hænde At en som er Meeget Graadig kand hænge paa alt til den kommer i Luften og skal tages ind i Baaden, da den slipper, Men er den behændig som fisker, kand vel nu og da faaes 2 a 3 om Aaret, men saa snart den kommer ind i Baaden blæser den Vandet fra sig som muelig Tarmen er opblæst af, og siiges at hand dette Vand tager i Sig, Naar den anden Gang vil tage paa Beiten, for at blive tung, meenende at det hand løber efter, er en stor Sild, som da nødvendig af hands Tyngde maae kvæles og følge til Bunds, Helle flynder er meeget begierlig efter den, Saa at derudj 1 Stor Helleflynder undertiden er funden 3 a 4 af disse som maae være en lækker føde, men hastig fordøyes, udi Torsken findes den og derfore er nogle i Norland hvor den visse Aar findes, blevne saa vittige at de sanker dem op naar de ved Siøe Brædden findes og salter dem, andre fanger den med Beite, eller Agne paa Krog om Høst Aften (1.) at den kand sankes ved Siøe Bredden, skeer paa denne Maade, in November og December naar Sommer Fisken udfarer af Fiorene, endten for at imodtage nyekommen Fisk, som nogle Meener eller og for at fare ud paa andre Grunner til neste Aar; Saa følger denne med, tilligemed Sillen, som udfarer eller jages, bliver nu nogle igien og feiler Føde, findes der vel faae og smaae Sill, men saa faae at de gaaer ved Siøebredden og leeder, løber nu denne smaae Sill op imellem Steenene, kand

[1]) Rogn.

den slippe hastig ud igien, men denne Fisk som skyder sig ligesaa ofte Baglængs i siøen frem som lige frem, kand da snart komme til Landet, og har ingen Kræfter at komme ud med, det skeer gierne udj Maaneskin, falder nu Siøen i det samme, da her i Findmarken er hver 6te Time Udfald, og hver 6te Time Flod, saa ligger disse døde, paa den Maade opkom i Aar vel 100de stykker en Natt men der fandtes næppe 5 gode deriblandt, da Fuglene Ravner Krager og Skader, er meeget begierlig efter Dem og først spiiser Øynene, dernest deres Snabel, men sielden Legemet, uden Nøden gaaer Meeget paa Dem, derfore maae nøye oppasses hvis man til Fornøyelse vil have en af samme. (2det) Skal udi Norland fiskes af disse paa denne Maade, de som Dem vil have udfarer om Aftenen og fisker som efter anden Fisk, dog med stor Beite nemlig skiærer det tynde af Bugen paa en Torsk, dog Sej er bædre. Beiten er 2 a 3 Fingre Breed $^1/_4$ al: lang, da den er blankere og ligner Sillen, om denne slaaer Fisken sin Snabel, saa trækkes ikke meeget hastig men naar den kommer op imod Baaden til 1 a 2 Favne, har Dem en stang med Krog, som de krøger Fisken med, og ikke prøver at trække den Viider, paa denne Maade faaes mange Thi naar en opfiskes kommer mange efter og saa kand visse Folk faae mange af dem, den Mand som viiser sig flittig for at fiske Dem, kand Dagen efter Skiere dem i Stykker og sætte dem paa Krogen, da faaer hand 6 à 8 Torsk, naar de andre som sidder Siide Viis hos og om ham faaer kuns een, derfore Saltes dem og bruges at fiske med. Om Fiskeriet end er Meeget slæt, faaes dog Daglig Bordhold; paa Sørøe her i Sognet Sandøe Botten kaldet, kom 2 a 3 Gange endeel paa Land og da de blev underviist at de skulle sanke dem for at giøre Forsøg at fiske med dem, befandt dem at Fisken var Meeget begierlig, derved har nogle Mænd faaet 3 andre 600 Torsk at hænge op, og Uagtet disse før er seet haver de ikke brugt dem, derfore har de ikke paa de første 20 Aar haft saa meegen Fisk denne Tiid, nemlig før Juelen, Uagtet at Fiskeriet i Aar er Meeget slæt, og den Fisk som faaes i Aar er kuns smaae som den Norske eller Danske Torsk, Ia nogle af Indbyggerne er saa fuld af gammel indbilt Snak, at de Meener Fisken vænnes Uvane, naar man bruger saadant,

eller anden Mad til dem, ligeledes siiges om der bruges Sill, at dermed Vænnes Fisken Uvane — da de ikke Mærker dette alleene Viiser, at der er fisk paa Bonden, men Fisken haver saa overflødig af andet til Føde, at den ikke bider paa uden den faaer det, som den Meest Attraaer, Men de vil at Fisken skal biide paa den Beite eller Agn som de giver den, og dertil skal den Vennes, Ligesom det Qvæg, man haver inden lukte Dørre, deris Meening beholder de fleeste, og kand ingen faae dem af Prændtet, de fører til Beviis, hvor ingen Sill har været og ingen fisk er faaet om Høsten med Sill, kand i Fasten faaes fisk, men de begriber ikke den fisk som da fornemmes, endten er det fisk som har staaet og Leeget og er nu Mager og Graadig, eller er det fremmen Fisk, er den Sulten af den haver Reist, etc. etc. Vider om denne vil jeg ikke mælde for at mine Læsere ikke skal kiedes, Skulle ellers Deres Høyærværdighed eller Præces og de andre Høye Herrer Som er Med-Lemmer udj det Kongelige Norske Viidenskabers Sælskab ikke andsee dette med Foragt, skal jeg med Tiden give Oplysning om andre Ting, udi Findmarken, jeg haver langt i fra den Færdighed at kan give Oplysning om smaae Ting, mindre om Vigtige, Altsaa har jeg aldrig om jeg veed noget ville Sæt det paa Papiir, men nu Da jeg erindrer mig mit giorte Løfte, bør jeg samme holde.

P. S. Efter nøyere eftersyn, ved Mange Fiskes opskiering er siden befunden, at ingen Ting inde i Wasspruden kand imodtage saa meeget Vand, som den blæser fra Sig, men det Vand maae virkelig ligge i dette tomme Legeme, og udblæses af Læben Saasnart den kommer til Land, eller før om den vil, da den væl, naar den er i Siøen, kand jndtage Vand, naar den vil, altsaa være lige Rund og Andseelig, men naar den kommer paa Land, og ikke kand faae Vand i sig, maae ufeilbarlig, disse 2de smaae Laaser Aabnes, og Kroppen bliver saa uandseelig, men naar Vand er i denne Sæk eller Legeme; kand disse Lukkelser bædre holde Sammen, og det eene med det Andet giøre Legemet tæt, saa den kand have sin Fart uden Hinder hvilket ikke Synes naar den ligger død, da den er Meeget Uandseelig, Hvor denne Aabning er under Hovedet.

P: C: Buck.

---

754. 1771 2. Febr. fra I. G. Coldevin[1]), Over Hochstad, Frosten. (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biskop. Indlagt giver jeg mig den Friehed at tilstille Regning for erholdte Bøger, undtagen den sist erholdte af Pallas[2]) skrifter, om D. H. ville lade betale regningens indhold til min broder hr. Capitaine Lieutenant Coldevin som nu er i Tronhjem og har Commission for mig samme Summa at udtelle, da han giver interims Beviis til jeg end kommer til Tronhjem da Regningen skal vorde qvitteret.

Med største høyagtelse har jeg den ære at forblive Deres etc.

I. G. Coldevin.

---

755. 1771 5. Febr. fra F. Moltke[3]), Orlog-Skibet Grønland, fortøyet paa Tagus Floden. (VS.)

Jeg har jmodtaget d. H.s Skrivelse af 15. Dec. a. p. hvoraf jeg erfarer at det har behaget det Norske Videnskabers Sælskab at udvælge mig til Membrum Honorarium af Deres Selskab. Jeg beder dem at aflegge min Ærbødige Taksigelse til samtlige Lemmer, og skal det være mig kiert om jeg paa mine Reyser eller forefaldende Leylighed kand tiene Selskabet med noget, der ihenseende til Naturhistorien kunde være til Fornøyelse. Jeg har den Ære at forblive med megen Høyagtelse D. H.s etc. F. Moltke.

P. S. Deres Syster Søn Lieutnant Brohjer Lever vel og er j Port-Mahon.

---

756. 1771 8. Febr. fra C. Hammer, Melboestad [i Gran] ved Christiania. (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biskop! Bogtrycker Schwach[4]) udi Christiania vil som forlægger trycke en af mig forfattet Husholdnings Kalender[5]) med Kobberplader, derfor maa Jeg underdanigst bede, at D. H. vilde viise mig den Høygunstige Bevaagenhed at lade disse

---

1) Se nr. 204, 652 o. fl. ovfr.

2) Se nr. 712 ovfr.

3) Adam Gottlob Ferdinand Moltke, greve, f. 1748, død 1820, paa den tid kommandørkaptein og kammerherre, senere viceadmiral, broder af dem, til hvem nr. 750 og 752 er skrevne.

4) Se nr. 345 ovfr.

5) Smlgn. Ove Dahl: Christopher Hammer. Norsk Havetidende 1896 p. 180 flg.

indlagde 16 Subscriptions Planer blive omsænte til det velærværdige Præsteskab udi Thrunhiems Stift. I underdanigst forhaabning om D. H.s gunstige Bevaagenhed har Jeg den ære at skrive mig etc. Deres etc. C. Hammer.

---

757. 1771 21. Febr. fra I. E. I. Walch[1]), Jena.[2]) (VS.)

Hochwürdiger Herr, Hochtheurester Herr Bischoff, Vornehmer Gönner. Ich habe das Glück gehabt, Ew. Hochwürden unter meine ehemalige schätzbare Gönner und Freunde alhier zehlen zu können. Das Andenken der damaligen Zeiten und des mir so angenehmen Umgangs, den ich mit Ew. Hochwürden genossen, ist mir noch bis diese Stunde höchst lebhaft und vergnügend. Ich kenne Ew. Hochwürden edles u. redliches Herz, und eben daher hoffe ich zuversichtlich, Ew. Hochwürden werden meiner gewis nicht ganz vergessen haben, und es mir nicht übel aufnehmen, wenn ich durch diese Zeilen mein geringes Andenken bey Hochdenenselben zu erhalten und ein ganz kleines Zeugnis meiner immerwährenden und aufrichtigsten Verehrung Ew. Hochwürden vorzulegen suche.

Ew. Hochwürden erwerben sich um die Naturgeschichte sehr grose Verdienste, und ich bin ein desto göserer Verehrer derselben, da ich an dieser Wissenschaft mein einziges Vergnügen finde, und das wenige, was ich darinnen gelernet, zum Nutzen und besten der Academie und der hier studierenden Jugend anzuwenden suche. Ich lese daher collegia historiæ naturalis und zwar mit einem ansehnlichem applausu, wie ich denn unter meinen auditoribus doctores u. professores zehle. Dieser unverhoffte Beyfal einer Wissenschaft, die alhier sonst verachtet wurde, hat mich ermuntert, auf die Erweiterung meines Cabinets bedacht zu seyn, damit ich meinen auditoribus die Cörper in natura zeigen möge. Meine Samlungen sind dahero 1. Erden, 2. Steine, 3. Versteinerungen, 4. salia, 5. succina, 6. metalla et semimetalla, und vom Thier Reich: 1. Insecten u. Papillons, 2. Conchylien, 3. Corallen und alle Arten von

---

[1]) Johan Ernst Immanuel Walch, f. 1725 i Jena, d. sammesteds 1778 som prof. i veltalenhed og digtekunst. Bekjendt som mineralog.

[2]) Besvaret d. 15. Jul. 1771 (G.s paategning). Koncept hertil i G.s konceptbog.

Zoophyten, 4. Vögel, 5. vierfüsige Thiere, 6. Fi(s)che, 7. Amphibien, kurz alles, was einen Anspruch an dem Mineral- u. Thier Reiche machen kan.

Darf ich Hochdenenselben wohl, mein Hochtheurester Herr Bischoff, hier [ein kleines Anliegen offenbahren? Wie unendlich würden Sie mich, und meine lieben jetzigen sowohl als künftigen Zuhörer, die gröstentheils hofnungsvolle Jünglinge sind, wie unendlich würden Sie uns alle verbinden, wenn Sie die grose unverdiente Gewogenheit haben und uns, zu bereicherung unsrer Natur Kenntnis und zu mehrerer Aufnahme derselben, von dero landes- u. See-Producten nur das, was Sie daselbst in Überflus haben, hochgeneigt senden wollten. Ich verlange nicht Dinge, die in dero landen selbst Seltenheiten sind, und wodurch Sie dero schönes Cabinet berauben sollten. Nein, sondern was dort in dero Gegenden oft zu haben, bey uns aber nicht zu bekommen und entweder zum Thier- oder Mineral Reich gehöret, es sey was es wolle, kurz wenn ich's nur zum besten unsrer Academie, das ist zum Nutzen meiner Zuhörer anwenden kan.

Wüsste ich womit ich Ew. Hochwürden vorzüglich einen Gefallen erweisen könnte, so würde ich solches sogleich mit den grösten Freuden übersenden. Ich mus dahero erst dero Ordre erwarten. Unsern redlichen Herrn Prof. Hennings[1]) habe ich darüber consulirt, und der meynte, ich sollte Ew. Hochwürden nur vorjetzt Steine und Versteinerungen schicken. Ich nehme mir dahero die Freyheit, jetzt einen kleinen Anfang zu machen, und bitte das überschickte hochgeneigt aufzunehmen. Was in dem von Hrn. prof. Hennings zu übersendendem Kistchen von mir ist, ist nicht allein numerirt, sondern auch mit W. gezeichnet.

Erhalten mir Ew. Hochwürden auf beständig dero hochschatzbare Gewogenheit. Ich bin mit der grösten u. aufrichtigsten Verehrung Ew. Hochwürden ganz gehorsamster Diener I. E. I. Walch.

Können Ew. Hochwürden auch etwas von nordischen Sämereyen beylegen, so werden sich die selben um unsern hortum botanicum, der jetzt sehr ansehnlich wird, ein ruhmvolles Verdienst stiften.

---

[1]) Koncept til brev til denne af 15. juli d. a. findes i G.s konceptbog.

758. 1771 19. Marts fra J. G. Darjes[1]), Frankfurt a. d. Oder.[2]) (VS.)

Hochwürdiger Hochgeschätzter Hr. Doctor und Bischoff, sehr werthgeschätzter Freund. Da die hiesige gelehrte gesellschaft, die von Seiner Koenigl. Majest. meinem Præsidio ist anvertrauet worden, Euer Hochwürden einstimmig zu Ihrem beysitzer erwehlet, so hat Sie mir zugleich das vergnügen gemacht durch die üebermachung des Diploms und der Gesetze Euer Hochwürden zu bitten, unsere alte Freundschaft wiederum lebendig zu machen. Ich will hiebey diese Gesellschaft Dero freundschaftlichen Fürsorge bestens empfehlen.

Wie gefällt Euer Hochwürden der gegenwärtige Auftritt in der gelehrten Welt? Mir scheinet es, als wenn die waerheit dabey wenig gewinnen, vielmehr vieles verlihren werde. Der systematische Vortrag soll mit Gewalt getödtet, und alles populariter behandelt werden. Doch die waerheit wird sich rächen und dennoch siegen.

Der Himmel hat mich von Jena weggenommen und hieher gesetzet. Mir gefil es gottlob wohl. Ich bin noch beständig vergnügt, und lese auch noch hier meine collegia mit der Munterkeit, mit welcher ich solche in Jena gelesen. Die hiesige Academie hat viel gutes. Es ist zwar die Anzahl der hier studierenden nicht grosz. Doch hat Sie bey meinem Hierseyn durch alle halb Jahre merklich zugenommen. Die Ausländer wollen nicht recht trauen, es ist aber warlich Ihr Misztrauen ungegründet. Ich glaube es nicht, das es einem mit Grunde wird gereüen können, wenn er die hiesige Academie besucht.

Meine müssige Stunden, deren Anzahl zwar sehr geringe, beschäftigen sich jetzo mit der Untersuchung der Seele. Ich habe es unserm Monarchen versprochen mir alle mögliche Mühe zu geben, die Natur der Seele zu ergründen. Ein verwegenes versprechen! wenn ich glaube Sie bald zu entdekken, so ist die Seele wiederum

[1]) Joachim Georges Daries eller Darjes, bekjendt tysk filosof og retslærd, f. i Güstrow (Mecklenburg) 1714, d. i Frankfurt a. d. Oder 1791; 1744 prof. i filosofi og retsvidenskab i Jena, 1763 i Frankfurt a. d. Oder. Et af hans hovedverker er: Institutiones juris prudentiae univerversalis, Jena 1740—66 og Discours über Natur- und Volksrecht, Jena 1762. Gunnerus var hans discipel, smlgn. aarsskr. 1891 p. 4 flg. og nr. 509 ovfr.

[2]) Besvaret d. 15. juli 1771 (G.s paaskrift). Konceptet hertil i G.s konceptbog.

weg. Ich befürchte Sie werde zuletzt in Electrisches Feuer werden. Doch hie von zu seiner zeit mehr.

Jetzo habe ich noch die Ehre mich zur fortdauernden wohlgewogenheit und Freundschaft zu empfehlen, der ich in vollkommenster Gegenfreundschaft und Hochachtung jeder zeit seyn werde Euer Hochwürden Ergebenster Freund und Diener J. G. Darjes.

---

759. 1771 6. April fra G. C. Beireis[1]), Helmstädt. (VS.)

Hochwürdigster Herr Höchstgeehrtester Herr Bischhoff. Euer Hochwürden, meinen theuresten und verehrungswürdigsten Lehrer meine aufrichtigste Ehrfurcht zu bezeugen, ergreiffe diese Gelegenheit, da eben der Herr Hauptman Lichtenstein[2]), der Sohn des hiesigen ersten Bürgermeisters und Hofraths nach Drontheim reiset. Euer Hochwürden werden sich vielleicht noch eines von Dero Schülern erinnern, der einige Zeit zugleich mit Ihnen in dem Schirnerischen Hause auf einer Etage gewonet, und sowol zu der Zeit, als auch nachher Ihr fleissigster Zuhörer gewesen ist, und der nicht eher Ihren Hörsal, als die Jenaische Akademie verlassen hat. Vielleicht erinnere sich Euer Hochwürden meiner noch eher, wenn ich sage, dass ich in der Stunde meiner Abreise, eben an Ihre Aufwärterin das noch rückständige honorarium bezalen wolte, als Sie in das Haus treten. Da ich Euer Hochwürden philosophischen Vorlesungen die Deutlichkeit meiner Kenntnisse zu verdanken habe, welches ich mit innig gerürtem Herzen meinen Zuhörern oft dankbar bekannt mache; so habe ich es für meine Pflicht gehalten Euer Hochwürden durch die Bekanntmachung meiner bisherigen glücklichen Schicksale, eine Wirkung Ihres philosophischen Vortrages anzuzeigen. Von Iena gieng ich auf Reisen, und nachdem ich im Jare 1756 wieder zurück nach Deutschland kam, wurde in mir

---

[1]) Gottfried Christopher Beireis, lærd polyhistor, f. 1730 i Mühlhausen, d. 1809 i Helmstädt. Studerede fra 1750 retsvidenskab, matematik og naturvidenskab i Jena, foretog saa udenlandsreiser og studerede derefter fra 1756 medicin og kirurgi i Helmstädt. 1759 blev han professor i fysik, 1762 i medicin og 1768 i kirurgi. Bekjendt især som læge og akademisk lærer samt for sine rige samlinger.

[2]) Kaptein Lichtenstein var kompagnichef ved en bataljon af Delmenhortske regiment, som laa i garnison i Trondhjem 1767—73.

das Verlangen wieder rege ein akademischer Lehrer zu werden. Nachdem ich durch meine chemischen Arbeiten mir mehr erworben hatte, als ich nötig hatte, und also es an jedem Orte abwarten konnte, bis sich eine Gelegenheit dazu fände; so wälte ich Helmstädt, wegen seiner auserordentlich schönen Lage, und wegen des damals hier noch lebenden berühmten Heisters[1]) zu meinem Aufenthalte. Durch meine chemischen und physikalischen Kenntnisse wurde ich bald mit dem Hofe näher bekannt. Es wurde mir also im Iar 1759 die erledigte Stelle der Profession der Naturlehre angetragen mit 300 rl. Gehalt, die ich auch annam. Da Gott die Ausübung der Arzneiwissenschaft und meine chirurgischen Operationen auserordentlich segnete; so erhielt ich am 8ten Februar 1762 einen Ruf als Leibarzt des Herzogs von Meklenburg Schwerin, welchen ich ablehnte, weil mir der Durchl. herzog 150 rl. Gehalt zulegte und mir eine ordentliche Profession in der Arzneiwissenschaft, und zwar eine neue sonst noch nie gewesene 4te Stelle gab. Vom 21sten April erhielt ich abermals einen ganz ungemessenen Ruf nach Schwerin, welchen ich aber auf Anrathen meines Landesherrn und aus Dankbarkeit gegen so unzälige Gnadenbeweise abermals ablehnte. Im Iar 67 wurde ich ob ich gleich nur 3ter Lehrer der Arzneiwissenschaften war und noch den Professor Adolphi vor mir hatte, aus eigner bewegung vom Herzoge zum Hofrat mit 200 rl. järlich Vermehrung meines Gehaltes mit Vorbeigehung des ältern Professors Adolph[2]) ernannt. Im Iar 68 als Adolph von hier weg nach Altorf gieng erhielt ich, desselben chirurgische Profession mit abermalige Zulage von 200 rl. so dass ich jetzt 6 Professionen, neml. die Prof. Medicinae theoreticae, Materiae medicae, Chemiae, Chirurgiae, Physices et Historiae naturalis und auser denen 800 rl. ex dote noch 100 rl. besonders von dem Durchl. herzoge

---

[1]) Laurentius Heister, f. 1683 i Frankfurt am Main, d. 1758, hofraad og livlæge samt offentlig lærer i praktisk medicin, kirurgi og botanik i Helmstädt. Studerede i Leiden og Amsterdam. 1710 prof. i botanik og astronomi i Altorf, 1719—30 prof. i botanik og anatomi i Helmstädt, derpaa i botanik og 1740 prof. i praktisk medicin. Meget produktiv som lægevidenskabelig forfatter.

[2]) Johan Traugott Adolph, dr. med. og overordentlig prof. i lægevidenskab i Helmstädt, f. 1728, d. 1771.

erhalte. Alle diese Professionen versehe ich mit . . . tem Fleisse. Ich lese nun schon seit 9 Jaren täglich 8 bis 10 Stunden mit dem grösten Beifalle, und hatte in meinem vorigen medicinischen Decanate das Vergnügen 5 von meinen Schülern zu Doctoren zu machen. Die leztere 4 vorunter auch der Bruder des Ueberbringers dieses Briefes des Herrn Hauptman Lichtensteins war, machte ich mit den grössten Solenniteten, die hier selten vorzufallen pflegen. Da ich vom 20 August 1766 einen Ruf nach Göttingen mit 1000 rl. Gehalt und dem Hofrats Character ausgeschlagen habe, so bin ich nunmehr auch Willens hier mein Leben zu beschliessen.

Um meinen Lesestellen gehörig vorstehn zu können habe ich mir die vollständigsten Sammlungen von physikalischen, mathematischen und chirurgischen Instrumenten angeschaffet, auch eine beträchtliche und ziemlich vollständige Sammlung griechischer und römischer goldenen silbern und Kupfernen Münzen, weil ich oft über die schönen Künste der Alten Vorlesungen halte. Zu meinen Vorlesungen über die Naturgeschichte habe ich eine ansehnliche Sammlung von Naturalien aus allen 3 Reichen, und würden Euer Hochwürden mich Ihnen unendlich verbinden, wenn Sie mir von denen Norwegischen Naturalien besonders von Erzen einige gute Arten zu übersenden geruhen wolten. Ich bin dagegen bereit alle unsere Harz Erze, ferner alle Erze aus Sachsen, sobald ich von Euer Hochwürden dazu Befel erhalte, gehorsamst zu übersenden. Wie ich mir denn überhaupt das gröste Vergnügen daraus machen werde, wenn Euer Hochwürden mich Ihrer geneigten Befele, etwas in diesen Gegenden auszurichten, würdigen wollen.

Dankbarkeit, Liebe, Hochachtung und Verehrung, wie sie noch nie ein Schüler gegen seinen Lehrer, dem er die Aufklärung seiner Sele schuldig ist, stärker empfunden haben kan, sind es die mein Herz bei einer jeden Erinnerung an Euer Hochwürden durchdringen und ewig erfüllen werden. Denn ich kan nie aufhören mit der grösten Verherung zu seyn Euer Hochw. ganz gehorsamster Diener

G. C. Beireis.

---

760. 1771 20. Mai fra J. L. Bull, Christiansund.[1]) (StA.)

Det skeer ikke uden med ømmeste følelse, at jeg nødes til underdanigst at indberette D. H. H. min bæste Vens, Broders og Naboe-Præsts Hr. Hagerup Kempes[2]) dødelig frafald, som skeede den 12. hujus efter 12 dages sengeliggende og al muelig fliid anvendt til helbreds opretning, som dog blev forgjæves. At Præstestanden mistede i ham en roesværdig ordens Broder, kand jeg ikke understaae mig at sige Hr. Biskopen, som selv har længe siden kændt og gunstigst æred hans gode fortjenester; men jeg savner i ham en kær Ven, hvis omgang, skrivtlig og mundtlig, jeg ofte hyggede mig med. Forlad mig, at det ikke allerede forrige Postdag blev rapportered; thi hans dødsdag blev jeg fra holdt Kirketjeneste paa Qværnæss kalded did, hvor han døede hos min Sal: Fætters hr. Lüsters Enke, og kom ey saa betids hjem før Postens avgang.

I hans sygdoms tiid fordrede han mig og til sig, da jeg forblev hos ham i nogle Dage. saasom han var viss paa sin død, uagted jeg gjerne vilde gjøre mig noget haab derimod, overleverede han mig sine men endnu adspredde og ufuldførte samlinger til forehavende Nordmørs beskrivelse, saavelsom det lidet, jeg selv dertil havde meddeeled ham, og hvorom jeg en anden gang maae tage mig den friehed at høre D. H.s befalling. Han anbefalede mig og efter hans død ved tiid og leylighed at eftersee hans Regnskab for Fredø- og Øre-Skole-Cassa. — — — — — — — — — —

J. Lemvig Bull.

---

761. 1771 23. Juni fra H. Hammer[3]), Gran. (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biskop! Herved aflægges min allerydmygste Taksigelse for D. H.s Høygunstige Svar af 24de Septembris 1768[1]) paa min Skrivelse angaaende Joh: Francisci Buddei[4]) Dissert: de Testamento Caroli IIdi, hvilken ieg ogsaa en kort tiid derefter bestilte og bekom i hans Selectis jur: natur: et gentium, ieg takker

[1]) Smlgn. G.s svarbrev, nr. 92 ovfr.
[2]) Se nr. 85—91 og flere breve i det foreg.
[3]) Hannibal Hammer, se nr. 221 ovfr.
[4]) Johan Franz Buddeus, teolog og filosof, f. 1667, 1693—1705 prof. i Halle, 1705 i Jena, døde 1729 i Gotha.

og allerydmygst for D. H.s Gunst i at lade i Deres Stift circulere min ælste Søns Studenten Andreæ Olai Hammers[1]) Subscriptions Planer til hans Oversættelse af Hr. Lafonds Experimentale Physique, som D. H.s Amanuensis har indberettet min Svoger Hr. Cancellie Raad og General-Conducteur Christopher Hammer.[2]) Bemelte min Søn er vel i sistafvigte Martii Maaned efter den Almægtige Skabers uransagelige Viisdoms Beslutning henkaldet fra denne Verden, førend hans Oversættelse med hans Tillæg og Anmærkninger blev trykt, hvilken hans Henkaldelse saa meget desto meere smerter mig, som den skeede i hans blomstrende Ungdoms Aar, og han desuden havde giort saa anseelig en Fremgang i de vigtigste Videnskaber, at ieg kunne have giort mig det visse Haab, at han kunne have blevet sit Fædrene-Land til Nytte, sig selv til Velfærds Befordring og mig til Glæde i min Alderdom; men, endskiøndt han ved Døden er afgangen, skal dog den første Tome af bemelte hans Skrift med Guds Hielp blive udgivet i Trykken næstkommende Høst og siden den anden Tome, saasnart mueligt kan blive, af min anden yngre Søn Bartholomæus Hammer, som har saavelsom hans Salig Broder fra Barndommen af havt en besynderlig Lyst til de Boglige Kunster, og har udviist saadan Lyst i Gierningen idet de har stræbt at anvænde Tiiden til at erhværve sig en grundig Indsigt i Videnskaberne. Denne min yngre Søn har taget sin Examen Philosophicum 1762. Han ønsker at kunne blive optagen som Medlem i det nu viidt berømte Kongelige Norske Videnskabers Sælskab, og til den Ende har han bedet mig at ansøge D. H. som Sælskabets Høye Vice-Præses og Directeur om denne Grace, at D. H. vil andtage ham blandt Deres Clienters Tal, saa og forunde ham Plads paa dette Norske Helicon iblandt de mange Høye, Anseelige og Lærde Videnskabernes Kiendere, Elskere og Dyrkere, som samme er prydet med, da ieg er forsikret om, at han skal anvende alle Kræfter til at bidrage alt, hvad han kan formaae til Sælskabets Øyemaal. Det skal inderligen glæde mig,

1) Andreas Olaus Hammer, f. 1742, student fra Kristiania 1759, studerede matematik og fysik. Døde 1771. Aaret efter hans død udkom hans: Forsøgende Naturlære af Lafond, oversat af Fransk. 1. Tome. Kjøbenh. 1772.

2) Se nr. 756 ovfr.

om benævnte min igienlevende eeneste Søn kan nyde denne store Ære og Fordel, og, dersom D. H. vil udviise min Søn den Gunst, da skal Kiøbmanden Andreas Casparus Hammer paa mine Vegne efter Sælskabets Fundatzes 8de Artikel betale til Sælskabets Bibliothek 10 Rdr., som er ham remitteret. Endelig skal det være mig en besynderlig Fornøyelse, at ieg selv maae nyde den Ære altiid at være med den allerstørste og fuldkomneste Høyagtelse etc. etc. Deres underdanigste tiener H. Hammer.[1])

---

762. 1771 29. Juni fra H. Chr. Sommerschild, Skage, Overhalden.[2]) (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biskop. I anleedning af mit giorde løfte til D. H. ved seniste Deres beæring her i Overhalden, overleveres i underdanighed herhos 2de Spyd og en Strids-øxe, som Stædets gamle forfædre haver nedgraved, og som udi 2de Høyer beliggende udi Høelands Annex Sogn ere ganske nyelig opgravne. Jeg skal ved første faldende Leilighed undersøge paa andre stæder her i Præstegieldet, om kunde opdages mere af de gamles saa nøye forvarende nødvændigheder, og samme give mig den fornøyelse at overlevere.

Da er bekiændt, at D. H. er en elsker af Mecaniske udfindelser til economiske indretninger, saa drister mig herved at overlevere en nyelig udfunden Tærske Machine, saaledes som ieg den for mig selv haver indretted, og vil finde min reigning derved udi economien da en Karl og Hæst udrætter ligesaa meget som 4re Karle ved den almindelige og her i Landet brugende Tærske maade. Af alle (de mig bekiendte) hidindtil udfundne Tærske Machiner, bliver vel denne en af de tilstrækkeligste i henseende til dens varighed saavelsom liden bekostning at i stand sætte, foruden

---

[1]) I bispearkivets kopibog nr. 4 (StA.) findes følgende svarskrivelse, dateret 11. Julii 1771, fra Gunnerus til Hannibal Hammer i Agershus Stift:

Da det Kgl. Nordske Videnskabers Selskab for 1 aars tid siden har giort den Beslutning, ikke at antage nogen til Medlem, uden at samme først indgiver en afhandling til Prøve, saa vil det blive fornødent, at Deres Søn til Selskabet indsender en Afhandling, da det derefter skal være mig en Fornøjelse at kunne fyldestgjøre baade Deres og hans Begjering, at han til Medlem bliver udvalgt. Iøvrigt skal det være mig kiært, om ieg i nogen anden maade kunde være til Tjeneste.

[2]) G.s svarbrev er nr. 53 ovfr.

at Kornet ej bliver underkasted Hæstens urenlighed og frøgt for at blive beskadiged under Tærskningen, som ved en deel Machiner befindes at være skeed. Machinen er indrættet paa den ene Side i Laaven, og et Staal (Kornlade) paa hver Side, hvoraf man efter behag tager Korn-Knipperne og lægger paa den dertil indrættede skraae Bænk, hvor Kornet bliver af tærsked formedelst driv-Iuulets omdreining ved Hæsten og Bielkernes bevægelse. Iuulet hvor Hæsten sættes fore, drives til den Vænstre side heller saa almindelig kaldes, imod Soelen, da man binder for Hæstens Øyne, hæfter Bitselet fast til den forreste Stang og Skaglerne til den bageste og nedrige, da Hæsten dermed gaaer fort uden at skulde behøve en særdeles Karl dermed. Dersom D. H. finder at denne Machine bliver nyttig for Land huus holdningen, beder underdanigst, den maatte vorde bekiendt giort i adresse Contoret, Mueligens en og anden econom kunde finde behag derudi og ved dens brug rafineres. Hvis den derimod ey finder D. H.s Biefald, er det mig nok, om Den maatte forundes som mine Hænders gierninger, et stæd udi Deres Kunstkammer. Øvrigt udbeder mig i Deres Bevogenhed at være Recommenderet. Forbliver med tilbørlig Submité etc. etc. Henrich Christopher Sommerschild,

Capitaine og Cheff for det Overhaldske Compagnie.

---

763. 1771 5. Jul. fra C. C. Kielstrup[1]), Rødø. (RA.)

— — — Jeg har og herved den Ære, at sende d. H. en Prøve af en slags Erts, som ieg selv er uvidende om, hvad det skal være. Sagen er af følgende Sammenhæng. Et halvaar efter min ankomst til Kaldet, blev mig berettet, at der ligger en Stor Steen paa een af Mensal Godsets Gaarde, neml. Vasdal i Meløe fierding, der haver Saadan Egenskab, at naar man Slaaer paa den med en Steen eller Hammer, giver den en lyd fra Sig, ligesom man slog paa en Kaaber Kiedel, eller brusten Klokke: dette opvagte vel en nysgierrighed hos mig, men Tiiden har ikke tilladet mig at komme derhen, førend ieg i indeværende Aar reiste i Sognebud til Sandvigen i Glomen, faldt min Vey lige forbie Samme Sted, Og da be-

1) Claus Chr. Kjelstrup, f. i Trondhjem, 1744 exam. theol., 1749 sogneprest til Maasø, 1750 til Hammerfest og 1767 til Rødø. Døde 1787.

melte Steen ligger kun 2 alen fra Floe-Maal, tæt ved en liden Elv, sendte ieg een af mine drenge hen til Opsidderen paa bemelte gaard Vasdal, som driver smede Verk, med Begiæring at han ville møde mig der paa Stædet paa min tilbage Reise med hammer og Beitel, i Tanke at faae nogle Stykker af Steenen. Manden mødte efter forlangende paa Stædet med 3de nylig opsatte Beytler, en slegge og hammer, men umuligt var det for os at faae noget deraf, uden ganske Smaa Fliiser, da Steenen i Sig selv var saa haard, at Beitlerne, som nylig vare hærdede og Slibet, bleve ganske Sløve og ubrugelige. Om det nu er umagen værd at anvende nogen Omkostning paa den: derom vil ieg ydmygst bede d. h. ved Bierg-kyndige Folk vilde lade sig informere, og ieg derom maatte beæres med d. H.s gode Betenkning. Steenen Synes efter mitt skiønne at være vægtig en 40 Voger; og merkeligt er det, som med Sandhed af ældgamle Folk fortælles, at en Borger Kone af Trunhiem, som forhen har haft sit Borgerleye paa Grønøen har for et 100de Aar siden sendt sin slag Baad og Folk der hen i Tanke for at tage og føre den til Trunh: men de maatte med uforrettet Sag vende tilbage, da de vare faae Mænd, og hendes slag Baad som kunde være paa en 3 a 4re Læster, vilde kantre, naar de med Tauv af Baaden vilde indskibe den. Men er der kun noget godt med den, skal det ikke blive umuligt at faae den derfra. Prøven som hermed følger forseglet, er kun noget af den yderste skorpe, da det var umuligt at faae noget Stort Stykke. — — — C. C. Kielstrup.

---

764. 1771 6. Juli fra P. C. Buck, Hammerfest.[1]) (VS Ms. 100 Fol.)

Høy Velædle etc. Herr Biscop Gunnerius. Een Glæde og Ære havde det været, hvis Vi paa Hammerfest boende, Anno 1770.

[1]) Fastheftet til manuskriptet findes følgende oplysninger, skrevne af Fredr. Bing Buck (kjøbmand og genealog i Trondhjem, død 1891):

Min Oldefader Peter Chr. Buck, f. i Helsingør ca. 1722, † $^{23}/_{1}$ 1764 (Søn af cand. theol., Klokker, Overgraver og Bedemand ved den tyske Kirke i Helsingør Hans Peter Buck), i 18 Aars Alderen ansat ved den priviligerede Handel i Finmarken (1740), 1742 udnævnt til Faktor (d. e. Chef ved Etablissementet i Hammerfest); 1780 blev han udnævnt til Toldkontrollør i Kristiansand med Kancelliraads Titel og døde den 23. Januar 1784 i Kr.sand. Var gift med Anna Maria Elisabeth Kraft (Datter af Oberst og Kommandant Even Kraft paa Munkholmen). 11 Børn.

havde Seet D. H., paa de Grændser, men den langvarige N:N:O: og Kulde giorde Hinder derudi, som daglig faldt Søer, Ieg lovede da jeg sidst havde den Ære at tale Mundtlig med D. H., at skulle underrette dem, om hvad som her forefaldt af Siøe Naturalier, og hvis da noget falt, som før var Dem tilfulde bekiendt, Var det ikke Viidere, men om Andet forefaldt ville de Selv derover behage at giøre sine Betænkninger, Saa lidet som udi et saa umilt Land kand falde, i sær siden Indbyggerne mindst giør sig umage for at tilvejebringe noget og ikke heller kand give Oplysning, Saa maae jeg dog mælde lidet, Ja jeg Maae siige lidet, thi i Pennen vil det blive lidet, men i fortelning kunde blive meere. Jndbyggerne i Findmarken og Norland haver vildet indbilde Mig fra først af at Hand Eeder Fuglen flyer bort til Siøes, naar Hunen udlægger Unger, og saa igien til høst eller anden Aar kommer, men jeg haver Erfahret andet. Naar Hun haver halv udlagt, er Hand ved Ud Øerne eller midt i Fiorden, og fælder Sine fieder, kommer man da, kand den ikke flyve, men med største Møye oproes, da er den brun, som Hun men Meere mørk, Saasnart den faaer fulde Vinger, finder den Sig ved Landet, og Sidder paa Næsse, og alle kalder den Gield Eeder Fugl: Vel findes der nogle Gield Eeder fugl, men ikke I. af 20ve. Men de fleeste er Hanner, eller saadanne Hunner som Æggene er frataget, Handen kiendes (1.) af det naar hand Skydes, Saa sees det i hannem som en Hand tilfalder, (2.) er den Mørkere, i Sær er hands Slag fiedre, som ellers om Vinteren er hvid, nu Meere Sort end hendes, (3die) Kan den Sorte Hand kiendes saaledes, Naar en Eeder fugl indkommer med sine 3 a 5 Unger, kand sees 2de brune ligesom Hunner at følge Ungerne, kommer man disse Unger Nær, findes een Meeget blægere end den Anden, de lyse er Hunnerne, de Mørke Hanner, naar man kommer dem Nær, lægger hun sig gandske ned flad, og Snorker Meeget, men den anden Giør sig høy, og først forlader Ungerne, skyder man den som vil flyve, Seer man i den at det er en Hand, Samt paa Slav Fiederne, Ja denne feedes nu stærk, efter den har afbrundet, Men hun er Mager og usel under Buggen, ellers Sees ikke mange Hander som liige(?) søger Sine Unger naar den bliver I. a 2 gange Jaget bort. Derimod

skydes dem begge sees paa Slav Fiederne hun haver . . .[1]) Stk: smaae hvide pletter paa Vingen, Langt need paa Slav fiedrene, men Hand ikke, dette er næsten ingen som efterseer eller forstaaer, Siden det er saa lidet om Vinteren, bliver nogle hviide in Decembr. af Hannerne, nogle først in Febr: og Martio. Ja de som er fød Aaret før og ikke er meere end 1 Aar gamle, bliver sidst hviid, dog kand det hænde om Høsten naar alle er Graae, nogle af de unge Hanner i Stæden for at være gandske sort, ligesom hand der fællede, mens Hun er at lægge Ungerne ud, bliver graae spraglet paa Halsen, saa Man kand see at det er en Hand, men rette Aarsag kand endnu ikke viides, Til Beviis paa 2de Sorte Eederfugle sændes i fald denne kand afstæd komme til Tronhiem med følgende, Samt den 3die Handen, 1 hviid, den Grønlandske eller Spids Bergens Eederfugl, med Kiød paa Næsen, hvor af hvert Aar til Havs falder endeel Hand og Hun med Kiød paa Næsen, og Næsten ligesom de Findmarkske undtagen mindre, følger nu No. 4 Hand, thi Hun fik jeg ikke i Aar.

Ieg haver hørt at en er udgivet af en Professor som handler om Eederfugle[2]) men af mig ikke seet, Leilighed har jeg ikke at kiøbe disse og fleere saadanne behagelige Bøger, og er Mig saa at siige Uvedkommende som Kiøbmand, desuden jeg som den Mindste Lem af et legeme kand dog ikke vendte at blive et Medlem af de Norske Videnskabers Medlemmer. Thi saa var jeg pligtig at oplyse det lidet jeg vidste, hvoraf fulgte det største Legeme behøver det mindste Ledemod, om ikke andet for da at fylde Tallet.

Skulle min Oplysning om Eederfuglen være D. H. noget fremmet for, er det mig kiert, og hvis det alt er Dem bekiendt, er jeg forsikkret de dog Gunstig optager min ringe Tilmeldelse.

Dette jeg melder er Sandfærdig, dog vil jeg ikke have Ord derfore, Thi jeg er for svag, og Ringe at udstaae Critiqve af de paa Adresse Contoiret som Criticerer saa mange Lærde og Høyt berømmelige, og dog kand taale det, men monne en Eenfoldig ikke kunne siige dem det de ikke veed, Jeg troer virkelig Ja, Men vil

[1]) Aabent rum i brevet.
[2]) Edderfuglens Beskrivelse af M. T. Brünnich. Kbhvn. 1763.

aldrig have viidere Med dem at giøre, end at helse Dem for mine Venner, det jeg ønsker de ville være, og vel blive, siden jeg ikke lader noget komme fra min Hand, men skulle utænkt komme noget, Maatte det være fra den som kand være Nærværende og forstaaer at besvare, Thi dertil er jeg ikke oplagt og behøver det ikke.

Siøe Fuglen Theisten, som er den Mindste af de Slags Siøe Fugle, som stændig holder sig i Siøen, udi Findmarken, er sort gandske, undtagen midt over Vingen, denne udlægger Unger imellem Steen Klipper 2de Æg og faaer 2de Dun Unger, Kull Sorte, undtagen lidet under Buggen ved Navlen, og sorte fødder, naar den faaer Fieder er den Graae, og flyer ud for at føde sig Selv, saa flyer dens Moder og Fader til Siøes Efter Findmarks og Nordfahreres &: Siigende, og om for Aaret kommer Jgien, derfor Siiges af Indbyggerne sidst i Fasten, nu sees sort Theisten at komme, nu kommer snart Fisken, men Tingene haver sig saa, naar Theisten haver fød sine Unger, Saa store, at de kommer paa Siøen og kand flagre, følger Fader og Moder med, nogle dage for at lære dem, Saa begynder den gl: at fælde, hvorfore de Midt udi Fiorden holder sig der at dukke, efter føde, mens de Graae fieder udvoxser, imidlertiid føder Ungerne sig Selv tæt frem med Landet, dog med meegen Piiben og saa nær, at man dem kand skyde af Land og Baade, men de gl: som ligger ude i Fiorden og er Graae som Ungerne, Dukker iidelig og dem kommer neppe nogen saa nær, de kand Skydes: Naar nu Slag Fiederne udvoxser, flyer vel disse Gl: frem med Landet iblandt Ungerne og for ukyndige ligesom de alle vare Unger, men een der have lagt Sig efter at kiende Dem, Seer strax, ikke alleene af det, og at de 2de Unger forfølger deres Moder, men og af Farten, samt af Dukningen, Skyder man i det samme Moder og Barn, Sees for alle, at den Aars Unge haver sorte fødder, men ey den gl: Som over alt er lys rød, er det i Fasten er endda Ungen sort rød, i sær bag paa Føddeme. deraf kand og undertiiden kiendes, efterdie begge er bleven Kull sorte, den eene fra den Anden. Vel findes udi Findmarken udi Advent og til Kyndelsmis, Nogle Mindre smaae sorte fugel, Hysse Gunder kaldet, Som før og efter den tiid ikke sees, men hvor de yngler eller Opholder Sig, mens de er borte, viides ikke, Men muelig de

er Spes Bergenske Theiste, siden disse ligesom det Lands Eeder fugle er mindre, og som de den Tiid, de her fanges, haver meeget korte Slav fiedre, og sielden eller gandske lidet flyver, saa tænker jeg maaskee ikke feil, De siden faaer længere Fieder og bortreiser, og hvorfore kand disse ikke have korte og tykke Næp, liigesom Grønlands Eederfuglen det haver (Men det er stor Skam, for Danmark og Norge især for et Compagnie, der har Findmarken at vi som boer saa næst Beren Eiland, Hoppen Eiland, dee Tusen Dun Øer, &: og Spidtsbergen, og kunde komme Aarlig før Ryssen, Ja 2de gange om Aaret og derhen Aldrig lader fare) Som Theisten Æder smaae Kors Troll, Lodde, Smaae Sill, og sand Lopper, Saa Æder Hysse Gunder, naar det er Hand, som er Meere Skye end Hun Sandlopper, som er hviide med sorte Øyne, og kand Hoppe som Lopper, og nogle af de nærmere ved Land holdende smaae Marifluer kaldet, men er brun, Som vel holder sig iblandt alle smaae Stene ved Siøe Bredden, men ikke hopper som Sand Lopper, Denne Sand Loppe, hvor den holder sig, holdes vel Torsck, men kuns faae kaster deres Line der, siiden de paa 6 til 12 timer optærer den Beite som sættes paa Anglen, Men den smaae Marreflue kaldet, eller dens Unger synes at være den Meeste Morild, som sees at være udi stærk vinde med Siøe brædden udi Findmarken om Vinteren.

Lemmend eller Lemetter[1]) var i denne sidste Vinter en Mængde af, jeg kunde ikke andet see, end som før, af de nu fleeste andtaget, at de kommer ud af Jorden, visse Aar, naar Jorden damper, og nogle endten efter bliver, eller og med det samme Kulden kommer Giemmer sig bort igien, i sær Hun, da kuns faae Hunner saaes, men utallige ja 1000de Hanner, i sær paa det faste Land, i Alten, Talvig &: men paa Øerne kuns lidet, des Aarsage fikkes en eller ingen Hermelin i denne Vinter. Men slaaer ikke gammel Merke feil, skal dem falde nu tilstundende vinter; Om For Aaret er ellers Lemennernes Forfødderne breede og Næglerne 2 gange tykkere end om Høsten: Her paa Øen sees in May Hermelin at løbe og efterleede sin Mage Hunn Kiøn, men i Mangel deraf svemmende fra et Næs til andet, og som de ikke

1) Smlgn. nr. 751 ovfr.

fandt Hun, forfølgede den eene Hand den Anden, til Siøes, Anders Mathisen Finne Skoelemester, som mødte 2de der foer efter hinanden d: 8 Junij tog dem til Mig, meente den eene at være Hand og den anden Hunn, jeg satte dem hver i sin lænke, Men fandt de var saa forvildet samt brunsk og Bidsk, at de ville stændig springe paa hverandre, de sloges og ofte, endelig lod jeg dem slaaes nogle gange for at See hvad de ville Giøre, den som da var stærkest beed den anden paa Sidstningen under Buggen, Saa hand Elendig gav Sig, og krøb sammen og Natten efter døde, den anden blev vel sygelig, men lige bidsk, Nogle dage efter fik min Søn og en Finn atter en paa Siøen, som ville svømme over Vogen, dette var og en Hand. Nu ville jeg see Om disse 2de ville forliiges, Men de var liige saa Glubsk, som Hunde, denne Sidste beed den første saa han blev Svag og Dagen efter Døde, denne 3die som og er en hand, lever frisk og giver sig nu i Roelighed, nu jeg dette skriver, Muelig den Meeste Bruns Tiid er over, og nu sees ingen svemme, saa det maae vel være Muelig den Tiid, den saa jager om den fandt en Stor Hun Muus, torde disse Parre sig, dog det har jeg ikke selv Seet.

Som Vinteren haver været i Findmarken meeget kold og stærk af O og N: haver og her udi West Findmarken Seetes eendeel Ros-Moller[1]), udi Talvig Sogn, skal være skudt Een, udi Loppen Een, Een paa Brewig, udi Hasvig Sogn, af Mæster-manden Peter Carlsen tvende udi Maasøe, den eene havde de største Tænder, som jeg har seet, den Monsieur Tydell efter Siigende kiøbte, Een udi Hammerfest, Som var liden, her saaes vel 4 a 5 til, og een stor blev skudt paa, og huggen paa 16 Hug med Øxse af 2de Finner, men fikkes ikke, Men Ryper og Harer Var her mange af i Vinter til Lykke for Indbyggerne, Lodden fornammes kuns lidet af i Aar, endskiønt mange tænkte at den skulle komme Overflødig, men til Manges største Tab, som hidsøgte for at fiske efter Torsk, kom den ikke frem, uden langt ude i Havet med Ægen eller Dybet, Iblandt Lodden fanges undertiiden, en liden blank Fisk, Lodde Lys kaldet af andre Lodde-Konge, Anno 1748 fik jeg en saadan, af en gl: Mand, Jons Mickelsen længe siden

[1]) Hvalros, smlgn. oldn. rosmáll.

Død, Som jeg gav Sl: Amtmand Kieldsøn[1]), men siden ingen faaet, jeg bad mine Folk, som var paa Ingøe, Hielmsøe, og Stapen, at de om de fandt nogen saadan iblandt Lodden, eller hvad Slags, Siden Lodden der vel kom, ville bevare Dem. Min Helgelands Karl Lars Joensen fandt Endelig udi en Qveite iblandt anden Lodde, en af samme slags, Lodde-Konge eller Lodde Lys kaldet, Som ellers er blankere end Silld, Men den var saa fortæret, at den er neppe Værd at fremviise, Ja end værre, efter den var lagt udi Campher, og var bleven tør, og blev viist en Mand, Som jeg meente skulle besee den som en Curiosite, da blev den Overbrekket, jeg Maae altsaa sænde den, ligesom den er alleeneste til behagelig eftersyn, Saasom Jeg frygter, ikke at faae fleere, af denne Slags; da jeg veed at D. H. Ønsker mig og mine Vel, Maae jeg herved have den Ære, af hosfulgte Copie, at melde, at Hands Kongl. Mayestet fandt Sig fornøyet, med mine fra Findmarken i Fior sændte Perler, Medfølger 2de af samme Sort, dog ringe, Nu er Min Finn afstæd igien efter Perler, Thi jeg har umuelig Tiid, og at Reise uden Løn og Selv at giøre Bekostning, saa at forsømme min Handel, vil blive Mig alt for stor Tab, det er nok, Jeg haver ikke nydt Stort over Halv Giordte Omkostninger, men hands Mayestets Naade, og at imodtage samme, er Mig kierere end Penge, dem jeg dog ingen Har. For Høy Gunstige Skrivelse, i afvigte Høst Takkes allerydmygst og Pligtskyldigst, Nyelig har jeg været med Swærholt Een Miil fra Kiøllefiord, for der om Mueligt var at Opdage Steenkull, Men indtet fandtes, og Veyrliget fallt mig ikke til føye, altsaa er de Penge bortsadt; i denne Sommer, fra Medio May, Ja over Soel Værv havde vi en saa smuk Sommer og Heede, som ingen Mindes udi 20 aar, Hr. Rosing[2]) med Familie Tænker at reyse, min Kone og, Med de Mindste Børn til Kiøbenhavn, Gud give Lykke, at Jeg dog nu efter 31 Aar her værende, kunde med god Lykke slippe dette Land, dernæst min Koenes

---

[1]) Rasmus Kj., amtmand i Finmarken ca. 1739—51.

[2]) Michael Rosing, f. 1727 paa Røros, dimitt. fra T.hjems skole 1747, teol. eks. 1749, informator 5 aar hos provst Rosenvinge i Selbo, 1755 resider. kap. til Rødø og 1767 sogneprest til Hammerfest. (Sønnen var skuespiller M. Rosing i Kjøbenhavn, 1756—1818).

og Min Allerydmyge Compliment til D. H. og Familie, lever jeg Stedse med største Høyagtelse etc. P: C: Buck.

P: S: I Findmarken er aldrig Seetes førr Viver, En Fugel, og Næpppe i Norland, en kom her flyvende først in Maj, men blev forfulgt og Midste Livet af Ravner og Kroger; denne Sændes nu med Udstoppet udi samme slette Skikkelse, Nu herefter, tvertimod Professor Hels Spaadom, Vændter jeg nu, gode Sommere udi Findmarchen, ligesom det var for 50 og 60 Aar, her føre, Hr. Professor Held sagde inden 50—60 Aar, blev Findmarken som Grønland, men det skeer ikke, Men Vi døer alle inden den Tiid, hvem der spaaer Rettest, endten en taabelig Kiøbmand, eller en Professor vil Tiiden Viise, Jeg tænker nogle af mine børn vil huske det, lev vel ønsker Deris underdanige Tiener P: C: Buck.

Vedlagt brevet er følgende afskrift:

Velædle Monsieur Buck!

Fra det Kongelige Rente Cammer er mig under 10de November følgende Communicered: Det har behaget Hands Kongelig Majestet under 5te hujus angaaende de fra Kiøbmand Buck, i Findmarken til Rente Cammeret indsendte Perler at resolvere saaleedes allernaadigst:

Kiøbmand Buck tilkiendegives Vores allernaadigste Velbehag over hans Bestræbelser med at opdage Perle Fangsten udi Findmarken, Ligesom og de til Vores Rente Cammer indsendte Perler af Os ere imodtagne, og vi ville til hans Viidere Opmuntring skiænke ham 50 Rdr. som af Vores Cassa til Betaling anviises.

Thi Communicerer Jeg velædle Monsieur Buck, denne Hands Majestets allernaadigste Resolution og beordrer Fogden nærmere, at udbetale dem de accorderede 50 Rdr., paa deris Anfordring. Jeg forbliver etc.

Talvig d. 8 Martij Ao 1771. E. Hagerup.[1])

---

765. 1771 10. Juli fra M. Bruun[2]), Dolstad. (RA.)

— — — Af de begiærte Lodde Sorter haer jeg ingen anden kundet producére uden disse som i hosfølgende glass med hr.

1) Se nr. 350 ovfr.

2) Se nr. 332 og 711 ovfr. samt 770 nedfr.

Sorenskriver Brodtkorp[1]) fremsendes og er 2de af hvert Kiøn. Jeg fik aldtfor silde D. H.s Brev, saa jeg ingen undersøgning om Andre Sorter kunde giøre, som dog (vil gud) til en anden tiid skal forsøges. — M. Bruun.

---

766. 1771 22. Juli fra J. J. Skanke, Grytten. (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biskop etc. D. H. Hs Høyst Respective Pro Memoria av Dato 14de passato Junii er mig rigtig indhændiget; Hvorav jeg med sær Empfindtlighed maa erfare min sidste Skrivelse av 2den Maji, saavelsom de forrige u-gunstigen at være optagne, af hvad Aarsage kan jeg ei sige; Men beder endnu som før allerydmygst: At de Beskyldninger[2]) som enten ere eller maatte indkomme til D. H. H. over mig, mit Embeds Førsel eller Levnets Forhold, ogsaa maatte komme til min Erklæring; Ti naar Anklagelser allene skulle gielde, og uskyldigheden ei faae lov til at forsvare sig derimod, maa den ufeilbar ligge under det onde, hvorudi Verden er nedsenkt; Dog ikke mere eller længere, end Gud vil.

— — — Med Capellanen, Hr. Grach veed jeg ei nogensinde at have udladt mig med at være misfornøyet, om jeg end dertil havde havt Aarsag; Men det har jeg maattet beklage, at jeg som en gieldbunden Mand i denne høystbesværlige Tid ei er i Stand til at holde Capellan, helst saalænge Gud forunder saa megen Hilse, at jeg upaaklageligen kan forrette det mig anbetroede Embede; hvilket hidindtil bædre hâr ladet sig giøre uden, end med Capellan; Det jeg baade førend Hr. Grach blev kaldet, saa og i min sidste Skrivelse hâr declareret, og derfor nu ei bør igientage.

Udbeder mig iøvrigt etc. etc. Deres etc. J. J. Skanke.

---

767. 1771 29. Jul. fra G. A. Sørøe[3]), Observatorio Regio, Kjøbenhavn. (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biskop! Intet glæder mig meere, end at ieg nu kan anvende mine Studeringer i Nærværelse af D. H., da det allernaadigst haver behaget hds Mayestæt at kalde mig til resi-

---

1) Niels Gierdbrand B., sorenskriver i Helgeland.

2) Smlgn. nr. 102, 665, 673 og 689 ovfr.

3) Se nr. 291 ovfr.

derende Capellan paa Tingwold. Min Afreyse herfra havde ieg fastsatt om en 3 Ugers Tiid, men da der just i disse Dage er indløben et Forslag fra hr: Pater Hell[1]) til Videnskabernes Sælskab om et Observatorii Anleggelse i Norge, saa haver hr: Etats-Raad Horrebow[2]) bedet mig opsætte min Reyse til sidst i September, dersom ieg af D. H. hertil kunde faae Tilladelse, da det skulde forestilles, at ieg kunde faae Instrumenter med mig herfra for at giøre Astronomiske Iagttagelser, efterdi ieg nu i 3de Aar haver lagt paa det Kongelige Observatorio. Af D. H.s Broder-Søn Msr. Gunnerus[3]), hvilket elskværdige unge Menniske ieg haver lært at kiende paa de Botaniske Forelæsninger, haver ieg hørt, at den afdøde hr. Kiempe skal have arbeydet paa en Beskrivelse over Nordmør, og derfore udbeder ieg mig D. H.s Gunst, at dette nyttige Foretagende maatte mig anbetroes til videre Udarbeydelse, dersom ikke allereede nogen anden Mand dertil var udseet. Iøvrigt henlever ieg i dybeste Underdanighed etc. etc.

Gudmand Arvesøn Sørøe.

---

768. 1771 27. Septbr. fra C. F. Hagerup[4]), Trondhjem. (StA.)

Høy Ædle etc. Hr. Biskop! I Anledning af at tilstille D. H. H. hos fulgte Documenter angaaende Tvistigheden imellem Missions Collegium og Provst Bruuns Stervboe; tager jeg mig den underdanige Friehed at opvarte D. H. H. med disse Linier; for at betyde min store Glæde over Deres lykkelige Ankomst til Kiøbenhavn. Det har og forøget min Glæde at erfare, det D. H. H. er bleven imodtaget med den Høy Kongelige Naade, og i det øvrige med den attention og Høyagtelse, som een af Guds Kirke og den lærde Verden Høystfortient Biskop har giort sig værdig til. Den allerhøyeste forleene D. H. H. Viisdom og Naade til at høste bestandige Frugter af Deres store Fortienester! Han udruste Dem med Kraft til at forfremme Hans Kirkes Tarv og vort Fædrenelands Gavn!

---

1) Se især indledn. til nr. 126 flg.
2) Smlgn. nr. 130 ovfr.
3) Niels Dorph G., se afsnittet om G.s slægtninge i det følgende.
4) Se nr. 188 ovfr.

Det har smertet mig og fleere med mig den etablissement, som D. H. H. begynder paa derneed, og kan ikke spaae os noget bedre end at vi faar savne en saa elskværdig Biskop. Dog det skal lindre vor Smerte, at vi kan bevare Dem i en stedse varende velsignet Erindring, og høre det gaae Dem bestandig efter Ønske. — — — Forblivende etc. C. F. Hagerup.

---

769. 1771 26. Oktbr. fra Carl Linné. (VS.)

Hogwordige Hr. Doctor och Biskop. I går hade jag den fägnaden bekomma Hr. Biskopens angenäma bref från Kiöpenhamn.[1]) Herre Gud hvad fägnad hade icke warit för mig om Hr. Biskopens resa kunnat ske åt Upsala, men jag finner tydeligen omögligheten.

Om Hr. Biskopen nu får sin station ärerikt(?) i Kiöpenhamn, så ser jag wähl mörker i Norrige, men samma lius uplyser Danmark, nec sic quidem male. Där blifwer öpnare fält att promovera wettenskaperne.

Gunnera[2]) bör här Biskopen anteligen skaffa till Kiöpenhamns trägård; ty hon är en af de underligaste wäxter i werlden och behöfwar en noga afhandling; hon finnes nu lefwande i Hags Botaniska trägård.

En min discipel, som nu wid juhl går til Cap. b[onæ] sp[ei] har jag gifwit äfwen in commiss. att skaffa mig henne, ty han blifwer där några åhr.

Hos Hr. Biskopen wågar jag ödmiukast recommendera en König[3]), som warit paa Island och nu är på Dansk räkning i Tranquebar. Maken att upleta alla saker i naturen hafwa wij näppeligen någonsin haft i wettenskapen. Wid hans utresa lofwades honom någorlunda utkomst, men wid ankomsten till Tranquebar afskars den, att han lider nöd, som doch är ett ingenium seculare. Hr. Bar: Bernsdorf lofwade att hielpa honom, men straxt där after skedde hans fatum. Jag supplicerar för honom på mina bare knän, hielp oc recommendera honom för all den kiärlek Hr. Biskopen hyser för wettenskaper och naturen. En enda sådan ut-

---

1) Koncept dertil af 13. juli i G.s konceptbog.

2) Smlgn. nr. 668 ovfr.

3) Johan Gerhard König, se aarsskr. 1888—90 p. 241.

rättar mer än 20 andra om han har sin utkomst och ej lider nöd och förgås i älende.

Solander[1]) som uptäkt så oändelig mycket i södra werlden, går åter ut med sin Banks[2]) i Mars månad till de nye uptäkte landen; med honom föllier en annor min discipel Gahn,[3]) att giöra samma tienst.

Jag kan ej säga huru hiärteligen jag gladdes, då Hr. Biskopen lofwar att drifwa på utgifwandet af Forskåls[4]) samblingar. Jag har hierteligen ängslat mig att Herrar Dani låtit hans och Königs öfwersände samblingar ligga i Kiöpenhamn, utan att werlden där om ärhållit minsta för bono publico. Ascanii[5]) somnolentia kiänner jag rätt wähl, utan all drift.

En af mine bäste disciplar går i höst med en legation från Holland til Kaysaren i Japan.

Arenaria såddes i Kruka; jag har sedt äfter henne dageligen, men intet ett enda stånd upkommit; kommer hon intet upp nästa wår, så kommer hon aldrig, hwilket giør mig ondt. Arenaria balearica[6]) inneslutas, att Hr. Biskopen må se om hon är den samma äller intet. Jag framhärdar Hogwordige Hr. Biskopens ödmiuke tienare Carl Linné.

---

770. 1771 4. Novemb. fra M. Bruun, Dolstad.[7]) (RA.)

Høyærværdige etc. Hr. Biskop etc. . . . . Med Sorenskriver Brodtkorb, indsendte jeg de forlangede Lodder, haaber de rigtig fremkom, og af forlangede Sort; min fliid skal ei efterlades kand noget særdeles af Naturalia indfalde, der er merkværdig. . . .

M. Bruun.

---

1) Smlgn. 749[11]).

2) Joseph Banks, f. 1743 i London, d. 1820 smstds., baron og fra 1778 præsident i videnskabernes selskab i London. Berømt især ved sine botaniske reiser (Labrador, Newfoundland, Cooks verdensomseiling 1768—71) og righoldige herbarium.

3) Se nr. 667.

4) Se aarsskr. 1888—90 p. 243.

5) Se nr. 261, 692 og 730 ovfr.

6) Se nr. 749 ovfr.

7) Smlgn. nr. 765 ovfr.

771. 1771 22. Nov. fra L. Montin[1]) Halmstad. (VS.)

Högvördige och Vidtberömde Herr Doctor ock Biskop. Sedan jag haft den lyckan, att blifva känd af Herr Biskopen, hade jag långt för detta aflagt min ödmjukaste tacksägelse för den särdeles förmon jag hade af en så lärd Manns sällskap, under Dess mycket korta vistande härstädes, om ej jag smickrat mig med hopp om Herr Biskopens snara återresa. Men som den sena årstiden ej lämnar mig vidare hopp derom; får jag den äran upvakta Herr Biskopen skrifteligen, och härjemte öfversända en liten afhandling om de Anmärkningar jag förledit år gjorde vid Nya Kåpp-ympsättet,[2]) under det jag hade åtskilliga sådana förrättningar. Ingen ting kan vara mig angenämare, än underkasta dessa mina enfaldiga tankar Herr Biskopens ovälduga ock skarpsynta pröfning, om de förtjena ett rum uti det mycket berömmeliga Trondhemska Lärda Sällskapets vackra Acter, hvilket vore en heder, som jag rätt högt värderade.

Om jag ej fruktade, att missbruka Herr Biskopens gunst; toge jag gärna mig den friheten, att ödmjukast anhålla om Dess höggunstiga bemedlande hos någon Ört-kännare i Trondhems Stift, att få 10 stycken Norrska Örter inlagda, som mig fela, neml. *Pulmonaria maritima, Gentiana lutea, purpurea* ock *aurea, Polypodium Lonchitis, Fucus pinnatus, ovinus, bifurcatus, excisus* ock *digitatus (hyperboreus).* Kunde de fås in duplo; vore det så mycket lyckeligare.

Förvissad om den hedern, att vara innesluten uti Herr Biskopens gunst, anser jag för en synnerlig förmon, att med fullkomligaste vördnad framhärda Högvördige ock Vidtberömde Herr Doctorns ock Biskopens ödmjukaste tjenare Lars Montin.

---

772. 1771 24. Decbr. fra H. Brinchmann[3]), Holtaalen. (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biskop! Jeg har længe været i beraad med mig selv, om jeg og med min Skrivelse torde denne tid bemøje

---

[1]) Lars Montin, f. 1723 paa Hisingen, d. 1785 i Halmstad, provinciallæge og botaniker. Smlgn. Nyerup: Suhms Levnet p. 350—351 og aarsskr. 1891 pag. 49. Sendte planter til Gunnerus, se oversigten over samlingerne i aarsskr. 1888—90 p. 80.

[2]) Se Norske vidsk. selsk. skrifter V p. 159 og Allm. Bibl. st. 13 s. 40—43, 309.

[3]) Se aarsskr. 1891 p. 132.

D. H., da jeg kan slutte mig til, at De baade med Mange og betydelige Occupationer er beladt. Men tillid til Deres mig altid beteede Grace og Venskab giver mig Haab om, at dette ej u-gunstigt vorder imodtaget. D. H.s hastige og uformodentlige nedkaldelse fra os i Sommer, har vel neppe saaret og bekymret nogen meere end mig. Jeg ventede med inderlig Glæde at nyde den Lycke og Ære at imodtage min Dyrebareste Ven og Største Velynder i mit Huus.[1]) Men denne Glæde blev med Eet og hastig berøvet og baade sinds og Legems kræfter bleve mig betagne at jeg ej fandt mig i Stand til at opfylde min underdanige Skyldighed, og enten Nærværende eller ved skrivelse Sige Dem Mit Far vel. Siden har Vj vel Smigred os med det haab, snart at faae den Lycke og see Dem her hos os igjen. Men dette Haab begynder nu at vackle, allerhelst Provst Hagerup i Thiem i disse Dage skriver mig til, at Deres Skiæbne, eller Rettere, vor Skiæbne end icke er bestemt, og at det er uvist om vj har den Lycke at See Dem her meere.[2]) Denne Tidende har endnu sat Mig og Alle Mine i en Større Sørgende Bekymring. Men den har tillige og gjort saa dristig, at jeg nu tager Pennen fat og bemøjer Dem med dette.[3]) — — — H. Brinchmann.

---

773. 1771 26. Decbr. fra C. Martfelt[4]), Kbhvn. (VS.)

Højædle etc. Hr. Biskop! Det vil altid blive mig en stor Ære, om jeg skulde kunde tænke og skrive saa, at en Afhandling fra min Pen skulde blive agtet værdig at indlemmes i et Selskabs Skrifter, der har tilvejebragt og med rette forhvervet sig saa almindelig en højagtelse som det kongelige Norske Videnskabernes Selskab. Den Ære, at det har behaget at optage mig iblant dets Medlemmer, forbinder mig altid dertil. Imidlertid frygter jeg meget for at faae den Tid og finde den Lejlighed til saa vigtigt et Formaal, som jeg ønsker. Skulde ønsket opfyldes vil Lysten aldrig

1) Smlgn. aarsskr. 1891 p. 44 flg.

2) Smlgn. nr. 768 (slutten) og 769 ovfr. og aarsskr. 1891 p. 48.

3) Resten af brevet indeholder anmodning om forflyttelse til et bedre kald, ros over sønnen, kapellanen Christopher, og bøn om opreisning for den for leiermaal dømte søn Anton og tilslut nytaarsønsker.

4) Se nr. 166 ovfr.

mangle i hvor det vil gaae med Evnen. Saadant beder jeg D. H. vil behage paa mine Vegne at forsikre det højanseelige Selskab.

Indlagde haver jeg den Ære at tilstille fra Landhuusholdnings Selskabet. Skulde noget møde til Forbedring af Afhandlingen beder jeg ærbødigst det maatte meddeles til vor Cirkel.

De mig allernaadigst befalede Balance-Bereigninger ved Overdaadigheds-Listen ere til adskillige Tider overleverte. Ieg er derefter bleven benaadet med Medaillen: Pro Meritis: hvilket jeg giver mig den Ære at tilmelde D. H., som jeg ved tager baade Deel i den Ære mig herved er vederfaren, og som jeg skylder en Deel af Æren. Thi hvad havde jeg været, om de ikke havde lært mig at tænke og at kjende primum principium juris naturæ, officia imperfecta[1]) & imperfecta uden hvis kundskab ingen sand Politik enten kan findes eller iverksættes i nogen Stat i Verden. Men deres ædle Tænkemaade forbyder mig at skrive videre herom. Jeg afbryder derfor med ønske om et lyksaligt nye Aar og forbliver med største Højagtelse og Hengivenhed etc. Deres ydmygste Tjener

C. Martfelt.

---

774. 1772 4. Jan. fra J. Støren[2]), Dolmøe, Hitteren. (StA.)

Højædle etc. Hr. Biskop! Det begyndte aar tilføre D. H. Overflødig Lykke og Velsignelse! Hvis rygtet[3]) ikke fejler, vil dette Aar gjøre Stoere forandringer udj D. H.s Levnets Løb, dette Stift ej til ringe tab; hvilket dog vil blive mindre føeleligt, dersom det behager Guds forsyen at sette D. H. paa en Post, hvor D. H. finder Dem fornøjet, og Kirken, Ja og dette Steds Geistlighed, kand ansee sig ikke at have tabt en saa dyrebar Mand.[4]) — — — Med bestandig Forbøn etc. henlever — — — J. Støren.

---

[1]) Maa vel være feilskrift for perfecta.

[2]) Se nr. 604 ovfr.

[3]) Smlgn. nr. 768, 769 og 772 ovfr.

[4]) Resten af brevet omhandler hans 2 sønner, Christopher og Johan Fredrik, som har gjort Gunnerus sin opvartning i Kjøbenhavn, samt den ulykke, som er overgaaet kapellanen Owe Chr. Broch derved, at hans vaaningshuse afbrændte $^{3}/_{1}$ 1772.

775. 1772 20. Januar fra C. Linné. (VS.)

Hogwordige Hr. Doctor och Biskop. Strax after det jag fick Hr. Biskopens bref om sin ankomst till Kiöpenhamn, hade jag ähran beswara det på Kiöpenhamn stält bref[1]), ock undras om Hr. Biskopen någon sin fått mitt swar.

I det samma understod jag mig supplicera om 2ne ting. Det ena war att Hr. Biskopen med sin authoritet wille pådrifwa skyndsam utgift af Forskålianis, at jag i min tid måtte få se det. Det andra war att Hr. Biskopen täcktes hielpa och recommendera Hr. König i Tranquebar till något fördelachtigare løn, som älliest aldeles förgås af älende. Han är af alla jag kiänner den starkaste collector och observator. Han woro en wärdig medlem för Societate scientiarum Nidrosiensi, åtminstone kiänner jag ingen som woro i stånd att gifwa flere, ingen artigare rön för Edra actis.

Hr. Eding och Hr Tislef[2]) hafwa warit här ett halft hår och hört mina föreläsningar med attention. Jag förblifwer Hogwordige Hr. Doctorens Biskopens ödmiukaste tienare Carl Linné.

---

776. 1772 14. Marts fra C. Linné, Upsala. (VS.)

Hogwordige Hr. Doctor och Biskop. Med oändelig fägnad emottog jag senaste post Hogw. Hr. Biskopens af d. 29 sistledne, ty jag war forskräckelig rädd, at Hr. Biskopen skolat blefwit noterad wid den stora crisis, som skedde i Danmark, ty wid sådanne tillfallen plägar wara nog att man endast ståt i grace hos reum; ty hwar will behaga sin öfwerhet; at Dii meliora, quod gratulor. Tusende tacksägelser hembär jag for det ömma bemedlande för Hr. König, som sannerligen är wärd all undsättning, det Hr. Biskopen skall finna, då han engång hemkommer; jag undrar hwar alla de samblingar giömmas, som han nedsändt från Indien? Jag undrar att Hrr. curiosi Dani intet propalera dem för lärda werlden? Huru dan hans gemyts character är har jag mig intet bekant, ty på den sidan kiänner jag honom aldeles intet; men jag kiänner

---

1) Er nr. 769 ovfr.

2) P. W. Edinger 2 danske breve — af 1772 $^{2}/_{4}$ og 1773 $^{14}/_{5}$ — fra ham til Linné nævnes hos Åhrling. Sammesteds fra Johannes Tislef 1775 $^{12}/_{7}$ Hauniæ.

honom såsom en den största indagator rerum naturalium. Då han för ett par åhr sedan skref mig till, sade Hr. König att han ärnade sig om ett par dagar till det stället, där Borax upgrafwes och tillwärkas; men sedermera har jag intet där af hört. Ingen i werlden wet om Borax är ett naturale minerale, äller ett compositum; om Hr. Biskopen kunne få af honom för acterne denna observation, woro det en seculare inventum. Afwen så sade han sig fått wetta af hwilket träd den höga roda färgen præpareras hwilket woro det andra stora inventum, som makalöst skulle pryda acterne.

Nu wet jag intet huru jag skall få bref till honom, anhåller därfore hos Hr. Biskopen att han täckes lämna innelyckte till någon som drager försorg att det framkommer wid läglighet.

Hwaräst uppehaller Dr. Tonning sig nu för tiden, som jag ej hördt af. Jag har spordt att han ej warit nöyd med mitt upförande emot sig, ehuru jag sökte att giöra honom all möylig tienst. Emällan terminerne läste jag för honom privatissime jag, som då war allena wid faculteten, giorde honom till candidat, äfter han det åstundade, jag halp honom till disputationen som han skref, jag præsiderade för honom på Academien, jag giorde Hans promotion för honom allena, och all annan ringa tienst, som jag formådde alt samans gratis för Hr. Biskopens recomendation, så att han endast betalte examen facultatis, hwilka 15 plåtar icke woro mine, utan anslagne till Facultets inrätningen; då han gaf där öfwer 3 ducater; hwar af jag hade $1^1/_2$ ducat. Säger han att jag mer af honom fått än $1^1/_2$ ducat så giør han mig all orätt. Nog såg jag att han icke war nöyd med mitt testimonium på slutet, men jag wågade icke att gifwa honom annat, äller sådant som han sielf utstakade. Så att han har aldeles ingen orsak att wara misnöyd med mig.[1])

Det fägnar mig hierteligen att Hr. Biskopen kommer tillbakas till Trundheimske Societeten, som jäg älliest frucktar hade deliquescerat, då des anima blefwit bort tagen.

Wij admirera Hr. Suhms skriftermål, hwars make näppligen tiden lärer kunna utwisa.

---

1) Smlgn. brevene fra Tonning under opholdet i Upsala, nr. 636, 640, 655, 668, 676, 677, 683, 686 ovfr.

Jag framhärdar Hogwordigste Hr. Doctorens Biskopens ödmiukaste tienare Carl Linné.

---

777. 1772 28. März fra J. Chr. Hennings[1]), Jena. (VS.)

Hochwürdiger, Hochgelahrter, Hochzuverehrender Herr Bischoff, hoher Gönner.

Ew. Hochwürd. übersende hierbey von Hr. Hofrath und Professore Eloquentiæ Walch[2]) eine Abhandlung, die bey Gelegenheit in die acta Nidrosiensia eingerückt werden könnte. Ich lege auch in diese Absicht eine Abhandlung von der Etiquette bey, wofern Hochdieselben solche vor würdig achten, sie einzurücken. Hr. Kammer Rath Succow[3]), der anjetzo Rector academiæ ist, und Hr. Kammer Rath Wiedeburg werden bey ersten Gelegenheit auch einige Piecen übersenden, welche jetzo wegen ihrer häuffigen Geschäfte nicht haben erfolgen können. Es wird Ihnen vermuthlich schon aus unsern gelehrten Zeitungen bekant seyn, das der Fürstl. Coburg-meiningische hof mich zum hofrath zu ernennen gnädigst geruhet haben, zugleich werde bey einem sich auf hiesiger Academie ereignenden Todesfall eine Beschäftigung in Ansehung der hier studierenden Meiningischen Landes Kinder auf mich nehmen müssen.

Ew. Hochwürd. habe zugleich bey ietziger Gelegenheit gehorsamst einen Vorschlag thun wollen, dessen Genehmigung mir sehr lieb seyn würde.

Ich besitze nehmlich einige Werke, die ich mir anschafte, als ich mich noch mit der Theologie vorzüglich beschäftigte, welche ich aber jetzo allzuwohl entbehren kan, da ich blos mit politicis mich abgebe. Ich rechne zu diesen Werken:

1) Die unschuldigen Nachrichten, mit sammt der Fortsetzung, welche den Tittel führet: Neue Beyträge von Alten und Neuen theologischen Sachen, Büchern, Urkunden, Controversien, Anmerkungen, Vorschlägen etc. zum Wachsthum der theologischen Gelehrsamkeit. Dieses Journal hat sich von 1700 angefangen und ist bis 1760 fortgesetzt worden, als in welchem Jahr dieses Iournal

---

[1]) Smlgn. nr. 757 ovfr. Udkast til brev fra G. findes i dennes konceptbog.

[2]) Se nr. 757 ovfr.

[3]) Udkast til brev til denne findes i G.s konceptbog.

geendigt worden. Wovon Ernesti[1]) in Leipzig seine theol. Bibliothec von Jahr 1761 angefangen. Dieses Buch bestehet nun aus 60 starcken Octavbänden, wovon ieder Theil roh einen Thaler und etliche groschen gegolten. Man kan es aber in keinem Buchladen mehr vollständig bekommen, sondern nur die neueren Theile. Diese 60 Bände mit vielen kostbaren Kupfern in Pergament eingebunden besitze ich, beinebst 5 octavbänden Annalen und Supplemente, wie auch 5 octav bände Register zu diesem Buche. Summa Summarum 70 starcke Octav Bände, sehr gut conditionirt. Es ist das Werck gewisz mit Bänden nicht unter 90 thaler anzuschaffen. Ja! weil die ersteren Theile oder die ältesten ganz vergriffen sind, so kan so leicht Niemand das Werk complet bekommen. Solches complete Buch will [ich] nun Ew. Hochwürd. vor 50 thaler Sächsz. Geld überlaszen, und wofern es hochdieselben verlangen, kan ich solches in ein Kästchen gut eingepackt biss Hamburg an dero mir vorgeschriebenen Commissionair und Kaufman senden. Da wir hier so grosze Theurung haben, dass eine ordentliche Hungers Noth statt findet, so sehe mich würklich genöthiget, wegen allzu groszen Aufwanden einiges loszuschlagen. Würde iedoch Ew. hochwürd. 50 thl. noch zu viel scheinen, so will auch mit 45 thalern zufrieden seyn, ob es mir gleich höher zu stehen kommt.

NB. Die früh aussgelesenen Früchte theologischer Samlungen sind auch mit an dies Buch complet gebunden, worin die Wolfianische[2]) Controversen vorkommen.

2) Serveti[3]) Tr. de erroribus trinitatis aber nur in Manuscript, doch sauber geschrieben und gebunden, wobey die pagina allemal richtig bezeichnet ist, welche in dem gedruckten Buche statt

---

1) Johan August Ernesti, berømt filolog og teolog, f. 1707 i Tennstadt i Thüringen, 1734 rektor ved Thomasskolen i Leipzig, 1756 prof. i veltalenhed og 1759 tillige i teologi sammesteds, døde 1781. Berømt ved sine udgaver af klassikerne, ved sit klassisk latinske sprog og ved sin bibelfortolkning, hvortil han anvendte samme metode som ved profane skrifter. Hans „Neue theol. Bibl." udkom i Leipzig 1760—69 i 10 bind. Desuden Neueste teol. Bibl. smstds. 1773—79 i 4 bind.

2) Den berømte tyske filosof Chr. Wolf (f. 1679 i Breslau, død i Halle 1754).

3) Michael Servet, læge og astrolog, f. 1509 (eller 1511) i Arragonien, bestred treenighedslæren, brændt i Genf 1553.

findet. Dieses will hochdenenselben (mit samt dem franzbande mit Ducatengold in 4to) vor 1 Ducaten lassen.

3) Baiers[1]) dissertationes theologicas, die er auf hiesiger Academie gehalten wovon ich nichts verlange, wenn Sie aber solche noch nicht haben, will ich solche mit beylegen.

Auch will einige kostbaren Naturalien, die ich aus Elsass, aus Schweinfurth, Coburg, Quedlinburg erhalten, mit beylegen, weil alles in ein Kästchen zusammen gepackt werden kan. Ich erbitte mir baldige Nachricht aus ob hochdieselben die Bücher wenigstens das erste behalten wollen. Vermuthlich werden Sie Ernesti theol. bibliotheck schon haben, sonst könte auch damit aufwarten.

Noch habe ich auch Adami[2]) Delicias biblicas (oder biblische Belustigung, denn es ist teutsch geschrieben) complet in 24 tomis pergamentbände, die man auch fast niemahls zusammen bekommen kan. Er hat durch die ganze Bibel bey der hauptstelle alle Meinungen zusammen gesammelt, so wohl ex Patribus als auch ex aliis theologis. Wolten Sie dieses buch, so bin erböthig es vor 12 thalern Sächsz. Geld zu überlaszen.

Sehr viele rare Dissertationes theologicas, in 12 starcken Qvart Bänden in Pergament gebunden, davon ich ieden Band in der Auction des seel. Professoris Theodosii Müller, welcher P. theol. extraord. hier war, mit 12 grosch. 16 grosch. manche mit 1 thaler bezahlet habe, wolte zusammen vor 6 thalern lassen oder ieden Band 12 grosch. In iedem Bande steht voran schriftlich der Catalogus. NB. Es sind darunter die räresten Dispp., welche Müller

---

[1]) Af dette navn findes flere lærde teologer, nemlig: Johan Wilhelm B. (f. 1647 i Nürnberg, studerede i Jena, 1674 prof. i teologi i Halle, døde 1695 som superintendent i Halle; han har skrevet flere dissertationer og disputatser) samt dennes to sønner, Johan Wilh. B. (f. i Jena 1675, 1696 magister og 1703 adjunkt ved det filosofiske fakultet i Jena, 1704 prof. i fysik i Altorf og 1709 i teologi, døde 1729; skrev flere dissertationer), og Johan David B. (f. 1681 i Jena, hvor han disputerede og 1706 blev adjunkt ved det filosof. fakultet, 1710 diakon i Weimar, 1721 superintendent i Dornburg og efter broderen 1729 prof. i teologi i Altorf. Døde 1752. Flere disputatser udkom af ham i Jena).

[2]) Johan Samuel Adami, f. 1638 i Dresden, 1672 prest i Pretschendorf, en tid bestyrer af en skole i Dresden og senere prest i Rabenau. Udgav flere skrifter under navnet deliciae.

als ein Cabinett gesammelt, und werden Sie davon schwerlich viele besitzen, weil nicht einmal in hiesiger academischen bibliothek die mehresten davon anzutreffen. In Erwartung baldiger Antwort verharre mit gröster Hochachtung Ew. Hochwürd. ganz gehorsamster diener Justus Christian Hennings.

---

778. 1772 9. April Pro Memoria fra P. Drejer[1]), Hassel. (RA.)

— — Med Seeneste Post, her ankomen d. 28 Mart., ere Mig tilsendte Kongl. Allernaadigste Forordninger, til Circulation og Publication: — — — 6. Anmældelse til Subscribtion paa Historia Ecclesiastica Islandiae[2]); hvilken ikke betimelig maa vændtes tilbage, saasom der fulgte ikkun Een, paa Hvilken Alles Navne som behager Den, skal tegnes; da samme Exemplar maa gaae baade til Lofoden og Westeraalen, in Originali. — —

P. Drejer.

---

779. 1772 16. April fra L. Montin, Halmstad.[3]) (VS.)

Högvördige ock Vidtberömde Herr Doctor ock Biskop. Jag får härmed den lyckan, att för Herr Doctorn ock Biskopen ej allenast nedlägga ödmjukaste tacksägelse för gunstig skrifvelse, utan ock yttra min synnerliga glädje öfver det mer än bevågna bifall, som den öfversända afhandling vunnit hos Herr Biskopen. Så väl häraf, som utaf den hedern, att ärhålla ett rum uti så Vittert Sällskap, som Kongl. Trondhemske är, upmuntras jag på det aldrakraftigaste, att framgent, medelst upgifvande af det jag finner vara något märkvärdigt, visa min högaktning för Kongl. Societeten och Dess vördnadsvärda Styres Mann. I sådant afseende skulle jag ock denna gång bifogat en märkelig händelse uti arte obstetricia, så framt jag ej varit förhindrad af Ämbets förrättningar.

Förmonen, att innan kort tid få se Herr Biskopen i Halmstad vid återresan til Norje, fägnar mig otroligt; hvarföre jag ock tager mig den friheten förut anhålla ödmjukast, det täcktes Herr Biskopen visa mig den gunst, at hvila öfver ett par dagar här i Staden. Til

---

[1]) Se nr. 255 og 365 ovfr.

[2]) Angaaende subskription paa dette verk findes i RA. ogsaa breve fra A. Buschmann, Næsne, af 17. jul. og A. Jersin, Talvig, af 7. novbr.

[3]) Smlgn. nr. 771 ovfr.

hvilken ända jag bestält ett godt ock bekvämligt logement hos Handelsmannen ock Källarmästaren Herr Samuel Gabrielson, efter jag är trång-bodd sjelf; hvaräst Herr Biskopen behagade genast taga härbärge. Ock om jag ej missbrukar Herr Doctorns ock Biskopens godhet, ville jag ödmjukast udbedja mig ett par ord uti bref om ankomsten, några dagar förut, til min efterrättelse, i fall jag skulle vara ute på någon Ämbets förrättning utom Staden, som lätteligen kunde hända.

Med oaflåtelig vördnad har jag den äran at framhärda Högvördige etc. Herr . . . . Biskopens ödmjukaste tjenare

Lars Montin.

---

780. 1772 29. April fra P. G. Beyer[1]), Glumsøe prgd. ved Ringsted. (StA.)

Høyædle etc. Herr Biskop! Jeg har sammenskrevet en evangelisk Harmonie, som jeg med første, næst Gud, agter at lade gaae i Trykken: Men da jeg ikke kand vide, hvormange Liebhabere jeg kand faae til samme Verk, saa har jeg i Sinde dertil at invitere Subscribentere; I den Anledning er det jeg her tager mig den Friehed at incommodere D. H. med min ydmyge Begiering, at dette mit Skrift, som med megen Møye er arbeidet paa i en Deel Aar, og som jeg mener ikke skal være til Unytte, for dem, som vil læse det, maatte være D. H. recommenderet, og at D. H. vilde bevise mig den Godhed at recommendere samme til Geistligheden og andre i Deres Stift.

Jeg agter at invitere til Subscription i Aviserne, og deri bede mine Med Brødre De Hrr. Præster og Provster, at De vil være saa gode, og bevise mig, som er ubekiendt for Dem af Ansigtet, den Tieneste at tage mod Subscription af Liebhaberne paa mine Vegne. Men jeg har dermed ogsaa tillige allerydmygst at bede, at D. H. vilde bevise mig den Godhed og tillade, at Provsterne og andre i Deres Stift, maatte sende Antallet paa Subscribenterne til D. H., og at jeg da maatte nyde den Godhed og Bevaagenhed, som jeg allerydmygst beder, fra D. H.s hele Stift under et at faae Underretning

[1]) Peder Grove Beyer, f. 1707, 1738 prest for Glumsø og Bavelse i Sjælland, siden provst og 1773 magister. Døde 1790.

om Subscribenterne enten fra D. H. Selv eller Deres Amanuensis, som jeg visselig har vildet skrive til, men jeg veed ikke Hans Navn, Da jeg og vilde bede, at jeg i sin Tiid maatte tage mig den Friehed, at sende saa mange Exemplarier til Ham, som der ere Subscribentere til, og at han da vilde være saa god, imod Pengenes Annamelse, at levere dem til Provsterne, da jeg formoder, at De Hrr. Provster ere saa gode at tage imod dem hver til sit Provstie.

Jeg venter, og ydmygst beder, at min Dristighed ikke ilde optages, da jeg etc. henlever . . . . Deres . . . . P. G. Beyer.

At D. H. nogenledes kand være vidende om mit Skriftes Indhold, har jeg den Ære heri at sende Titulen derpaa, som vist ikke lover mere, end Bogen indeholder.

I lige maade inviterer ieg til Subscription paa mine Korte Spørgsmaal over de 5 Parter i Catechismo, som ieg og beder maae være recommenderet.

---

781. 1772 18. Mai fra P. Drejer[1]), Hassel. (RA.)

Høy-Ædle etc. Hr. Biscop! Jeg kand icke udsiige med hvad Fornøjelse jeg nu Spørger, at Gud har ført D. H. vel hjem igjen til Deres Bispe-Domme[2]), da jeg ret med Smerte har hørt relationer[3]): at De skulle tiltræde en Anden Station i K.havn. — Nu have Vi først alt lært at kænde Dem, som Vor foresadte Biscop, og strax skulle bokket Os under en fremmed; det har blevet Alt for tungt, da det skulle har blevet Den 5te Biscop, som jeg har været Subordineret; Altsaa tilstaar jeg: intet kunde være mig en større fornøjelse, end at Spørge Deres Tilbagekomst vel: Give Gud De ogsaa nu maa blive endelig roelig i Deris Høje og Vigtige Kald og Æmbede! — Jeg gratulerer da hjerteligt Deres Hjemkomst! og er glad ved at have oplevet Den; om jeg skal opleve at see Den coram: veed Gud! — — — Deres etc. P. Drejer.

---

1) Se nr. 255 og 365 ovfr.

2) Iflg. G.s brev af 11. juli til Suhm (se Suhms Levnet ved Nyerup p. 350—351, anført i aarsskr. 1891 pag. 49) kom dog G. først 1. juli tilbage til Trondhjem.

3) Smlgn. 768, 769, 772 ovfr.

782. 1772 10. Jul. fra P. Krog[1]), Wærdahl.[2]) (StA.)

Høyædle etc. Hr. Biscop! D. H.s Lykkelige Hjemkomst efter sin lange og besværlige Rejse kand ej andet end inderlig glæde mig og alle mine, allerhelst da Rygtet een tiid spargerede, at vi skulle miste vores Fromme Hr. Biscop formedelst Forflyttelse till eet nyt Academie[3]); Jeg kand derfor ikke heller andet end bevidne min Hjertelige glæde herover, ved at nedlegge denne min underdanigste Gratulation till D. H.s forønskede Hjemkomst med Hilsen og Sundhed, ønskende fremdelis, vi aldrig maatte savne vores Store Patron og Vellynder, eller Kirken sin troefaste Forstander, men at Gud ville legge Aar till Deres Dage heriblant os udi all selvønsket Lyksalighed. I øvrigt jeg underdanigst vill udbede mig og mine Deres bestandige Høye Gunst og Bevaagenhed, og har herved dend Ære etc. — — — P. Krog.

---

783. 1772 21. Juli fra Th. G. Krog, Qvernæs.[4]) (StA.)

Høy-ædle etc. Hr. Biscop! D. H. kand billig undres ved, at see dette bref og denne begiæring, fra een, Dem fremmed og uvedkommende. Men natur og kierlighed undskylder dog wisselig denne min dristighed, hos een saa kyndig Dommere, som D. H. Sagen er denne: Ieg er, i besøg, hos en kiær og gammel Syster, sc. Madame Krop paa Qvernæs, følgelig mere end 40 miile fra min eegen foresatte Biscop, som giør min addresse till Ham, i denne tid, hast og begivenhed, u-muelig. Med et Skib, som i gaar kom till Christiansund, fra Bergen, erholdt Ieg tillforladelig underretning, at Sogne-Præsten til Nye-Kirken ib(idem) Hr. Joh: Brun[5]), er døed. Min Søn, Hr. Jens Andreas Krog[6]), vice-Proust og Sogne-Præst for Davigens Kald i Norfiord, som haer den lyche, nogenledes at være D. H. bekient, ja end og, af Dem, med bref og correspondence værdiget, bliver en Sollicitant till samme vacance. Hans

---

[1]) Peder Offesen Kr., sogneprest til Værdalen, se aarsskr. 1893 p. 50.

[2]) Besvaret d. 17. juli (G.s paategning).

[3]) Smlgn. foreg. brev.

[4]) Besvaret d. 1. aug. (G.s paategning). Er nr. 125 ovfr.

[5]) Johan Plate Brun, f. 1728 i Bergen, 1755 pers. og 1762 resid. kapellan ved Domkirken i Bergen og 1769 sogneprest ved Nykirken smstds. Døde 1772.

[6]) Se nr. 84 ovfr. samt aarsskr. 1891 p. 84 og 1893 p. 41.

ringe Vilkor og slette leve-brød, der endog med mig skall deeles, giør det for Ham nødvendigt. Hans sande, i sædvanlig stiil, saa kaldte Meriter, ere disse: Han har, efter en Alders forventelse af 32 aar, gode studia, et hurtigt begreb, samt judicium, got mæle, gode Gaver, og ald beqvemhed till Embedet. I natur-læren og historien, haer Hand, supra vulgus, Kundskab, erfarenhed og noget retskaffent, som og een till Trychen næsten færdig beskrivelse over Nordfiord, nærmere tør beviise. I medicinen, som Hand særdeles elsker, har Hand end og i dette aar, ved lychelig inoculation, conserveret i Norfiords Proustie, mere end 300 mskers lif og helbred. Med et ord, og for ey at være D. H. meere besværlig: Ingen, som paa disse Grunde, recommenderer Ham, viiger fra sandhed, og, Ach! at min forrige Discipul, men nu værende intime og fortroelige Hr. Hans Strøm, var her hos, Hand vilde og kunde strax underskrive alt dette. Nu, i denne Situation bestæd, og af disse Grunde bevæget, gaaer Jeg da, i Guds nafn, denne fremmede Vey, at bryde og bemøye een fremmet Maecenas, hvis berømte nafn og fortienester læt kunde, dersom hand kun vilde, mer end tilstræchelig supplere den Mig egentlig tilhørende Fore-sattes vices. Dog! det maae komme an paa et forsøg. Her er periculum in mora. Kierlighed tvinger. Nød befaler. Supplique till Kongen, tør Ieg iche indgive, efterdj min Biscops befalede paategning mangler, at begiære samme af D. H., synes mig dristigt og daarligt. Som det sichreste expedient forekommer mig dette, sc. at bønfalde og supplicere D. H., om Deris kraftige og høyt formaaende Hielp og recommendation for min Søn, da vj vist veed, at et got ord, paa en godt stæd, af vor gode og store Gunnerus, vilde aabne Ham den bæste Vey, igiennem de store dørre, till det største Hoved. See her, Store Biscop! mit hierte, min begiæring, min Supplique till Dem. Gud veed, og tiden (muelig) kand beviise, hvor høyt vj vill være, saa stoert Redskab i Guds haand, u-afladelig skyldig og forbunden, ligesom Ieg og lever og døer etc.

Thomas Georg Krog.

---

784. 1772 18. Aug. fra P. Krog, Værdalen.[1]) (StA.)

Høy-ædle etc. Hr. Biscop! Endskjønt jeg heller har villet miste begge mine Capellaner, paa hvilke jeg dog ikke har det mindste at klage, naar det kun kunde være till deres Lykke, end min Steen[2]), Hvis Skikelighed, Fromhed og gaver til at informere ere ugemeene; Er det mig dog kjert, at jeg i noget kand efter Skyldighed og Villighed viise D. H. min ringe Tjenstvillighed, og derfor ligesaa lidet vill, som kand hindre Monsr. Steens Lykke; Alleene jeg tager mig dend friehed underdanigst at bede, at om min Søn, Peder Christopher hos Hr. General Major Motzfeldt paa Horrig, som jeg har tilskrevet om Condition hos mig self, ikke skulle till foresatte Tiid ankomme, det da maatte tillades mig at opholde Monsr. Steen et Par uger, paa det Børnene ikke skulle glemme, hvad de har lært. — — —[3]) P. Krog.

---

785. 1772 5. Novbr. fra C. F. Jacobi[4]), Christiansborg. (VS.)

Høyædle etc. Herre Biskop; Af D. H.s Brev under 17. Octobr. h. a. har jeg med særdeeles Fornøielse erfaret den Agt, som deris Videnskabers Sælskab har viist mig ved at værdige mig at optages til dets Medlem. Hvor ivrig ønsker jeg at kunde udrette noget til dette Sælskabs ædle Hensigters Opfyldelse! Paa Lyst og Villie skal det ikke mangle. Jeg har heri et nyt Beviis paa det gamle Venskab, De skienkede mig paa en tiid, da intet uden Lærvillighed og en dyb ærbødighed for Deris vidt udbredte Lærdom i alle Videnskaber kunde giøre mig dertil værdig; Nu er det mig den behageligste Tanke at elskes af en Mand; som ikke allene denne Alder, men endog Efterslægten vil regne blant Videnskabernes Fosterfader og Piller i Norden. Jeg er med største Ærbødighed Deres etc.

C. F. Jacobi.

---

1) Svar paa G.s brev af $^{31}/_{7}$, se nr. 46 ovfr.

2) Esten Steen, der blev G.s amanuensis, se nr. 46 ovfr.

3) Resten af brevet indeholder svar paa G.s anmodning (smlgn. nr. 46 ovfr.) at indkjøbe til ham et par heste, samt rekommendation af sønnen Owe Christian til Bynessets kapellani.

4) Se nr. 316 ovfr.

786. 1772 7. Novbr. fra Hielmstierne[1]), Kbhvn. (VS.)

Høiædle etc. Hr. Biskop! Vel er det mig megen Ehre at indgaae i et Selskab som protegeres af Hs. K. H. Printz Fridrich, og hvor saa mange brave Mænd i begge Rigerne ere Medlemmer, Men ieg skylder baade D. H. og det heele Selskab reent ud at tilstaae, at Mine aar og Skrøbeligheder, som i sær siden i Sommer har tiltaget giver Mig nok at giøre med de forretninger ieg har, da Mand i mine Omstændigheder hverken arbeider med den Munterhed eller Facilite som forhen; Desuden ere mine Indsigter i de Physiske og Oeconomiske videnskaber saa bornerede, at ieg ei drister mig til at indkomme med noget, der kunde være til Ehre for Selskabet og Oplysning for Publico, Men hvad Jeg i øvrigt kan udrette til Selskabets Nytte og lustre, skal ieg altid holde for min største Pligt, Ehre og fornøielse. Forblivende med en fuldkommen Høiagtelse Deres etc. Hielmstierne.

---

787. 1772 7. Novbr. fra C. Martfelt.[2]) (VS.)

Højædle etc. Hr. Biskop, Director perpetuus for det kongelige norske Videnskabernes Selskab! Det er meget uformodentlig, at jeg fra det højfortjente Selskab, som D. H. med saa megen Berømmelse bestyrer, ved dets p. t. værende Sekretær Hr. Wittrup, bekjentgjøres den Ære at være bleven valt til dets Medlem. Jeg vilde blive meget forlegen med at erklære Selskabet min Erkjentlighed og Taksigelse paa saa fuldkommen en Maade, som deres Godhed fortjener, dersom jeg ikke var saa lykkelig at torde haabe, at D. H. gjorde det paa mine Vegne. Saa meget meere beder jeg ydmygst herom, og formoder D. H. heri tjener, som de lettelig indseer, at De derved tillige faaer Lejlighed at undskylde Vallet, da jeg er fuldkommen overbeviist om, at D. H.s gamle Yndest kan allene have foraarsaget dette og ikke mine Fortjenester, hvoraf den største bliver at have haft dem selv til Lærer.

Imidlertid bliver jeg for denne Ære paa det ærbødigste forbunden og ønsker Lejlighed til at kunde være dette berømmelige Selskab til nogen Tjeneste, hvilket altid vil blive min største Skyldighed.

---

[1]) Se nr. 717 ovfr.

[2]) Se nr. 166 ovfr.

At D. H. fremdeles i mange Aar maae høste Frugten af Deres utrettede Flid og Omhue for Videnskabernes Udbredelse, som i sær for de Fuldkommenheder De ved dette Selskab har stiftet og agter at stifte, det bliver i Øvrigt det Ønske, hvormed jeg ved denne Lejlighed slutter nest den Ære at forsikre at jeg med en besynderlig Højagtelse og Hengivenhed altid lever etc. Deres etc.

C. Martfelt.

---

788. 1772 7. Novbr. fra G. Nielsen[1]), Kbhvn (VS.)

Høyædle og Høyærv. Herr Biskop, Høystær. Herre. Den Ære, som det Priisværdige Kongelige Norske Videnskabers Selskab haver beviist mig, at udvælge mig til Medlem af Samme, maae jeg ansee meere som et Kiændetegn af D. H. H.s og andre Medlemmers Bevaagenhed imod mig og deres gode Tanker om mig, end som en Virkning af mine Fortienester. Jeg erkiænder dette Beviis af D. H. H.s og de andre Høystærede Medlemmers Godhed med en levende Følelse af Tacknemmelighed: og jeg forsikrer derhos, at det skal være mig en sand Fornøyelse, at kunne beviise denne min Erkiendlighed i Gierningen, og at bidrage alt, hvad mig efter mine Omstændigheder mueligt er, til at befordre Selskabets patriotiske og priiselige Hensigter.

D. H. H. bevidner jeg isærdeleshed min oprigtigste Tacknemmelighed for de Prøver af deres Bevaagenhed og Venskab, som de ved deres sidste Ophold her i Kiøbenhavn have givet mig. Og ligesom samme altiid skal være mig dyrebar: saa udbeder jeg mig en vedvarende Fortsættelse deraf. Jeg ønsker D. H. H. derhos et bestandig Velgaaende, og henlever med den fuldkomneste Høyagtelse Deres etc. Georg Nielsen.

---

789. 1772 10. Novbr. Pro memoria fra J. Irgens[2]), Tromsø. (RA.)

— — Af de prænumerationer og subscript: Planer, som mig d. dat. 27 Jul. blef tilsent følger 2de tilbage, for hvilke exemplarer

---

[1]) Georg Nielsen, f. 1710 paa Als, studerede i Jena, kom 1739 til Kjøbenhavn, hvor han 1755 blev lærer for den senere kong Christian VII, 1766 kabinetssekretær hos dronning Caroline Mathilde og tillige bibliotekar ved det kgl. haandbibliotek. Døde som konferentsraad 1797.

[2]) Se om denne nr. 131 ovfr.

som derpaa ere antegnede, naar de udkommer Seigr. Carsten Angel paa mine vegne vil udlegge pengene, ligesom og for Islands beskrivelse[1]), som ieg har prænumereret paa, kunde den efter løfte leveres indbunden i Tyrkisk bind, var det destoe bædre; og da heromkring i Provstiet af mangel paa penge fantes ingen prænumerantere, saa kunde ieg heller ikke gotgiøre mig 1 r. som disse Placater kostede i porto i følge D. H.s skrivelse.

Hvoer gierne ieg hafde løst at participere udi det Typografiske Sælskabs[2]) oprettelse, som et højt priseligt verk, saa nødes ieg at lade det være allene, fordi ieg er for langt borte, og kand ikke have nogen paalidelig commissionair, der vil tage sig an, at giøre forskud med penger mellem aar og dag, da penger at sette ned udi Tronhiem til Bøger at indkiøbe, som ieg kunde have løst til, er ikke min leylighed. I. Irgens.

---

790. 1772 14. Nov. fra E. Hammer[3]), Kbhvn. (VS.)

Høyædle etc. Hr. Biskop! Den Ære, hvilken det Kongl. Norske Videnskabers Selskab har beviiset mig ved at udnævne mig til dets Medlem, har ieg fornemmelig at tilskrive D. H. Det er derfor at jeg herved aflægger min underdanigste Taksigelse med Forsikring at ieg altid skal stræbe at giøre mig værdig til D. H.s Bevaagenhed og Selskabets Yndest.

Dersom mit Embeds mangfoldige Forretninger vil forunde mig nogle leedige Timer, skal ieg ikke mangle at anvende samme paa at udarbejde en eller anden nyttig Afhandling, der kunde fortiene Sted iblant Selskabets Samlinger.

Tegningen, der henhører til min Afhandling om den bedste Maade at giøre Engelsk Malt[4]), er for længst overleveret hr. Niels Dorph Gunnerus. Jeg haaber den vil finde D. H.s Gunstige

---

1) Angaaende prænumeration herpaa handler ogsaa brev fra A. Buschmann, Næsne, af 12. novbr. (StA.)

2) Angaaende subscribenter herpaa handler ogsaa et brev af 7. novbr. fra H. Falster, Tronæs (RA.)

3) Se nr. 742 ovfr.

4) Trykt i: Ny saml. af selsk. skr., I (1784), s. 89.

Biefald. Jeg udbeder mig D. H.s bestandige Bevaagenhed og har den Ære at henleve med den største Soumission Deres etc. E. Hammer.

---

791. 1772 19. Nov. fra L. Montin[1]), Halmstad. (VS.)

Högvördige ock Vidtberömde Herr Doctor ock Biskop, samt Vice-Praeses uti Kongl. Norska Vetenskaps Societeten. Att jag först ock främst hos Herr Biskopan bör betyga min vördnadsfulla ärkänsla för den besynnerliga heder mig vederfarits, att blifva utnämnd til Medlem af det lärda Trondhemska Sällskapet, är så mycket billigare, som det är otvifvelaktigt, at denne lycka mig tilskyndats medelst Herr Biskopens bearbetande; hvarföre jag ock blir på det högsta förbunden, att vårda Herr Biskopens gunst för all min tid.

Här innelykt sänder jag några få örter[2]), som jag i år samlat, ock har ännu flere i beredskap att inlägga i paqvet ock affärda med någon Dansk Resande, som passerar här genom Staden, ock ärnar sig til Trondhem.

Jag bör ock icke förgäta, att å Doctor Carl Peter Thunbergs[3]) vägnar aflägga ödmjukaste tacksägelse för det äfven han blefvit hedrad med ett rum i Kongl. Norrska Vetenskaps Sällskapet; ock tviflar jag ingalunda, att ju han båda kan ock lär mångfaldiga resor bättre där fullgjöra sina skyldigheter, än jag.

Emedlertid blir det altid en af mina angenämaste gjöromål, att ådagalägga, med hvad besynnerlig vördnad jag har den äran ouphörligen vara Högvördige etc. Biskopens etc. Lars Montin.

---

792. 1772 Novbr. fra C. Bluhme[4]), Copenhagen. (VS.)

Hochwürdiger, Hochgelahrter, Hochgeehrtester Herr Bischof, Hochgeneigter Gönner, So unvermuthet es mir gewesen, mich der

---

[1]) Smlgn. nr. 771 og 779 ovfr.

[2]) Smlgn. Oversigt over selskabets botaniske samlinger, aarsskr. 1888—90 p. 80.

[3]) Carl Peter Thunberg, f. 1743 i Jönköping, dr. med., prof. i medicin og botanik ved universitetet i Upsala, døde smsts. 1828.

[4]) Christopher Bluhme, søn af den bekjendte hofprest Johannes Bartholomæus B. (døde 1753), født i Angel 1708, studerede en tid i Jena, tog 1732 magistergraden i Kjøbenhavn, blev 1734 sogneprest i Eskris i Angel, 1738 arkidiakon i Tønder, 1740 sogneprest ved St. Maria kirke i Helsingør, 1751 tysk hofprædikant i Kjøbenhavn, 1778 tillige konfessionarius. Døde 1782.

Ehre gewürdiget zu sehen, welche Ew. Hochwürden geneigte Zuschrift von 17ten Oct. mir meldet; so innig empfinde ich die Pflichten der Verbindlichkeit, welche hiedurch gehorsamst zu bezeugen ich mir mehr Gelegenheit, als die gegenwärtige, wünsche. Jch weiss wohl, dass die aufrichtigste hochachtung, mit welcher ich stets die Königl. Nordische Gesellschaft der Wissenschaften verehret habe, kein Verdienst um dieselbe sey; sondern nur eine Schuldigkeit, welche das Vergnügen an deren nützlichen und gelehrten Bemühungen erhöhet. Da ich eines mehrern mir nicht bewust bin, so ermesse Ew. Hochwürden leicht, wie wenig ich mich der Ehre selbst würdig achte, ein Mitglied dieser hochangesehenen Gesellschaft zu seyn. Jedoch sie ist mir so viel schätzbarer, da ich sie unverdient als eine Würkung von Ew. hochwürden Güte und Wohlwollen ansehen darf. Jch bitte dahero dafür meine gehorsamste danksagung und Versicherung der ersinnlichsten Erkenntlichkeit geneigt anzunehmen. Ich ersuche auch der gesamten Gesellschaft die schuldigste und ergebenste Verbindlichkeit zu bezeugen, mit welcher ich die besondere Geneigtheit, mich zu deren Mitglied zu ernennen verehre. Nichts würde mir angenehmer seyn, als Gelegenheiten zu finden, die meine Verpflichtung und Bereitwilligkeit zu allen nur möglichen diensten der Gesellschaft begünstigen mögten. Inzwischen ergreiffe ich die gegenwärtige, den sämtlichen würdigen Mitgliedern derselben mich gantz gehorsamst zu empfehlen: wobey Ihrer allerseits Wohlseyn und ein blühendes Zunehmen der Gesellschaft zum Vortheil der Wissenschaften der Gegenstand meiner aufrichtigsten Wünsche ist. Insonderheit werde ich es mir für eine Ehre und Vergnügen schätzen, wenn dieser Umstand mir eine öftere Briefwechsel mit Ew. Hochwürden veranlassen mögte. Ich bin von dero schätzbaren Gewogenheit und Freundschaft zu sehr gerühret, als dass ich nicht alle Gelegenheit suchen solte, die wahre hochachtung zu bezeugen, mit welcher ich, unter erwünschung alles Wohlseyns und verpflichtester Empfehlung, die Ehre habe allestets zu verharren Ew. Hochwürden gantz gehorsamster Diener C. Bluhme.

793. 1772 10. Decbr. fra J. H. Tauber[1]), Regenzen, Kbhvn. (VS.)

Høyædle Høyærv. og Høylærde Hr. Biskop Gunnerus, Gunstigste Velynder! Et Brev fra Dem, ædelmodige! regner jeg altid til mine ædelste Fornøyelser i Verden. De veed selv, hvor uendelig jeg er D. H. forbunden, uden at kunne taale jeg ofte siger det. Deres overalt bekiente Beskedenhed forbyder mig at holde de taknemmeligste Lovtaler over deres Bevaagenhed imod mig, men skal dog aldrig betage mig den inderligste Følelse af min Skyldighed dertil. Nu er det gandske afgiort med Magistergraden. Til Nye Aar agter jeg at betiene mig af Læsefriheden. For det første tager jeg mig paa at holde Forelæsninger over Ernesti[2]) institutio interpretis N. T. og Pauli Breve efter deres Tidsorden. Prof. Balle[3]) har lovet mig sit Auditorium, ifald Antallet af Tilhørere udfordrer saa rummelig en Plads. Den 11 Ian. skal Magisteren stikke frem. Min heele Flid gaaer ud paa at vedligeholde de fordeelagtige Tanker, D. H. og andre ved Dem, har fattet om min Indsigt. Om en kort Tid bliver Balle anden Professor i Theologien i Studsgaard[4]) sted. Ancher[5]) og Treschov[6]) skal

---

1) Johan Henrik Tauber, f. 1743 i Aalborg, student 1762, var en tid alumnus paa Borchs kollegium og dekanus paa klosteret, 1773 blev han magister og begyndte at holde teologiske forelæsninger, 1775 rektor i Horsens, 1779 teologisk eksamen, 1787 rektor i Roskilde, 1790 prof. i teologi. Døde 1816.

2) Se nr. 777 ovfr.

3) Den bekjendte biskop og hofprædikant Nicolai Edinger Balle (f. 1744, død 1816). Efter at have studeret i Leipzig under Gellert og Ernesti og der opnaaet magistergraden, studerede han 1768 teologi under Semler i Halle og senere i Göttingen under Walch og Michaeli. 1770 blev der tilbudt ham dekanatet paa kommunitetet og Borchs kollegium, og 1771 udnævntes han til sogneprest til Kjettrup og Gjøttrup menigheder i Aalborg, 1772 blev han 4de teol. prof. og 1774 hofprædikant.

4) Christian Beverlin Studsgaard, f. 1727 i Kjøbenhavn, student 1745, 1751 dekanus paa klosteret. Studerede senere i Halle og Jena og blev 1757 magister i Rostock, 1759 prest og lektor i Herlufsholm, 1769 prof. i teologi i Kjøbenhavn, 1773 prest i Aalborg og 1778 biskop smstds, døde 1806.

5) Lorents Ancher, f. 1746, teol. eksamen 1766, reiste derpaa til Göttingen, hvor han studerede teologi under Michaeli og tog der doctorgraden. 1772 kom han tilbage til Kjøbenhavn og ansattes det følgende aar som prof. i teologi, 1775 stiftsprovst og sogneprest ved St. Knuds kirke i Odense, døde 1798.

6) Herman Treschow, f. 1739 i Vaage i Gudbrandsdalen, var som student alumnus paa Borchs kollegium, reiste 1768—72 udenlands til Tyskland,

deele Balles forrige Løn imellem sig, da Ancher bliver Professor theologiæ ordinarius, men Treschov designatus. Alt dette er endnu en hemmelighed, men bliver dog ufeylbarligt vist. Af den unge Hr. Gunnerus har jeg endnu ikke faaet en eeneste Skilling fra Dem. Og det haster jo ikke heller. Spaldings[1]) Skrift røber en Sociniarier. Han trækker paa Strængen med den halliske Theolog Semler[2]). Den göttingske Michaelis[3]) har nylig i sin 3 Deel af hans arabiske bibliothek havt Semler i fingre, og behandlet ham og hans Vildfarelse med en mageløs Forsigtighed. Tellers[4]) Wörter Buch fortiener den Dom, der er fældet over den. Lumskhed og en ilde anvendt Sprogkyndighed hersker nesten paa ethvert Blad. Jeg vil udtegne de Tanker, jeg faldt paa, efterat jeg havde læst bogen igiennem, en nyttig haandbog fuld af sproglærde forklaringer, men ofte uden beviis. De gode Anmerkninger kan Ernesti og Michaelis kiendes ved. De slette har han enten laant, eller har dem tilfælles med en Semler. Naar vi faar læst visse Ordforklaringer, f. ex. over besessen, Herr, Sohn, Blut, og taalmodig nok har hørt paa hans smigrende Haab om Christendommens Vinding ved hans Nyeheder over 1 Cor. 7—19. Gal. 5. 6. c. 6. 15. 1. Cor. 12, 13 saa bør vi reyse paa os for at sige ham lige i Øynene, at han er en snedig og selvraadig latitudinarius. Den voldsomste forklaring over act. 20, 28 p. 55, den mistænkeligste over 1 Joh. 1, 7, og den snedigste giver han ved det Ord Geist. Han dølger baade Math. 28, Joh. 14 og 16 for at kaste den Hl. Aands Guddom over Ende, med lige held, som han har

Frankrig og Italien og blev 1773 professor i teologi i Kjøbenhavn, 1774 prest ved Garnisonskirken dersteds, døde 1797.

1) Johan Joachim Spalding, f. 1714 i Tribsees i Pommern, 1749 prest i Lassahn, 1757 i Barth og 1764 provst og sogneprest til Nikolaikirken i Berlin og siden overkonsistorialraad, døde 1804. Her sigtes maaske til hans 1772 udkomne „Über die Nutzbarkeit des Predigtamts".

2) Johan Salomo Semler, f. 1725 i Saalfeld, 1752 professor i Halle, død der 1791. Er en af grundlæggerne for historisk bibelsk kritik og en af hovedrepræsentanterne for rationalismen.

3) Se nr. 655 ovfr.

4) Wilhelm Abraham Teller, f. 1734 i Leipzig, 1755 kateket ved den daværende Peterskirke, 1761 prof. i teologi i Helmstädt og 1767 overkonsistorialraad og provst i Berlin, døde 1804. Var en af rationalismens støtter. Hans Wörterbuch des Neuen Testaments udkom i Berlin 1772.

villet nedsette Christus fra deelagtighed i samme Væsen med faderen. I hvor meget got der end kand være blandet imellem det forføriske kræver dog Bogen satte Læsere, ellers kan den ellers nyttige Bog blive som et Lys, Morbrændere liste sig til at faae fat paa, for at stikke alleting i Lue og Brand. Sendschreiben — Naturalist er nok den, der skal være tilstillet Resevitz.[1]) Jerusalem er hidindtil frie nok fra Naturalisterie. Daniel e versione LXX virali kommer ei før Paaskemessen. Glasii[2]) philologia den hollandske udgave er sældet fuld af trykvildelser. Den sidste Leipziger af 1743 er den beste. Balle, Cramer[3]), Rottbøll[4]), Ancher, Gottschalk[5]), Petersen[6]), og andre beder at formelde deres ærbødigste Kompliment for D. H. Beobachtungen über den Orient aus Reysebeschreibungen ved Faber oversat, 1. Theil er en Bog, som for D. H. Det er alt nok til dens Berømmelse at Michaelis er hiertelig misfornøyet over at den er oversat, siden han ey nu, som før, kan prale med sin laante Indsigt af den, da den nu kan

---

1) Friederich Gabriel Resewitz, f. i Berlin 1725, var oberprädikant i Qvedlinburg, da han blev kaldet til pastor ved St. Petri kirke i Kjøbenhavn. 1774 blev han generalsuperintendent i hertugdømmet Magdeburg. Døde 1806.

2) Salomon Glass, f. 1593 i Sonderhausen, 1625 prof. i græsk og hebraisk og 1638 prof. i teologi i Jena, 1646 generalsuperintendent i Gotha, hvor han døde 1656.

3) Johan Andreas Cramer, f. 1723 i Jöhstädt i Erzgebirge, studerede i Leipzig under Ernesti og tog her magistergraden, dyrkede ogsaa her de skjønne videnskaber og stod digteren Klopstock nær, 1750 overhofprædikant i Quedlinburg. 1754 indkaldtes han til Kjøbenhavn som hofprest, i hvilken stilling han nød stor anseelse, især hos enkedronningen Sofie Magdalene, og øvede stor indflydelse paa aandslivet. 1765 prof. i teologi. Paa grund af sit djerve sprog mod tøilesløsheden ved hoffet blev han 1771 afskediget og modtog da kaldelse som superintendent i Lübeck. Efter Struenses fald blev han tilbagekaldt og blev 1774 prof. i teologi i Kiel, hvor han senere blev prokantsler og døde 1788.

4) Christen Friis Rottbøll, prof. i botanik, se aarsskr. 1888—90 p. 236—37.

5) Hans Gottschalk, f. 1734 i Himmelev ved Roskilde, teol. kand. 1760, 1763 konrektor og 1778 rektor ved Aalborg skole, døde 1804.

6) Maaske Balthasar Petersen, f. 1703 i Tønder, studerede 1721 under Buddeus i Jena og senere i Kiel, 1729 sogneprest i Læk og 1739 provst og sogneprest i Sønderborg og 1746 i Tønder, hvor han det følgende aar blev konsistorialraad. Udfoldede her stor virksomhed som pædagog, uddannede skoleholdere. Døde 1787.

læses af alle. Nibuhrs[1]) arabische Reysebeschreibung og andre fleere. Jeg ønskede helst, at D. H. vilde befale, hvad jeg skulde kiøbe til Dem. Her gaaer Ordet, at D. H. skal blive Vice-Canzler[2]), hvilken Lykke for Universitetet, for mig, og min unge Gunnerus! De og Deres leve altid vel! Jeg har den Ære at være med den største Høyagtelse D. H.s gandske hengivne Ven og underdanige Tiener Tauber.

---

794. 1772 28. Decbr. fra H. Møller[3]), Porsgrund. (VS.)

Høyædle og Velbaarne Høylærde herr Biscop! D. H. vilde tillade, at ieg ved at oversende denne liden Afhandling[4]), giver mig den underdanige Friched, ved et par Ord at fornye den Erindring, som ieg endnu haaber at kunde staae i, fra Deres sidste Nærværelse i Kiøbenhavn. Min hensigt ved dette Forsøg sees af den for samme satte korte Erindring. Jeg havde ønsket at Tiid og Leylighed havde tilladt mig at giøre den mere værdig det Biefald, ieg saa gierne vilde, den maatte finde hos D. H. Jeg er uvidende om hvorvidt Sælskabets Plan tillader, at lade trykke saadan Afhandling iblandt deres Skrifter, men vil ansee det for en særdeles Ære om den finder Stæd iblandt dem. Formedelst et Aars, det sidste vores Academie havde den Lykke at eye D. H., Underviisning, skylder ieg Dem nogen Indsigt i, men endnu støre Smag for Philosophiske Videnskaber og endskiønt ieg siden deels af Mangel paa en Lærere som kunde opføre en Bygning paa den af D. H. lagte solide Grund, deels formedelst det vitløftige Medicinske Studium er kaldet bort fra disse Studeringer, saa har de dog ofte skaffet mig en Timmes nyttig Fornøyelse, hvorved mig altiid er givet Leylighed til med Taknemmelighed, at ihukomme D. H. som min eeneste og Første

---

1) Se aarsskr. 1888—90 p. 243.

2) Se aarsskr. 1891 p. 48 samt flere breve i det foreg. (768, 766, 772, 781).

3) Hans Møller, f. 1736 i Skovstrup ved Fredericia, 1758 student, studerede medicin i Paris og London og blev 1766 reservelæge paa Frederiks hospital i Kjøbenhavn, nedsatte sig 1768 som læge i Skien, reiste derpaa paany udenlands og tog 1771 den medicinske doktorgrad. 1773 blev han landphysicus i Bratsberg amt. Døde 1796. Leverede flere indlæg for oprettelsen af et norsk universitet.

4) Forsøg i det som angaaer det Norske Folks Sundhed (d. e. om Skjørbug), trykt i Norske Vidensk. Selsk. skr. Ny saml. I (1784), s. 193.

Lærere i disse Videnskaber. I alle Deele af Natur Historien har ieg ligeledes været saa Lykkelig, at faae de første Grunde, men i den heele Bygning fattes mig det meste, hvor ofte ønsker ieg mig i Trondehiom, da ieg var vis paa hos D. H. at finde baade Veyledning og opmuntringer i disse Studeringer, thi begge Deele savner ieg her. Det er vist nok en Egenskab hos de høyere Indsigter, at ansee med Mildhed Frugter af de ringere, som vidner om en god Villie, ieg venter den derfor, og udbeder mig den underdanigst, for det oversendte ringe Forsøg. Og næst at anbefale mig D. h.s Patrocinio og Yndest, samt af gandske hierte at tilønske Dem et Lyksaligt og Velsignet Nyt Aar, har ieg den ære at leve med sand og fuldkommen Veneration D. H.s underdanigste tiener

Hans Møller.

---

795. 1773 12. Jan. fra H. B. Forman, Bergen. (VS.)

Høyædle etc. Hr. Biskop! Pardoner, at ieg tager mig denne Friehed at insinuere D. H. som Vice-Preses og Director perpetuus i Det Kongl: Norske Videnskabers Selskab indsluttede ringe Tanker til Et saa priisværdigt og andseeligt Selskabs nærmere og høyere Eftertanke.

Min Uvidenhed om Det Høye Selskabs Plan og Indretnings Maade har hindret min Længsel at kunde faae Adgang at indkomme som Lem i Et saa ypperligt Selskab udie mit Fæderneland Norge, hvis Opkomst og Lyksalighed hver Ærlig Retskaffen Nordmand bør af Hierte og Ævne stræbe paa, men de fra Det Høye Selskab udkomne Premier og Priismaterier har andlediget mig at indsende medfølgende Plan til Et Ager-Selskab udie Norge til Det Høye Selskabs retsindigste og indsigtfuldeste Censur, om det er at forkaste rent, eller er antageligt til Forbedring, eller om det under Det Høye-Selskab kand inhereres paa nogen Maade, og da kunde ieg maaskiee foreslaae en anden Plan til Norges saa fuldkomne Opkomst, som staar i Menniskets Magt, hvorunder alle Stænder kunde combineres, dog være efter sine Kundskaber og Indsigter separeret; Men imidlertiid, om nærværende Plan er værdig at tages under betragtning, hvortil ieg anseer Det Høye-Selskab prioriteret og værdigst at decidere, i fall ieg ikke incommoderer Dem dermed;

Og om ieg kunde ansees værdig at antages som Medlem af Det Høye-Selskab, og saaledes fik Leilighed at blive underrettet om Selskabets fulde Indretning og herlige Hensigter, til hvis Opnaaelse ieg vilde stræbe af all Kraft med Opmuntring til andre at tage samme [Dee]l[1]) og Lod i saadant Velsignet Selskab, det En[este] udi vort Kiære og herlige Fæderneland, saa kunde ieg derefter nærmere overveie, om den omtalte Plan kunde connecteres til Det Høye-Selskab, At Enhver Undersaatt udie Norge ligesom kunde samles paa nye under Et Selskab til Norges Almindelige og hver Mands Særdeeles beste, og saaledes forestille og overlade samme til Det Høye Selskabs Forgodtbefindende.

D. H.s bekiendte stoere Patriotisme og nobleste Tænkemaade samt Høye-Siæl spaar mig, at dette ei ugunstig optages, og saaledes forbindes ieg med all Veneration og Egard at være Deres etc.

Hans Berendtsen Forman,

Wkl: Cancellie-Assessor og Raa[dmand] udie Bergen.

---

796. 1773 12. Jan. fra Glahn[2]), Ullensvang Præstegaard. (VS.)

Høyædle etc. Hr. Biskop Gunnerus. Da jeg ved en Skrivelse fra Hr. Wittrup, som her indløb sidst i forrige Maaned erfarer, at det Kongel. Norske Videnskabers Sælskab har værdiget at optage mig til Medlem af samme, saa er det min Pligt, underdanigen at takke D. H. derfor, som den, jeg fornemmelig anseer som Aarsag til denne, mig beviiste Ære. Jeg skal, ved Guds Hielp, stræbe at giøre mig alt meere og meere værdig til Sælskabets Bevaagenhed, og jeg vilde ønske, at en Afhandling, som opsendes med denne Post, og som handler om den grønlandske Hund[3]) maatte finde Dets Biefald.

Jeg henlever altid med den dybeste Ærefrygt etc. Deres etc.

Glahn.

---

[1]) Hul i manuskriptet.

[2]) Se nr. 743 ovfr.

[3]) Trykt i Norske Vidensk. Selsk. skr. Ny saml. I. 485—96.

797. 1773 2. Marts fra E. M. Tyrholm[1]), Stangvig Præstegaard. (StA).

Høyædle etc. Hr. Biskop! Indsluttede plan til et Typographisch Selskabs oprettelse[2]), saavelsom hosfølgende Subscriptions og Prænumerations planer, haver nu efter ordre circuleret her i Provstiet, og derfor hermed tilbagesendes. Men hvorvel deraf kand sees, at saa Vel Hr. Provsten Krop[3]), som Hr. Hagerup har tegnet sig, hver for en Actie, i det typographische Selskab, saa haver dog ingen af Dem tilsendt mig pengene ey heller tilmeldet mig deres Commissionair i Tronhiem til hvilken de udkommende bøger kunde leveres. Jeg vil derfor vente, at De Selv besørger D. H. H. pengene tilstillede og tillige anmelder Dem til hvem de udkommende bøger kand afleveres. Men for den Portion ieg selv har tegnet mig sendes her indsluttet en anviisning paa Sr. Liv Borch Hoyer.

Belangende ellers de Exemplarer saa vel af Hr. Professor Kalls[4]) forklaring over Søn og Hellig dags Texterne, som af forrige Grev Struensis mærkværdige omvendelses Historie, som Herreds Brødrene har tegnet sig for, da kand de ved ankomsten til Tronhiem leveres til min Commissionair Sr. Hoyer, som mod bøgernes annammelse paa mine Vegne betaler pengene derfor, endskiønt ingen penger dertil er mig fra Vedkommende tilskikket. Nest megen Guds naades og Velsignelses ønske over D. H. H. med ganske huus forbliver ieg stedse med Soumission H. H.s etc. underdanige tiener E. M. Tyrholm.

---

798. 1773 2. April fra P. G. Beyer[5]), Glumsøe Præstegaard ved Ringsted. (StA.)

Høyædle etc. Herr Biskop! For D. h. H.s høy respective Skrivelse af 12 Maji sidst, og deri gunstige Løvte om at vilde lade i D. H.s Stift bekientgiøre om min Evangeliske Harmonie med videre, haver ieg ved Skrivelse af 14de Nov: sidst aflagt min aller-

[1]) Se nr. 59 ovfr.
[2]) Smlgn. nr. 208 ovfr.
[3]) Se nr. 609 ovfr.
[4]) Se nr. 208 ovfr.
[5]) Se nr. 780 ovfr.

ærbødigste og allerskyldigste Taksigelse; og som ieg da havde faaet bemelte min Bog færdig, tog ieg Mig den Friehed med det samme at sende og offerere D. H. et Exemplar deraf, med ærbødig Begiering, at De samme ikke vilde forsmaae, med videre, som ieg samme Tiid tog Mig den Friehed at mælde. Ligesom ieg og samme Tiid havde den Ære at skrive til D. H.s Amanuensis Hr. Iacob von der Lippe Parelius.

Alt dette nemlig Brev og liden Paqve blev ved en god Ven leveret til Skipper Pettersen som imod skrivtlig Beviis lovede at levere det til Hr. Biskop Gunnerus i Trunhiem.

For 2 Dage siden fik ieg Brev fra Kiøbenhavn, at samme Skib, som det gik med, var med Skib og folk bleven under Norge, og ikkun een Mand bleven bierget.

Da ieg nu deraf seer, at samme min Skrivelse og hossendte Bog ei er kommen D. H. til Hænde; Saa vil ieg her ved igientage min ovenmelte ærbødigste Taksigelse for belovede Godhed; Lige som ieg og hermed tager Mig den Friehed igien at sende og forære D. H. et Exemplar af min Evangeliske Harmonie. Jeg vil ønske, at den maae finde D. H.s gunstige Behag, og at De maae læse den med Fornøyelse.

Skulde der være nogen i D. H.s Stift, som vil have den, beder ieg ydmygst det Mig maae tilkiende gives. Et Exemplar koster 8 Mark, som tilforn er bekiendt i aviserne.

Jeg skriver nu med det samme til Hr. Parelius med tienstlig Begiering, at Hand hermed efter D. H.s Tilladelse vil have Uleilighed. — — — Deres etc. P. G. Beyer.

Et Exemplar af mine Korte Spørgsmaal[1]) koster 4 Skill. som ieg og beder recommenderet, eller 100 for 4 Rdr., 25 for 1 Rdr.

Bogtrykkeren har været uagtsom, og derfor beder ieg, at Trykfeilene maae rettes.

---

799. 1773 16. April fra Brünnich,[2]) Kongsberg. (VS.)

Høyædle [etc.] Hr. Biskop. Jeg har meget ofte erindret med Skiønsomhed Deres Venskab, og ligesaa ofte indseet det som min

[1]) Spørgsmaal og Forklaring over Catechismus. Sorø 1767.

[2]) Se aarsskr. 1888—90 p. 239.

Skyldighed at skrive Dem herfra, men en hoben Forretninger og Brevvexling som jeg ej har kundet opsætte har altid udsat dette, til Postens Afgang havde betaget mig den øvrige Leilighed, nu maa jeg undskylde mig og bede D. H. holde mig det til gode. Kongsberg har givet mig en deel at forrette, men og saa megen meere Kundskab om Bergværker og i sær om disse, og det saa meget meere da jeg har fast indtet foretaget mig uden det samme, som jeg vil stræbe i Tiden at employere til fleeres Nytte. Hvorledes gaaer det med den sidste Tome af Deres Sælskabs Skrifter, ere de allereede udkomne hvad dertil var samlet, eller skal den til denne Messe blive færdig. Er den endnu ej udgivet skulle jeg udbede mig til sendt den liden Deel jeg haver derudi, da jeg endnu eengang ønskede at læse den igiennem. Jeg har giort en smuk Recrut til deres Skrifter, som inden et par Postdage kan sendes, og som jeg gierne ønskede at kunde indlemmes med dette sidste Binds Acta om det var mueligt. Værkets 1te Bergmester hr. Madelung, en meget flittig og indsigtfuld Bergmand, har i nogle Aar arbeidet paa et Kort over de Kongsbergiske Geschicke og Gange i en 3 Miles distance. Det er nu færdig og meget smuk udført og samme agter han tillige med en historisk Beskrivelse over Biergenes og og Drifternes Beskaffenhed om et Aars Tiid eller snarere at udgive tilligemed fleere Ridser derhenhørende. Men da det deels vil blive af mange Plader, deels og endnu hentager nogen Tiid har jeg tilskyndet ham at giøre et Rids efter en meget liden Scala og dertil føye en kort Beskrivelse og sende til det Trondhiemske Sælskabs Samlinger som hand og med første agter at giøre. Ridsen bestaar af Linier saa et saadant Kort at stikke vil næppe koste uden 2 à 3 Rd. og kan stikkes hvor det skal være. Jeg synes dette ville for Fremede i sær være en artig Decouverte og jeg troer derved at vinde D. H.s Biefald. Prinds Carl diverterede sig ret meget saavel som hans Følge over dette store saa anseelige Kort, hvor alle Gruber Pukværker Damme etc. var anlagt, men paa det lidet bliver kun Gængenes og Fallbaandenes Forhold og Mængde angivne. Det er en Mand som fortiener megen Høyagtelse og Sælskabet opmuntrede ham meget om de valgte ham til Medlem ved denne Leilighed. Jeg ønskede nu at vide ogsaa naar De tænker at en

nye Tome kan komme frem, da jeg tænker dertil ogsaa at kunde contribuere med noget herfra. I Naturhistorien veed jeg ikke noget nyt, De veed at Pallas[1]) har udgivet sin hunning han har samlet i Siberien. Fra Florentz har jeg faaet Diploma som Medlem i Societetet. Fra Island har jeg haft Efterretning at Mrs. Bancks[2]) & Solander[3]) ikke har opdaget meget, og hvad meere De Islændere tænkte da de ved Ankomsten løsnede Kanonerne, og med Trompetter og Valthorner, som vel faa Islændere have hørt før, udkastede deres Anker; en god Ven skriver derfra at de troede det var Tyrker eller Russer. De bleve af Stiftamtmanden vel beværtede og de selv regalerede Islændere hist og her med nogle smaae Ting for deres hiem.

Anbrucherne her ere upaaklagelige, men ret sieldene Stuffer falder ogsaa ret sieldne. En historisk Samling af disse Bergarter har jeg til Natural Theatret gjort mig Umage for. Potatos Avlingen er her meget udbredet og i Aftes spiiste Justits Raad Holte[4]) og jeg hos Bergmester Madelung Smør, som med Potatos vare tilsammenkierned og hvoraf Smørrets Massa til den halve deel forøges, desuagtet var det for os heel ukiendelig i Smagen, som var meget behagelig. I samme Huus formeerer de ogsaa paa samme Maade Osten dermed. Er det D. h. om at giøre kan jeg ved anden Leilighed meddele dem Efterretningen som af hr. Madelung mig er lovet. Gid Leiligheden gaves ogsaa at besøge Trondhiem, men jeg frygter det beste Sommer gaaer her bort. Jeg er altid med allerstørste høyagtelse og Oprigtighed Høyædle Velb. etc. Deres etc. Brünnich.

P. S. Hvorledes lever Deres Broder Søn i Khavn, jeg beder ham hilse. Justits Raad Holte hilser flittig.

Iblant ubehageligt Nyt berettes fra Xtiania at den gode gamle Dr. Nannestad[5]) maae taale at see man beskriver alting hos ham for 11000 Rd, han har givet sit Beviis for til en publiqve Cassa, og leveret Pengene til Storm.[6])

[1]) Se nr. 712 ovfr.
[2]) Se nr. 769 ovfr.
[3]) Se nr. 749 ovfr.
[4]) Se nr. 212 ovfr.
[5]) Se nr. 214 ovfr.
[6]) Se nr. 209—11 ovfr.

800. 1773 30. Mai fra H. Strøm, Øren, Volden.[1]) (VS.)

Høyædle og høyærv. Hr. Biskop, høy-fornemme Velynder. Jeg kan icke udsige med hvilcken særdeles fornøyelse ieg har imod Hans Høyærv: seneste meget ærede af 28. Nov: 1772. Meest i Henseende til de mange Nova litteraria, som samme Brev indeholdte og ieg hermed ærbødigst tacker for. Det ubehagelige deri, vil ieg her med stiltienhed forbigaae, og ickun sige i Henseende til Selskabets nye fordele, at samme uden tvil vil betage mange den Tancke og Frygt, at det med deres Høyærv. Død vil uddøe, og udentvil forskaffe det flere Velyndere, hvilcket nu falder mig ind i Anledning af vor Provst hr. Peder Nerems[2]) Skrivelse til mig, hvori han siger: at i fald han var forvisset at det Norske Selskab blev bestandig, vilde han dertil legere sine beste Bøger. Jeg selv har og længe tænkt at giøre det samme, endskiønt det i Begyndelsen var mit forset at skiænke mine Bøger til Seminarium i Bergen. Jeg er og vis paa, at i fald det skulle tillades de Norske at faae et Academie, vilde der findes de som gave Penge og Bøger dertil. Jeg for min Part skulle dertil give noget anseeligt om jeg end skulle laane det, og er forsickret at fleere ville giøre det samme. Rebus sic stantibus er vel derved intet at giøre, som ieg kan see af hr. Biskopens Brev, men skulle der skee nogen forandring i Regiæringen, synes mig at det Norske Præsteskab ey burde forsømme at gaae ind med forestilling derom, og tillige offerere noget dertil, hvori det vel var bedst at udvælge deres Høyærv. til Anfører, siden han engang har lagt Haand derpaa. Ieg beklager at alleting ligger i Dvale ved Academiet, endog indtil Bøgers Trykning, og at man icke engang kan faae det udgivet, som er skrevet. Skulle Der: høyærv: Flora og 5te Tome af Actis have den lycke at blive færdige i denne Sommer har jeg det Haab at faae et Exemplar af hver. Deres høyærv. forset, at udgive Acta nova Norveg. stoed mig besynderlig vel an, og ieg hafde allerede forud giort mig Tancke om noget saadant, hvorfor ieg og har giort mig all umage

[1]) Andre breve fra ham til G., se Archiv for Mathem. og Naturvidsk. IX p. 404—27 samt nr. 680 ovfr. Breve til ham fra G. se nr. 119—123 ovfr.

[2]) Peder Nærem, f. 1714, 1751 sogneprest i Hjørundfjord og 1767 provst over Søndmøre. Døde 1783.

for at understøtte et saa priseligt foretagende, saa vidt ieg har kundet, som sees af medfølgende Afhandl: Ieg har deri samlet alt hvad ieg kunde haabe at finde nogen Behag. Og skiønt ieg maae tilstaae at meget deraf er kort og lidet betydeligt, troer ieg dog icke at det kan ansees som gandske unyttigt. Den Afhandl: om Hakmetten[1]) har ieg forbedret, og den maae her indryckes om end Martfeldt[2]) skulle faae i Sinde at trycke den til ham indsendte Underretning. Den Afhandl: om Mineralske Vande[3]) vil ieg og indsende til deres høyærv. naar ieg har faaet giort flere forsøg og altsaa opfyldt det manglende i det forige Exemplar. Skulde Martfeldt for i Veyen have udgivet den vil ieg dog indgive til Selskabet nye Anmærkninger i den Materie. Det er ellers underligt, at ieg icke har haft ringeste Underretning fra Secret: Martfeldt enten denne Afhandl. er ham indløben eller icke. Angaaende Insecterne og Søe-Væxterne[4]), da faldt ieg paa at dele samme imellem det Kiøbenh: og Norske Selskab, siden de for een af Delene vilde blive for mange paa en gang, i det mindste udgiøre for mange Kaaber-Stycker. Mine Anmærkninger om Spedalskhed[5]), tæncker ieg en anden gang at kunne forøge med nye Tilleg. Desuden har deres Høyærv: at vente fra mig Beskrivelse over Norske Insecter 3de Stycke, som skal indeholde 130 for saaledes med de forige Stycker at fylde 3 centurier. Samme kunde nu været følgagtig hvis ieg icke agtede at benytte mig af dette indeværende Aars Erfaringer for at berige den destomeere med Anmærkninger. Ieg har og et Udtog af 12 aars Meteorolog: Iagttagelser[6]) under Hænder, og om deres Høyærv: forlanger

1) Om det norske Minerale kaldet Hakmette, trykt i Det danske vid. selsk. skr XII. 317—20 og i Norske vid. selsk. skr. Ny saml. II. 357 flg.

2) Se r. 248 ovfr.

3) Om mineralske Sundhedsvande, især Ørens Kildevand paa Søndmøre, trykt i Det danske vid. selsk. skr. Ny saml. II. 408—429.

4) Fortegnelse over norske Søvæxter. Norske vid. selsk. skr. Ny saml. II. 345—56, og Danske vid. selsk. skr. X, XII.
Beskrivelse over norske Insekter, Norske vid. selsk. skr. Ny saml. III & IV, samt Danske vid. selsk. skr. IX, X og i Ny saml. I—III.

5) Noget om Spedalskhed. Phys. oecon. Bibl. V. 223—45. Om den ved Norges Kyster gjængse Spedalskhed. Norske vid. selsk. skr. Ny saml. I. 171—84.

6) Tolv Aars meteorologiske Iagttagelser paa Søndmøre. Danske vid. selsk. skr. XI. 309—428.

dem, skal den følge med. Ieg ønskede ellers at viide om deres Høyærv: agter at imodtage og udgive flere Stycker af mine Iagttagelser efter den forige Indretning; Ligesaa om han agter at continuere de Gamle Acta tilligemed de nye og om de nye skal udgives paa latin. Er det saa da burde ieg ogsaa denne Gang have oversadt mine Afhandl: paa samme Sprog, og haaber at kunde saa megen latin endnu, endskiønt det Danske dog altid falder mig lettere, og synes at burde have fortrinet i et Norsk Skrift. Endelig ønskede ieg og at viide, om 1ste Tome af Acta nova hastig skall udgives, at ieg derefter kunde viide at tage mine Messures, og til hvad Tid ieg skulde holde mig færdig med mit Arbeyde. De i mine Afhandl: indryckede Efterretninger og anmærkninger vil ieg intet melde om, saasom deres Høyærv: er selv best skicket til at dømme derom. De ere i det mindste et Beviis paa at ieg efter ringe Evne ønsker at giøre der. Høyærv. fremfor nogen anden, all den Tieneste ieg kan, og saaledes paa nogen Maade giengielde den Artighed og Fortroelighed de behager at udvise imod mig i deres Skrivelser. Hvad ieg ey kan betale, vil ieg i det mindste med Taknemmelighed erindre. Hvad der: Høyærv: under hænder havende Afhandl: om Søe-Ormen angaaer, da maae ieg sige at ieg ved at giennemlæse Edda Islandic: faldt paa samme Tancker: ligesom ieg og erindrede at Wirgilius allerede har mældet om 2de Hav-Slanger med gloende øyne ja endog med Mann (juba) ligesom de Norske beskrives. Imidlertid kan ieg dog neppe tvile paa, at det man udgiver for Søe-Ormen, maa være et eget Creatur af hvad Skickelse den end er. Ieg har og tænkt, at om den virkelig var Orme-lignende, kunde den blive en Petromyzon, siden ieg icke rettere erindrer end at Petromyz. marinus Linnæi har en haaben smaa cirrhi langs Nacken ligesom Man paa en Hest, i det mindste er vist at denne fisk sees undertiden svævende øverst i Vand-Kanten og at snoe sig i Bugter ligesom man beretter om Søe-Ormen.

Da min Afhandl: om Purpur-Sneglen[1]) allerede forleden Sommer kom i Hielmstiernes[2]) Hænder, vil det vel icke gaae an nu at tage den tilbage helst fra en Velynder, som desuden loed

---

[1]) Se Danske vid. selsk. skr. XI. 146.

[2]) Se nr. 717 ovfr.

sig mærke med at hand fandt megen Behag deri. Den har og virkelig kostet mig megen Umage. Faaer ieg Tid i Sommer, vil ieg paa nyt skrive Secretair Martfeldt[1]) til, og lade ham viide at ieg agter nu at indsende den afhandl. om Suurbrønd-Vandet forøget til det Norske Selskab, hvortil det summo jure henhører. Jeg har og aarsag dertil, siden han icke har tilmældt mig et Ord siden ieg sendte ham den, og ieg desuden ved min Broder har faaet at viide, at Prof. Ascanius[2]) i et Compagnie skal have sagt, at det nedsendte Vand (Prøve af Fischaae-Vandet paa Søndmør som det stærkeste ieg har fundet) ikke var Suurbrønd-Vand, hvilcket vel er saavidt rigtig, at det da allerede hafde tapt sin Kraft, saasom ieg selv har forsøgt og desuden hos andre har læst, at slige mortialske Vande icke lade sig transportere, ja icke engang kan staae tillukte ikke uden at miste deres Kraft; Men at det er et stærkt Mineralsk Vand er mig let at bevise, da det efterat være førdt 1 Miil til Lands og 2 til Søes enda farvede Galle-æbler som mørk-rød Viin, og udentvil hafde giort det gandske sort, om Prøven var bleven anstillet ved Kilden selv, og samme icke hafde været udsadt for Luft og Soel-Skin.

Her spargeris, at der. Høyærv. snart skal forflyttes til Christiania, og Nannestad demitteres, er det saa begynder ieg halvveys at angre at ieg icke søgte Eger-Kald, nu det var vacant for saaledes at komme dem nærmere, helst min Kone er føed der paa Stedet og har haft Invitation dertil af sine Venner; Men ieg er icke meget for forflyttelser, og da ieg i saa stort et Kald nødvendig maatte holde Personell-Capellan, troer ieg ikke fordeelene i det timelige vilde blive større end her, hvor ieg neppe har Udkomme, u-agtet Kaldet er et af de største og commodeste i Stiftet.[3]) — — —

Hermed tilsendes en Notice angaaende Bonden Henrich Ellingsen Londalens fortienester om samme af Selskabet skulle findes værdige til nogen af de udsatte præmiers Erholdelse. Denne Bonde boer i mit Kald, hvorfor han er mig desto mere bekiendt, ligesom ieg og allerede i et af mine Breve har meldet om ham. Hans Brev

[1]) Dette er allerede skeedt. (Tilskrevet af Strøm selv).
[2]) Se nr. 730 ovfr.
[3]) Strøm blev dog 1778 udnævnt til sogneprest til Eker.

til Kongen følger og med. Samme er nock opsadt i den Tancke at bane sig Veyen til et lidet Embede i Bergen eller andensteds, hvilcket han og i Henseende til sine Videnskaber og Kyndighed i lov og Ret fortiente. Han er ellers meget fattig og dette hindrer ham at han ey kan bringe sine projecter til fuldkommenhed. Men ieg maae nu engang afbryde min vidløftige Skrivelse, udbeder mig da til Slutning deres Høyærv.s bestandige Bevaagenhed og har den ære med største Høyagtelse og hengivende at være Høyædle etc. Velynders ærbødigste og ydmygste tiener Hans Strøm.

---

801. 1773 4. Jul. fra Jacob Christian Schäffer[1]), Regensburg. (VS.)

Hochwürdigster Bischoff etc. Es ist bey meinen geringen Wissenschaften eine um so schmeichelhaftere Sache vor mich, dasz die Königl. Norwegische Gesellschaft der Wissenschaften mich zu einem Mittgliede auszunehmen geruhet habe. Ich ersuche Ew. Hochw. der Hochlobl. Gesellschaft für diese Ehre meinen ehrerbietigste Dankergebenheit und . . . . . zu versichern, dasz ich es mir allezeit zu einem angenehmen Pflicht anrechnen würde, wenn ich in meinem kleinen Theile auch in der Ferne zur Forderung der rühmlichen Absichten und Bemühung der Gesellschaft etwas beytragen könnte, und würde ich diesfalls nur(?) die Befehle erwarten.

Er. Hochwd. aber erstatte ich vor die gütige Bemühung mir diese Aufnahme gemeldet zu haben, den ganz ergebenst verbindtlichsten dank, und habe die Ehre unter Empfehlung zu seinem geneigten Wohlwollen zu seyn Er. Hochwd. ganzergebenster diener

Dr. Jacob Christian Schäffer.

---

802. 1773 17. Juli fra F. Moltke[2]), Kbhvn. (VS.)

Høyædle etc. Hr. Biskop! Saasom det har behaget D. H. at tilskrive mig, men Tiiden ey haver tilladt mig at besvare samme, saa vil jeg nu Ærbødigst underrette D. H. at jeg med Hans Kongelige Mayestæts Orlog Skiib Grønland er Lykkelig hiemkommen. Og da det haver behaget det Norske Videnskabers Sældskab som D. H. underretter mig, at optage mig blant dets Medlemmer, saa er

[1]) Se nr. 283 og 749 ovfr.

[2]) Se nr. 755 ovfr.

jeg skiønt uværdig, for samme forbunden og udbeder mig at D. H. vilde afligge min skyldigste Tak til Sældskabet. Naar jeg vidste een Leylighed til Trundhiem, vilde jeg sende nogle Naturalia jeg haver samlet, I øvrigt forbliver jeg med Stór Høyagtelse Deres etc. F. Moltke.

---

803. 1773 20. Julii fra H. J. Kaurin,[1]) Laskestad. (RA.)

D. H. etc. Siden endel af Almuen har tilhandlet sig i Bergen det udkomne Udtog av Pontoppidans Spørsmaals Bog, og paastaae, at deres Enfoldige Ungdom skal læse denne, foregivende, at dem ey i disse trange tiider gives leylighed til formedelst nærings forretningerne, at læse den vidløftigere, saa skulde Jeg hermed ærbødigst forespørge mig hos D. H., om Jeg dermed bør lade mig nøye, eller, om det maa være nok, at den Enfoldige Ungdom kuns læser udtoget, som i mine ringe Tanker synes vidløvtigt nok for de fleste. Herren give! at mand engang kunde erholde en gunstig resolution paa, hvad enten denne vankundige Menighed skulde faae skole-Mæstere, og noget til dem at lære av, eller ikke, hvorom Jeg tilforn har taget mig den frihed, at til skrive d. H. . . . . .

Henning Junghans Kaurin.

---

804. 1773 26. Jul. fra Duhamel du Monceau,[2]) Paris. (VS.)

Monsieur, M. Framery[3]) Consul de France en Norwege est chargé de vous remettre des lettres de correspondant de l'Academie Royale des Sciences de Paris. Le zele avec le quel cette compagnie travaille au progrès des connoissances humaines en tout genre lui fait espérer que vous voudrez bien concourir à ce même objet en lui faisant part de vos decouvertes.

J'ai l'honneur d'être avec une très parfaite considération, Monsieur, Votre très humble et très obéissant Serviteur

Duhamel du Monceau.

---

[1]) Se nr. 147 ovfr.

[2]) Se nr. 27 og 500 ovfr.

[3]) Se nr. 725 ovfr.

805. 1773 29. Juli fra Ogier,[1]) Paris. (VS.)

Jay a pris hier, monsieur, avec grand plaisir, par m' duhamel du Monceau, lun des membres de lacademie des Sciences, que sur la demande que j'en avois faitte il y a long tems pour vous et sur le desir que vous en aviés marqué, par lenvoy de quelques un de vos ouvrages, lacademie vous avoit en fin choisi pour etre lun de ses corrrespondans- et m' duhamel me mande quil a fait expedier vos lettres de correspondance, et les avoit adressées a m.' Frammery consul de France a Dromtheim. Comme m.' Frammery doit etre en mer a present pour se rendre en Norvege et que je ne puis prevoir quand il arrivera a Dromtheim, jay cru devoir vous prevenir dun choix qui ne peut que vous etre agreable et que l'opinion que lacademie a concue de vos talens, de vos connoissances et de votre goust pour les sciences, luy a fait envisager comme devant etre util: recevés en mon compliment bien sincere, et rendés justice a tous les sentimens dune parfaitte consideration avec les quels, jay lhonneur detre, monsieur, votre tres humble et tres obeissant serviteur Ogier.

Quand vous croirés devoir envoyer a lacademie quelques memoires relatifs aux objets de votre correspondance, il sera bon que veuillies bien men prevenir, au moins pour les premiers envoys.

---

806. 1773 20. August fra de Roques, Zelle i Hannover. (VS.)

Monsieur, La démarche que j'ose hazarder vis-à-vis de vous Monsieur, est le fruit d'une conversation que j'ai eue avec le dr. Schmoll d'Oberstein qui dit avoir l'honneur de vous connoître particuliérement. Il m'a assuré que je pouvois m'adresser à vous Monsieur, pour vous prier de m'aider à parvenir à l'acquisition de certains objets que je désire beaucoup, c'est à dire des curiosités naturelles de vos contrées. Le cabinet que je forme depuis quelques années renferme les trois regnes, mais sur tout l'animal & le mineral. Si j'avois le bonheur monsieur d'obtenir quelque chose de vos bontés, oserois-je vous prier que ce fussent les objects suivans.

---

[1]) Se nr. 243 ovfr.

1o. vos coquilles, quelques unes avec l'animal s'il étoit possible, surtout de vos grandes moules, mytuli, mies muschlen, & des peignes d'Islande, pectines Kammuschlen, bien conservés, surtout des jaunes.

2o. des coraux de toutes les espèces, Corallen, plus les morceaux seront grands & remplis d'accidens marins, plus ils me feront plaisir. J'en ai quantité, mais ce ne sont que des petits morceaux.

3. des corallines, & s'il étoit possible qu'il s'y trovât des têtes de Méduse attachées j'en serois enchanté.

4. des têtes de Meduse, ainsi que des étoiles de mer, & d'autres mollusques; defréchées ou dans l'eau de vie.

5. des oursins, Echini avec leur bouche & leurs pointes, secs, ou dans la liqueur.

6. des Crabbes de toutes les espéces.

Ce tout là Monsieur les objets qui me feront le plus de plaisir, mais je recevrai avec beaucoup de reconnoissance, toute autre chose que vous voudrez bien m'envoyer. Marquez moi, je vous en supplie, ce que je pourrois vous envoyer en échange. Nous avons des mineraux du Hartz, des petrifications assez jolies, des tablettes d'albâtre & de marbre, à quoi je pourrois ajouter quelques coquilles des deux Indes.

Si c'étoit par un navire pour Coppenhague que vous daignasiez Monsieur m'envoyer quelque chose, adressez s'il vous plait votre envoi à Madame Mazar de la Garde, née de Roques avec un mot d'avis, & si c'étoit pour Hambourg que le vaisseau partît, je vous prie d'adresser votre caisse à Mrs. P. His & fils banquiers.

Faites moi la grace de croire Monsieur que je ne désire rien tant que de pouvoir vous marquer ma reconnoissance, & vous prouver que c'est avec les sentimens les plus distingués que j'ai l'honneur d'être Monsieur Votre très humble & très obeïssant Serviteur de Roques,

Conseiller Ecclésiastique, Professeur royal, & Pasteur de l'Eglise françoise de Zelle, pays d'Hannover.

---

807. 1774 20. Febr. fra J. G. König,[1]) Trankebar[2]). (VS.)

Hoch-Würdiger etc. Herr Bischoff! Obschon gewiss hoffete die Ehre zu geniesen für diesesmahl einige Beschreibungen an Ewer Hochwürden von neuen und noch unbestimten Naturalien zu ubersenden, so haben meine angehäuftere Pflichts-Verrichtungen, andere Uhrsachen die einen Einfluss auf mein Schicksaal gehabt haben, und letztlich eine sehr starck Entzündung an der lincken Seite meines Gesichts, welches sich am stärkesten ins Auge selbst äuserte, mir gehindert, meinen Wünschen nach den mir sonst vorgesetzten Ziel zu erreichen, und letzterer Zufall da er noch nicht völlig zertheilet, hat kaum mir die Ehre zu lassen wollen zu geniesen dass mit diesem wenigen einen kleinen wesentlichen bericht abstatten kan von dem was für dieses mahl mit sende; Ich dancke indess Gott, dass es doch so weit mit der Genesung mit mir gekommen ist; und hab hiemit also das Vergnügen nach diesen Umstanden dasjenige zu liefern, was mir jetzt möglich gewesen ist.

In einem Zuckker Höfchen, finden sich in spiritu Vini verschiedene Amphibia, Fische, Insecten und Mollusca, deren ich hoffe die mehresten selten, und zum theil neue seyn werden. 2ne besondere nattern, die eine und gröste ist, lebendig gewöhnlich bräunlich mit ungleichen qverbändern die da weisslich sind, gezeichnet, sie hælt sich auf neben denen hæusern, unter den Steinen, in Löchern, des Nachts verfolgt es die Lacertæ Monitor, welches dessen frass ist, ich halte sie nicht für unbekant im Linnæischen System, sie ist giftig, und die von ihr gebissene Menschen verfallen in ein Entzündungs Fieber, und werden über den gantzen Körper mit blauen fleckken ausgeschlagen, die am hæufigsten in der Gegend des bisses hervor kommen.

Die 2te ist eine dünne Natter, die noch nicht völlig ausgewachsen ist, sie ist weiss mit grossen Elliptischen schwartzen fleckken, gehöret zu die giftigen, die hiesige Einwohner halten ihm für sehr tödlich, wenn er beisst, ich hab keine beyspiele von Ihm gesehen, dieses Thier ist selten und hælt sich auf in Alten Mauren. Einige exemplare von der die der Angvis Lumbricalis Linnæi sehr

[1]) Se aarsskr. 1888—90 p. 241 og Linnés breve ovfr. 769, 775, 776.

[2]) Paategnet: Indtaget i Selskabet d. 7. Nov. 74. Wittrup.

nahe kommen aber in der Zahl der Sqvamarum sehr differiren, sie hat keine mærckliche Zähne ohne für dem Microscop, die Zunge ist ins Zweye getheilt, ihre Farbe ist Kupfer roth schattirend gläntzend, sie hælt sich im Sande auf kricht zu weilen in denen Ohren der Menschen daher Er den Nahmen eines Ohr Wurms hat. Unter denen Nantes findet sich ein besonders Organisirtes Thier.

Von besondern Fischen sind 2ne Arten die sich sehr unterscheiden in der Natur, indem dass sie so hell durchsichtig weiss der reinesten und klaresten Gallerte gleich, und folglich haben sie kein rothes bluth nur das gehirn ist etwas milchigt, und am unterleib ist länglichter kleinere Fleckken wo die Gedarme sind, etwas trüber, die Augen sind Silber Farben lebhaft gläntzend, alles übrige ist durchsichtig, die eine Art hat einen zugespitzten Kopf mit einer etwas erhobenen Stirn, der Mund ist ziemlich gross, die zähne kenlich durch ein vergröserungs glas an dem Operculo hat es unten radii die ich eben so wenig habe zählen können wie die radii der darneben befindlichen pinnæ Pectoralis, der gantze Körper ist platt zusammen gedrückt länglicht, so wohl am Rückken als unter dem bauch hat es pinnæ, der Schwantz ist getheilt, auf denen flächen hat es feine schrahe laufende qver Streifen, und eine der länge nach gehende linea, die aus feinen schwärtzlichen Püncktchens bestehen, an jeder Seite, die nur mit dem Microscop zu entdeckken sind, die Thamulen nennen. Dieses Thier Nettili, oder auch Congeni-Nettili, ich habe gesehen wie hier am Meer Ufer sie auf dem Sande von der brennung auf dem Sande geworfen worden sind, und habe nur durch ihr herumspringen sie entdeckken können, die 2te spec: unterschiedet sich an dem mehr Kurtzen und etwas weniger flachen Kopff an welchen ich kein operculum habe finden können, es ist auch nicht wenn er lebendig so durchsichtig sondern etwas milchicht, und überhaupt seltener, Ein etwas Grösserer und dickker Fisch von fast gleich länglichter Figur findet sich auch hier unter, dieser ist bluth roth wenn er lebendig ist, am meisten am vordersten Theil des gantzen Körpers ich habe ihm gar nicht examinirt. Unter denen Insecten ist ein Julus der gantz schwartz und gläntzend ist mit einen hochrothen Strich den gantzen Rückken herunter, und mit Purpur rothe Füsse, er siehet lebendig schön aus, und der

Landman hier nimt seine remarcke an seinem Vorkommen, dass die Regenzeit gekommen ist. Es finden sich noch 2ne Species die zwischen dieser und der Scolopendra ein mittel abgeben, beyde haben Schildförmige Schuppen auf dem Rückken, die eine hat gelbe Streifen der länge nach, ist übrigens schwärtzlich, die andere hat sehr lange dornigte Aschfarbene Füsse; dem blassen Ansehen nach ist der Körper auch grau, aber fürr vergröserungs glas ist er bunt, die Füsse sind so abfällig zerbrechlich dass es sehr schwehr ist ihn gantz zu conserviren, Er zerbricht sich auch in gewissen fallen selbst, und hat auch dieses nebst denen Schuppen zufällig mit denen von mir beobachteten Aphroditis, ist aber ein Land-Thier, und giftig. Die Nereis welche Hr. Müller publicirt hat in seinem Buch von den Würmern, pag. 166. Tab. 12. folget ein schön exemplar mit die etwas besser ist wie die vorher übersanten. Ich habe aus Island 2ne spec. von der Doris mitgebracht, davon die Zeichungen welche auch dem Herren Arch. v. Linné ehedem communiceret, in die hænde des H. Müllers sind, und wie glaube nur Seine delicatesse zurückke hælt es kund zu machen, von hier habe die Ehre wiederum eine neue species zu senden, die von denen welche ich ehedem gefunden sehr abweicht, der gantze Körper ist oval, oben ein wenig convex, am bauch oder unten flach, der Mund wird mit einem halb Mond formigen Thorax bedeckt, der da durch einem Einschnit vom Rückken abgesondert ist, seine Spitzen verlängern sich willkührlich, in diesem Einschnit befinden sich etwas Seitwärts vorne die fühlhorner die Kæulenförmig und mit erhabenen Pünktchen bestreuet sind, die das Thier ein und ausziehen kan, sie haben aber an Ihre basin keine grösere Öffnung in der Oberhaut, wie es der Charackter des H. v. Linné anzeiget, indem Sie es auch nicht also wie bey die andern perforiren. Die gantze ober Deckke des Thieres ist glattlicht und mit einem sehr feinen schwärtzlichen leicht sich abreibenden Staub bestreuet, (und fehlet hier der mit einem Krantz eingeschlossene Anus) der bey denen andern hinten auf dem Rückken sitzet. Unten ist nach vorne der Mund eine qver längligte öffnungen, mit eine aufgedrungenen Rand rund umher der einige Falten hat, und woraus das Thier einen Cylindrischen Ryssel der vorne zu abgestumpft ist

unterweilen her vorstosst, dessen lange den 6ten oder 8 Theil des Thieres länge ausmacht und die Dickke ist der Mü(n)dung proportionirt, die Farbe um den Mund ist ochergelblich, rund um den Körper gehet unten eine tiefe Forche welche den unter Leib von den obern dadurch trennet, an beynden Seiten in der Forche befinden sich tiefe Einschnitte dicht an einander, und also durch lamellen getrente spiracula? dieser sind 2erley die Vordersten machen eine kleine Anhöhe aus sind nicht weit entfernt vom Munde und gehen fast der Forche nach in der qver., neben diesen Kurtzen erhabenen Reihe von lamellen findet sich dieses besondere an der Lincken Seite eine öffnung noch vor der Mitte des Körpers den ich für den Anum und Geburts Theil halte, woraus unterweilen ein Faden hervorstosst, der viel dünner ist als die Fühl horner. Von dieser Öffnung fangen die durch lamellen abgeschiedene Einschnitte an, sie gehen schrähe über die Forche und sind zahlreich, ich habe sie zwischen bis 50 gezählet, und hören auf gegen dem hintern Ende, an der rechten Seite verhælt es sich gleichfalls als mit denen lamellen, aber es ist keine Offnung daselbst, der gantze untere Theil Milchicht weisslich. Die Thamulen nennen dieses Thier Atti-Putschi. Atti Eigentlich heisst die Frucht der Anona und ich weiss hier keine Uhrsache des Nahmens. Putschi heisst alles Gewürme, sie fält in dem tiefem Meere, am Ufer habe sie nie finden können, ich habe sie trocknen lassen, und als den eine grosse Ähnlichkeit gefunden mit den Thieren daraus die Turkino Nester bestehen, sie wiederstehen sehr die Fäulniss. Einige von einer neuen Argonauti, und einige einer neuen Tetys davon ich schon vor 3 Jahr einige exemplare nebst beschreibung und Zeichnung an Hr. Archiater v. Linné gesandt habe, aber ich habe gar keine weitere Nachricht davon erhalten, und muss daher zweifeln dass mein freundt es richtig besorget hat, dass Jahr hatten wir im Mærtz einen ungewöhnlichen starcken Ostwind, welcher diese und viele ander Seltenheiten aus dem fernen Meer nach unsern Ufer zutrieb, aber seit der Zeit habe genug darnach gesehen aber keine mehr dergleichen angetroffen. Eine Schachtel mit einigen Krabben, die ich Ewer Hochwürden nur zum betrachten übersende, und mit welchen ich wenig glück gehabt habe weil die

eine ungewöhnliche Aufmercksahmkeit der regen Zeit erfordern. Was eigentlich die Kræuter anbetrifft da habe eine gantz kleine Samlung mit gesandt es ist aus meinem lieblings fach, und da mich der Herr Professor Friis[1]) durch sein geneigtes Schreiben und durch Seinen Programma so angefrischet hat, so habe für allen andern mich zu denen Grassähnlichen Pflantzen gehalten, ich wage fast für gewiss zu melden dass ich auch so glücklich gewesen bin einige neue Arten und ein gewiss neues Geschlecht jetz mit übergesandt zu haben, nebst einige andere beschreibungen von Pflantzen die ich für neue Geschlechter gehalten habe, indess schränket sich meine Bestimmung der Pflantzen nur alleine auf des H. Arch. v. Linné Seinen System, weil ich keine andere beyhülfe habe, so wird man mir eine falsch geschmeichelte Hoffnung günstigst leicht vergeben können, und aus dieser Uhrsache habe auch nicht wagen dörfen die übergesante Pflantzen an Ewer Hochwürden Nahmens bey zu legen, welche Angenehme Verrichtung Selbst Deroselben überlasse.

Ich habe noch eine Zahlreiche Entdeckkung zurück, diese mus aus Mangel der Zeit fürs Künftige zurück behalten, unter denen habe hier eine Cucumis gefunden die sich bisweilen an den Gestrauchen und auf denen Bäumen Rancket welche ich gewiss glaube dass sie die wahre Sodoms Frucht oder der Apfel ist, ihre Farbe ist das Lebhafteste und schönste roth das man sich an einer Frucht vorstellen kan, sie ist glatt gläntzend und schöne, inwendig aber wenn sie aus getrocknet ist findet sich ein schwartzgrüner wiedrig riechender Staub darin einige Saamen befindlich sind und zuweilen gantz blutwenige, der Solanen Sodom: hat viel mehrere Swierigkeiten dahin zu leiten wie diese, ich finde sie beym Arch. v. Linné nicht, von dieser Art habe unter denen weit über 200 Arten hiesiger wilden Pflantzen gesähme übergesandt an den Hr. Professor Friis Rottbøll, und weil Sie einer besondern Wartung auf der Reise fordern oder verderben, so hoffe das Hr. Professor imfalles gefällig einige Saamen übersenden können. Eben wie schliessen woll fand eine neue und in der botanick sehr seltene Pflantze, dieses ist eine Isoetes, die ich so viel ich sehen kan für neu halte.

[1]) Vistnok den nedenfor nævnte Chr. Friis Rottbøll, prof. i Kjøbenhavn.

Eine Reise im Lande die wie ich verhoffe ich auf einladung der Engländer thun werde, und wozu man mir schon 100 Pajoden geschencket worden sind, wird mir eine angenehme Ernte vieler neuer Dinge zu wege bringen, welches mich schon des Glücks schmeichelt Ewer Hochwürden ins künftige eine Nachricht davon Ein zu senden, da indes mich in Deroselben geneigten Angedencken hiemit höchstens empfehle; und bin Ewer Hoch-Würden! Unterthänigster Diener Johann Gerhard König.

Die Sachen an Ewer Hochwürden habe alle an d. Hr. Apoteker Joachim Diedrich Cappel auf dem Fridrichs-Hospital adressiret zur weiteren beforderung.

---

808. [fra I. J. Coldewin, Dønnæs[1])]. (VS. Ms. 243 i 4to.)
Efter H. H. Hr. Doctor og Biskop Gunneri Forlangende indsendes følgende Relation.

Udi et mig tilhørende Fiske-Vær, Aasvær kaldet, blev udi Aaret 1762 fundet en døed Fisk, af Hvalfisk Art, her udi Landet kaldet Stour Henning[2]) (eller Stør Hiørning) af det lange Horn Han haver paa Ryggen; Dens Skabning var, efter derom indhentede nøyeste Efterretning saaledes: Dens længde var 4re Fafne eller 12 Alen, dens Bredde $4^1/_2$ Alen, havde et rundt og kort Hoved oven til, men een spids Snude, lignende en Svine-Snud, hvorudi den fra andre Hvale er forskiællig udi Skikkelse; Munden og Gabet fortil, hvorudi smaa tykke Tænder og store Øyne; Dens Floss Fiære 2de, een paa hver Side af Ørebenene, vare hængende ligesom løse ved Siderne imod 4re Alen lange og $^1/_2$ Alen brede, som

---

1) Brevet, som hverken har underskrift eller datum, er fra den for naturhistorien interesserede kaptein Coldevin paa Dønnæs. Jfr. Gunnerus' afhdl. i Vidsk. selsk. skr. IV. 99 flg., hvor det heder, at afhdl. „Om Stour-vagnen eller de gamles Orca" er bygget paa en af kaptein Coldevin leveret beskrivelse og tegning tilligemed tilsendte tænder af en „Stor-Vagn", der 1762, medens Gunnerus paa sin visitatsreise opholdt sig paa Dønnæs, strandede en mils vei derfra. Dens dimensioner svarer til de her angivne; derimod nævnes ikke her de l. c. 100—1 anførte bemerkninger om tænderne og blæsehullene „paa Pynten af Hovedet". Enten maa der have medfulgt en mere detaljeret beskrivelse, eller Coldevin har senere paa foranledning suppleret den. Smlgn. ogsaa Gunnerus' brev til Coldevin, nr. 204 ovfr.

2) Smlgn. Strøm: Søndmørs Beskr. I p. 299.

udi Breden kunde udvides og sammentrækkes, bagen tilskabt som en en anden Hvalfisk, og ved Spoeren noget smalere, havde een stoer Klyft udi Spoeren; Dens Bygsel eller Horn paa Ryggen, var ungefær 7 Alen lang, fladagtig og neden ved Ryggen 3 qvarter bred, men alt spidsere længere op ad indtil Enden, da den var saa spids som en Syl, og yderst i Enden et lidet Been, dog alt med Skind overtrækket af Farve hvid og sort Flækket, dog var dette Horn uden Leeder; Dermed afstikker han Sælen som ligger paa Skiærrene, læggende sig paa Siden, naar han saadant giør, som derefter tiene hannem til Føde; og er det mig forsikret, at Sælen, naar den paa Skiærret, hvor den lægger sig oppe, bliver hannem vaer, at den ikke er skye, naar Folk i det samme kommer til Skiærret, men bliver liggende stille, at mand magelig kand slaae ham ihiel, efterdie han da ikke tør springe udi Vandet; Denne Fisk er hvid under Bugen, men sortagtig oven paa, havende et lidet Svælg eller Strube, og ej meere end ungefærlig Een Finger tyk Spæk overalt uden paa Kiødet.[1])

---

809. [fra Chr. Weldingh[2])]. (VS. Ms. 114 i fol.)

Gamak-suuine[3]), Kamok-suine, paa dansk Veene, pl: Veener, eller og Veene-Græs (hr: Leems Suoinek) kaldes her i Egnen

---

[1]) Følgende anmærkninger har Gunnerus tilskrevet under brevet, i hvilket der dog ikke findes indsat de tilsvarende tal:
1) lille Vang og Stourhenning een Fisk.
2) Støren staaer nær til Hovedet.
3) komme i Slagsmaal over en Sildknude med Hvalen.
4) løber stærkt, stærkere end en hval, Nise og Springer, dog ej saa stærkt som en Kobbe.
5) Hand bruger Støren til at sticke øjnene ud paa Kobben med. Ellers er Kobben grumme stærk.
6) Langs brevets kant har Gunnerus skrevet: Cfr. Olai M. icon. Orcæ apud Aldrov. p. 700, it. Utelif piscis p. 695.

[2]) Maa saavel efter haandskriftten som efter sit indhold være skrevet af Chr. Weldingh, der er en af Gunnerus' hovedkilder for de lappiske plantenavne i Fl. Norv., hvor de her nævnte navne anføres (de fleste i registret til II.); smlgn. nr. 133 flg. ovfr., især nr. 136, 138, hvor opfordres til at meddele lappiske plantenavne, og nr. 139, hvor takkes for meddelelsen af saadanne. Haandskriftet er benyttet af J. Qvigstad i: Lappiske Plantenavne. Nyt Magazin f. Naturvidsk. Bind 39. 1901, p. 303—337.

[3]) Gamak-suoidne (komaggræs, sennegræs), Iuolgge-suoidne (fodgræs) = *Carex*

Iuolge-Suoine pl: Iuolge-Suoinek. NB. Naar Suoinek skal bemærke det Slags Græs, som her tales om, da maa altiid det ord: Gamag eller Iuolge sættes foran det, thi ellers betyder sŭoinek alle Slags græs, som slaaes paa Engene. Hvorleedes dette græs præpareres og bruges i Lappernes Oeconomie, er ventelig D. H. forud bekjændt. Suodna-Baine,[1]) som efter Warangers Dialect maa hede Suodna-Baino, kjendes her icke, ej heller har jeg kundet derom faaet nogen underretning, Finnerne her farve ej blaat, maaske de derfor ej heller har bekymret sig om at faae kundskab om denne Urt. Efter D. H.s Beskrivelse paa den, vil jeg dog troe at jeg har den og sender frøet deraf. Det, som her kaldes Last-raesse[2]), har jeg, men om det og er det, som D. H. har, vil kjændes, naar De see det. Dette, jeg har, voxer paa en enstig staaende Stilk med et til den eene siide bøyende Blad, der gaaer ej rundt om Stilken, men ender ved Stilken fra den Siide, hvorhen det bøyer Sig, Bladet har 7 a 8 smaa viige med smaa tackede Tunger imellem. Disse Slags Blade voxer saa overflødig snart allevægne, at man finder dem blandt alt høe, og oppe i Skoven findes det paa sine Stæder i saadan mængde, at det, saa got som alleene, slaaes og høstes, og er got fooder. Moltebær[3]) kaldes her Luobme pl: Luobmanak, men om de og kaldes Lattoch tvivles her paa; de smaa kærner i disse Bær heder, som saadanne i alle andre Bær, paa lappisk Badne, pl: Banek, og Riiset, hvorpaa de voxe, heder slet hen Luobme-Last, pl: Luobme-Lastak. Om Foraaret, naar Lappen liider trang paa Fooder, da samler hand disse Luobme-Lastait, og, som andet græs, kaager det til sine Creatuurer. Kræcke-Bær[4]) heder paa finsk Zhjappes-muorje

vesicaria, se Gunnerus' Fl. Norv. nr. 89, Qvigstad nr. 297, Wahlenberg Flora Lapponica nr. 244 Kabmak-suoine *(calceorum gramen), Carex ampullacea* Good.

1) Traadfarver; noget, man farver lintraad med = *Veronica maritima* L., se Fl. Norv. nr. 74, Qvigstad nr. 296.

2) Lassta-rasse (Løvgræs) iflg. Fl. Norv. nr. 73 = *Geranium sylvaticum* L. (ogsaa benævnt Alek rasse = blaat græs); iflg. Qvigstad nr. 186 = *Cirsium heterophyllum* All.

3) Se Fl. Norv. nr. 6, Qvigstad nr. 179 og 196.

4) *Empetrum nigrum* L. Čappis muorjek (sorte bær). Fl. Norv. nr. 12, Qvigstad nr. 314 og 322.

pl: Zhjappes-muorjek, og bruges meget i Finnernes Huusholdning; de hede ogsaa Zhjuobmanjas pl: Zhjubmanjasak; Disse samle Søe Finnen liige fra den Tiid af, de modnes, dagligen om Sommeren, liige til høsten og søbe dem, saa vel som og Moltebær de Aaringer, som de voxe, med Suur-Mælk, undertiiden og med Søedmælk; og om høsten samler hand dem, og blander dem i sin saa kaldte juobmo-milke i: e: den suure Mælk som han har blandet med karvede Syyrer, som ere kogte enten i Valde, som heder misso, eller og raae ere komne deri, og gjæmmer samme til vinter Provision; Fjæld-Finnen søbe ogsaa dagligen om Sommeren disse Bær, som og Moltebær, naar de ere ved haanden, med færsk Reene-Mælk, men fornemmelig dog blander den Mælk med dem, som hand i sine Reene-Vomme gjæmmer til Vinteren. Riisene, som disse Bær voxe paa hede paa finsk daggnas pl: daggnasak, men Nordmanden kalde dem Loug; Om Foraaret samler Nordmanden disse Riis, ja og om vinteren, og kaage dem til sine Creaturer, men Finnen gjør det ej. Blaa-Bær[1]) hede paa finsk Sarre, pl: Sarrak, og ere nogle smaa runde blaa Bær, men icke de, som i Danmark kaldes Blaa-Bær, hvilke ere store med mange Øyne, da derimod de, som her er i Landet ej ere saa, disse Bær, som her ej agtes stort, har jeg af egen Erfarenhed bemærket at have, helst naar de ere kogte, en vim laxantem; Riisene, de voxe paa, hede Sarre-daggnas, pl: Sarre daggnasak. I Danmark er et slags smaa blaa Bær, som kaldes Bølle pl: Bøller, disse ere og her i Landet, og hede paa finsk Ættamas,[2]) pl: Ættamasak, hvilke med Søød Fløde og Sucker i Danmark spiises og smager vel, men her ej agtes; Riisene, de voxe paa, hede Ættamas-risse, pl: Ættamas-rissek. Tylte-Bær hede paa finsk Iuoggna,[3]) pl: Iuognak, eller Iaaggna, pl: Iaagnak, og Riiserne, hvorpaa de voxe, Iuoggna- eller Iaaggna-daggnas, pl: Iuoggna- eller Iaaggna-daggnasak.

---

1) Fl. Norv. nr. 292. *Vaccinium Myrtillus* L., Qvigstad nr. 262, Wahlenberg nr. 183.

2) Fl. Norv. nr. 291. *Vaccinium uliginosum* L., Qvigstad nr. 348.

3) Fl. Norv. nr. 109. *Vaccinium vitis idaea* L., Qvigstad nr. 171, Wahlenberg nr. 184.

Karanas-Muorje,[1] pl: Karanas-Muorjek er et slags sorte Bær noget større, end Kræcke-Bær, og kaldes saa, fordie Krager og Ravne kuns æde dem; Riiset, paa hvilket de voxe, heder Karanas-muorje-daggnas, pl: Karanas-muorje-daggnasak. Bædnag-muorje,[2] pl: Bædnag-muorjek eller og Bædnag-Iuoggna, pl: Bædnag-Iuognak, er et aflangt rødt bær liidet større, end forrige, og hvidt inden i med 2de haarde Steene, eller Kjærner. Riisene, hvorpaa de voxe, hede Bædnak-muorje- eller Bædnag-Iuoggna-daggnas, pl: Bædnag-muorje- eller Bædnag-Iuoggna-daggnasak. Gjedde-Muorje,[3] pl: Gjedde-Muorjek, er et slags flade røde Bær, bestaaende af 4re Øyne, ligesom 4 Ribs vare ved Siiderne satte tilsammen, som smager vel, dog noget vandige, de voxe ved Søe-Siiden i Skovkanten under Buskene, og paa Engene, af sidste de have sit Navn. Riisenene, hvorpaa de voxe, see snart ud, som det større Jordbærs riis, og kaldes gjedde-muorje-raesse, pl: gjedde-muorje-rasek, eller gjedde-muorje-last, pl: gjedde-muorje-lastak. At Hinde bær skulde være her i Landet, har jeg icke kundet faaet nogen underretning om, i det mindste er det Ord Ruk-morje her gandske ubekjændt; Ellers har jeg hørt af Qvænerne ved Thana Elven, at i de Svenske Lapmarker skal være et slags Bær, som hede Iæssa-muorje, pl: Iæssa muorjek,[4] hvilke de Svenske Borgere undertiiden [tage] med sig, og sælge, som et

[1]) Fl. Norv. nr. 178. ***Arctostaphylos alpina*** (L.) Spreng. (ravnebær); Qvigstad nr. 91, Wahlenberg nr. 203.

[2]) Fl. Norv. nr. 300 (i registret). ***Cornus suecica*** L., Qvigstad nr. 42 (hundtytebær). Anvendes ogsaa (saa vistnok her) som navn paa ***Arctostaphylos uva ursi*** (L.) Spreng. samt paa ***Actaea spicata*** L.

[3]) Iflg. Gunnerus' Fl. Norv. i registret ***Rubus saxatilis*** og ***R. arcticus*** L. (den sidste ogsaa hos Wahlenberg nr. 144). Anvendes dog iflg. Qvigstad nr. 102 som navn paa jordbær (***Fragaria vesca*** L.). Det her i brevet anførte passer dog ikke paa denne plante. I Finmarken er ogsaa jordbær yderst sjelden og ialfald nu tildags lidet kjendt af den lappisk-kvænske befolkning, der ofte forveksler det med ***Rubus arcticus*** (aakerbær; smlgn. det lappiske navn = engbær).

[4]) ***Rubus idaeus*** L. Gunnerus anfører Fl. Norv. 374, at lapperne i Varanger kalder bringebær varam, men siger ikke at den vokser der (som der anføres i Blytt Norges Flora), hvor den ei er bemerket i den senere tid (smlgn. Normans arktiske flora p. 347). I Finmarken er bringebær kun funden i Alten og Porsanger (sjelden).

remedium for Bruk, disse har jeg bestilt ved en Svensk Fin, som meente at skaffe mig dem, men de kand ikke være Hindebær liige. Hr. Leems Leibe eller Leibe-morra[1]) er rigtig nok det danske Elle, eller Elle-Træe, det Navn Older har jeg først hørt her i Landet af de Norske. Med den underste røde Bark af Ellen farver Lapperne deres røde Skin, som heder siste, pl. sistek, det de bruge til punge, Sommer komager, Bræminger paa deres Klæder etc: og det saaleedes: Først kaages i Vand af den underste røde Bark, som er paa Birken, en tredie deel imod den røøde Elle-Bark, som siiden kommer i, naar vandet kaager, kommes liidet aske-Luud i Vandet, derpaa tages Vandet med Birke-Barken af ilden, og, naar det er næsten koldt, kommes Elle-Barken deri to deele imod den forrige Birke-Bark, bægge deele krammes vel med hænderne, tages op og udbredes tilsammen paa et bræt, legges i igjen, tages og igjen, og saaledes tre gange i alt; omsiider lægges det beredte Skind i vandet, som vendes og drejes om nogle gange, tages op nogle gange og lægges i igjen, indtil man seer, at det haver faaet sin rætte couleur.

Een, Eenebærtræe heder paa finsk Ræd'ka[2]), pl: Ræd'kak, af Fjæld Finnen kaldes og Gaskas, pl: Gaskasak, Bærrene paa Eenen hede ræd'ka-muorje, pl: ræd'ka-muorjek, og løvet ræd'ka-led'd'e, pl: ræd'ka-led'ek, eller ræd'ka-bælne, pl: ræd'ka-Bælnek. Naar Lapperne faa udslag paa lægemet, som ej vil gaae bort, helst naar udslettet er saa nær sammen, at det vil løbe i eet, hvorfor de befrygte sig, saa kaager nogle Eene-Greene med løvet i Vand, staaer eller sidder blaat over vandet tildækt med et klæde, at dampen kand komme paa det bare lægeme, og træcke ind i udslettet, hvilket skal rense Huuden og gjøre at udslettet gaaer bort, ellers veed de ingen cuur med dette nyttige træe. Iærje heder her i Egnen Iergje, pl: Ierjek, og er det samme, som Hr. Leems Iærek[3]) det er: ribs, som de Norske her i landet kalde Viinbær.

---

1) Fl. Norv. nr. 151. *Alnus incana* DC. Qvigstad nr. 197, Wahlenberg nr. 461.

2) Fl. Norv. nr. 280. *Juniperus communis* L., Qvigstad nr. 250 og 98, Wahlenberg nr. 494: Kaskes.

3) Fl. Norv. nr. 94. *Ribes rubrum* L., Qvigstad nr. 167, Wahlenberg nr. 118.

Træet, som voxer her vildt i Skoven, heder her Iergje-morra, pl: Iergje-morak. Ellers er her og et Slags Græs, som heder Iergje-raesse,[1]) pl: Iergje-rasek, hvilket Lapperne spiiser, liigesom Qvannen, det voxer paa Fjældene og ved Søen ved Elvene, og smager noget stramt, har store blade. Qvan eller Qvanne, den D. H. skriver paa finsk Fatno og Botsch,[2]) hede her Fadno og Bosk, bægge deele ere een og den samme Urt, neml: Angelica. Forskjællen er alleene denne: at Bosk er den eller de middelste høye tycke Stænger, som have Knæe eller Leed og staae liige op, da derimod, naar disse icke ere, men alleene stilke, som bær blade kuns og ej har knæe, da er Angelica Bosk, og saasom det hender sig, at paa et stæd kand et aar være mange saadanne høye tycke Støde eller stænger, men et andet aar voxer ingen, saa hender det sig og ofte, at, naar finnen et aar har fundet mange Boskait paa en plain(?), og et andet aar kommer igjen i tanke at finde samme, bliver bedragen og finder kuns bare Fadnoit. Fadnok ere ogsaa de mange stilke, som staaer paa samme rood omkring Bosk, saa at man kand skære baade Boskait og Fadnoit paa een og samme rood; men siide-greenene paa Bosk, som sidde langs op mod toppen ved Knæene, hede paa finsk Bosk-gabme, pl: Bosk-gamagak, eller, naar Talen ej udfordrer at forklare sig tydeligere, da blot Gabme pl: Gamagak. Hovedet paa Bosk heder Bosk-oaaive, pl: Bosk-oaaivek. Bægge Deele, saa vel Bosk som Fadno kaldes meget ofte med det Navn Olmu-Raesse[3]) pl: Olmu-rasek, ia i den Tiid, at Finnerne skjær Angelica, nævner de den ofte alleene med det navn raesse, med dette er da alt for late taelt; Naar mange Boskak staaer paa een og den samme Rood, da kaldes de manak-raesse, pl: manak-rasek, ogsaa Zinkal-raesse pl: Zinkal-rasek, og enhver i sær heder manak pl: manakak, men naar en eenstig Bosk staaer for sig selv, og haver ingen Fadnoit omkring sig paa sin Rood, ej heller Siidegrene, som paa finsk hede gamagak, da heder den oaarbes-raesse pl: Oaarbes-

---

1) *Mulgedium alpinum* Less. Turt., Qvigstad nr. 168, Wahlenberg nr. 357.

2) Smlgn. Fl. Norv. nr. 98. *Angelica Archangelica* L. Se Qvigstad nr. 30 og 72, Wahlenberg nr. 131 Påsk.

3) „Menneske-græs"; smlgn. Qvigstad nr. 232, 199.

rasek. Som en Lægedom spiise Lapperne Roden af Angelica just paa den Tiid, da urten først pipper op af Jorden. Som en gammel Overtroe fortælles og af nogle fra gamle Folk, at naar nogen St. Hans Nat kort før Soolen begynder igjen at stiige, optager og spiiser Angelica, da skal hand blive frisk, af hvad sygdom hand end har. En Birk, et Birketræe heder paa finsk Soaakkje pl: Soaagjek,[1]) og er det samme, som Bæsse-morra, thi med det sidste Navn kaldes Birken og meget ofte, uden Tvivl af den Aarsag, fordie Lappen af Birken tager sit Næver, hvilket paa finsk heder Bæsse: Dette Træe bruges meest til Brænsel, Finnerne tage deraf ogsaa Bygnings Tømmer til deres Huuse, Fiskejeller etc. Barken af Birken lægge de paa deres Stabuer med græs-tørv oven paa til Tag, de gjøre deraf ogsaa et Slags Kar, hvilke hede Boaarte, pl: boaartek, som ere lave og fiirkantede, og gjeuvlek pl: gjeuvlekak, som ere høye og dybe, bægge de bruge til at sanke Bær i, Qvinfolkene gjæmme ogsaa i dem deres Sye-Redskaber, og et og andet smaa Skrab: Som en Delicatesse skraber Lappen af den friske saa vel Fyrre, som Birk paa enhver Tiid af aaret den under Barken liggende hviide Hinde, som heder alos pl: aellosak, og spiiser, men derved gjør en stor Skade paa Skoven, eftersom saadanne træer, som Barken saaleedes afskrabes, gaae ud, Nogle tappe og Birke-Saften. Ved Birken er endnu at mærke: først Valbirken, som paa finsk heder Bakke, pl: Bakek, som voxer paa Rooden, Siiden og Greenene af Birken, hvoraf Finnen gjør sig Skaale, Sløv- og Kniv-Skafte, og tillige med Val-Birken Bad'v pl: Bad'vak, som er et saadant Strøg i et Birke-Træe, der skyder sig frem i Træet i op- og nedbøyende Flammer og er bruunt, dette hugge Lapperne af, og, saasom det er stærk og beqvæmt, snart ligesom Valbirken, deraf ogsaa gjøre Kniv-Skaft og Sløve. Dernæst tvende Slags Svampe af Skickelse, som Agaricus pedis eqvini facie, den første heder Spabba,[2]) pl: Spabak og voxer paa Siiden af gamle udgaaede Birker, er hviid og blød durk igjennem, men duer til intet, uden naar Finnen vil

[1]) Fl. Norv. nr. 324. *Betula odorata* Bechst., Qvigstad nr. 284 og 50, Wahlenberg nr. 466: Såke.

[2]) Fl. Norv. nr. 326. *Boletus suberosus;* Qvigstad nr. 286.

støbe nogen Figur, at hand da undertiiden skjær eller trycker Form i den, samme den, naar den er frisk, tager vel imod, og naar den dermed tørres, siiden icke lættelig taber; til en Prøve herpaa skal blive sendt en saadan Form, som jeg engang paa mine Fjæld Reiser traf, hvilken skal tilforn have tilhørt en falsk Mynte-Mester. Den sidste heder Zhjadna,[1]) pl: Zhjanak, hvilken liigeledes voxer paa siiden af Birken, er udvendig haard, men indvendig blød; af denne gjøre Finnerne den af de Norske saakaldte Knyske, paa dansk Svamp, som man hugger ild i, hvilken heder paa finsk njeusak pl: njeusakak, og det saaleedes: De skjære den yderste haarde Deel, som er hviid, og heder garra, og den nederste bruune, som sidder mod træet, og heder Zhjadna, bort, derpaa kaage de den mellemste bruune, som er blød, og heder njeusak, vel, og efterat den igjen er tørret, banker den med en hammer, indtil den bliver, som den skal være. Med dette bereedte neusakiin, saa vel som og undertiiden med et andet Slags, som heder duouvle pl: duoulek og er en sort liigesom sveedet Gevæxt, der Voxer i Spræcker paa gamle Birker, forrætte Lapperne en sælsom Cuur, som dog gjerne skal gjøre en god virkning, og bestaaer heri: Naar nogen finder smærte i nogen Lem, eller paa en udvortes Stæd paa Lægemet, ia paa enhver Stæd, undtagen i Maven og indvendig for Brystet, da tager hand, eller, naar en anden gjør Forrætningen, da samme et Stycke Bark af Størrelse og Figur efter Behag og Stædets Beskaffenhed, af Tyckelse som Bagen paa en tyk kniv, skjærer midt paa et rundt hul saa stort, at en stor Ært kand gaae derigjennem, eller i Stæden for Barken snoer en Krands af et grønt riis af et tykt halmstraaes Tyckelse saaleedes, at midt i bliver et saadant hul, hvilken Bark eller Riis da heder Vembel pl. Vembelak, derpaa skjærer hand et Stycke af njeusakest, eller før ommældte duoulest til, som en aflang stor Ært saaleedes, at samme passer i det hul, som er paa Vembel, hvilket heder Vembel-raige, og stycket, som sættes deri, hvad enten det er af duoulest eller njeusakest, dog alligevel duouvle, hvilken duoule han derpaa sætter i sit hul, applicerer bægge deele saaleedes paa

[1]) Fl. Norv. nr. 327. *Boletus formentarius* Fr., Qvigstad nr. 313, Wahlenberg nr. 1066 Tjana.

Lemmet, at duouvle kommer til at staae just over det Stæd, hvor smerten føles hæftigst, sticker saa ild i duoule og lader den brænde ud, da Vembelen, naar dette er skeet, tages bort, og Patienten snyder sin Næse og dermed bestrygger den brændte Stæd, hvormed da Cuuren endes. NB: almindelig talt heder det gandske redskab Vembel med sin duouvle Duouvle, saa siger man: at sætte een duoule, men Forrætningen heder Duouvlom. Kjærring-Riis, Fjeld-Riis, Linnæi Betula nana[1]) og Skirre-kerre maa være det lappiske Skjerre pl: Skjerrek (jeg læser i D. H.s Skrivelse Skirre-Kerre, og anseer det som et af tvende sammendraget ord, men om jeg fæjler, og det skulde være Skirre, Kerre eller Skerre, saa er det des tydelige at see, at det er lappernes Skjerre) hvilket er et slags smaa Riis, som voxer alle vægne i Mooser, og paa den blotte mark, hvilket vel af de fleeste Lapper holdes for at være et Slag for sig selv, men jeg dog icke anseer for andet, end smaa Birke-Riis eller Krat, som formedelst Stædernes Situation og bundens uduelighed, hvor de voxe, ej kand komme til Fuldkommenhed, thi baade see de ud i alting, som Birke-Riis, andet end de ere særdeeles smaa, krogede og i hinanden voxende, saa har de og samme smag, som birke Riis, naar man biider paa dem, og derforuden betyder ordet Skjerre icke andet, end kratriis, thi endskjønt disse Riis vel fornemmelig kaldes med dette Navn, saa kaldes dog et slags smaa vie-riis med det samme og heder sjeed'g-skjerre[2]), og naar der skal gjøres forskjæl imellem disse to slags, da kaldes det første soaakkje-skjerre pl: soaakkje-Sjerrek.[3]) Hr. Leems Silled'g[4]) kjænder jeg ej, har ej heller fundet nogen, som har vedst af den at sige. Gaiske[5]) er rigtig nok det, som i Danmark heder brægne, dog er dette min-

---

1) Fl. Norv. nr. 419. Qvigstad nr. 274. Smlgn. ogsaa Fl. Norv. 626.

2) „Krybpil" Fl. Norv. anvendt som navn paa *Salix myrsinites* L. og *S. lapponum* L. (nr. 595, 626); Qvigstad nr. 269; smlgn. Wahlenberg nr. 475 Sädga skirre.

3) Dette citerer Gunnerus Fl. Norv. 626 og nævner udtrykkelig Weldingh som sin kilde.

4) Anføres Fl. Norv. nr. 626 som en vestfinmarkisk benævnelse = sjedg.

5) Fl. Norv. nr. 1, 4, 29, 31; Qvigstad nr. 80.

dre, end det danske Brægne. Livdngjo,[1]) som her udsiges Livdngje er ej her ved Fjorden, men voxer ved Thana Elven, hvor jeg skal see at faae det fra. Idne,[2]) som her er bekjændt meest under det Navn Fiskes-Baino[3]) er et langt blødt græs, snart som et slags riis, voxer i Skoven overfløødig, er af en grøn-guul Couleur, og løber langs under Kræcke-Bær-Riisene og andet græs oven med Jorden, og er ofte over en Favn langt, omtrent ved hvert qvarter skyder det en nye rood i Jorden, over hvilken staaer 3 a 4 eller fleere Skud liigesom lange duske, som dog ej ere over en finger lange og af en penne-feders tyckelse; Den er mas og foemina og heder den første Idne-vares, men den sidste Idne njidngjalas, den første har en liiden Afsat i Toppen, og bruges icke til Farve, men den sidste alleene, som dog altiid maa kaages med grønne birke Blade, eller med Livdngiin, eller et andet Slags, som heder daggnas-Baino[4]) tillige, om den skal farve; den farver lyyse gult. Vie heder paa lappisk Sjeed'g[5]) pl: Sjeed'gak, og Baaijo[6]) pl: Boigjok, af samme haves her i det mindste 3 Slags, som ere Fiskes-Sjeed'g,[7]) vilges-shjeed'g[8]) og rufses-shjeed'g,[9]) det sidste har været det slags, som D. H. har seet paa Haabs-Ejdet, hvor jeg ogsaa har seet det. Foruden disse ere og Sjeed'g-Skjerre[10]) pl: Sjeed'g-Skjerre, som jeg troer, maa henhøre under et af de andre Slag, og ej er kommen til Fuldkommenhed, jeg vil siiden see at kunde meddeele nærmere Oplysning om Vierne. Fyr, Fyrre-Træe[11]) heder paa lappisk Bætze

---

1) Fl. Norv. nr. 15 (i registret) = *Calluna vulgaris* Salisb. (se dog nr. 272: *Lycopdium annotinum* L. Lapponibus Livdnjo); Qvigstad nr. 192.

2) Fl. Norv. nr. 271 (i registret) = *Lycopodium complanatum* L., Qvigstad nr. 164.

3) „Gulfarvegræs" Qvigstad nr. 74 = foreg.

4) Lyng ialmindelighed Fl. Norv. nr. 15 (i registret); Qvigstad nr. 54.

5) Smlgn. foreg. side, note 2; Qvigstad nr. 269.

6) Qvigstad nr. 14 paig, boaj, boadjja = *Salix*.

7) Fl. Norv. nr. 523 Viskes Sjed'g = Viskes Sädga Wahlenberg nr. 470 = Gul vidje = *Salix pentandra* L.

8) Fl. Norv. nr. 431. Wahlenberg nr. 471 „Hvid vidje" = *Salix lanata* L.

9) Fl. Norv. nr. 594 „Rød vidje" = *Salix plylicifolia* L.

10) Se foreg. side, note 2.

11) Bæcce Fl. Norv. nr. 337 *Pinus sylvestris* L.

pl: Bæzek (Sadgem[1]) pl: Sadgemak og Soaarve[2]) pl: Soaarvek ere ej at agte, som et navn liige med Bætze, thi det første betyder kuns de unge og smucke Fyrrer saa længe de ej er tyckere, end en Arm og det sidste ere de gamle, udgaaede Fyrrer, hvoraf brændes tjære i Fyrre-Skovene). Skulde det Ord Garæk, eller rettere Garhæk være indsendt, da er dette icke at ansee som noget Navn til noget vis træe i sær, thi det kand lægges til ethvert træe, og betyder saa meget, som et ilde voxet træe, der er kraaget, eller med i hindanden voxede grene, saa siger man Garhæk-Soaakkje etc. Af Fyrre Knoppen, som hede Bazak pl: Bazakak gjøre Lapperne deres Sakkojt, naar de dem kand have, men i Skoven æder Eghornen, som heder oaarre pl: oaarrek, de kjærner, som findes i samme. Lappo[3]) pl: Lappok er en blød sor(t)agtig Væxt, som hænger, som en dusk i Fyrren ved greenene, hvilken Reenerne gjerne æde; Fyrre-Løvet heder kuatze pl: kuatzek; Gran, Grane-Træe heder paa finsk Guossa[4]) pl: Guosak, eller Guossa-morra pl: Guossa-morak, hvilket, omendskjønt det, saavidt jeg veed, icke voxer i vores Finmark[5]), dog findes i Injager, som paa finsk heder Anar, hvorfra Navnet er her gandske bekjændt. Af Græsløgen her i Landet viides ickuns eet Slag, som heder paa lappisk lauvke[6]) pl: laukek. Den voxer i stor overflødighed, helst paa de Stæder, hvor Vandet om Foraaret, naar Sneen tøer paa Fjældet, har sit Nedløb over; Efter denne Græs-Løg ere Creaturerne meget kjære, naar de ofte faae at æde deraf, smager mælken af Løg, ja og Kjødet, naar et Creatur slagtes i den Tiid, at det har gaaet paa græs, paa de Stæder, hvor løgen voxer. Naar Finnen om vaaren eller Sommeren bliver syg, saa kaager hand Løgen i Mælk, og dricker samme, og ofte, ventelig naar Sygdommen har en Sliim i Blodet til grund, befinder sig vel deraf. I den Soot, som her nu paa 3die Aar har

1) *nondum adulta* Leem Lex. lapp.
2) *arida* Leem Lex. lapp.
3) Fl. Norv. nr. 212 *Usnea barbata* Ach., Qvigstad nr. 185.
4) Fl. Norv. nr. 39. Qvigstad nr. 133, Wahlenberg nr. 469 Kuosa.
5) Forekommer dog i Karasjok og ved Pasvikelven i mindre bestande.
6) Af løgarter forekommer i Finmarken kun *Allium sibiricum* L.

været, dog nu noget sagtes, var her en Kone, som gav sin syge Søn denne Drik, hand slog deraf ud paa sit gandske Lægeme, og derpaa blev frisk. Ellers har jeg i denne Soot seet, hvor lyckelig medicin virker paa disse elendige Mennisker, jeg var forsyynet med adskillige Materialiis fra Khn., og eftersom jeg dømte bæst af de Syges Omstændigheder, hjalp enhver, som kom til mig, saa længe, jeg hafde noget, og veed ej meere end een af dem, som fik hjelp hos mig, som døde, og samme døde af Forsømmelse, thi hand fik forstoppelse i bægge tilfældene, derimod gav jeg ham bar Saponem venet:, som strax hjalp ham, men da hand efter en 8te Dage derefter faldt i samme omstændigheder igjen, sendtes ikke bud til mig, men hand døde af Forstoppelse mig uviidende. Thi imod denne dobbelte Forstoppelse, som meget fulgte med denne Sygdom, gav jeg de Syge altiid Sap: vent: som og altiid strax hjalp, og naar Forstoppelsen indfandt sig igjen, saa hjalp den atter, naar den blev brugt.

De danske Syyrer hede paa finsk luobmo[1]) pl: luomok og sjælden Salt-Suoine[2]). den karver Lapperne i deres Suure-mælk, som gjæmmes til Vinteren, som før er erindret, de kaage dem ogsaa, ligesom løgen, i mælk, og dricke den mælk, som en medicin; med rooden af Syyrer farve de ogsaa guult. Den Moos, som sidde paa Steene heder gadn pl: ganak, af den er tre Slags Fiskes- (guul), zhjappes- (sort) og vilges- (hviid)gadn, den mellemste Slag blandet med rooden af[3]) Syrer farves sort med. Mad'er-Baino er Rooden af et Slags Træe, som voxer ved Thana Elven, hvilket jeg ej har seet, ej heller endnu faaet nogen underretning om, uden at førmældte Rod deraf farver rødt.[4]) Ved Thanen voxer ogsaa et slags træe, som heder duobm[5]) pl: duomak, det har jeg ej heller endnu seet, dog, saasom jeg hører, at der voxer soorte

---

1) Fl. Norv. nr. 167 *Rumex Acetosa* L., Qvigstad nr. 173, Wahlenberg nr. 114.

2) Saltgræs = foreg.

3) Iflg. Fl. Norv. *Lichen parietinus* (nr. 207), *L. saxatilis* (nr. 210) og *L. tartareus* (nr. 209).

4) Fl. Norv. nr. 104 (i registret) = *Galium boreale* L., der alm. bruges til rødfarve; Qvigstad nr. 198, altsaa ei noget træ.

5) Fl. Norv. nr. 342: *Primus Padius* L., Qvigstad nr. 66, Wahlenberg nr. 329: *Fennonibus Tuomi s. Duome.*

Bær derpaa, hvilke heede duobm-muorje, pl: Duobm-muorjek, saa meener jeg, at det er Hæcke-Bær-Træe. Rønne-Træe[1]) voxer her meget, og det heder Skappe pl: Skabek, Bærrene hede Skappe-muorje pl. Skappe-muorjek. Dette træe bruge Finnen icke, uden at hand der af kand skjære sig en Stok, og skrabe Barken af den, som andre Træer til sine Creaturer. I Danmark voxer et Træe, som der kaldes Esp,[2]) og er icke et med Asken eller Esken, denne Esp, eller Espe-Træe er og her i landet og kaldes paa finsk Suppe pl: Subek, i Danmark bliver den Tyk og Stor, snart ligesaa stor og tyk som Asken, men her har jeg ej seet den Tyckere, end en mands haandleed, den har en hviid og glat Bark snart liigesom Poppen-Piilen, har og liige saadanne runde blade med smaa Tænder om randen. Tjørne ere icke i vor Finmark, men voxer dog i de Fjorde, hvor Russe-Finnerne boer, og af dem kaldes Oritappar[3]) pl: Oritapparak. Raida[4]) pl: Raidak er et Slags Træe, som voxer ej i vort Finmark, men i de Svenske Lapmarker, det er hviidagtig paa Barken, ligesom Espen, icke gjerne tyckere, end en Mands Laar, ranke og liige, have ej synderlig Greene, førend i toppen. Bladene ere liidet aflange med smaa tænder eller tacker om Randen. Det danske Græs eller Urt Hunde-Tuude, som børnene gjøre sig Piiber af, idet de skjære en Flæcke i den eene Side, og blæser saa i Enden (thi det er huult inden i) hvilket voxer liigesom Kummen og har liigesaadanne hvide Blomster, er her og, og hede paa Lappisk Suot[5]), pl: Suottagak eller Bædnag-Raesse pl: Bædnag-rasek. Iægge-guotz[6]) pl: Iægge-guotzagak, eller Ægge-guotz pl: Ægge-guotzagak er et Slags

---

1) Fl. Norv. nr. 99 (i registret): *Sorbus Aucuparia* L., Qvigstad nr. 273, Wahlenberg nr. 253.

2) Fl. Norv. nr. 137 (i registret) og Wahlenberg nr. 492, Qvigstad 301 a: *Populus tremula* L.

3) Tornebusk Qvigstad nr. 226. En art rose *(Rosa cinnamomea)* forekommer dog i Finmarken (ved Tanaelven).

4) Qvigstad nr. 231 = *Salix* (Varanger, Tanen).

5) Iflg. Fl. Norv. nr. 294 (registret) *Anthriscus sylvestris* Hoffm. Passer dog bedre paa *Angelica sylvestris*.

6) Fl. Norv. nr. 333 „Myrgræs". Wahlenberg nr. 195, Qvigstad nr. 175 *Ledum palustre* L.

Riis et qvarter omtrent høyt, som voxer i Mooserne af Skickelse liigesom Lavendelen i Danmark, med blade paa snart liigedan, som Rosmarin Blade, den bærer smucke hviide blomster, og er selv Beedsk at biide udi. Paa nogle af disse sidst anførte har jeg vel kundet tægnet de carelske Navne, som og er mig bekjændte, men siiden det ej maaske reqvireres, er det ej skeet; af samme aarsag har jeg ej hosføyet hos de lappiske Navne deres egentlige Bemærkelse paa dansk.

EN ÆLDRE JERNALDERS GRAVPLADS

FRA NAMDALEN

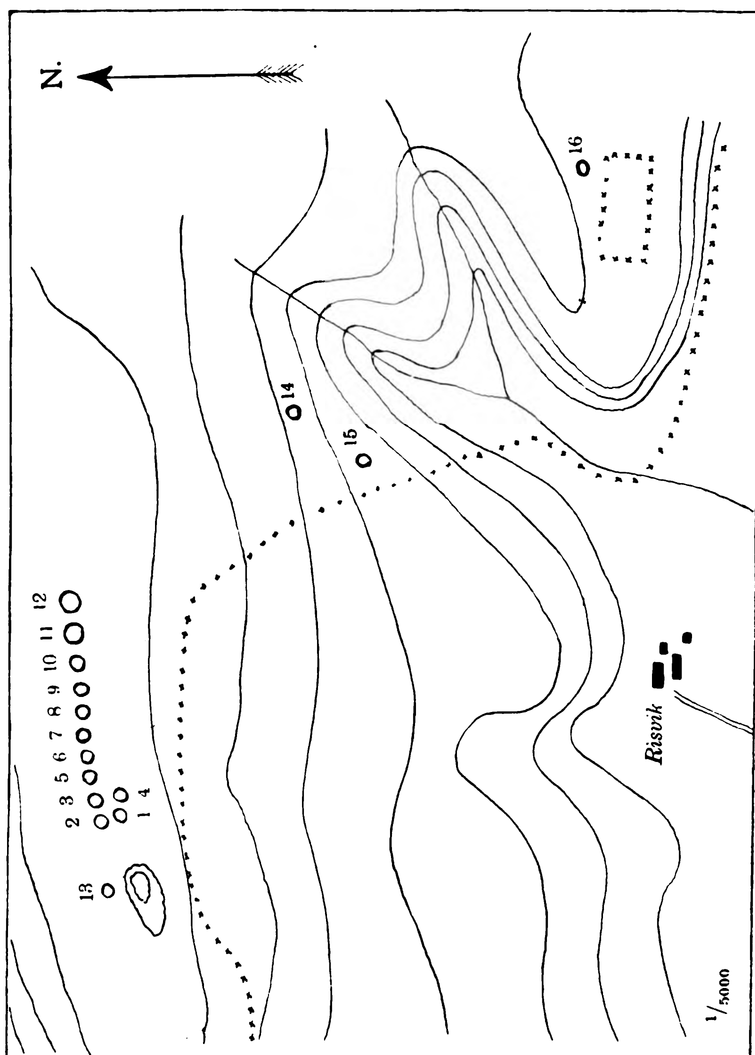
AF

TH. PETERSEN

MED 2 PLANCHER

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1902. NO. 5

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

Risvik, Overhallen. Kartskisse.

Et Par Mil ovenfor sit Udløb optager Namsen fra nord den lille Bielv Bjøra, hvis korte, men brede Dalføre forbinder Høilandet med Hoveddalen. Paa begge Sider af Elven ligger store og veldyrkede Gaarde, som dog er tættest grupperede om Bjøras Udløb af Eidsvandet, hvorover Grænsen gaar mellem Høilandets Anneks til Grong og Overhallens Prestegjeld. Her, ved Vandets sydlige Ende, ligger Gaardene Lysberge, Glømen, Flasnes og Risvik (3 Brug), hvoraf dog den sidste har en mere afsides og indestængt Beliggenhed, skilt fra de øvrige ved en skogbevokset lav Aasryg og begrænset paa 3 Kanter af skogklædt Fjeld og vide Myrstrækninger.

Paa en arkæologisk Undersøgelsesreise Sommeren 1899 [1]) besøgte jeg ogsaa disse Trakter, hvor min Opmerksomhed særlig blev rettet paa Risvik som et Sted, der frembød ikke ringe antiquarisk Interesse, og hvor en mere indgaaende Undersøgelse med Sandsynlighed vilde give et godt videnskabeligt Udbytte. Trondhjems Museum besad herfra tidligere et af de meget faa sikre Fund fra ældre Jernalder i Namdalen, nemlig en Betalingsring af sølvblandet Guld (T. 4431), fundet ved Rydning af Nyland under en liden Stenrøs, hvor der ellers ikke skulde være iagttaget noget ualmindeligt. Ved mit Besøg paa Stedet erfarede jeg, at der ikke langt fra det Sted, hvor Ringen var fundet, senere var fremkommet en Beltesten og et Bryne af Kvartsit. Disse Sager, der opbevaredes paa en anden Gaard i Namdalen, lykkedes det mig dengang ikke at komme i Besiddelse af, men de erhvervedes heldigvis Aaret efter for Museet (T. 6415 f.). Paa Gaarden selv opbevaredes der en Bautasten, der tidligere havde staaet ved en da

[1]) Cfr. Indberetning, Det Kgl. N. Vidsk. Selsk. Skr. 1899. No. 8.

udjevnet Haug, samt en eiendommelig formet Sten, paa hvis ene, flade Side var indhugget talrige smaa Fordybninger, afbildet efter et Rids S. 9 i min Indberetning. Paa Toppen af den ovenfor nævnte lave Aasryg fandt jeg en meget smuk Samling af 12 runde Hauger, hvoraf flere ganske betydelige, liggende tæt ved Siden af hinanden og dannende en sammenhængende Gravflok. Her som overalt ellers var der gravet i de fleste af Haugerne, og man vidste at fortælle, at der i en skulde være fundet „en Guldring og en Krukke" i et Kammer af Sten. Denne Beretning, hvor usikker den forøvrigt end kunde være, i Forbindelse med den Omstændighed, at de tre bekjendte Fund herfra samtlige var fra ældre Jernalder, samt Haugernes Beliggenhed og Form lod mig formode, at de maatte skrive sig fra samme Tidsrum, og jeg besluttede derfor at benytte den første Leilighed til at lade dem nærmere undersøge. En saadan frembød sig Sommeren 1902, og det er Resultatet af disse Udgravninger, som her skal fremlægges. Der blev undersøgt ialt 16 Hauger, alle runde (cfr. Kartskissen). Arbeidet var meget besværligt og krævede uforholdsmæssig lang Tid paa Grund af den tætte Skog, idet Øksen maatte bruges ligesaa meget som Spaden.

Haug No. 1. 12 m. i Tvermaal, 1,30 m. høi. Ikke tidligere udgravet. Et Tversnit gjennem Haugens Midte viste nederst et ca. 0,40 m. tykt Lag af brungraa askeblandet Jord med Kulbiter og Striber af Kul hist og her, dernæst et ca. 0,70 m. tykt Lag rødbrun Aur, hvorover et ca. 1 dm. tykt Lag lys Sand, der igjen dækkedes af Lyngtorven. Da den samme Lagfordeling gjentager sig i samme Forhold i Haugerne 1—12, der samtlige tilhører en og samme Gravflok, beskrives ikke de øvrige Haugers Struktur i denne Samling, uden forsaavidt de viser Afvigelser. Paa Haugens Top lige under Lyngtorven laa en smuk oval Rullesten, 0,50 m. × 0,35 m. Ca. 2,20 m. s. f. Midten og 0,70 m. over Haugens Bund fandtes en Samling brændte Ben mellem nogle paa Kant stillede Heller, uden at de dannede noget egentligt Grav-

kammer. Blandt de brændte Ben laa følgende Oldsager: 1) Brudstykker af en usammensat halvmaaneformet Kam af Ben som R. 158, ornamenteret med parvis løbende Længdefurer (cfr. Nydam Mosefund Pl. V, Fig. 11). 2) Stykker af 2 Sideskinner til (1 eller) 2 sammensatte halvmaaneformede Kamme af Ben, ornamenterede med en Fure langs den ene Kant og derunder en Rad tæt ved Siden af hinanden stillede Buer med Prikker foran den mod Furen vendte Aabning, samt et Stykke af en (2den eller) 3die, prydet med dobbelte Furer langs den ene Kant og derunder smaa Cirkler om et Centrum, omgivne af 4 fordybede Punkter. 3) Stykke af en tynd og enkel Naal af Bronze, prydet i den ene Ende med omgaaende Tverfurer (Fig. 1 b.) 4) 3 Stykker af runde Naale af Ben, hvoraf de 2 mulig er sammenhørende og af Typen R. 277, gjennemborede og prydede i den øvre Del med Baand af Tverfurer, dog ikke omgaaende, men regelmæssig afbrudt og ikke forbundne med Skraafurer. (Pl. I. Fig. 1). 5) Stykker af en flad, („skeskaftformet“) Naal af Ben, prydet med en Fure langs hver Kant paa begge Sider. 6) Et ydre Stykke af en brikkeformet Gjenstand af Ben, utvilsomt af et af de nedenfor nævnte Haandtenshjul af Ben. (T. 6834—6837).

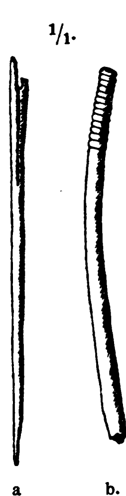

Fig. 1.

Haug No. 2. 13 m. i Tvermaal, 1 m. høi. Ikke tidligere udgravet. Haugens indre Kjerne dannedes af et paa Bunden hvilende kvadratisk Stenlag, der høinede sig op mod Midten. Over, imellem og under Stenene Kullag.
a. Ca. 3,5 dm. under Haugens Top og 3 dm. s. f. Midten fandtes mellem 2 paa de indre

Sider sterkt sodede Kuppelstene en større Samling brændte Ben iblandet smaa Kulbiter. Blandt disse følgende Oldsager. 1) Stykker af 2 nu sammenlimede og ca. 1 dm. lange tresidede Pilespidser af Ben samt Odstykket til en af dem. (Pl. II. Fig. 14). 2) Et af et fladagtigt, marvhult Ben dannet Odstykke til en Naal eller Pilespids. (Pl. II. Fig. 15). (T. 6838).

b. Ca. 2 dm. v. for Midten og straks i n. for foregaaende Grav fandtes i samme Høide og under lignende Forhold en anden Samling brændte Ben, hvoriblandt følgende Oldsager: 1) Stykke af en Sideskinne til en sammensat halvmaaneformet Benkam, hvori der endnu sidder en Bronzenagl, ornamenteret som de foregaaeende med Fure langs Overkanten og Rader af Buer og Prikker. (Pl. I. Fig. 7). 2) Kugleformet Haandtenshjul af Bronze som R. 166, mere lig S. M. Jernalderen 138, idet dog Kuglefladen er delt i 3 horizontale Felter, prydede med vertikale Baandstriber; Grænsen mellem 2 af Felterne markeres ved en paa Midten af den ene Halvdel omgaaende Fure, medens en saadan mangler eller ialfald ikke nu kan sees paa den anden Halvdel. (Fig. 2). 3) Synaal af Bronze som R. 173, afbrudt ved Øiet, hvorfra der løber en Fure et Stykke nedover paa begge Sider. (Fig. 1 a.) 4) Stykke af den øverste Del af en rund Naal af Ben, ornamenteret ganske som R. 277. (Pl. I. Fig. 2). 5) Stykker af en flad Naal af Ben, prydet kun paa den ene Side med 2 parallelle Furer langs hver Kant, samt paa den øverste Del desuden med horizontale Rader af Prikker. (Pl. I. Fig. 4.) (T. 6839—6843.)

1/1

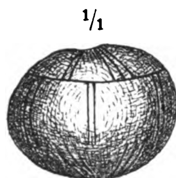

Fig. 2.

Haug No. 3. 12 m. i Tvermaal, 1,45 m. høi. Endel udgravet i Toppen. Omkring Haugens Midte paa Bunden nogle store Kuppelstene. Ca. 1,70 m. s. for Midten,

a. 0,60 m. over Haugens Bund fandtes en liden kvadratisk, 3 dm. høi Hellekiste med Bundhelle og 1 Dækhelle. Kammeret var fyldt med brændte Ben, iblandet smaa Kulbiter, og Jord. Ingen Oldsager.

b. 0,45 m. s. f. Midten og 0.85 m. over Haugens Bund stod en liden rektangulær Hellekiste, 0,90 m. × 0,45 m., bygget af 4 Sideheller, hvoraf de 2 længste var stillede paa skraa mod hinanden, samt Bundhelle og Dækhelle. Kammeret, der havde ø.—v. Længderetning, var fyldt med Jord og brændte Ben, men indeholdt ingen Oldsager.

— No. 4. 13 m. i Tvermaal, 1,60 m. høi. Temmelig udgravet i Toppen. Bunden i Haugens indre Del brolagt med store Kuppelstene, hvorunder et ca. 4 dm. tykt Lag Jord opblandet med Kul og Aske. Spredt omkring Midten paa Haugens Bund laa endel brændte Ben, der vistnok tidligere maa have været samlede i et lidet, ved en tidligere Gravning forstyrret Kammer, hvoraf Rester fandtes dels blandt de brændte Ben, dels i den fra Midten udkastede Jord. Mellem de opsamlede brændte Ben fandtes en Del af Mellemstykket med Rester af Tinderne til en sammensat halvmaaneformet Kam af Ben (Pl. I. Fig. 11) samt Stykker af en Sideskinne til (samme?) Kam, ornamenteret med Fure og Buer. (T. 6844).

— No. 5. 13 m. i Tvermaal, 1,50 m. høi. Betydelig udgravet i Toppen. I Haugens indre Del paa Bunden en Brolægning af Kuppelstene, der ca. 2 m. fra Midten hævede sig til en ca. 1 m. høi indre Kjerne af Sten. Under denne Brolægning et tyndt Lag kul- og askeblandet lys Sand. Ca. 3 m. s. for Midten og ovenpaa Stenlaget fandtes 4 Heller liggende uden nogen Orden, enten Levninger af en liden ved en tidligere Grav-

ning forstyrret Hellekiste, eller Dækhellerne til det nedenfor nævnte store Gravkammer. Et saadant fandtes nemlig i Midten paa Haugens Bund med ø.—v. Længderetning, 2,35 m. langt, 0.90 m. bredt og 0.70 m. dybt, Langsiderne bygget af Kuppelsten og Heller, medens en enkelt stor Helle dannede hver Gavl. Bunden var dækket af et tykt Kullag, men ingen Oldsager fandtes, da Graven for længere Tid siden var berøvet sit Indhold, uden at der nu kunde oplyses, hvad der ved denne Anledning var fundet.

Haug No. 6. 11 m. i Tvermaal, 1,40 m. høi. Betydelig udgravet i Toppen. Paa denne har vistnok ligget en oval Rullesten, der nu fandtes under Torven paa den søndre Skraaning ikke langt fra Midten, lidt mindre end den paa Haug 1. Kuppelsten dannede Haugens indre Kjerne. Et 4 cm. tykt Kullag dækkede Bunden omkring Midten i en Længde af ca. 4 m. Paa Bunden af Fordybningen i Haugens Top samt i den herfra udkastede Fyld fandtes nogle Heller og endel brændte Ben, vistnok Levninger af et lidet, ved den tidligere Udgravning forstyrret Gravkammer. Blandt de brændte Ben opsamledes ogsaa 1) 2 Stykker af en Sideskinne til en sammensat halvmaaneformet Benkam, ornamenteret med Rader af Furer, Prikker og Buer langs den øvre og nedre Kant (Pl. I. Fig. 9). 2) Stykke af en Sideskinne til en sammensat halvmaaneformet Benkam. 3) Stykke af en flad Naal eller mulig en Benkam. (T. 6845).

— No. 7. 13 m. i Tvermaal, 1,20 m. høi. Ikke tidligere udgravet. Paa Haugens Top under Lyngtorven laa en stor Helle, 0,68 m. × 0,52 m., flad paa Oversiden og svagt hvælvet paa Undersiden. Det nederste kul- og askeblandede brungraa Jordlag fandtes ikke i denne Haug, hvor Fylden var ensartet Aur helt

til det lyse Sandlag under Torven. Bunden i Haugens indre Del var dækket af Kul, paa den øvre Side sterkt sodede Stene og Stykker af brændt Ler. Nogen Grav kunde ikke paavises.

Haug No. 8. 11 m. i Tvermaal, 1,30 m. høi. Noget udgravet i Toppen. I den fra Midten udkastede Fyld laa en smuk oval Rullesten af Størrelse som de foregaaende; den maa tidligere have ligget paa Toppen. Haugens indre Kjerne bestod af Kuppelstene til en Høide af 0.5 m. og i en Omkreds med 3 m.'s Tvermaal. 4 m. sv. for Midten laa en meget stor Sten med den underste flade Side hvilende paa Haugens Bund. Striber af Kul fandtes hist og her, tættest omkring de nedenfor nævnte 2 Gravkammere.

a. 2,5 m. sv. for Midten og 0,45 m. over Bunden stod en liden rektangulær Hellekiste, bygget af 1 Bundhelle, 2 aflange Sideheller med de øvre Kanter stillet mod hinanden, 2 Gavlheller og 1 Dækhelle, og orienteret i Retning ø.—v. I dette Kammer fandtes ikke brændte Ben, men følgende Oldsager: 1) En Mængde Stykker af 1 eller flere sammensatte halvmaaneformede Kamme af Ben, Sidestykkerne som vanlig prydede med Furer, Buer og Prikker, Tinderne, hvoraf flere løse, overordentlig fint udarbeidede; 2 Sideskinner er forbundne med en Nagl af Jern, og 1 Jernnagl findes løs. 2) Stykker af 1 eller flere runde Naale af Ben prydede med Baand af afbrudte Tverfurer rundt den øvre Del. 3) Stykker af 2 eller flere flade Naale af Ben, ornamenterede med Furer langs Kanten paa begge Sider, dobbelte langs den øvre Kant, og herunder 1 Cirkel om en Prik, omgiven af 4 fordybede Punkter. (Pl. I. Fig. 5). 4) Brikkeformede Stykker, flade forneden, hvælvede foroven og med ca. 0,7 cm. brede Huller, utvilsomt af 2 Haandtenshjul af Ben (sml. Aarsb. 1879 Fig. 30). Det ene er paa den

Haug No. 8. Grav a—b.

flade Side prydet med 4 Radier af dobbelte Furer, og langs Kanten en tæt sammenhængende Række af Buer med Prikker foran Aabningen. Den øvre, hvælvede Side prydet med Buer og Prikker langs Kanten og Radier af Buer med Aabningerne afvekslende vendt til modsatte Kanter og med Prikker paa begge Sider (Pl. I. Fig. 12). (T. 6846—6849).

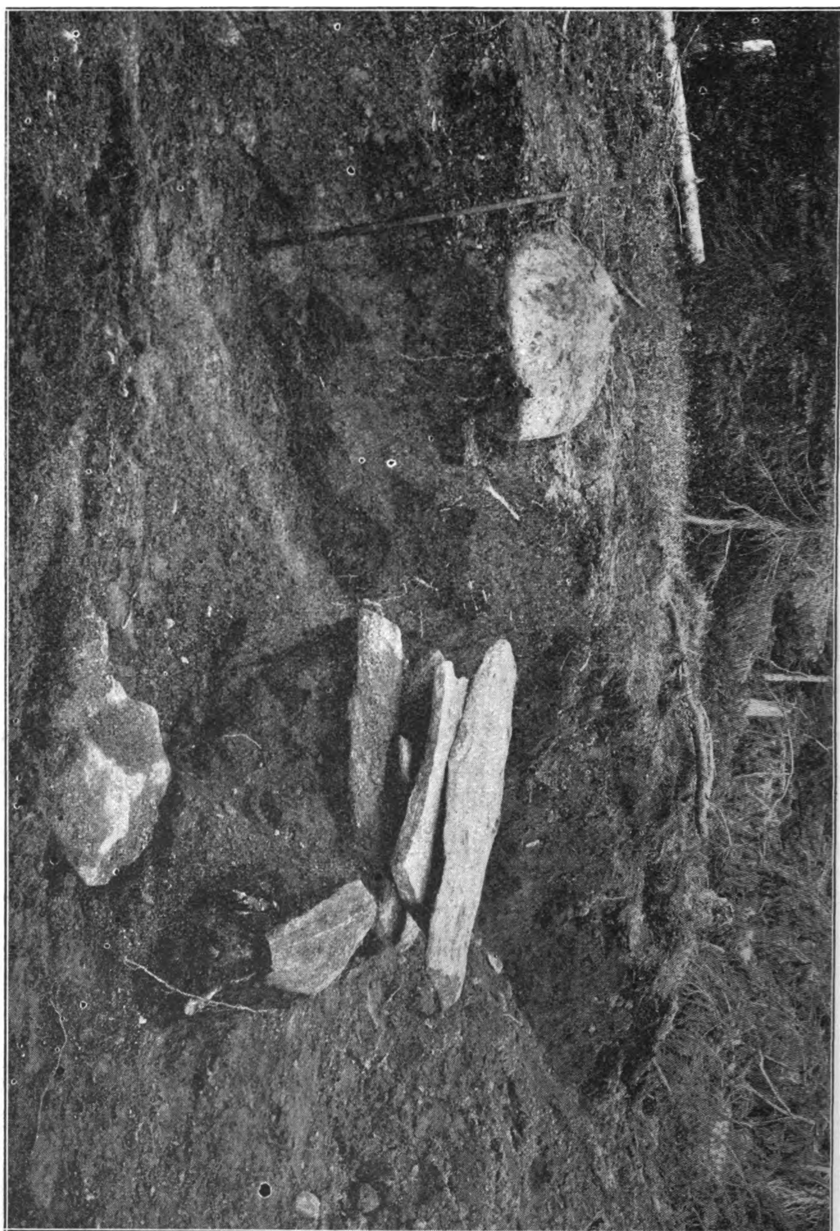
b. 1 m. ø. for denne Grav og 0,40 m. over Bunden stod en anden liden Hellekiste med Bundhelle og Dækhelle og rektangulært Kammer med ø.—v. Længderetning, Sidehellerne tildels støttede med mindre Stene. Kammeret var fyldt med Jord og brændte Ben, hvoriblandt følgende Oldsager: 1) Stykke af en usammensat halvmaaneformet Benkam, prydet med dobbelte Længdefurer (cfr. Kammen fra Haug 1). 2) Stykker af runde Naale af Ben, vistnok mindst 2. 3) Det nedre uornamenterede Stykke af en flad Naal af Ben. (T. 6850—6851).

Haug No. 9. 10 m. i Tvermaal, 0,75 m. høi. Ikke tidligere udgravet. Paa Haugens Top lige under Torven en stor, 0,5 m. bred og ligesaa høi Kuppelsten.

a. 3 m. sø. for Midten og 0,2 m. over Bunden begyndte et tykt, ca. 1 m. bredt Kullag iblandet brændte Ben, der strakte sig ca. 1,5 m. indover mod Haugens Midte. 1 m. s. for Midten og 0,5 m. over Bunden stod en noget uregelmæssig bygget

b. Hellekiste med kvadratisk Kammer og 2 Dækheller, hvoraf den øverste aflang og ragende betydelig udover den bredere nederste og med den øvre Flade liggende lige under Lyngtorven. Kammeret var fyldt med Jord og brændte Ben, men ingen Oldsager. Under Kammeret fandtes en Mængde Kul, og ved Siden af det paa Haugens Bund laa en Kuppelsten (sml. Grav 8).

— No. 10. 9 m. i Tvermaal, 0,60 m. høi. Ikke tidligere udgravet. Umiddelbart n. for Toppen laa lige under

Haug No. 9. Grav b.

Torven 2 store Kuppelstene, den ene bag den anden. I Haugens Indre omkring Midten en Kjerne af Sten ca. 3 m. i Tvermaal og 0,5 m. høi, og omkring denne Kjerne stod 5 store Kuppelstene med lige Mellemrum og ca. 2 m. fra Stenhobens yderste Kant. Kul hist og her i Haugen, men ellers intet.

Haug No. 11. 18 m. i Tvermaal, 2,50 m. høi. Betydelig udgravet i Toppen. I den herfra udkastede fyld fandtes under Torven en stor og smuk oval Rullesten, der tidligere maa have staaet paa Haugens Top. 5,5 m. i sø. for Midten stod en stor Kuppelsten paa Haugens Bund. Omkring Midten i Haugens Indre en Kjerne af Sten, ca. 5 m. i Tvermaal og

a. 1 m. høi. 4 m. s. for Midten, 0,80 m. over Bunden stod en tildels ødelagt liden Hellekiste, hvori Jord og brændte Ben samt følgende Oldsager: 1)Fragmenter af Mellemstykket med Rester af Tinderne, samt af 1 med vanlige Ornamenter prydet Sideskinne til en halvmaaneformet Benkam. 2) Stykker af 1 eller 2 runde Naale af Ben. 3) Stykker af 1 eller 2 Haandtenshjul af Ben, den hvælvede Side prydet med Radier af dobbelte Furer, samt 1 Fure langs Kanten, hvorunder en Rad Prikker foran Aabningen af sammenhængende Buer. (T. 6852—6854).

b. 1 m. ø. herfor og 1,10 m. over Bunden stod en anden liden Hellekiste, hvis Dækhelle var gledet et Stykke nedover Haugen. Kammeret aflangt med ø.—v. Længderetning, fyldt med Jord og brændte Ben, hvori følgende Oldsager: 1) Stykker af en sammensat Benkam med stumpvinklet Haandtag, det ene, bevarede Overstykke, der er fæstet til Mellemstykket ved en Broncenagl, prydet med Fure, Prikker og Buer langs den nedre Kant og Fure langs den øvre. (Pl. I. Fig. 8). 2) 3 Stykker af Sideskinnerne til en sammensat halvmaanefor-

Haug No. 11. Grav c.

met Benkam, prydet med Fure, Prikker og Buer langs den øvre Kant. (Pl. I. Fig. 10). 3) Et omtrent 7,5 cm. langt Stykke af en i begge Ender afbrudt rund Naal af Ben, gjennemboret paa Midten, og paa begge Sider af Hullet prydet med en omgaaende Fure, hvorefter følger et bredt Baand af regelmæssig afbrudte Tverfurer. (Pl. I. Fig. 3). 4) Stykker af en flad Naal af Ben, prydet med Furer parallelle med Kanten paa begge Sider, dobbelte langs den øvre Kant, og nedover Midten paa Naalens ene, glatte Side en Række Punktcirkler omgivne af 4 Prikker. (Pl. I. Fig. 6). 5) Stykker af 1 Haandtenshjul af Ben, den flade Side prydet med Radier af dobbelte Furer, og den øvre, hvælvede Side ligeledes med Radier af dobbelte Furer og langs Kanten en Fure, hvorover en Rad Prikker og tæt sammenhængende Buer. (Pl. I. Fig. 13). 6) Stykker af Kit til et Trækar. (T. 6855—6859).

c. I Haugens Midte og paa Bunden stod et stort og meget smukt bygget Gravkammer, hver Langside dannet af en eneste, omtrent 3,18 m. lang og 0,85 m. høi Brudsten, og Gavlerne af 1 m. brede Heller, der var klemt ind mellem de lange Sidevægge. Kammerets indvendige Længde 2,65 m., Bredde 1 m. og Dybde 0,85 m. Af Dækhellerne laa 1 paa sin Plads i vestre Ende, af de øvrige fandtes 1 paa Bunden af den i Toppen udgravede Fordybning, og 2 i den herfra udkastede Fyld. Kammeret har saaledes desværre været undersøgt tidligere; det var i dette, at man skulde have fundet „en Guldnaal og en Krukke“. Nogle faa brændte Ben, der fandtes lige udenfor den søndre Langvæg, kan maaske tidligere have ligget i Kisten eller være Levninger af en forstyrret Grav. I den Muld, hvormed Kammeret var fyldt, fandtes nu kun 2 ubestemmelige smaa

Jernstykker (T. 6860). Bunden var dækket af mørk, kulholdig Jord blandet med smaa Kuppelstene.

Haug No. 12. 19 m. i Tvermaal, 1,80 m. høi. Noget udgravet i Toppen. 1 m. s. for Midten og umiddelbart under Lyngtorven stod en ved den tidligere Gravning temmelig destrueret liden Hellekiste, der har havt Bundhelle, Sideheller og Dækhelle. Kammeret, der har været kvadratisk, var fyldt med Jord og brændte Ben, hvori følgende Oldsager: 1) Stykker af en sammensat halvmaaneformet Benkam med Rester af Tinder paa Mellemstykket, hvori endnu sidder en Bronzenagl. Sideskinnerne, hvoraf kun er smaa Brudstykker, har været ornamenterede paa vanlig Maade. Et lidet Stykke, der enten er af en Sideskinne til en Kam eller af en flad Naal, har en Punktcirkel. 2) 2 smaa Benstykker med en tydelig Midtryg; de maa være af en Naal eller en Pilespids(?) (T. 6861—6862).

— No. 3. Et Par Hundrede Skridt i v. for de foregaaende. 10 m. i Tvermaal, 1 m. høi. Temmelig udgravet i Toppen. En Stenrøs dannede Haugens indre Kjerne. Straks i ø. for Midten stod paa Bunden et lidet Gravkammer (0,5 m. $\times$ 0,5 m.) dannet af 4 Kuppelstene med flade Sider vendt indad og dækket af en Overligger, der ragede betydelig udover Kammeret paa alle Sider. Kammeret var fyldt med Jord, og paa Bunden fandtes nogle ubrændte(!) Ben af et voksent Menneske, nemlig Stykke af venstre Radius, venstre Tibia, venstre Humerus og venstre Femur(?),[1] alt i temmelig opløst Stand.

— No. 4. Nogle Hundrede Skridt sø. for No. 12. 10 m. i Tvermaal, 0.80 m. høi. Temmelig udgravet i Toppen. Fylden i denne Haug som i de 2 følgende overalt ensartet Aur. I Haugens Midte paa Bunden fandtes Resterne af et stort Kammer bygget af

[1]) Benene er velvillig bestemte af Hr. Konservator Dr. G. Swenander.

Kuppelstene. I den Jord, hvormed Kammeret var fyldt, adskillig Kul. Ellers intet.

Haug No. 15. Et Hundrede Skridt sv. for foregaaende. 12 m. i Tvermaal, 1,20 m. høi. Noget udgravet i Toppen. I Haugens Midte paa Bunden laa 6 store Kuppelstene, der var stillede ved Siden af hinanden i en Kreds med omtrent 1 m. Tvermaal. Det herved fremkomne Rum var fyldt med Jord, men ingen Oldsager fandtes, heller ikke Kul.

— No. 16. Nogle Hundrede Skridt sø. for foregaaende. 13 m. i Tvermaal, 1,5 m. høi. I denne Haug var der ved en tidligere usagkyndig Gravning bleven fundet: 1) 3 Stykker af en firegget Spydspids af Jern med stjerneformet Tversnit som R. 209, nu omtrent 0,34 m. lang, idet et lidet Stykke af Spidsen mangler. 2) Et omtrent 0,25 m. langt Stykke af en Spydspids af Jern med Modhager, sterkt deformeret af Rust. Bladet maa have lignet R. 212, medens Falen, hvoraf kun en mindre Del er tilbage, hvori sidder den yderste Spids af Træskaftet, nærmere svarer til R. 211 (sml. S. M. Jernalderen 424). Ved en Eftergravning, hvorved det viste sig, at Sagerne havde ligget i et 2—3 m. langt Gravkammer bygget af store Kuppelstene i Midten paa Haugens Bund og med ø.—v. Længderetning, fandtes 3) 1 Skjoldbule af Jern som R. 221, Kraven tildels ufuldstændig ved Forrustning. 4) Endel sterkt forrustede Brudstykker af Jern, hvoriblandt sees et Stykke af en Kniv og Stykker af et sigdbladformet Redskab. (T. 6864—68).

Af den nærmere Undersøgelse, hvorfor der i det foregaaende er gjort Rede, fremgaar det klart, at Haug 1—12, som man kunde antage, hører nøie sammen og danner et sammenhængende Gravfelt, medens de øvrige Hauger viser ikke ringe Afvigelse fra denne Gruppe. Under det følgende Forsøg paa at stille Fundene paa sin rette Plads, vil der derfor foreløbig blive seet bort fra

Haug 13—16 saavelsom de 2 store Kammere i 5 og 11, der vil blive nærmere omtalt nedenfor. Af Undersøgelsen fremgaar det endvidere, at min Formodning med Hensyn til disse Haugers Alder var begrundet, idet saavel Gravskikken som Gravgodsets Art henfører det hele Gravfelt til den ældre Jernalder og, som det allerede paa forhaand sees, til et tidligt Afsnit af denne Periode. Gravformernes og Gravgodsets gjennemgaaende Ensartethed viser tillige, at Gravene ikke kan omspænde noget langt Tidsrum, ja, man tør vel sige, at de ikke omfatter ret mange Generationer.

Ligbrand har overalt været anvendt, og Gravgodset har altid været med paa Ligbaalet. De brændte Ben har i 10 Tilfælde (3 a—b, 4, 6, 8 a—b, 9 b, 11 a—b, 12) været indesluttet i en Hellekiste,[1]) der aldrig har staaet paa Haugens Bund, men altid i Haugens øvre Del et Stykke syd for Midten; i 12 stod Dækhellen lige under Torven, saa man maa tænke sig, at denne fra først af har ligget i Dagen eller ialfald kun har været bedækket med et ganske tyndt Jordlag. I 1 var de brændte Ben samlede mellem nogle paa Kant stillede Heller, i 2 a—b mellem 2 Kuppelstene, og i 9 a var de strøede ud i et Kullag lige over Haugens Bund. I 1 Tilfælde (11 b) havde de brændte Ben bevislig været samlede i et Trækar, der igjen var omsluttet af en Hellekiste; det er vistnok sandsynligt, at Benene overalt i de smaa Kammere har været nedlagt i et Trækar, men kun 1 af disse har altsaa været tættet med Kit.[2]) No. 2, 3, 8, 9 indeholdt 2 Begravelser, 11 endog 3. At de Hauger, hvori ingen Begravelse nu kunde paavises, engang har indeholdt en saadan, er nok muligt; dens Spor maa da ved en eller anden Omstændighed være bleven tilintetgjort.

[1]) Tilfældet i 8 a, hvor der i den ene Hellekiste kun fandtes Oldsager af Ben, medens den anden indeholdt saavel brændte Ben som Oldsager, er ret merkeligt. Det kan vel neppe være tvilsomt, at det er 2 Grave. Nogen Analogi til, at man kun har samlet de fra Ligbaalet tiloversblevne Gjenstande, kjender jeg dog ikke.

[2]) Der kunde altid iagttages en vis Plan i Benenes Nedlæggelse, idet de store Ben, særlig de porøse Ledknokler, jevnlig laa nederst og de mindste Stykker øverst, hvorover igjen kunde være lagt de flade Stykker af Hjerneskallen. Samme Iagttagelse er ogsaa gjort af Lorange fra hans Udgravninger paa Rokkeradet i Smaalenene. Aarsb. 1868, 78.

Der kunde imidlertid ogsaa tænkes en anden Forklaring. Ved denne Slags Grave, hvor Ligets Rester sjelden eller aldrig findes paa Haugens Bund, men altid noget over denne, ja ofte i Haugens øvre Kant, er det nemlig klart, at Haugen ikke er opkastet over Liget, men dette nedsat i den færdige Haug, der altsaa maa have existeret, forinden Ligets „Hauglægning“ fandt Sted. Maaske er Haugen bleven bygget endnu i vedkommende Persons levende Live. Der kunde nu tænkes, at der af en for os ukjendt Aarsag ikke har været Anledning til at nedsætte den Døde i den for ham bestemte Haug, der paa denne Maade er forbleven tom.

Den Gravform, som vi her har mødt, de brændte Ben enten strøede ud i et Kullag eller nedlagte mellem Stene, eller indesluttede i en Hellekiste, hvad der her har været det sædvanlige, træffes jevnlig i den ældre Jernalders tidligere Perioder efter den førromerske Tid. Det lille Gravkammer, der oprindelig har været bygget til Beskyttelse for det Kar af Ler, Bronze eller Træ, hvori Ligets Rester fra Ligbaalet har været nedlagt, optræder allerede i den romerske Tid, er temmelig almindelig i den følgende Periode og forekommer ogsaa i Mellemjernalderen, hvor dog Begravelse i stort Kammer er det sædvanlige.[1]) Man kan derfor af Gravformen alene kun med Sandsynlighed slutte, at denne Gravplads i Tid maa ligge indenfor de Perioder, der begrænses af den førromerske Tid og Mellemjernalderen; Gravformen i 1, 2 og 9 a, der trækker opad mod den romerske Tid, medens den gjennemgaaende udviklede Form af det lille Gravkammer trækker nedad, kan dog støtte den sikrere Tidsbestemmelse, som man først vil vinde ved en nærmere Betragtning af Gravgodset.

Dette udmerker sig ved sin Fattigdom og Ensartethed. Kun i 2 Grave blev der fundet Sager af Bronze (1 og 2 b); Resten bestod af ubetydelige, men smukt forarbeidede Gjenstande af Ben, som Ligbaalets sterke Hede har sprengt i smaa, nu ofte calcinerede Stykker, som igjen den lange Tid, der er medgaaet siden Nedlæggelsen, yderligere har tæret paa. Hvad der er bevaret, er dog i Regelen tilstrækkeligt til Sagernes rigtige Erkjendelse.

[1]) Cfr. I. Undset: Fra Norges ældre Jernalder S. 67 ff. G. Mørck: Jernets første Tider i Norge, Aarsb. 1901, 192.

Skjønt de Gjenstande, der frembyder de bedste Holdepunkter til en sikker Datering, Spænder, Lerkar, Vaaben og lign., her fuldstændig mangle, viser dog Fundenes hele Karakter i Forbindelse med Gravformen, at de nærmest er at sammenstille med en Række bekjendte større Gravfund fra den ældre Jernalders tidligere Afsnit; som typiske kan nævnes Gravpladsene paa Broten og Veien paa Ringerike[1]), Nedre Hov i Gran[2]), By i Løiten paa Hedemarken[3]) og Rokkeradet i Smaalenene.[4]) Skjønt disse Gravpladse vistnok omspænder et længere Tidsrum, og Gravformen derfor varierer meget, ligefra en Form, der viser Berøring med Brandpletterne, til det regelmæssig byggede Hellekammer, er det dog en karakterisk Overensstemmelse, at de gjennemgaaende er meget fattige paa Oldsager, og disse bestaar ofte bare af smaa brændte Bensager som halvmaaneformede Kamme, der sjelden mangle i nogen af disse Fund, Naale, Haandtenshjul, Brikker og lign. Sjeldnere er Vaaben i disse Grave. Denne Gruppe er ogsaa representeret nordenfjelds og optræder her blandt de ældste kjendte Grave fra Jernalderen.[5]) Fra Sparbu[6]) kjendes saaledes en Række Fund af denne Art, der omtrent alle bestaar af smaa brændte Sager af Ben af Former, der har sine fuldstændige Sidestykker i Risvikfundene. Til samme Gruppe hører ogsaa Fundene fra Alstad i Stjørdalen[7]), der er særdeles vigtige derved, at 1 er dateret ved en hvælvet Spænde som R. 234, Almgren: Fibelformen 131, og et Fragment af en baandformet Spænde som Almgren 115; i 2 andre Fund fra samme Sted foreligger 2 Spydspidser af Vimoseform med skarp Ryg og bredt Blad. Det er med disse Fund fra Sparbuen og Stjørdalen, at Risvikfundene nærmest bliver at sammenstille.

Ogsaa her danner den lille Kam af Ben med det halvmaaneformede eller trekantede Haandtag den mest fremtrædende Bestanddel af Gravgodset. Den forekommer i 1, 2 b, 4, 6, 8 a—b,

---

1) Aarsb. 1870, 96 ff.; 1875, 193 ff.
2) Aarsb. 1868, 110—112.
3) Aarsb. 1879, 97 ff.
4) Aarsb. 1868, 72—75.
5) K. Rygh: Trøndelagen i forhistorisk Tid S. 35—36.
6) Oppem, Tanem, Vorem, Stevren og Hofstad. Aarsb. 1871, 24 ff., 1872, 44 f.
7) Aarsb. 1881, 8 ff. og 1882, 2 ff.

11 a—b og 12. Talrigst representeret er den af Mellemstykker og 2 Sidebelæg sammensatte Kam; i 2 Grave (1 og 8 b) forekommer dog den typologisk ældre usammensatte Kam.[1]) Af de bevarede Brudstykker sees, at de gjennemgaaende har været meget smaa. Det længste Stykke maaler saaledes ikke mere end 4 cm. (Pl. I. Fig. 7), og stort længere har Kammen i sin Helhed vistnok ikke været; den ene Kam i 11 b maa dog efter de bevarede Stykkers svage Rygkrumning at dømme have havt en Længde af 8—9 cm. (Pl. I. Fig. 10). Kammene er gjennemgaaende særdeles fint forarbeidede, hvad der forøvrigt er karakteristisk for alle Bensager fra det her behandlede Gravfelt. De faa og enkle Ornamentmotiver, fordybede Linier, sammenstillede Buer med Prikker foran Aabningen og enkelte Gange Punktcirkler, er udførte med stor Omhu og Nøiagtighed og gjør et tiltalende Helhedsindtryk. Ganske de samme Motiver gjenfindes saavel i Fundene fra Alstad som fra Sparbu. En usammensat Kam fra Alstad fra samme Grav som de 2 romerske Spænder[2]) (T. 2769—2775) er saaledes prydet med dobbelte Længdefurer og maa idetheletaget have været et fuldstændigt Sidestykke til Kammene i Haug 1 og 8 b., og et lidet Brudstykke af Belægget til en sammensat Kam er ornamenteret med en Rad Buer med Prikker foran Aabningen. (Pl. II. Fig. 18). Det sidste Stykke, der er fundet i samme Haug, men dog ikke i samme Grav[3]) som den ene Spydspids, stemmer ganske overens med de mange smaa Sidestykker i større og mindre Fragmenter fra Risvik. Fra Sparbu haves flere smaa Stykker af Kamme. (Pl. II. Fig. 20, 21). Ornamentmotiverne er de samme, men foruden at Bensagerne fra Sparbufundene i sin Helhed staar noget tilbage for Risvikfundene

[1]) Det tør være et Spørgsmaal, om ikke ogsaa de usammensatte Kamme vil vise sig at være virkelig ældre end de sammensatte. Til en saadan Undersøgelse har jeg dog ikke havt Anledning. Sml. H. Schetelig: Datering af et Hulefund paa Søndmøre, Bergens Mus. Aarb. 1902 No. 7.

[2]) Aarsb. 1882, 2—3.

[3]) l. c. 4. Det kan maaske bemerkes, at Kamfragmentet fandtes i en Grav med brændte Ben imellem 2 Stene i Haugens Midte, altsaa vistnok den primære Grav, medens Spydspidsen fandtes et Par m. fra Haugens vestre Kant i en Grav, der har bestaaet af et Trækar med brændte Ben omgivet af Stene og dækket af en Helle.

i Arbeidets fine Udførelse, er der ogsaa ornamentale Afvigelser. Saaledes er der ofte en ikke liden Afstand mellem Buerne, og Punkterne findes ikke altid mellem Bueaabningerne og Furen, men falder ikke sjelden i denne. Disse Forskjelligheder kan dog være lokale og behøver vel neppe at betegne nogen Tidsforskjel. Prydet paa lignende Maade er ogsaa en Kam fra Nedre Hov i Gran.[1]) Kammene fra Risvik frembyder idetheletaget ved sin ubetydelige Størrelse, sit sterkt buede Haandtag og sin enkle Ornamentik en Form, der i sine Hovedtræk er karakteristisk for den romerske Periode og navnlig den tidligere Mosefundstid, hvor de synes at være mest almindelige.[2]) I den ældre Jernalders senere Del udvikles Formen derhen, at de bliver længere, Haandtaget mindre buet og Ornamenterne mere komplicerede.[3])

En anden fremtrædende Bestanddel af Gravgodset er de ornamenterede Smykkenaale. Haug 1 indeholdt en saadan af Bronze. Typen er meget enkel, en tynd Ten af Jern eller Bronze med fine omgaaende Tverfurer paa den øvre Del. En i Form og Størrelse ganske tilsvarende Naal af Bronze haves i Trondhjems Museum fra Valstad i Verdalen. Den er fra Mosefundstid og tilhører et større Fund med ubrændt Lig i et 2 m. langt Kammer[4]) (T. 2175—2186). Af lignende Naale har jeg noteret en fra Tvetene[5]), Brunlanes, og Kvalben[6]), Jæderen, begge fra Mosefundstid. Oftere har Naale prydet paa denne Maade et Hode; saaledes et Exemplar fra By i Løiten.[7]) Naalen i Haug 1 har dog neppe havt et saadant. Alle de øvrige Naale er imidlertid af Ben, og de deler sig i 2 Hovedtyper, de runde Naale og de flade. De runde, ornamenterede Naale af Ben, hvoraf Exemplarer blev fundne i 1,

[1]) Haug No. 7. Aarsb. 1868. 111. Gravfeltet gaar neppe op i romersk Tid, men maa efter de i Haug 2 fundne Spænder henføres til tidlig Mosefundstid eller efter Montelius den romerske Jernalders senere Del.

[2]) Dette gjælder ikke blot Gravfundene, men ogsaa Mosefundene, idet Vimosefundet har det største Antal, hele 57 Exemplarer.

[3]) Se f. Ex. Aarsb. 1886, Fig. 13 fra Vemmestad, Lyngdal; Aarsb. 1901, 92 fra Bremnes, Nordlands Amt; Månadsblad 1878, 736 fra Vallstena, Gotland.

[4]) Aarsb. 1879, 209—211. K. Rygh, Trøndelagen i forhistorisk Tid, S. 39

[5]) Aarsb. 1886, 19, Haug No. 6.

[6]) Stavanger Museums Aarsh. 1901, S. 97.

[7]) Aarsb. 1879, 104, Haug 24.

2 b, 8 a, 11 b, kjendes ogsaa fra andre Fund, skjønt i et begrænset Antal, og tildels prydede ganske paa samme Maade og gjennemborede med 1 eller 2 Huller. R. 277, der er fra Nedre Hov,[1]) er saaledes fuldstændig overensstemmende med det i 2 b fundne Fragment. En tilsvarende Naal fandtes i Haug No. 7 fra samme Gravfelt[2]) sammen med bl. andet en Kam af Jern med halvmaaneformet, gjennembrudt Haandtag, 2 tynde Haarnaale af Jern med kugleformede Hoder og prydede med ophøiede Baand og den ovennævnte Kam af Ben. Af samme Type er en Naal fra By i Løiten, Haug No. 36, fundet sammen med et Haandtenshjul af Bronze af Form som en sammentrykt Kugle med Furer tversover fra det ene til det andet Hul og en bøileformet Spænde af Jern fra tidlig Mosefundstid.[3]) Ingen af disse Fund tør gaa op i romersk Tid. En Naal som R. 277 forekommer ogsaa i en Mellemjernalders Kvindegrav fra Løland, Nordre Undal Pgd.[4]) Ogsaa paa Oppem i Sparbu fandtes blandt andre Bensager en rund Naal af Ben, gjennemboret omtrent paa Midten og med dobbelte Tverfurer paa begge Sider af Hullet (sml. Naalen i 11 b.); den er dog betydelig større end de fra Risvik. Fra den senere Mosefundstid eller Mellemjernalderen er vistnok en noget lignende Naal fra Bremnes, Sortland, Nordlands Amt, fundet i ẹt muret Kammer med ubrændt Lig i en Langhaug sammen med et urtepotteformet Lerkar, et Knivblad, en 13,5 cm. lang Benkam og 2 flade Naale af Ben.[5]) Sandsynligvis har mange andre Naale af Ben, hvoraf man kun har smaa Fragmenter, været af samme Type.

Af de flade Naale af Ben, hvoraf Stykker blev fundne i 1, 2 b, 6?, 8 a—b, 11 b, forekommer et Brudstykke i et Fund fra Alstad,[6]) bestaaende af brændte Ben, Kit, smaa Stykker af et buget Lerkar, Fragmenter af Redskaber af Ben, hvoriblandt 3—4 Spillebrikker og et fladt Stykke, sandsynligvis af en sammensat

[1]) Aarsb. 1868, 112, Haug 8. I samme Grav fandtes bl. a. en liden halvmaaneformet Kam af Ben. Naalen afbildet l. c. Fig. 13.

[2]) l. c. 111. Afbildet Fig. 12.

[3]) Aarsb. 1879, 114, Naalen afbildet Fig. 32.

[4]) Aarsb. 1896, 61. Fundet er ikke fremdraget ved sagkyndig Undersøgelse.

[5]) Aarsb. 1901, 92, hvor Naalen er afbildet.

[6]) Aarsb. 1881, 8—9.

Kam prydet med dobbelte Halvcirkler om Punkter. (T. 2596—2598). Naalfragmentet er ornamenteret med Furer langs Kanterne — den øvre Kant mangler — og Rader af Buer med Aabningerne mod disse og Punkterne faldende i Furen. Talrigere er imidlertid de flade Naale i Fundene fra Sparbu. (P. II. Fig 17, 19). Omtrent alle Grave herfra fra den her omhandlede Tid indeholder Fragmenter af saadanne. De har den samme Hovedform som Naalene fra Risvik: Bredest oventil, indsvungne Kanter og nederst naalformede med rundt Tversnit. Ornamenterne slutter sig ogsaa hertil: Furer langs Kanterne, dobbelte langs den øvre, og Fladen mellem disse ornerede med Buer, Prikker og Punktcirkler. Prydet ganske paa samme Maade som den ovenfor omtalte Naal fra Alstad er en Naal fra Fossem i Ongdalen, Indherred (T. 2708). Den blev fundet blandt en Samling brændte Ben i et lidet Kammer i en Røs.[1]) Den er særlig merkelig derved, at den øvre Kants Hjørner gaar ud i smaa Tapper, en Eiendommelighed, som ogsaa findes paa et Par af Naalene fra Risvik. (Pl. I. Fig. 4, 5). Det samme er ogsaa Tilfælde med en flad Naal tilhørende T.hjems Museums ældre Samling (T. 873),[2]) hvis Findested desværre er ukjendt, men som sandsynligvis skriver sig fra det trondhjemske. Fra Grønnesby paa Inderøen haves Stykker af 2 flade Naale, hvoraf det største kun er prydet med 2 Tverfurer omtrent paa Naalens Midte; de er fundne blandt brændte Ben i Midten af en Haug sammen med bl. a. Stykker af et tyndt Lerkar, Stykke af et Haandtenshjul af Ben, Stykke af en liden Kam af Ben, en Beltespænde af Bronze og en Kniv af Jern (T. 1459—70).[3]) I det søndenfjeldske og vestenfjeldske Norge forekommer disse Naale, saavidt jeg ved, ikke. De mangle her paa de større Gravpladse fra den ældre Jernalders tidligere Afsnit, skjønt smaa brændte Bensager ofte er en væsentlig Bestanddel af Gravgodset. Nordenfor Namdalen forekommer de i 4 Fund. Saaledes forekommer i det ovenfor nævnte interessante Fund fra Bremnes i Sortland 2 fuldstændig bevarede Exemplarer[4]), ornerede paa den ene Side med dobbelte

1) Aarsb. 1881, 121 No. 80.
2) Katalog over Videnskabsselskabets Oldsagsamling (1871) S. 88.
3) Aarsb. 1874, 9 og 59.
4) Afbildet Aarsb. 1901, 92.

Furer langs Kanterne, der dog ikke er indsvungne. Dette Fund oplyser os tillige om disse Naales Brug; de fandtes nemlig sammen med en Benkam og den ovenfor nævnte runde Naal under Skelettets Hode. Heraf fremgaar, at saavel de flade som de runde, ornamenterede Naale af Ben har været Haarnaale, og det tør vel ansees udenfor Tvil, at de kun har været brugt af Kvinder. I en Grav med ubrændt Lig fra Havnneset ved Skarstad, Lødingen, fandtes 1 flad Naal af Ben, 10 cm. lang, øverst 1,2 cm. bred, samt Brudstykker af en lignende sammen med en Fingerring af Guld som R. 307, en do. af Sølv, en Mængde Perler, Kit, et Haandtenshjul af Klebersten som Mont. 271, en 10,8 cm. lang sammensat Kam af Ben og en Naal af Ben omtrent som R. 278.[1]) I en Grav ligeledes med ubrændt Lig fra Korsnes i Helgø, Karlsø Pgd., fandtes 2 Fragmenter af et urtepotteformet Lerkar, en Kniv af Jern og et Stykke af en flad Naal prydet med concentriske Ringe.[2]) Endelig er paa Mjønes i Skjerstad i en Ager fundet en 16 cm. lang, øverst 2 cm. bred Naal af denne Type.[3]) Af det forhaandenværende Materiale tør det maaske ikke være uberettiget at slutte, at Naale af den her omhandlede Type er en nordenfjeldsk Lokalform særlig stedfæstet til Trondhjemsfjordens indre Egne. Herfra har de udbredt sig nordover lige til Nordland, hvor de forekommer i Grave fra et noget senere Afsnit af den ældre Jernalder.[4])

Haandtenshjul fandtes i 1, 2 b, 8 a, 11 a—b. I 2 b var dette af Bronze. Kugleformede Haandtenshjul af Bronze forekommer mig bekjendt ikke i den romerske Periode; derimod er de ikke sjeldne i Mosefundstiden og tilhører gjennemgaaende denne Periodes ældre Afsnit. Et Haandtenshjul af Bronze fra Jæderen (B. 4643) af Form som en sterkt fladtrykt Kugle, videst paa Midten, kan

---

1) Aarsb. 1898, 1—3 (Tromsø Mus. 1249).

2) Aarsb. 1887, 132 (Tromsø Mus. 823). Det er opført som et „Lidet beslag af ben". Hr. Konservator O. Nicolaissen har velvilligst oplyst, at Stykket, der er 8 cm. langt, øverst 3 cm. bredt, vistnok er den øverste Del af en lignende Naal som de paa Bremnes fundne.

3) Aarsb. 1899, 135 (Tromsø Mus. 1272).

4) Disse Grave maa dog ansees at tilhøre de ældste kjendte Grave fra ældre Jernalder i Nordland.

mulig henføres til Mellemjernalderen.[1]) De øvrige Haandtenshjul er imidlertid af Ben. Et Fragment af samme Hovedform med flad Underside og hvælvet Overside, men uden Ornamenter, forekommer fra Alstad i samme Grav som den hvælvede Spænde. I Fundene fra Sparbu forekommer de oftere. Saaledes indeholder en Grav med brændte Ben fra Oppem[2]), hvori 1 rund Naal og Stykker af flade Naale af Ben, Stykker af 2 Haandtenshjul af samme Form prydede ganske som de fra Risvik (Pl. II. Fig. 23 og 24); det ene har langs den øvre Sides Kant en Rad Prikker foran Aabningen af Buer, der dog ikke er sammenhængende, og det andet har den paa disse Redskaber i Fundene fra Risvik oftere forekommende Prydelse Radier af dobbelte Furer. Dette Ornament kan vistnok med Grund sammenlignes med de fordybede Radier udfyldte med Zikzakstriber, der findes paa en gjennemboret rund Benskive, utvilsomt et Haandtenshjul, fra By i Løiten, fundet i samme Grav som en romersk Spænde af Typen R. 233.[3]) Ornamental Tilknytning kunde man maaske ogsaa finde i det med dobbelte Radier prydede skiveformede Haandtenshjul af Sandsten fra den bekjendte Gravplads ved Darzau i Hannover fra den romerske Periode.[4])

Til den lille fladagtige, hule Benspids fra 2 a haves et Sidestykke fra Alstad fundet blandt en Samling brændte Ben tilligemed Kit (Pl. II. Fig. 16). (T. 2601).[5]) I samme Grav som den nævnte Benspids, der sandsynligvis har været en Pilespids, fandtes ogsaa Stykker af to tresidede Pilespidser af Ben med ligesidet Tversnit (Pl. II. Fig. 14). Af ganske samme Form er 2 Benspidser fra Kvitvang i Sparbu fundne blandt brændte Ben i et lidet Kammer i en Haug (T. 2440).[6]) 3 lignende Pilespidser forekommer i et større Gravfund fra Røkke i Størdalen i stort Kammer med ubrændt Lig, vistnok fra Mellemjernalderen.[7]) Ogsaa i de danske Mosefund forekommer Pilespidser af Ben af

1) Aarsb. 1890, 111. Velvillig meddelt af Hr. Konservator H. Schetelig.
2) Aarsb. 1871, 26. T. 822—828.
3) Aarsb. 1879, 102, Haug No. 16. Afbildet Fig. 30.
4) Chr. Hostmann: Der Urnenfriedhof bei Darzau. Taf. XI, Fig. 20.
5) Aarsb. 1881, 9.
6) Aarsb. 1880, 11.
7) Aarsb. 1881, 3. T. 2566—72.

lignende Form.[1]) Oftere har dog disse Pilespidser firesidet eller stumpvinklet triangulært Tversnit. Saaledes f. Ex. det smukke Exemplar fra Grønnesby paa Inderøen, afb. R. 214, og nogle i T.hjems Museum bevarede fra Sjongshelleren. Til denne Type kan maaske Stykkerne i Haug 12 have hørt.

I 2 b fandtes en Synaal af Bronze i samme Grav som Haandtenshjulet af dette Metal. Den er som nævnt afbrudt ved Øiet, der vistnok har været aflangt. Karakteristisk er de to Furer, der fra Øiet strækker sig et godt Stykke nedover Naalens Stamme. Af det Sammenligningsmateriale, som i Afbildning har staaet til min Raadighed, kommer et Par Naale fra Gravfeltet ved Darzau[2]), der begge har denne Fure i særlig udpræget Grad, denne nærmest. Forøvrigt forekommer saadanne Naale sjeldnere i den romerske Periode; i Mosefundstiden synes de særlig at tilhøre dennes tidligere Afsnit.

Resultatet af ovenstaaende Betragtning af de ved disse Udgravninger fremdragne Oldsager bekræfter, hvad man ogsaa paa Forhaand kunde gaa ud fra, at Risvikfundene paa det nøieste slutter sig til Fundene fra Stjørdalen og Sparbu. Lighederne er af en saa væsentlig Natur, at man med god Grund kan betragte alle disse Fund som én Gruppe. Denne Gruppe har sine Rødder i den romerske Periode, men falder vistnok hovedsagelig i den følgende Periodes tidligere Afsnit med Bibehold af de Særegenheder, der præger den romerske Tids Gravskik.[3]) De to Spænder fra Alstad beviser saaledes, at Fundene herfra gaar op i romersk Tid, medens paa samme Tid de 2 Spydspidser af Vimoseform og navnlig endel Fragmenter af et tyndt buget Lerkar[4]) viser, at de ogsaa gaar ned i Mosefundstid. I Fundene fra Sparbu er der intet, der med Bestemthed kan henføre nogen af dem til den romerske Periode; et buget Lerkar,

[1]) Vimosefundet Pl. 14, Fig. 31. Nydam Mosefund Pl. XII, Fig. 20.

[2]) Hostmann l. c. Taf. XI, Fig. 9.

[3]) Igrunden er det misvisende ligeovenfor disse Grave at tale om 2 Perioder. De tilhører ifølge sit Væsen én Kulturperiode, der har den romerske Tids Stempel.

[4]) T. 2596. Aarsb. 1881, 8. Spænderne, de 2 Spydspidser og Lerkarstykkerne skriver sig fra 4 forskjellige Grave.

hvoraf der fandtes Stykker i en Grav med brændte Ben fra Oppem[1]), er af den følgende Periodes Form. Stykker af Lerkar af samme tynde Art som det fra Alstad fandtes i en anden Grav paa Oppem[1]) og i en Grav paa Vorem.[1]) Det er dog ikke udelukket, at nogle af Sparbufundene, som kun indeholder smaa Bensager, kan gaa op i romersk Tid. Med Hensyn til Risvikfundene har Gjennemgaaelsen af Oldsagerne vist, at de ikke kan staa den romerske Periode meget fjernt, skjønt ingen Gjenstand med Sikkerhed henfører nogen af Gravene til denne Tid. Derimod er der flere Ting, som temmelig afgjort taler for, at Gravfeltet falder i den følgende Periode, saaledes navnlig det kugleformede Haandtenshjul af Bronze og desuden Bronzenaalen i 1 og de udskaarne gjennemborede Naale af Ben. Dette støttes ogsaa, som jeg tror, af Gravskikken. Hverken i Gravene fra Alstad eller Sparbu forekommer det lille Kammer bygget af Heller. De brændte Ben har enten været lagt løse i Haugen eller indesluttede i et Trækar, der enkelte Gange kan være beskyttet af nogle Kuppelstene med en Helle over. Paa Risvik derimod maa Hellekisten, der har beskyttet Trækarret med de brændte Ben, siges at være det sædvanlige, medens kun i 4 Tilfælde den mere primitive Gravform, om man kan kalde det saa, forekommer. Denne Forskjel er neppe bare tilfældig eller lokal, men betegner vist ogsaa en Forskjel i Tid, der dog ikke kan være meget stor Forholdet til Fundene fra Sparbu og Alstad turde saaledes være det, at de alle 3 danner én Gruppe, hvis Grænse opad, efter det foreliggende Materiale, er bestemt ved den hvælvede Spænde fra Alstad, og hvoraf Fundene fra Risvik repræsenterer et yngre Udviklingstrin. Disse kan dog ikke sættes længere ned i Tiden end til tidlig Mosefundstid.[2]) Med Hensyn til en absolut Tidsbestemmelse maa Udgangspunktet blive den hvælvede Spænde fra Alstad.

---

[1]) T. 829. Aarsb. 1871, 25, 26, 30.

[2]) Montelius' den ældre romerske Jernalders senere Del. Denne Benævnelse er ligeovenfor disse Fund mere træffende, da den giver et bedre Udtryk for Udviklingens Kontinuitet og saaledes mere stemmer med den udtalte Betragtning af disse Grave som én Gruppe med den romerske Tids Præg. Jeg har dog ikke villet afvige fra den hos os hævdvundne Benævnelse.

Typen[1]) sættes af Montelius til Slutningen af den ældre romerske Jernalders tidligere Del eller det 2 Aarhundrede e. Chr. Skjønt man i Almindelighed maa være meget forsigtig med at overføre Montelius' Tidsbestemmelser paa Fund gjorte i vort Lands mere afsidesliggende Trakter fjernt fra de sydligere, Kulturens Centrer nærmere liggende Egne, taler dog Spændens sjeldne Form for, at de alle maa tilhøre samme Tid, og det kan neppe være nogen Betænkelighed ved ogsaa at henføre det t.hjemske Exemplar til det 2 Aarh. eller Begyndelsen af det 3die. Efter dette tror jeg ikke, Feilen vil være meget stor, hvis man henlægger det her omhandlede Gravfelt ved Risvik til Tiden omkring Aar 300 e. Chr. F.

Som tidligere anført forekommer Vaaben sjelden i Grave af denne Art.[2]) Her paa dette Gravfelt mangler de ganske. Gravenes Antal berettiger til den Slutning, at Grunden kun kan være den, at den Skik at medgive den Døde hans Vaaben i Graven endnu ikke var naaet hidop;[3]) det vil med andre Ord sige, at de krigerske Forestillinger, der i en langt senere Tid knyttede sig til det hinsidige Liv, og som gjenspeiler sig i Vikingetidens Grave med sit Vaabenudstyr og træder os imøde i den gamle Litteratur, endnu var ukjendte. Et helt igjennem fredeligt Præg hviler over disse Grave, og overensstemmende hermed maa ogsaa Livet blandt de Mennesker have været, hvis Rester Gravene gjemmer. Det er derfor ikke saa let at afgjøre, hvilke Grave er Mandsgrave og hvilke er Kvindegrave. Tidligere gik man ligeovenfor Grave af denne Art ud fra, at ikke blot de udelukkende kvindelige Brugsgjenstande, men ogsaa de smaa Smykke- og Toiletsager som Naale og Kamme betegnede Kvindegravene. For Naalenes Vedkommende er dette vistnok utvilsomt rigtigt, men ikke hvad Kammene angaar,

---

1) Det i Sv. Fornm. Tidskr. 9, S. 203 afbildede Exemplar repræsenterer et lidt ældre Udviklingstrin end det t.hjemske, der har dækket Naalspiral. Men samtidig kan bemerkes, at det i samme Grav fundne Fragment af en baandformet Spænde tilhører et endnu ældre Udviklingstrin af samme Hovedtype.

2) H. Schetelig: Vaabengrave fra Norges ældre Jernalder. (Aarsb. fra For. t. n. Fortidsm. Bev. 1900).

3) De ældste Vaabengrave nordenfjelds fra Jernalderen er de 2 Grave fra Alstad, der indeholdt Spydspidser af tidlig Mosefundstids Form.

idet disse bevislig kan forekomme i Mandsgrave.[1]) Sikre Kvindegrave er altaaa 1, 2 b, 8 a, 11 a—b, hvori fandtes Haandtenshjul; regnes Smykkenaalene med, saa kommer hertil 8 b, idet denne var den eneste Grav, hvori Smykkenaale forekom uden ogsaa at indeholde Haandtenshjul. Som Mandsgrav kan 2 a, der kun indeholdt Pilespidser, betegnes. Egentlige Vaaben kan disse ikke kaldes, men som Jagtredskaber maa de nærmest have tilhørt Mandens Udstyr. I 4, 6 og 12 er Gravgodset for ubestemt til paa Grundlag heraf at foretage nogen Adskillelse. I 3 a—b og 9 a—b fandtes ingen Oldsager. Vi faar altsaa 6 Kvindegrave, 1 Mandsgrav og 7 usikre. At disse gjennemgaaende har været Mandsgrave, tør vist være sandsynligt; det kunde jo godt antages, at det, som særlig betegner Mandens Gravudstyr, ikke har været af den Art, at det som Kvindens (Haandtenshjul og Naale) er bevaret fra Ligbaalet. Forholdet mellem Mands- og Kvindegrave kan saaledes være normalt og behøver ikke at vække Anstød.

Ganske paafaldende og neppe tilfældig er den fuldstændige Mangel paa Fibulaer. Forklaringen maa vistnok søges deri, at den ældre Jernalders Fibulaer endnu var ukjendt heroppe. Til at fæste Klæderne benyttede man sig fremdeles af almindelige Naale. I Bronzenaalen (Fig. 1 b) og flere af de talrige Stykker af runde Bennaale har man vistnok at se Rester af disse Redskaber.

Der er ogsaa andre Eiendommeligheder ved dette Gravfelt, der fortjener en nærmere Omtale, og som det tildels har fælles med andre Gravsamlinger, der daterer sig fra samme Tid. Haugernes samlede Beliggenhed paa Toppen af et Høidedrag, hvorfra de maa have været vidt synlige, er saaledes et karakteristisk Træk for denne Tids Grave.[2]) Nu er vistnok Stedet skogbevokset, men det kan naturligvis ikke have været Tilfælde, da Haugerne blev anlagte. — Paa 4 Hauger (1, 6, 8, 11) har Toppen været betegnet med en smuk oval Rullesten; istedenfor en saadan laa der paa 7 en Helle, paa 9 en Kuppelsten og paa 10 to Kuppelstene, den ene bag den anden. Denne Skik at betegne Toppen med en Sten,

[1]) Norske Fornl. 7, Loranges Katalog 95, Aarsb. 1872, 103, 1881, 143, 1886, 67, 1894, 4. S. Müller: Vor Oldtid S. 525.

[2]) O. Rygh i Aarsb. 1875, 201.

helst en smuk Rullesten, forekommer oftere paa Hauger fra den ældre Jernalders tidligere Tid, uden at jeg dog tør paastaa, at det er noget for denne Tid særlig karakteristisk.[1]) Dette er imidlertid Tilfælde med de store Stene, som fandtes inde i Haugerne 8, 9? og 11, og som ved sin Stilling tyder paa, at de har staaet i Forbindelse med de i Haugerne værende Grave.[2]) I Haug 7 har Bunden været dækket af Kul, Sten og Stykker af brændt Ler, der dog paa langt nær ikke dannede noget sammenhængende Lag, saaledes som Tilfældet var i den Haug paa Nedre Dalem, Sparbuen, hvorfra der haves det bekjendte Mellemjernaldersfund.[3]) Et lignende Lag har jeg tidligere fundet i Resterne af en Langhaug paa Valberg, Frosta, hvis Tid dog ikke nærmere kan bestemmes. Med Undtagelse maaske af Haug 6 og 7 fandtes der ikke i nogen Haug Kul i en saadan Mængde, at man kan tro, Liget er bleven brændt paa det Sted, hvor senere Haugen blev opkastet. Sandsynligvis har det samme været Tilfælde her som andetsteds, efter hvad man kan slutte af Undersøgelserne, at man har havt en fælles Baalplads, hvorfra Ligets brændte Rester er ført til det for Begravelsen bestemte Sted.

I de Tilfælde, hvor Kamrene havde aflang Form, var de altid orienterede i ø.—v. Længderetning eller parallelt med Høidedraget og Dalen nedenfor. En Eiendommelighed, som neppe er tilfældig, er den merkelige Omstændighed, at alle disse Grave laa mere eller mindre i syd for Haugens Midte, eller i den Halvdel, der vendte mod Solen. Jeg tør dog ikke lægge noget større Vegt herpaa, da jeg ikke har iagttaget et lignende Forhold andetsteds.

I 5 og 11 optages Haugens Midte af store, ca 3 m. lange Kammere. Det er overmaade beklageligt, at disse Grave har været Gjenstand for uvidende Skattegravning, hvis materielle Udbytte neppe har staaet i Forhold til det Tab, vi har lidt ved at berøves Gravenes Indhold og dermed Evnen til nærmere at be-

1) Aarsb. 1869, 122 No. 9 (Søndre Løken, Raade Pgd.), 1889, 63, hvor Stenen dog er jordfast (Nedre Birkeland, Tveit Pgd.), 1901, 202, No. 3 (Nordre Opstad, Tune), samtlige Grave fra et tidligt Afsnit af æ. J. Månadsblad 1896, 108, No. 2 (öfre Ålebäck, Öland), förromersk Tid.

2) Aarsb. 1870, 144, 1875, 202. Undset, Den ældre Jernalder, S. 70.

3) Aarsb. 1868, 120 f., 1871, 20.

stemme disse Graves Forhold til de smaa Kammere, hvoraf 2 blev paatrufne i Haug 11 omtrent midt imellem Haugens Periferi og det store Kammer i Centrum, men noget hævet over Bunden. Spørgsmaalet er, om disse Grave er yngre, samtidige eller ældre end de smaa Kammere. Kamrenes Størrelse peger mod et senere Afsnit af den ældre Jernalder, mere bestemt Mellemjernalderen, og det vil maaske være det rimeligste at antage, at de 2 Hauger i en senere Tid er blevne aabnede for at give Plads for de store Stenkister. De faa og spredte brændte Ben, som fandtes udenfor den søndre Væg af det store Kammer i 11, kunde jo tænkes at være Levning af en ved denne Kistes Nedsættelse forstyrret Grav, og de Heller, som fandtes i Haug 5, kunde skrive sig fra en Grav, der blev forstyrret ved den store Kistes Bygning i denne Haugs Midte. At de brændte Ben i 11 oprindelig har ligget i den store Kiste og er kastede ud ved den senere Gravplyndring, kan dog være muligt, skjønt man da maaske skulde have ventet at finde disse længere oppe i Haugen blandt den udkastede Fyld; ligesaa kunde Hellerne i 5 tænkes at være Dækhellerne til det store Kammer, skjønt den samme Indvending ogsaa her kunde gjøres. At de store Kammere skulde være samtidige med de smaa, forekommer mig af indre, religiøse Grunde usandsynligt. Mit umiddelbare Indtryk under Udgravningen var dog unegtelig det, at begge de store Kister var primære Grave, og at de smaa Kammere i 11 har været senere indsat. Trods alt, hvad der kan indvendes herimod, er jeg dog tilbøielig til at tro, at saa er Tilfælde.

I Haug 13, der laa noget isoleret fra den større Gruppe, men dog paa samme Høideryg, forelaa et høist merkeligt Tilfælde, der nærmere betragtet maaske kan kaste lidt Lys over de store Kammeres Forhold til de smaa. Omtrent i Haugens Midte og paa Bunden stod et lidet kvadratisk Kammer, dog ikke bygget af Heller, men af Kuppelstene med den flade Side indad og dækket af en stor og massiv Helle, der ragede betydelig ud over Kammerets Sider; det kan ikke tidligere have været undersøgt. Jeg løftede selv Dækhellen af og tømte omhyggelig ud den Jord, hvormed det var fyldt. Merkelig nok fandtes der ikke Spor af Begravelse med brændte Ben som i de øvrige smaa Kammere, men paa Bunden

laa de ovenfor nævnte ubrændte Ben, der har tilhørt et voksent Menneske. Det er klart, at et ubrændt Lig kan ikke være begravet i det lille Kammer. Forklaringen kan, saavidt jeg forstaar, kun være den, at Haugen oprindelig har indeholdt en Begravelse med ubrændt Lig. Senere er det lille Kammer, bestemt til at optage Resterne af et brændt Lig[1]), sat ned i Haugen over den tidligere Begravelse, hvorved en Del af Resterne af det ubrændte Lig er kommen ind i Kammeret.[2]) Hvis man kunde antage, at dette lille Kammer er samtidigt med Gravene i den større Gruppe, og det er vistnok det sandsynligste, har vi altsaa en Grav med ubrændt Lig, der er ældre end de øvrige Grave med brændt Lig fra tidlig Mosefundstid. Tanken ledes derved uvilkaarlig hen paa de sporadisk forekommende Tilfælde af Begravelse med ubrændt Lig fra den romerske Tid.[3]) Der kan samtidig mindes om, at som bekjendt optræder i Jylland, der har mange arkæologiske Berøringer med Norge, navnlig det vestenfjeldske, store, stensatte Kammere med i Regelen ubrændt Lig som en egen Art Grave i den romerske Jernalder.[4])

Fra hvad Tid Haug 14 og 15 daterer sig, kan ikke siges; antageligvis skriver de sig ogsaa fra ældre Jernalder.

Haug 16, der ogsaa har været Gjenstand for ukyndig Gravning, indeholdt en Vaabengrav med ubrændt Lig fra ældre Jernalder. Krigerens Udrustning har været 2 Spyd og Skjold, medens Sverdet mangler. Det mest karakteristiske Stykke er Skjoldbulen. Formen, R. 221, der forekommer i Norge i den senere Mosefundstid og tidlig Mellemjernalder, sættes af Montelius til det 4de og 5te Aarhundrede.[5]) Den forekommer i Nydam og Kragehul Mose-

1) Kammeret kan dog ikke være bleven benyttet; thi det er utænkeligt, at de brændte Ben skulde være fuldstændig opløste, medens de ubrændte Ben, der maa være ældre og har en mindre Modstandskraft, skulde have holdt sig.

2) Dog neppe tilfældigt. Idet man ved Anlægget af den yngre Grav stødte paa den ældre, har man pietetsfuldt samlet Resterne af denne og lagt paa Bunden af den nye Grav. Herfor synes den nærmere Bestemmelse af Benene bestemt at tale. Et næsten analogt Tilfælde omtales i W. Splieth: Inventar der Bronzealterfunde aus Schleswig-Holstein, S. 20.

3) G. Mørck l. c. i Aarsb. 1901, 192.

4) C. Neergaard i Aarb. f. nord. Oldk. 1892, 250.

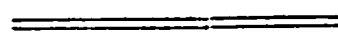
5) Sv. Fornm. tidskr. 9, S. 268, Fig. 122.

fund, men ikke i Vimose og Thorsbjergfundene. Samme Tid tilhører ogsaa den fireggede Spydspids, der oftere i norske Fund træffes sammen med Skjoldbulen R. 221. Graven kan saaledes tilhøre den senere Mosefundstid, skjønt det ikke er udelukket, at den gaar ned i Mellemjernalderen.

Skjønt Udbyttet af de Undersøgelser, hvis Resultater ovenfor er bleven behandlede, i og for sig ikke er særdeles stort, faar disse Gravfund en ikke ringe Betydning som fremkomne i en Egn, hvor Fund fra ældre Jernalder hidtil har været yderst sparsomme. I Namsens Dalføre er saaledes disse de første sikre Gravfund fra ældre Jernalder; vort Kjendskab til Periodens Optræden her har hidtil indskrænket sig til et Par Markfund, nemlig en Guldfingerring fra Sklet i Grong (T. 1155) og de ovenfor nævnte Fund fra Risvik. En forhøiet Interesse faar disse Fund derved, at de tilhører denne Periodes ældre Afsnit. Sluttende sig nøie til Fundene i Sparbo og Stjørdalen yder Risvikfundene et ikke ringe Bidrag til Kundskaben om den ældre Jernalders tidligste Optræden nordenfjelds og udvider vort Kjendskab til Fundgruppens geografiske Udbredelse.

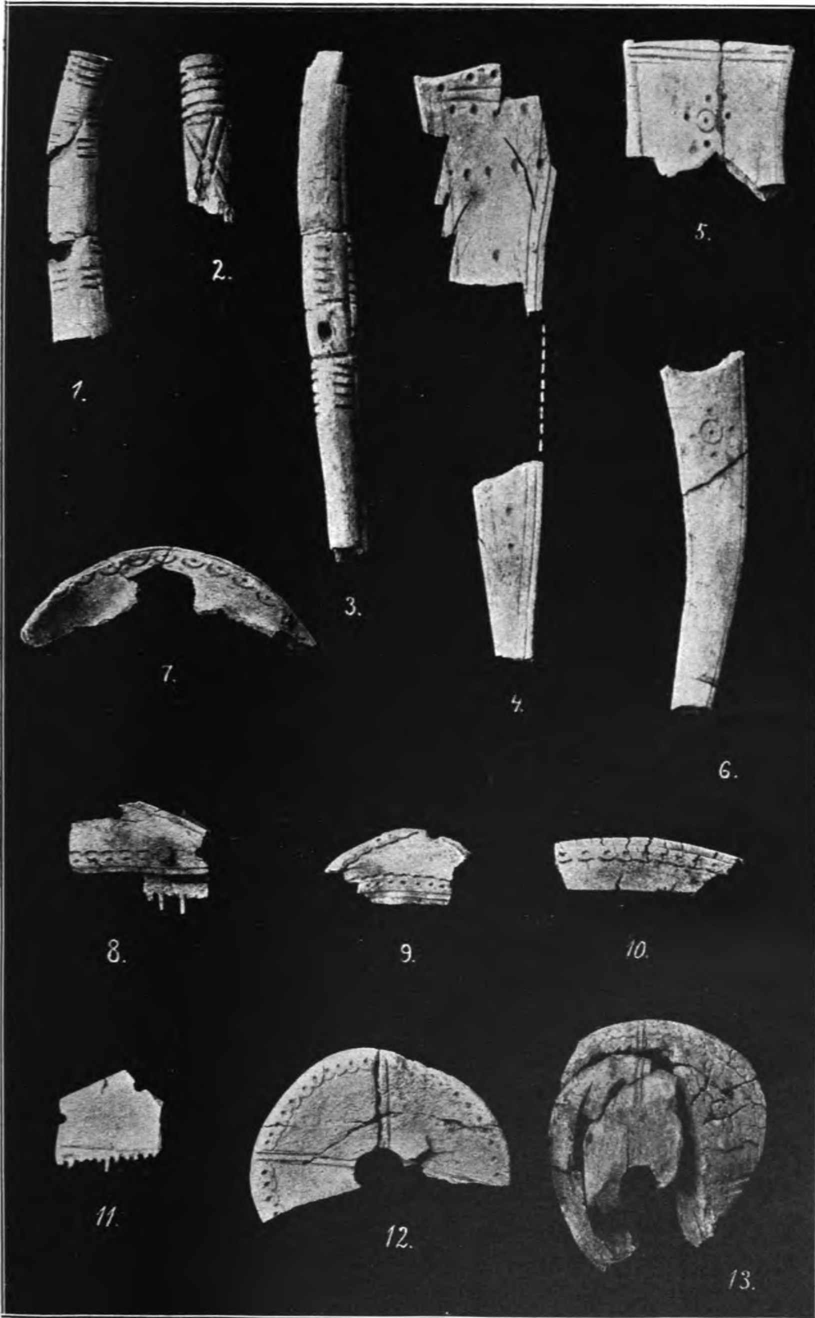
Forklaring til Plancherne.

Pl. I.	Fig. 1.	Risvik.	Haug 1.
	- 2.	—	— 2 b.
	- 3.	—	— 11 b.
	- 4.	—	— 2 b.
	- 5.	—	— 8 a.
	- 6.	—	— 11 b.
	- 7.	—	— 2 b.
	- 8.	—	— 11 b.
	- 9.	—	— 6.
	- 10.	—	— 11 b.
	- 11.	—	— 4.
	- 12.	—	— 8 a.
	- 13.	—	— 11 b.
Pl. II.	- 14.	—	— 2 a.
	- 15.	—	— 2 a.
	- 16.	Alstad,	Stjørdalen.
	- 17.	Oppem,	Sparbu.
	- 18.	Alstad,	Stjørdalen.
	- 19.	Vorem,	Sparbu.
	- 20.	—	—
	- 21.	Oppem,	—
	- 22.	Vorem,	—
	- 23.	Oppem,	—
	- 24.	—	—

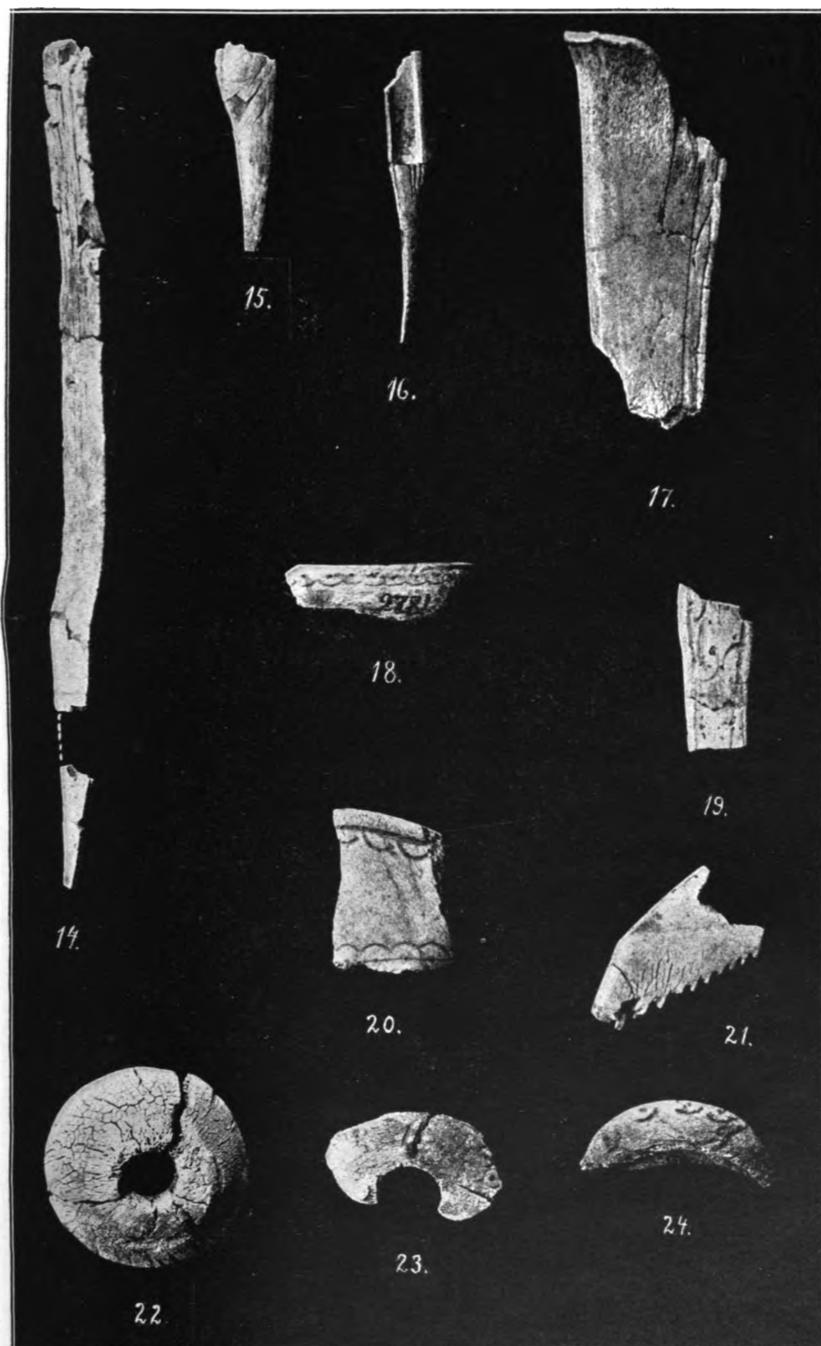
Pl. I.

$^1/_1$.

Pl. II.

$^1/_1$.

VIDENSKABSSELSKABETS OLDSAGSAMLING

TILVÆKST I 1902 AF SAGER ÆLDRE END REFORMATIONEN

AF

K. RYGH

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1902. NO. 6

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

1. Ufuldst. spydspids eller dolk af flint, snarest det sidste. Den bagerste del afbrækket; stykket er nu 10,5 cm. langt, indtil omtr. 3,5 cm. bredt. Bor(?) af flint, noget lig S. Müller 32; har paa den ene side en hel spalteflade, paa den anden side er den tilhuggen saaledes, at der nedentil dannes 2 egge, som løber sammen i en spids; 6,5 cm. lang, ved midten 3 cm. bred. — F. paa Draget paa Bolsøen, Bolsø pgd. i Romsdalen, paa en liden høiflade, noget høiere end gaardens huse, svagt heldende mod syd og øst, begrændset af en lav fjeldknaus paa nordsiden. Her skal der stadig i mindst 50 aar under jorddyrkning være fundet en mængde flintstykker, som ikke er bevarede. Tættest har de ligget under den lille fjeldknaus paa nordsiden. Dolken fandtes nederst paa stykket, boret liggende ovenpaa jorden i en potetesager. Det sidste gave fra gaardbruger Knut Draget. Her har saaledes været et flintverksted (Nr. 6573, 6738).

2. Yngre jernalders gravfund fra Melhus i Overhallen:

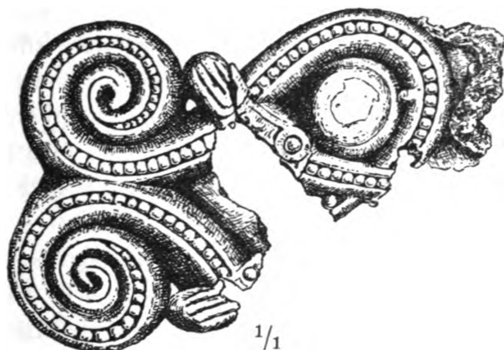
a. En bøileformet spænde af bronce af typen R. 639, ikke mindre end 24 cm. lang. Den er meget fuldstændigere bevaret end nogen af de spænder af denne type, som samlingen tidligere har, og saavidt vides, ogsaa nogen anden, som er funden i Norge, idet baade dækpladerne over de aabne rum og de derpaa anbragte hætter for den største del er bevarede. Jfr. Montelius, Sv. Forns. 531. Begge de nedadgaaende partier af bøilen er ornamenterede med slyngede dyreformer (to dyr paa hver side) i en lignende stil som den citerede gotlandske spænde; det samme er tilfælde med de nedgaaende sidekanter paa endestykkerne og ligesaa med siderne af det paa bøilens top anbragte runde stykke. Dette sidste er 8—7,5 cm. i tverm., idet det smalner lidt ind opad. Paa midten

af det er anbragt en hætte; den øvrige del er dækket med en dækplade, fyldt med email à cloisons med brunviolette granater inden ophøiede rammer i et mønster, hvori 8-tallet er fremherskende. Stykket har hvilet paa en oval ophøiet ramme paa bøilens midte. Hætten er nedentil 4,5 cm. i tverm., er gjennembrudt, de aabne partier fyldte med lignende email, og de gjenstaaende strimler ornerede med slyngede linjer eller perlerader efter midten. Hætten ender i en konisk tap. Spændens endestykker har ogsaa størstedelen af sine dækplader bevarede, og disse er fyldte med samme art email. Paa det firkantede endestykke er anbragt to gjennembrudte hætter, paa det andet endestykke 5 hætter af forskjellig størrelse. Ogsaa disse hætter er tildels gjennembrudte, de gjenstaaende partier ornerede med linjeslyngninger, det øvrige tildels med email. — I bøilens sidekant er paa den ene side ligesom paa R. 639 anbragt to hul, og i det ene af disse sidder endnu en ring af en sammenbøiet, tyk broncetraad. De samme to hul har man ogsaa paa en spænde af samme type i samlingen, nr. 41 (i det ene hul sidder endnu rester af en broncering), og paa et stykke nr. 1120 fra Tømmeraas i Grong, paa disse anbragte allernederst paa bøilen; paa samlingens nr. 40 har man ogsaa de to hul, men der anbragte i endestykkernes kant. Men paa alle er hullene kun anbragte paa den ene side og paa den samme som paa R. 639. Hvis de, som vel rimeligt er, har været bestemte til befæstelse af hængeprydelser, beviser de, at disse spænder har været anbragte i horizontal stilling, og at det firkantede stykke har vendt mod venstre. — Naalen, af bronce og temmelig tyk, er bevaret med undtagelse af spidsen. Dens øverste del er bøiet hylseformet om et enkelt naalegjænge, anbragt paa bagsiden af det firkantede endestykke; paa det andet endestykke en ombøiet plade som naaleholder. — Hele oversiden har været forgyldt, forsaavidt den ikke har været dækket af email. Bagsiden saavel af spænden som af den runde topplade er dækket med det bekjendte hvide belæg (6574).

b. 2 ufuldst. skaalformede spænder af bronce af typen R. 643, men dog forskjellige fra denne i ornamenternes enkeltheder; bl. a. har de ikke typeeksemplarets takkede linjer. Som almindelig ved disse tynde spænder, har charnier og bøile for

naalespidsen ikke været anbragt umiddelbart paa spændernes bagside, men paa enderne af et paa deres indre side efter længden fæstet baand. Men det er her eiendommeligt, at baandene ikke som sædvanlig er af jern, men af bronce. Det bedst bevarede af baandene har merker af jernrust, enten efter naalen eller naalefæsterne. Spænderne har været over 10 cm. lange; bredden kan ikke bestemmes (6575).

c. 2 brudstykker af bronce, som synes at have hørt sammen saaledes som paa nedenstaaende afbildning angivet. Bagsiden viser tilsvarende fordybninger til de ophøiede partier; men stykkets masse er dog temmelig tyk. I det ophøiede, runde parti er der indfældt en rød sten. Paa bagsiden er der sterk jernrust, sandsynlig efter en naal, samt ubetydelige fastrustede levninger af loddent skind. Det har maaske været en spænde af egen form (6576).

1/1

d. En stor samling perler, deraf en enkelt, nu lidt ufuldstændig, af sølv, dannet af en oprullet, tverriflet traad. Alle de øvrige er af glas, 136 i tal, hvoraf mange sammensatte og endel, som har været dele af sønderbrækkede sammensatte. Af de sammensatte, den længste paa 7 led, har de fleste et gyldengult belæg; andre er grønlige eller hvide. De enkelte perler har de forskjelligste former, kuglerunde, kageformede, tøndeformede og cylindriske. Nogle faa er riflede, en enkelt har form af en spiralvinding. Farverne er de forskjelligste, hvidt, sort, grønt, blaat, rødt, violet, i flere nuancer. Derhos er der flere af mosaik i forskjellige mønstre og nogle med indlagte farver i forskjellige figurer (6577).

e. Tveegget spydspids af jern med bredt, fladt blad; falen har elliptiske fordybede figurer som R. 517. Bladet viser damasceret arbeide. Den hele længde nu 33 cm.; men falen er lidt ufuldstændig; bladet indtil 5 cm. bredt (6578).

f. Saks af jern af formen R. 442. Den ene kniv afbrækket paa midten, den anden omtr. fuldstændig. Den hele længde omtr. 28 cm. (6579).

g. Et ubestemmeligt redskab af jern, 48 cm. langt, af form som en firesidet ten (6580).

h. En klinksøm af jern med fastrustet træ (6581).

i. En firesidet hein af skifer, 30 cm. lang, brugt paa alle sider, og stykker af 2 lignende (6582).

Disse sager blev fundne i den øvre del af en haug, kun omtr. 30 cm. under dens overflade. Af iagttagelser under deres fremgravning, som blev foretaget af et par gutter, nævnes kun, at der fandtes endel kul. Haugen maa utvivlsomt være affladet tidligere enten ved pløining eller paa anden maade. Fundet skriver sig øiensynlig fra en kvindegrav; ogsaa tidligere er spydspidser fundne i saadanne; men forøvrigt skal spydspidsen være funden noget tidligere end det øvrige og saaledes maaske ikke paa ganske samme sted.

3. Økse af sten, i omrids og tversnit lignende R. 15, men med hvælvet tilslibning af eggen paa den side, hvor den er sterkest; helt sleben; 13 cm. lang, indtil 4 cm. bred. — Liden økse af sten af typen R. 15, kun lidt over 6 cm. lang, 2,7 cm. bred ved eggen, 2,2 cm. ved nakken; helt sleben. En eiendommelighed er, at den ene side har et profileret tversnit, idet det midterste parti er ophøiet, maaske en følge af emnets form. — Et brudstk. af sten, 12,5 cm. langt, spidst ved den ene ende, tiltagende i bredde indtil 3 cm. ved den anden ende, hvor det er afbrækket, jevnt 1,5 cm. tykt; helt og vel slebet; de brede sider flade, de smale hvælvede. Stykket er vist ikke falsum; men bestemmelsen er tvivlsom. Det kunde snarest formodes at være del af en meisel, men som maa have havt en usædvanlig form og været ualmindelig spidsnakket. — Disse 3 stykker skal være f. paa Sundsbø nordligst paa Otterøen i Akerø pgd. (6583 ff.).

4. Enegget kniv af brun-violet sandsten, helt bevaret, af en smuk form, noget lig R. 54, men med en hæl mellem bladet og skaftet og med et bredere skaftstykke. 11,5 cm. lang, bladet indtil 3,3 cm. bredt. F. paa Hasfjord, Vikten sogn i Nærø, i en sandhaug i en dybde af 2 alen. Paa gaarden er ogsaa tidligere fundet oldsager, som ikke er bevarede, deriblandt en spydspids af rødbrun skifer (6587).

5. Bryne(?) af kvartsitskifer i 3 stkr., men fuldstændigt, over 50 cm. langt; paa midten omtr. kvadratisk tversnit. Har den hyppige form, at det nær enden udvider sig i bredde og lidt i tykkelse og derpaa afsluttes med et slags egg; men det eiendommelige ved dette stk. er, at medens begge ender har samme form, er den enes plan vertikalt paa den andens. Af disse stykker har samlingen en hel mængde, hvoraf dog intet paa meget nær kan have været saa langt som dette; de fleste synes afbrækkede paa midten; men de er forøvrigt merkelig ensartet formede. Jeg har bestemt dem som bryner; men rigtigheden af denne bestemmelse tør være mere end tvivlsom. Skal være f. i en torvmyr paa Raknestangen paa Akerø (6590).

6. Vævsten af almindelig form, f. under gravning for vandledning i Kongens gade udenfor Frimurerlogen i Trondhjem (6593).

7. Kjerne af glasmasse af en perle, som har været belagt med mangefarvet mønstret glas. Af dette belæg er nu kun en liden del tilbage, visende mørkblaa bund med ovale flekker af hvidblaat og rødt. I den indre kjerne er der furer i forskjellig retning til befæstelse af belægget. Den har været rund med affladede poler, ca. 1,7 × 1,5 cm. i tverm. F. paa Hasfjord, Vikten sogn i Nærø, i en sandhaug (6594).

8. Nogle stykker af en skjoldbule af jern; det ene er af toppen og viser en saadan knop som paa R. 565. Det er ikke sikkert, om alle stykkerne hører sammen indbyrdes og med nr. 6237. — Knivblad af jern med lang tange i 3 stkr., omtr. 14 cm. langt. — 2 tveeggede pilespidser af jern, den ene omtr. fuldstændig, 14 cm. lang, den anden manglende lidt af tangen. — Stykker af et baand af jern, nu sterkt gjennemædt af rust, til-

sammen omtr. 25 cm. langt, noget over 1 cm. bredt. — Indkommet fra Forset i Melhus som supplement til fundet 6235 ff., idet det er fundet under senere jordarbeide paa det samme sted, paa en nogle hundrede alen lang jordrab, formodentlig i levningerne af en gravhaug, som efterhaanden er bleven udpløiet. Gave fra hr. gaardbr. H. Forseth (6595 ff.).

9. 3 stykker af antagelig den samme plade af sandsten, hvoraf det største paa den ene side har en sterk, ved slid frembragt hulning; forøvrigt er der spor af slid paa begge sider af stykkerne. Utvivlsomt en slibesten for stensager. — En firesidet sten, 11 cm. lang, indtil 5—6 cm. i tverm., men afbrudt. Har paa to sider slideflader, som gjør det sandsynligt, at den har været brugt som slibesten. — Et stykke af skifer, der ligner en spydspids; det kan vel forklares som et ufuldført emne til en saadan. F. paa Ottestadviken, Veø pgd. i Romsdalen (6600 ff.).

10. Vævskyttelformet beltesten af kvartsit med omgaaende fure, 11,5 cm. lang, 4 cm. bred, 3 cm. tyk. Med svage, skraa slidningsfurer. F. paa Tangvik i Stadsbygden (6604).

11. Cylinderformet rør af brændt ler, 4 × 4 cm. i tverm.; paa den ene side indgravet et kors, hvis arme ender i gruber. Smaa kvartskorn er, som ogsaa undertiden ellers ved dette slags redskaber, indblandede i massen. F. paa Tangvik i Stadsbygden (6605).

12. Tilhuggersten for stenredskaber, jfr. S. Müller 120, omtr. 11 cm. lang, 7 × 6 cm. i tvermaal; har meget videre og dybere gruber paa siderne end noget af de eksemplarer, samlingen tidligere eier. F. paa Tennel i Lensviken, Stadsbygdens pgd. (6606).

13. Den øvre del af en i skafthullet afbrækket økse af sten af formen R. 37, som sædvanlig med økser af denne type, af en grønlig, spettet stenart. Den har været større end almindelig, er 8 cm. fra nakken til hullet og 7 cm. bred ovenfor dette. Hullet har været over 3 cm. i tverm. F. paa en anden gaard Tennel i Lensviken (6607).

14. Slibesten for stensager af kvartsit, hvidgraa med

rødlige flammer, firesidet, 19 cm. lang, 4,5 × 3 cm. i tverm. Den ene smalside er ganske glatslidt, lidt concav, den ene bredside delvis slidt. F. paa en tredie gaard Tennel i Lensviken (6608).

15. Den nedre del af en i skafthullet afbrækket kølle af sten, nedentil endende i en spids. Temmelig flad, dog mere hvælvet paa den ene side. 11 cm. lang fra spidsen til hullet og 15 cm. til bruddet, 11 cm. bred over hullet, neppe over 4 cm. tyk. F. paa Indergaarden i Lensviken. (6609).

16. Hammer af sten af typen R. 46, men af mere ujevnt omrids, en smule tilspidset til den ene kant og bredt afrundet i den anden, 12 × 10 cm. i tverm., indtil 3,5 cm. tyk. Hullet boret fra begge sider. F. paa Indergaarden i Lensviken. (6610).

17. Haandtenshjul af grøtsten, 4,5 cm. i tverm., fladt paa den ene side, lidt hvælvet paa den anden, hvor overfladen er udskaaret til to ophøiede concentriske ringe, hvoraf den inderste danner randen om hullet. Mulig fra Y. J. F. paa Indergaarden i Lensviken (6611).

18. Bryne(?) af violetgraa skifer, firesidet med skarpe kanter, regelmæssigt formet, indsmalnende mod begge ender, 26 cm. langt. Kan tænkes at have været formet til et fint og smukt bryne uden at være taget i brug som saadant. F. paa Utnes i Lensviken (6612).

19. Vævsten af grøtsten af almindelig form med hul ved den smalere ende, men har den eiendommelighed, at der paa den ene side er udgravet en vid skaalformet fordybning. F. paa samme gaard Utnes (6613).

20. Økse af sten med skafthul af typen R. 37, men mere undersætsig, vel bevaret; som sædvanlig med økser af denne form af en spettet stenart, her sortagtig og hvidlig. 10 cm. lang, 5,5 cm. tyk ovenfor skafthullet, indtil 3,5 cm. bred. Jevnt boret hul. F. paa Haarsaaker i Stadsbygden (6617).

21. Økse af sten af formen R. 29 med ufuldendt skafthul; for- og bagside omtr. flade i tverretning og kun buede i længderetning. 18,5 cm. lang, indtil 7 cm. tyk over hullets plads, temmelig jevnt 3,5 cm. bred. Hullet er paa begge sider paabegyndt

med en skaalformet grube. Stenarten mørkgraa og haard med enkelte kvartsaarer. F. paa et andet brug af Haarsaaker i Stadsbygden (6618).

22. Tøndeformet cylinder af brændt ler med hul efter længden og fure langs den ene side, 5 cm. lang. F. paa Lille-Rein i Stadsbygden (6619).

23. Plumpt arbeidet, maaske ufærdig vævsten af grøtsten F. paa Neraunet i Stadsbygden (6620).

24. Mundbid af et bidsel af jern med enkelt led; omtr. 13 cm. langt mellem ringene, som er 8 cm. i tverm. Mulig fra hedendommens tid. F. paa Asphaug i Stadsbygden (6621).

25. Vævskyttelformet beltesten af graaviolet kvartsit af den lange smale form, R. 154. Omgaaende fure nærmere underend overkanten, den undre del noget længere end den øvre, 12 cm. lang paa oversiden, nær 13 cm. paa undersiden, indtil 3,5 cm. bred. Skraa slidningsfurer paa oversiden. F. paa Skraastad i Stadsbygden (6622).

26. En meget liden hammer af sten (en art sandsten) af typen R. 46, lidt oval, 5 × 4,5 cm. i tverm, 2 cm. tyk. Hullet boret paa begge sider og smalest paa midten. F. paa Selnes i Lensviken, Stadsbygdens pgd. (6623).

27. Ufuldendt hulmeisel(?) af meget haard sten, firesidet tversnit med afslebne kanter, nu 16 cm. lang, afbrækket i den bredere ende, hvor man har den øvre begyndelse af en hulslibning i nær 7 cm. længde. Tvivl om bestemmelsens rigtighed vækker det dog, at der paa den anden side ikke sees spor til en begyndelse af en tilsvarende convexslibning. Det er dog mindre rimeligt at opfatte stykket som en del af en slibesten. F. paa samme gaard Selnes (6625).

28. Kugle af brændt ler med gjennemgaaende hul; i massen er indblandet en mængde smaa kvartsstykker. Jfr. nr. 11 ovf. — Haandtenshjul af grøtsten, fladt paa undersiden, kalotformet paa oversiden, 3,5 cm. i tverm. — Vævsten(?) af grøtsten af form som et ligesidet triangel med 9 cm. lange sider, og med hul omtr. i midten; et lignende stykke haves ogsaa før i samlingen. Har indgravne furer langs kanterne. — Pyramideformet

sænke af grøtsten, 6,5 cm. høit, med et lidet hul nær toppen. Et brudstk. af en flad vævsten af grøtsten med hul. Disse sager, som snarest skriver sig fra middelalderen, antages at være f. paa Bondviken i Lensviken (6628 ff.).

29. Meget forrustet hængelaas af jern, som synes at have nærmet sig i form til R. 453. — En nagl af jern. — Et beslag af jern, belagt med kobber, af eiendommelig form. Usikker tid. F. i jorden paa Selven i Agdenes sogn, Ørlandets pgd. (6632).

30. Oval sten (kvartsit) med to omgaaende, krydsende, brede furer, 13 × 10 × 6 cm. i tverm. Det synes at være en rullesten, som paa denne maade er tildannet til brug. F. paa Valset i Agdenes (6635).

31. Oval sten med omgaaende fure efter længden; vanlig form og stenart, men meget svær, 14 × 11 × 7 cm. i tverm. F. paa Selven i Agdenes (6636).

32. Vævskyttelformet beltesten af hvid kvarts med omgaaende fure, jfr. R. 156, men spidsere; 9,5 × 4 × 2,8 cm. Den nedre del en smule længere end den øvre. Dybe, en smule skraa slidningsfurer paa oversiden, svagere paa undersiden. F. paa Hegg i Agdenes (6673).

33. Hammer af sten som R. 46, omtr. rundt omrids, 6 cm. i tverm., 3,5 cm. tyk. Hullet som sædvanlig boret fra begge sider og smalest paa midten. F. paa Selven i Agdenes (6638).

34. Spydspids af sort skifer, nu ufuldstændig, idet der mangler en større del ved odden, og agnorerne er afbrækkede, nu 12 cm. lang, indtil 3 cm. bred. Den ligner noget R. 86, med ophøiet, men ikke skarp ryg efter midten. Ualmindelig tyk, ogsaa i tangen, som kun er lidet affladet. Nederst paa bladet er der to hul, et paa hver side af midtryggen, borede fra begge sider og smalest paa midten. De er maaske indborede, efterat agnorerne var afbrækkede, til støtte for skaftets befæstning. Er erhvervet af en opkjøber som funden i Tingvold pgd. paa Nordmøre, men nærmere oplysning om findestedet har det ikke været muligt at erholde (6640).

35. „Bryne“ af kvartsitskifer, nu 25 cm. langt, men neppe

fuldstændigt; skjevt firesidet tversnit og saa regelmæssig form, at den ikke kan være fremkommen ved slid, men at det maa være tildannet paa denne maade. Skal ogsaa være f. „i Tingvold" (6641).

36. Et haandtenshjul af grøtsten, 3 cm. i tverm., fladt paa begge sider. Sandsynlig fra M. A. F. for længere Tid siden ved Bakke gaard i Trondhjem (6642).

37. Oval sten med omgaaende fure efter længden, af den sædvanlige haarde stenart. — Vævsten af grøtsten af almindelig form. Begge fundne paa Rygg paa Frosta, men ikke sammen (6643 f.).

38. Tilhuggersten for stensager, en omtrent rund, kvartsitagtig sten, 8 × 5 cm. i tverm., med udhulede gruber paa de to fladere sider, passende til fingertoppen, noget dybere paa den ene side end paa den anden. F. i tomten af et nedrevet hus paa Aurgjerdet, en part af Opauran i N. Stjørdalen (6651).

39. Økse af sten med skafthul, noget lig R. 32, men med mere forlænget og indsmalnende nakke, og hullet omtr. paa midten. Omtr. flade bredsider, smalsiderne svagt hvælvede i tversnittet. 13 cm. lang, bredden ved eggen 5 cm. F. paa Selvneset under Selven i Agdenes (6652).

40. Tilhuggersten for stensager, en kageformet, lidt oval rullesten, ca. 9 × 7 × 3 cm. i tverm.; paa begge sider en vid og meget dyb grube, saa at der ikke mangler meget i fuldt gjennemslag. Det er derfor tænkeligt, at den har været emnet til en hammer som R. 46. F. paa Fremstad i Agdenes (6653).

41. Oval sten med omgaaende fure efter længden, 9,5 × 7,5 × 5,5 cm. i tverm. F. paa Breiviken i Agdenes (6654).

42. Bryne af kvartsit, nu 16 cm. langt, men aabenbart afbrukket, synes snarest at være en slibesten for stenredskaber. F. i en myr paa Djupaaen i Agdenes (6656).

43. Oval sten med fure efter længden og to furer paatvers, som overskjærer den første; furerne grunde. 14 cm. lang. Maaske fra forholdsvis sen tid. Ogsaa f. paa Djupaaen (6658).

44. Et sænke af grøtsten, tresidet og indsmalnende til en spids ved den ene ende og tvert afskaaren ved den anden. Det eiendommeligste ved stykket er, at der saavel fra den spidse som

fra den tverre ende er indboret et hul, som støder sammen med hul, der er boret igjennem paa tvers. 13 cm. langt. F. paa Hopen i Agdenes (6660).

45. Ufuldst. kar(?) af grøtsten, der sandsynlig maa opfattes som et bordkar med stet. Den sidste, af hvilken ikke meget er tilbage, kan sees ved tverfurer at have været delt i vulster. Sandsynlig fra M. A. F. paa Agdenes gaard i Agdenes (6661).

46. Lidet stykke af en kjedel af grøtsten. 2 heiner af skifer, den ene ufuldstændig. Skal være f. sammen nær ved en haug paa Hollen i Hevne (6664 f.).

47. Ufuldstændig, svær spydspids af mørkgraa skifer med agnorer, nærmest lig R. 88. Nu 15 cm. lang, men har været betydelig længere, 5 cm. bred ved agnorerne, som nu er afbrækkede, 4 cm. ved bruddet Ogsaa tangen er ualmindelig svær, over 3 cm. lang, ca. 2 cm. bred. Rygning efter midten med afHadning ved tangen. F. paa Skorillen ved Snildfjorden i Hevne (6666).

48. Spydspids af lysgraa skifer, nærmest lig R. 86, men med spidsere agnorer og od. Vel bevaret, naar undtages et lidet brud i den ene egg. 14,5 cm. lang, største bredde 3,5 cm. over agnorernes rod. Tangen ualmindelig lang, 3,5 cm. Indskjæringerne for agnorerne fortsættes med lange dybe furer opover bladet. F. paa Bjørkøen i Hevnefjorden i Hevne (6667).

49. Brudstkr. af en urtepotformet urne af brændt ler. De bevarede stykker har kunnet limes sammen, saa at de udgjør omtr. halvparten af væggen, medens bunden helt mangler. 12 cm. høi, omtr. 14 cm. i tverm. oventil og 12 cm. nedentil. Under den svagt udstaaende kant er der paa den øvre halvdel 3 ophøiede baand med rækker af skraa furer, dannende vinkler, som vender til vekslende sider. Den nedre del er afdelt i triangelformede felter ved et baand af 3 furer, som danner vinkler afvekslende opad og nedad. — Et lidet brudstk. af en urtepotformet urne af brændt ler, som er ganske forskjellig fra den frg. baade med hensyn til massen og det lille af ornamenterne, som er levnet. — Skal være f. i en haug paa Selnes i Snildfjorden i Hevne. Urnerne blev under gravningen slængt hen og gik istykker (6668 f.).

50. Firesidet hein af skifer, 18 cm. lang. F. paa Venna i Hevne (6670).

51. Økse af sten med skafthul af hovedform R. 29, men bredere i nakken, mindre buet og mere undersætsig. 11 cm. lang, 6 cm. tyk over hullet og 4 cm. bred lidt ovenfor eggen. Omtrent sort sten. Siges f. i gruset i elveleiet nedenfor Lerfossen i Strinden (6674).

52. Økse af skifer uden skafthul, med egg, som væsentlig er tilsleben fra den ene side. Den sees paa den anden side at have været brugt til hein i nyere tid, hvorved denne, som oprindelig har været ret, er bleven noget indadbuet og skjev. 21 cm. lang, 4,5—5,5 cm. bred. F. paa Fremstad i Agdenes (6675).

53. Yngre jernalders fund fra Gulhaaen i Aalen.

a. Enegget sverd af jern af usædvanlig længde, af form nærmest lig R. 499. Klingen 87 cm. lang, indtil 5 cm. bred, tangen 19 cm. lang, samlet længde altsaa 106 cm. Ved overgangen mellem tangen og klingens ryg er der en aftrapning. Glødeskal sees paa flere steder (6678).

b. Celt af jern af form som R. 401, 11,5 cm. lang, 4,5 cm. bred i eggen (6679).

c. Økseblad af jern af formen R. 559, men med fliger kun paa den indre side af skafthullet, 16,5 cm. langt, 8,5 cm. bredt ved eggen (6680).

d. Hammer af jern med langt smalt skafthul, jfr. R. 394, men uden fremspring ved skafthullet, nu omtr. 9 cm. lang, men noget afslaaet i den tyndere ende (6681).

e. Rasp af jern, lig R. 420, men med længere tange. Bladet 14 cm. langt, tangen, regnet fra bøiningen af, 12 cm. Ingen længdestriber paa bagsiden; men der er her nogle tverbaand i den første vinkel (6682).

f. Meisel(?) af jern, af en usædvanlig form, med tange, 12 cm. lang (6683).

Fundet er gjort oppe i fjeldet øverst i Gulas vasdrag nær søen Riasten af en derboende Lap ved gravning i en haug nær hans stue. Sagerne er idethele særdeles vel bevarede, som sædvanlig med fund fra det øverste af dalene. De har tildels glødeskal,

hvoraf kan sluttes, at det har været en grav med brændt lig, skjønt der ikke vides at være iagttaget brændte ben.

54. Fund af middelalderske gjenstande i en byggetomt paa hjørnet af Bispegaden og Kjøbmandsgaden i Trondhjem:

a. Kamme af dyretak. Kam med enkelt tinderække, nu 16 cm., men opr. omtr. 20 cm. lang; skinnerne er paa midten ornerede med et flettet baandmønster, ved enderne med tverrifler; alle furer har været fyldte med en sort masse; mindst 9 mellemstykker og antagelig 12 nagler af jern. — Enkelt kam, nu ufuldstændig, men opr. omtr. 16 cm. lang; den øvre del af skinnerne er fordybet til indlægning af et baand af metal, som nu mangler, og nærmere enderne har der været lignende tverbaand; endepartierne tæt tverriflede, den midtre del har kun en fure efter midten; af mellemstykkerne er 5 bevarede, mindst 10 nagler. — En skinne af en enkelt kam, har ikke været over 10 cm. lang; har oventil en bred fordybning til indlægning af et baand af metal; har havt 11—12 nagler af bronce. — Ufuldst. enkelt kam, afbrækket i begge ender; skinnerne har en fordybning langs overkanten til nedlægning af en strimmel af metal, desuden nogle furer efter længden; nærmere enderne har der været tætte skraastreger; nagler af jern. — Enkelt kam, skinnerne helt bevarede, 13 cm lange; smale, afrundede uden ornamenter, med tæt staaende nagler af bronce.

b. Et helt vævspyd af hvalben, 38 cm. langt, indtil 3,5 cm. bredt blad; haandtaget dannet ved langsom indsmalning; paa den ene side er der langs midten af haandtaget og det nærmeste af bladet én række dobbeltcirkler om punkter. — Et haandtag af et vævspyd af hvalben med en ubetydelig rest af bladet, formet som et sverdhaandtag med afrundede udvidelser foroven og forneden. — Et haandtag af et andet vævspyd af hvalben, som maa have været meget stort og oventil nær 6 cm. bredt.

c 5 haandtenshjul af grøtsten, dels flade paa begge sider, dels hvælvede paa den ene, et par ornerede med concentriske ringe eller med radier, udgaaende fra hullet. — Et haandtenshjul af løsbrændt ler, fladt paa den ene, hvælvet paa den anden side.

d. En flad brikke af grøtsten, antagelig en spillebrikke.

e. Naal af ben, 7,5 cm. lang, med et hul nærmere den ene ende.

f. Kogekar af brændt ler med 3 fødder og et skraat udstaaende rørformet haandtag, 13,5 cm. høit og 14 cm. i tverm. oventil, paa udsiden bedækket med ophøiede horizontale rifler. Fuldstændigt, naar undtages, at en fod mangler. Af denne art lerkar, hvoraf der findes brudstykker i mængdevis i de trondhjemske fund ligesom i fundene fra det gamle Oslo, har samlingen tidligere kun et par fuldstændige.

g. Et lidet fladbundet kar af grøtsten, 10 cm. i tverm., 4 cm. høit, med et tilspidset haandtag til den ene side. Dertil en mængde brudstkr. af større og mindre kar af grøtsten.

h. Nøgel af jern af samme hovedform som 2 stykker, som samlingen tidligere eier fra trondhjemske fund, jfr. Ab. 1898 s. 119 og fig. 17, Ab. 1901 s. 371 og fig. 3. Det flade, gjennembrudte parti er her rundt; den ring, som har hængt i det øverste hul, mangler.

i. Krognøgel af jern, som efter sin form godt kunde være fra Y. J. Er øverst bøiet om til en løkke, har en firesidet stamme, aftagende i tykkelse nedad; lidt nedenfor midten har den to stumpvinklede bøininger og den afsluttes nedentil med en retvinklet bøining. 14,5 cm. lang.

k. Kistebeslag af jern, 5 stykker og dertil et laasbeslag med smalt nøglehul og et laas med en slaa, som griber ind i en haspe. Beslagene er smale og flade med runde udvidelser med naglehul og nagler, delvis ogsaa med aflange udvidelser. Kisten kan ikke have været meget stor, laaget neppe over 30 cm. bredt. Af naglernes bøining kan sluttes, at det træ, som de har været fæstet i, har været 1—1,5 cm. tykt.

l. Redskab af jern, bestaaende af et tyndt, fladt blad, 27 cm. langt, 7,5 cm. bredt, med egg til begge sider; fra den ene ende udgaar en firesidet tange, fra den anden en ca. 4 cm. lang pig. Redskabet minder sterkt om de for vævskeer antagne spildrer af træ med pig i den ene ende i trondhjemske fund, men adskiller sig fra disse som fra saadanne af jern som R. 150 ved sin sværhed og navnlig ved sin store bredde. Bestemmelsen bliver derfor usikker.

Efter fundomstændighederne er der grund til at antage, at stykket hører til de ældste dele af fundet.

m. 2 knivblade af jern og forskjellige andre gjenstande af jern, deriblandt et cylindrisk hængelaas med riflet overflade og delvis belagt med kobber.

Disse fund er tilligemed endel, som sandsynlig er fra en yngre tid, gjorte ved udgravninger af nogle hustomter. Her fandtes ogsaa grundmure af en kirke og skeletter af en begravelsesplads. At der ikke gjordes endnu rigere fund paa dette sted, som paa forhaand maatte ansees for at høre til de bedste strøg for middelalderske fund i Trondhjem, forklares ved, at der her var flere kjældere, hvor grunden tidligere var udgravet. Fundene er skjænkede samlingen som gave af bestyrelsen for Thomas Angells Stiftelser ved hr. forstander J. Midelfart. (Indført under nr. 6684 ff. 6694 ff. 6714 ff. og 6732 ff.).

55. Økse af sten med skafthul af den sjeldne form R. 33. Den er nu sterkt afflaget i begge ender, navnlig i den nedre, saa at den ikke har sin oprindelige længde, nu knap 10,5 cm. lang, 4,5 cm. tyk over skafthullet. Skal være f. paa Julset i Frænen løst i jorden nær søen (6692).

56. Tveegget spydspids af jern, som maa have været meget svær. Falen, som er helt bevaret, er meget tyk og omtr. 14 cm. lang. Bladet har været omtr. fladt, mindst 5 cm. bredt, viser efter midten damasceret arbeide; af dette er kun 20 cm. bevaret, noget ufuldstændigt i eggene. Har vel nærmest lignet R. 522. F. under brydning af nyland paa Julset eller Malme (opgaven ikke sikker) i Frænen (6693).

57. Kølle af sten med fremspringende hjørner ved siden af skafthullet, temmelig flad, men noget uregelmæssig, tildels paa grund af afflagning. Som sædvanlig paa disse redskaber et stort skafthul, boret lige meget fra begge sider. 27 cm. lang, 11 cm. bred mellem de fremspringende hjørner. F. paa Løvnes i Verafjorden, Agdenes (6700).

58. Bryne(?) af kvartsitskifer, af omtr. kvadratisk tversnit, afbrækket i begge ender, synes at have dannet en skarp spids

i den ene. Bestemmelsen er noget usikker. F. paa Klungervik i Hevne (6701).

59. En sænkesten af temmelig haard stenart, tilspidset til den ene ende og der forsynet med et hul. — Halvmaaneformet vævsten af grøtsten med hul ved begge ender. — To ovale stene med omgaaende fure efter længden. — To firesidede heine af lerskifer. F. paa Stolpnes i Hevne (6703 ff.).

60. Vævskyttelformet beltesten af kvartsit, brunviolet, med dyb omgaaende fure. Omtr. 11 cm. lang, 4 cm. bred paa midten; med dybe, skraa slidningsfurer, en paa den øvre, to paa den undre side. F. paa Hafsmo i Hevne (6707).

61. Brudstkr. af en middelaldersk kjedel af bronce, hvoraf det ene er en hank af en form, som ogsaa er f. paa Stenviksholm og flere steder, dannet som en sløife, nedentil endende i to spidse blade med et hul i midten og deri en klinknagl af bronce. F. med en smedemeisel og nogle andre stkr. af jern paa Mjønesaunet ved Aastfjorden i Hevne (6713).

62. Bryne af kvartsit, 11 cm. langt, af almindeligt ovalt tversnit. En smal, dyb fure er formodentlig fremkommen ved slibning af spidse redskaber. — 2 firesidede heine af skifer. F. paa Rydningen, en part af Bulung i Sparbuen (6727 f.).

63. Fra et stenaldersverksted: et økseformet stykke, med 5,5 cm. bred egg, 6,5 cm. langt, med spids nakke. Paa den ene side gaar eggfladen næsten op til nakken, paa den anden side er den kortere. — En tresidet flekke af flint, 4,5 × 2 cm., som mulig kan være brugt som kniv. — Et ubestemmeligt stykke og en mindre klump af flint. — Et 11 cm. langt stykke af sten, der ved den ene ende har en økseegg, som er mere tvert tildannet fra den ene side end fra den anden, vel 1,5 cm. bred. Disse sager er f. paa Aasvang, en part af Flovik i Veø pgd. ovenfor gaardens huse under opbrydning af nyland. Det laa samlet under et lag myrjord paa grundjorden. Det antages, at oldsaglaget har større udstrækning. Gave fra amtsskolebestyrer J. Olafsen. (6739).

64. Økse af sten med skafthul, lig R. 28 eller 40, men flad paa begge sider; 17 cm. lang, 7 cm. tyk nedenfor skafthullet. — Økse af sten uden skafthul, med egg, der væsentlig er tilsleben

fra den ene side, jfr. R. 15, men med mere ovalt tversnit; 10,5 cm. lang, 4 cm. bred ved eggen, noget mindre ved nakken. — Økse af sten (et slags sandsten) uden skafthul; ligner i omrids meget R. 29, navnlig ved sin bøiede form. Paafaldende er ogsaa dens tykkelse, som dog ikke synes stor nok til, at den skulde være bestemt til indboring af skafthul. Firesidet tversnit, opr. helt sleben, men nu noget afflaget oventil. Eggen dannet ved jevnere tilslibning fra den ene side og en mere afrundet fra den anden. Ca. 19 cm. lang, 4,5 cm. bred ved eggen. — 3 stykker af firesidede „bryner“ af kvartsitskifer af den velkjendte art, som det synes af tre forskjellige eksemplarer. — Alle disse gjenstande er f. paa Aarset ved Langfjorden i Veø pgd. i Romsdalen (6741 ff.).

65. Tvivlsom økse af sten uden skafthul, 20 cm. lang. Det er ikke sandsynligt, at den egg, som nu er fremtrædende i den ene ende, kan være fremkommen anderledes end ved forsætlig tilslibning til økseegg. F. paa Flovik i Veø (6745).

66. Øksebladet af jern, nærmest af formen R. 557, meget afrustet og afslaaet, har været henimod 20 cm. langt. F. i en stenrøs paa Flovik i Veø. Gave fra gaardbr. Erik Flovik (6746).

67. En kirkelig figur fra den senere middelalder, skaaret i egetræ. Det er en siddende, mandlig figur, 90 cm. høi. Nu omtr. helt overmalet med tyk, hvid maling. Et attribut, som den har holdt i den venstre haand, mangler nu, hvilket gjør det saa meget vanskeligere at bestemme, hvem figuren skal fremstille. Fra Ekne kirke i Skogn (6747).

68. Spydspids eller dolk af flint, afbrækket nedentil, nu 13 cm. lang; temmelig tynd. Temmelig lig S. Müller 157, men uden de to indhak i kanterne. F. paa Sæter i Valsøfjorden i Aure (6749).

69. Et meget medtaget økseblad af jern, som synes at have lignet R. 559; men det meste af bladet mangler. F. paa Ertvaag i Aure (6752).

70. En ring af jern, som kan have hørt til et bidselmundbid. — En spids smedemeisel af jern. — 3 afbrudte bryner af kvartsitskifer. — Endel stykker af et kar af grøtsten

og et stykke af en riflet bagsthelle af skifer. Skriver sig vel snarest fra M. A. F. paa Enge i Valsøfjorden i Aure (6752 ff.).

71. En flintkjerne med tydelige slagmerker efter afspaltning, og 2 stykker kvarts. F. i en myr paa Fremstad i Agdenes (6756).

72. Økse af brun flint, nærmest lig S. Müller 59; 14 cm. lang, 5 cm. bred ved eggen, 2 cm. ved nakken. Helt sleben. Smalsiderne er slebne saaledes, at den ene bredside er smalere end den anden. F. paa Klefstad i Byneset (6757).

73. To tveeggede pilespidser af jern; den ene nærmest lig R. 538, men med længere blad, den anden i bladets form lig R. 547, men med hensyn til tangen lig R. 538, 16,5 og 17,5 cm. lange. — Økseblad af jern af formen R. 552, 14,5 cm. langt, 8 cm. bredt ved eggen. Skal være f. paa Rise i Opdal (6759 f.).

74. En perle af halv gjennemsigtig, blaa glasmasse med 2 hvide baand, der slynger sig over hinanden i store bugter. — Skøite af ben af almindelig form. — Knivblad af jern af tolleknivform, meget slidt. — Nøgel af jern med ringformet haandtag, stamme uden pibe og gjennembrudt aks. — Et beslag af jern. Perlen kunde efter sin form godt være fra hedendommen. Men sandsynlig skriver det hele sig fra M. A. F. i en byggetomt paa Elgeseters grund ved Trondhjem. (6764 ff.).

75. Potte af brændt ler af samme form som nr. 54 f ovfr. Noget høiere og slankere end almindeligt, 15 cm. høi, ca. 13 cm. i tverm. oventil. Helt tverriflet paa bugens udside. F. sammen med en lav skaal af brændt ler med 3 fødder med omtr. horizontalt udstaaende haandtag, som ikke er rørformet, ved gravning i en tomt paa hjørnet af Krambodgaden og Fjordgaden i Trondhjem (6772 f.).

76. Økseblad af jern, nærmest lignende R. 555, noget medtaget i eggen, nu omtr. 16 cm. langt. F. paa fjeldet, sydøst for Sul i Verdalen, hvor der antagelig har været en gammel veiovergang, liggende paa et svaberg, ialfald nu uden noget dække af jord. Gave fra hr. lærer Dahl (6775).

77. Slibesten for stensager af kvartsit, 25 cm. lang,

med et uregelmæssigt ovalt tversnit. Har 6 slibeflader, som alle gaar helt ud til den ene ende, men kun enkelte helt ud til den anden, som derfor er adskillig tykkere. 4 af disse flader er koncavt slidte, kun 2 omtr. plane. F. paa Solsethaugen i Strinden, nær bygrændsen, i et bakkeheld i et tilsyneladende urørt, ensartet leie af grusblandet ler af stor haardhed, ca. 1,5 m. dybt. Der har sandsynlig gaaet et skred over stedet. Gave fra hr. handelsmand L. D. Klüwer (6776).

78. Tveegget sverd af jern, hvis hjalter og knap nærmest har form som R. 494, men dog med mere afrundede omrids af øvre hjalt og knappen. Hjalter og knap har havt metalbelæg. Af klingen, der har en meget svag midtfure, er nu kun 68 cm. tilbage, da endestykket mangler, og den er adskillig medtaget af rust. — Tveegget spydspids af jern som R. 517 med fordybede elliptiske ornamenter paa falen. Odstykket mangler, nu 35 cm. lang. Skal være f. paa Vold i Maandalen, Eid pgd. i Romsdalen (6779 f.).

79. Pilespids af blaagraa skifer, nærmest lig R. 88, men med afrundet midtryg; den bagre del mangler; nu 11 cm. lang, indtil 2 cm. bred. — Tange og et stykke af bladet af en svær spids af graa skifer med agnorer, snarest af formen R. 86; 4 cm. bred over agnorerne. — Liden, tynd enegget kniv af violetgraa skifer, af typen R. 57, men med et mere skraat udstaaende skaftstykke. Bladet omtr. 5 cm. langt, indtil 2,5 cm. bredt. — Ufuldst., meget stor enegget kniv af graa skifer, af typen R. 57, men med mere skraat skaftstykke. Bladet er bagtil henimod 7 cm. bredt. — Den forreste del af bladet af en enegget kniv af hvidgraa skifer, som har lignet R. 57; ved bruddet 4,5 cm. bredt. — Den midtre del af en enegget kniv af grønlig graa skifer, der maa have været af samme hovedtype som de frg. Bladet har været mindst 5,5 cm. bredt. — Skaftstykke af en enegget kniv af rødbrun skifer, som vel har lignet R. 56. — Disse stykker er f. paa Virek, Ankenes hered i Ofoten, i en ager, omtr. 700 m. fra søen, med en liden myr og forøvrigt udmark stødende til paa den øvre side, ellers omgiven af dyrket mark. Stedet maa sandsynlig ansees som en boplads fra sten-

alderen. I 1903 er yderligere herfra indkommet en enegget kniv og brudstkr. af to lignende (6781 ff.).

80. Bladet af en ske af ben eller renstak. Liden hulning, størst bredde foran, 5 × 4,5 cm. i tverm. En liden, bevaret stump af skaftet ligger i samme plan som bladet. Skal være f. i samme ager paa Virek som de ovf. omtalte skifersager (6788).

81. Skaalvægtapparat af kobber med æske og lodder. I hovedsagen = Hildebrand, Medeltiden I fig. 341. Skaalerne er er ikke fuldt 7 cm. i tverm, udvendig ornerede med en tæt række smaa cirkler om punkter under randen, og indvendig med omgaaende koncentriske kredse om et centrum i bunden. De hænger hver i 3 kjæder af kobbertraad, som oventil er fæstede i bremmen af en hatformet liden klokke, fra hvis top der gaar en enkelt kjæde op til enden af vægtstangen. Denne har 2 led og er 11 cm. lang. Til apparatet hører en æske eller et futeral, bestaaende af 2 skaaler af kobber, ogsaa ornerede med en række cirkler under overkanten, men nu kun ufuldstændigt bevarede. Af lodder medfølger 6, hvoraf 5 af bronce, af forskjellige former, nu veiende: 49 gr., 27 gr., 24 gr., 16,5 gr., og 0,5 gr., det sidste en liden plade. Det 6te er et tolvsidet prisme af bergkrystal(?), 11,5 gr. vægtigt. F. for længere tid siden paa „Kjelham“ i Tysfjorden (findes ei i matr. — Kjella i Ankenes?) under en stor sten, hvorunder der er et slags skjul (6790).

81. Islæg (skøite) af ben af alm. form, 17 cm. lang. Naal af træ, 20 cm. lang, med en udvidelse i den øvre ende og der forsynet med et hul. F. ved udgravning af en hustomt paa hjørnet af Schultz's gade og Præsidentveiten i Trondhjem. (6793 f.).

82. Tveegget spydspids af jern, nærmest af formen R. 522, meget vel bevaret, 35 cm. lang, bladet indtil 4,5 cm. bredt. Bladet har damasceret arbeide, falen er svagt kantet og har yderst et naglhul. F. paa Gløimem i Overhallen (6796).

83. Oval sten med omgaaende fure efter længden. Formen er sædvanlig, men stykket enestaaende ved sin ringe størrelse, 4 × 3,5 × 2,5 cm. i tverm. F. paa Stagalien i Bjørnør (6797).

84. Sænkesten, lang og noget tilspidset i enderne, med omgaaende fure efter længden, nu 15 cm. lang, 4 × 3,5 cm. i tverm. F. paa samme gaard Stagalien (6798).

85. Vævskyttelformet beltesten af kvartsit, den nedre del 9 cm. lang, den øvre noget kortere, 3,2 × 1,8 cm. i tverm. Sterke slidningsfurer paa begge sider. F. paa Sundet paa Stokøen i Bjørnør (6800).

86. Et brudstk. af rødbrun skifer, der maa have været skaftenden af en smal og slank enegget kniv af en med R. 55 beslægtet form, men uden knopper. Et ufuldført stykke af graa skifer, som kan have været skaftenden af en lignende tilemnet kniv. Et tilskaaret emne af rødbrun skifer. Og endelig et stykke, der viser sig at være den manglende skaftende af den tidligere indkomne kniv nr. 4947, som derved er bleven fuldstændig. F. paa bopladsen paa Løvstrand (pladsen Storvik) i Bjørnør (6801 f.).

87. To kugler af brændt ler med gjennemgaaende hul, omtr. 5 cm. i tverm. F. nede ved søen paa Sætran i Bjørnør (6803). Disse kugler og cylindere er i mange tilfælde meget gamle; men de har utvivlsomt ogsaa endnu i en temmelig ny tid været brugte paa fiskegarn.

88. Oval sten med omgaaende fure efter længden, omtr. 10 cm. lang. F. paa Hønvik i Nunfjorden i Bjørnør.

89. En skjerve af flint og nogle af skifer, deraf det ene› som det synes, et stykke af en kniv. Fra verkstedspladsen paa Bøleseter i Flatanger. — 2 smaa skjerver af flint fra nabopladsen paa Bølestrand i Flatanger (6807 f.).

90. Nogle klinksøm af jern, tildels kun brudstykker, alle med paasiddende levninger af træ. F. paa Osen i Bjørnør i en af elven næsten udgravet haug, som maa have indeholdt en grav fra Y. J. I nærheden ligger 3 andre hauger (6809).

91. Tvivlsomt stykke af skifer, en tynd plade af ydre omrids som en økse, 8 cm. langt, med egg i den bredere ende. Skal være f. ved torvskjæring 2 alen dybt i en myr paa Tørhogg i Aafjorden. Kan ikke være falsum, men forøvrigt usikkert (6811).

92. Krognøgel af jern, dannet af en firesidet ten, som i den øvre del er mere fladhamret. Her er den bøiet til en oval ring. Nedentil er den først bøiet udad i en ret vinkel og derpaa igjen retvinklet opad. Længde 9,5 cm. Det er tvivlsomt, om den

skriver sig fra oldtiden. F. i en ager paa pladsen Grønvollan under Løvik i Bjørnør (6812).

93. Økseblad af jern, 19,5 cm. langt, 13 cm. bredt i eggen, nærmest af formen R. 555. F. paa Lysberge i Overhallen, et par hundrede m. fra husene tilligemed en nu forkommen spydspids. Ikke langt derfra, paa et sted, hvor der tidligere har ligget en røs, er f. et sverd, som nu er forkommet (6813).

94. Flere smaa brudstkr. af et enegget sverd af jern, som har været mindst 6 cm. bredt. Det har været nedlagt i en skede af træ foret med loddent skind og udenpaa træet tyndt jern, hvortil der er fastrustet levninger af tøi af to sorter vævning, en grovere og en finere. F. paa Røtesmoen i Overhallen i en haug i udmarken under rovgravning af skattegravere (6814).

Nr. 82—94 er indsamlede under en stipendiereise af hr. cand. mag. Th. Petersen.

95. En spydspids af mørkgraa skifer, der mulig ogsaa kunde opfattes som en tveegget kniv. Usædvanligt bredt blad med meget buede egge. Dette gaar uden brat overgang over i en bred tange, som ikke er langtfra ligesaa lang som bladet. Idethele 14,5 cm. lang, bladet indtil 4 cm., tangen 3—1,5 cm. bred. Paa den ene side en midtryg, der ogsaa strækker sig over hele tangen, paa den anden side kun midtryg over en del af bladet. For opfatningen som spids taler midtryggen og den jevne flade fra denne til eggene uden særskilt eggslibning; i modsat retning tangens længde og den mindre skarpe spids. Opgaves f. i Varangerfjorden omtr. 1 mil indenfor Vadsø og henimod $^1/_2$ mil fra det nordlige land paa omtr. 100 favnes dyb, idet den hængte sig fast ved en lineangel; var ved optagelsen noget bedækket med skjæl. Den store overensstemmelse i fundopgaven med den for spidsen Trs. 1263 (Ab. 1898, 122) er meget mistænkelig hvad findestedet angaar. (6815).

96. Brudstk. af en pilespids af rødbrun skifer, afbrækket i begge ender, sandsynlig af formen R. 88, med skarp midtryg, 1—1,5 cm. bred. — Oval sten, 8 cm. lang, har over begge ender en fure, som ikke er fortsat over midten. F. paa Raakvaag i Skjørn (6816 f.).

97. Omtr. 30 stykker af flint, de fleste vistnok arbeidsaffald, men ogsaa endel, som tydelig har faaet sin form ved tilhugning, deriblandt 3, som kan opfattes som pilespidser, en liden økse som R. 1 med meget tver egg og nogle brudstkr., som synes at være af flekkeknive. F. i opkastet grus af grøfter i myrland ikke langt fra husene paa Flovik paa Nesjestranden i Veø. Det synes sikkert, at der her maa være en verkstedsplads (6820).

98. 60—70 stykker af flint, deriblandt flere stykker af flekkeknive og nogle, som kan betragtes som pilespidser, men størstedelen maa ansees som arbeidsrester. Desuden en kun 6 cm. lang økse af anden stenart, tresidet med en bredere og to smalere sider. Videre et 24 cm. langt stykke af en slibesten af sandsten med en trugformet slideflade. F. paa Aasvang, en part af Flovik i Veø i et grustag, kun lidt over 100 m. fra foreg. findested, hvorfor det maaske er en del af samme verkstedsplads. Det under nr. 63 beskrevne fund er sandsynlig ogsaa fra dette sted (6821).

99. En samling rester af flint, mest affaldsstykker; et stykke har en tilhugget egg og kan mulig opfattes som en skraber. Desuden et stykke af en firesidet slibesten, med slideflader paa 3 sider. F. paa Stensaa i Veø, omtr. 200 m. fra ovennævnte plads paa Aasvang (6822).

100. Halvdelen af et „bryne“ af kvartsitskifer af den gjængse firesidede form, afbrækket paa midten, hvor det har været smalest. Har som sædvanlig en udvidelse i begge retninger mod enden og igjen alleryderst en indsmalning. Ogsaa ved dette stykke ligesom ved andre er alle former saa regelmæssige, at det er vanskeligt at tænke sig dem fremkomme bare ved tilfældigt slid. Nu 15 cm. langt. F. under pløining i en ager paa Indbryn i Stod. Gave fra hr. gaardbr. E. Five (6833).

101. Stykke af en rund naal af bronce, i den øvre ende prydet med tætte omgaaende ringe; stykket er nu 5 cm. langt, indtil omtr. 0,3 cm. tykt. — 3 stkr. af runde naale af ben, af mindst to eksemplarer. Det ene er et topstykke prydet med tverfurer, som dog ikke er helt omgaaende; jfr. R. 277 og Ab. 1879, 214 og fig. 32. — Stykker af 1 eller mulig flere, flade naale af ben med længdefurer langs kanterne. — Brudstkr. af kamme af

ben. Nogle har hørt til en af et enkelt stykke dannet kam, orneret med furer efter længden; andre er af sidebelæggene af sammensatte kamme af mindst 2 eksemplarer; paa den ene har der været en fure langs overkanten og under den en række sammenhængende buer med en prik foran aabningen; paa en anden en dobbelt fure langs overkanten og nedenfor den smaa cirkler om et centrum, hver omgivne af fire prikker. — Hertil kommer et tvivlsomt stykke af en brikke af ben. F. blandt brændte ben i en haug paa Risvik i Overhallen (6834 ff.).

102. To ufuldst. tresidede naale af ben, begge nu nær 9 cm. lange. Desuden nogle tvivlsomme stykker. F. blandt brændte ben i en anden haug paa Risvik i Overhallen (6839).

103. Haandtenshjul af bronce, noget fladtrykt kugleformet, 1,7 og 2,3 cm. i tverm., orneret med striber som R. 166 og Müller 138, men i en anden ordning end paa disse. — Naal af bronce, utvivlsomt en synaal som R. 174 med et aflangt øie, over hvilket den er afbrukket. — Et stykke af en rund naal af ben med ornamenter, der meget ligner R. 277. — To stkr. af en flad naal af ben, der oventil har været 2—2,5 cm. bred, orneret med 2 furer langs kanterne og desuden med rader af prikker. — Stykker af et sidebelæg til en sammensat, halvmaaneformet kam af ben med en rest af en broncenagl; orneret med en fure langs overkanten og med rækker af buer med prikker foran aabningerne. F. i samme haug som foreg. nr. paa Risvik i Overhallen, men i en anden begravelse (6839 ff.).

104. Del af mellemstykket af en sammensat, halvmaaneformet kam af ben; brudstk. af et sidebelæg af den samme eller en lignende kam, orneret med en stribe og med buer med prikker. F. blandt brændte ben i en tredie haug paa Risvik i Overhallen (6844).

105. Nogle brudstkr. af ben, deriblandt af et sidebelæg af en halvmaaneformet kam, orneret med længdestriber og rækker af buer og prikker. F. blandt brændte ben i en tidligere forstyrret haug paa Risvik i Overhalllen (6845).

106. Brudstkr. af en eller flere sammensatte kamme af ben med lignende ornamenter som de ovf. omtalte, med nagler af

jern. — Brudstkr. af nogle runde og af flere flade naale af ben, tildels ornerede. — Brudstkr. af 2 haandtenshjul eller brikker af ben, prydede med rækker af buer med prikker og med rette linjer. F. uden andre ben i en haug paa Risvik i Overhallen (6846 ff.).

107. Et brudstk. af en usammensat kam af ben og stkr. af naale af ben, dels runde, dels flade. F. paa et andet sted i samme haug som foreg. nr., paa Risvik i Overhallen (6850 f.).

108. Brudstkr. af en sammensat, halvmaaneformet kam af ben. — Smaa brudstkr. af naale af ben. — Stkr. af et haandtenshjul af ben, hvælvet paa den ene, fladt paa den anden side, orneret med striber og rækker af buer og prikker. F. blandt brændte ben i et lidet hellekammer paa Risvik i Overhallen (6852 ff.).

109. Brudstkr. af sammensatte, halvmaaneformede kamme af ben; i et stykke sidder en nagl af bronce. — En ufuldst., rund naal af ben, orneret med omgaaende tverfurer. — Stkr. af en flad naal af ben med sædvanlige ornamenter. — Stkr. af haandtenshjul af ben. — Endel stkr. af foringskit til et trækar. F. paa Risvik i samme haug som foreg. nr., men i et andet hellekammer.

110. Brudstkr. af en sammensat, halvmaaneformet kam af ben med en nagl af bronce. — Stkr. af flade naale af ben. F. blandt brændte ben i et hellekammer i en haug paa Risvik (6861 f.).

111. En i 3 stykker brækket, men ellers omtr. fuldstændig spydspids af jern af formen R. 209 med omtr. korsformet tversnit, nu idethele 34 cm. lang. — Ufuldst. spydspids af jern som R. 211 med agnorer, der sidder nærmere falen end odden; størstedelen af falen mangler. — Skjoldbule af jern af formen R. 221 (S. Müller 354), ca. 15 cm. i tverm. over bremmen, ca. 7 cm. høi. Størstedelen af bremmen mangler nu. — Brudstk. af et enegget redskab af jern med en tyk ryg, sandsynlig af en stor kniv, af hvilken od og tange mangler, nu 13 cm. langt, omtr. 2,5 cm. bredt. — Nogle brudstkr. af jern, deriblandt af et mindre knivblad, som er rustet sammen med en anden gjenstand. F. paa Risvik i Overhallen i en haug, der laa noget udenfor den øvrige gravflok (6864 ff.).

Nr. 101—111 er gaver fra direktionen for den nordenfjeldske afdeling af foreningen til fortidsmindesmerkers bevaring. De er fremkomne ved gravninger, som er nærmere beskrevne af hr. cand. mag. Th. Petersen i en anden afhandling i dette hefte.

112. Ufuldst. spydspids af graa skifer, afbrækket i begge ender, men af odden mangler kun ubetydeligt, af bagstykket mere, saa at det ikke kan afgjøres, hvorledes afslutningen har været; nu 13 cm. lang, nedentil 2,5 cm. bred. Kanterne næsten retlinjede, kun nærmest odden lidt buede. Eiendommeligt er det, at begge sidekanter i hele sin længde er forsynede med tætte grunde hak. Dette maa vel antages at være foregaaet enten efter fundet eller i oldtiden, efterat stykket ved brud var blevet ubrugeligt. Skal være f. under nylandsarbeide paa Stavik i Frænen (6869).

113. Den nedre del af en kølle af sten, afbrækket i skafthullet, som har været boret fra begge sider. Stykket er nu omtr. 17 cm. langt, idet ogsaa endel af spidsen mangler. F. paa Vinsternes i Aure (6870).

114. Tveegget spydspids af jern, nærmest lig R. 523, men uden knoppen. Lidt ufuldstændig i falen; nu vel 33 m. lang, indtil 3,5 cm. bred i bladet. F. i en haug ved Haugberget under Haugan i Strinden. Gave fra hr. overretssagfører J. Bruun (6871).

115. To vævstene af grøtsten, 32 og 29 cm. lange, med hul ved hver ende, den ene med trekantet tversnit, den anden flad. F. nær husene paa øen Vaggen nær Vada i Beitstaden. Gave fra hr. Lars Vaggen (6881).

116. Brudstkr. af klingen af et enegget sverd af jern tilligemed en klinksøm og en ubestemmelig bøileformet gjenstand af jern. — 26 perler af glas, deraf 13 sammensatte med 2—5 led, dels blaa, dels gule med gyldent belæg. Af de øvrige er nogle ensfarvede blaa eller grønne, 2 hvide med krydsende røde striber, en hvid og en lysblaa med rødbrune flekker, medens 4 har mere sammensatte og fine mønstre. F. i en gravhaug paa Aune ved bunden af Foldenfjorden i Foldereid (6882 f.).

117. Tveegget spydspids af jern, lig R. 519; er 38,5 cm. lang, bladet indtil 4 cm. bredt. Yderst i falen en stift. Indkjøbt

hos en mand, der handler med gammelt jern, som ikke kunde opgive, hvorfra den var kommen (6884).

118. Nogle ufuldstændige kar af grøtsten af forskjellige former, sandsynlig fra M. A. F. under gravninger i Carl Johans gade i Trondhjem (6885).

119. Økseblad af jern, nærmest af formen R. 558, ca. 14 cm. langt, ca. 11 cm. bredt ved eggen, der er noget ufuldstændig. Skal være f. paa Klefstadsaasen i Hølandet nær grændsen af Børseskogn (6887).

120. Økseblad af jern, noget lig R. 559, men med mindre fremspring af bladet paa bagsiden og med mere forlænget skafthul, 17 cm. langt, ca. 11 cm. bredt ved eggen. Antagelig f. paa Jyssum i Børsen (6888).

121. Et stykke af rødbrun skifer, der neppe kan opfattes anderledes, end at det er et brudstk. af en meget stor spydspids, som senere er omdannet og har faaet økseegg i den ene ende. Det er omtr. 4,5 cm. bredt, har sterk midtryg paa begge sider og jevn tilslibning derfra mod kanterne. Tilslibningen af egg i den ene ende maa ogsaa være fra gammel tid. Eggfladerne er her følgelig trekantede Der synes ikke at være nogen grund til at mistænke stykkets ægthed. Skal være f. paa en plads under Skjelbrei i Skogn (6890).

122. Aflang kugle af brændt ler, med gjennemgaaende hul og fure langs den ene side. Omtr. 6,5 cm. lang. F. paa samme plads under Skjelbrei (6891).

123. Overpladen af en oval skaalformet spænde af bronce af typen R. 652 med 8 faste knopper, 8,5 × 5,5 cm. i tverm. Skal være f. paa Bjerkem i Henning sogn i Sparbuen. Erhvervet paa anden haand fra en arbeider, der skal have fundet den for længere tid siden sammen med den senere forkomne underplade. Det vides ikke, om stykket hører sammen med noget af de tidligere indkomne fund fra Y. J. fra Bjerkem (6895).

124. Stor, tveegget, dolkformet kniv af jern. Bladet 18 cm. langt, oventil noget over 3 cm. bredt, har nærmest tangen en svag midtryg. Tangen 13 cm. lang. Skal være f. paa Jystad i Børse-

skogn under en trærod lige ved den haug, hvori fundet 5982 f. fra Y. J. blev gjort. Kan være fra temmelig gammel tid (6896).

125. Haandtenshjul af grøtsten, fladt paa den ene side, hvælvet paa den anden, 3,5 cm. i tverm., 1,5 cm. høit. F. paa Fokset i Børseskogn (6897).

126. Bryne af kvartsit, med fladt ovalt tversnit, nu 16 cm. langt. Skal være f. paa Jøssund i Aafjorden (6900).

127. Yngre jernalders fund fra Hynne i Skogn I:

a. Tveegget sverd af jern, jfr. R. 490 og 494. Klingen nu 75 cm. lang, men mangler noget af odden, oventil 6,5 cm. bred. Nedre hjalt rager kun lidet frem udenfor klingen. Af nogle levninger synes det, at sverdet har været nedlagt i en slire af træ, foret med loddent skind (6906).

b. Enegget sverd af jern, jfr. R. 498. Det yderste af odden afbrækket. Klingen nu omtr. 75 cm. lang, indtil 5,5 cm. bred, tangen nu 10 cm. lang, men har været længere. Hjalter mangler. Nogle fastrustede levninger af en slire af træ (6907).

c. Tveegget spydspids af jern, jfr. R. 522, men smekrere. Odden afbrækket, men det meste af den medfølger; omtr. 26 cm. lang, bladet indtil 3,5 cm. bredt. Bladet viser damasceret arbeide (6908).

d. Økseblad af jern, med hensyn til bladets form noget lig R. 559, med omtr. retlinjet forkant, svag udvidelse ved skafthullet. 18 cm. langt, omtr. 9,5 cm. bredt ved eggen (6909).

e. Nogle brudstkr. af en skjoldbule af jern; det nederste parti kan sees at have lignet R. 564 (6910).

f. Knivblad af jern, omtr. som R. 406, meget opslebet, men forøvrigt vel bevaret, 13 cm. langt, hvoraf 7 cm. paa bladet (6911).

g. 5 pilespidser af jern, hvoraf 2 er omtrent fuldstændige; ualmindelig smale og slanke (6912).

h. Bidselmundbid af jern, ufuldstændigt, men sandsynlig dobbeltledet. Ringene 6 cm. i ydre tverm. (6913).

i. Brudstkr. af beslag af jern, som maa have hørt til ridetøi (6914).

j. Et meiselformet redskab af jern af usædvanlig form (6915).

k. En større samling af klinksøm af jern, omtrent alle brækkede (6916).

l. En firesidet hein af skifer, 29 cm. lang. Sterkt slidt paa 2 sider (6917).

Fundet er gjort under grustag for jernbaneanlægget, omtr. 150 m. østlig for husene paa Nedre Hynne paa skrænten af en større bakke, hvorfra der er vid udsigt over hele Ytre Skogn. Der saaes ikke tegn til nogen stenkiste. Der fandtes brændte ben, hvoraf endel er medsendt. Enkelte af jernsagerne har glødeskal. Gave fra anlægsbestyrelsen for Hell—Sundanbanen ved hr. overingeniør Wæhre.

128. Yngre jernalders fund fra Hynne i Skogn II:

a. Tveegget sverd af jern af formen R. 489 med smale hjalter uden knap og bred midtfure efter klingen. Afbrækket midt paa tangen; klingen meget medtaget af rustning. Klingen 76 cm. lang, men spidsen mangler, indtil 5,5 cm. bred. Hjalterne 14 og 8 cm. lange. Smaa fastrustede levninger af træ af sliren, og paa et enkelt sted udenpaa dette en smule lærred (6918).

b. Tveegget sverd af jern, omtr. lig R. 494, fuldstændigt og bedre bevaret end det foreg., men klingen brækket i to stykker. Klingen er 79 cm. lang, 6 cm. bred. Hjalter og knap har havt riflet metalbelæg (6919).

c. Tveegget spydspids af jern, smal og slank, med hensyn til bladets form imellem R. 517 og 521. Falen ufuldstændig; nu 39 cm. lang, knap 4 cm. bred i bladet (6920).

d. Tveegget spydspids af jern, med fladt, næsten concavt blad. Omtr. halvdelen af falen mangler; stykket nu 32 cm. langt, knap 3 cm. bredt over bladet (6921).

e. Økseblad af jern, af en med R. 559 beslægtet form, 15 cm. langt, vel 9 cm. bredt ved eggen (6922).

f. Skjoldbule af jern, væsentlig lig R. 564, men lavere. 15,5 cm. i tverm. nedentil; har været fæstet med 4 nagler. Paa bremmens underside er levninger af træ af skjoldbrettet (6923).

g. Sigdblad af jern, jfr. R. 384, men uden sagtænder og

Farlow

DET KONGELIGE NORSKE
VIDENSKABERS SELSKABS
SKRIFTER

1903

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1904

Indhold.

KILDESKRIFTER

TIL

DEN LAPPISKE MYTHOLOGI

VED

J. QVIGSTAD

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1903. NO. 1

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

Blandt de Haandskrifter fra det 18de Aarhundrede, som giver os Kundskab om Lappernes Hedenskab og Overtro, er det saakaldte *„Nærø-manuskript“* et af de vigtigste. Det er forfattet i 1723 af Magister *Johan Randulf,* Sogneprest til Nærø 1718—1727, og maa efter de mange Afskrifter, hvori det forefindes, i sin Tid have vakt megen Opmerksomhed. Sit Kjendskab til Lapperne har Mag. Randulf havt dels fra de Lapper, som levede i hans eget Prestegjeld, dels og væsentlig fra Thomas von Westen selv, der paa sin 3dje Missionsreise i Januar 1723 opholdt sig paa Nærø Prestegaard, og fra von Westens Ledsager, Jens Kildal, Missionær i Salten siden 1721.

Originalmanuskriptet synes at være gaaet tabt, da alle de af mig undersøgte Haandskrifter ved Udeladelser af Ord eller Skrivfeil eller moderniseret Retskrivning viser sig at være Afskrifter. Jeg har benyttet følgende Afskrifter:

A = No. 374 liden qv. i Trondhjems Videnskabsselskabs Haandskriftsamling. Har tilhørt „Gunner Hammer, Auditeur og Sorenskriver.“

B = No. 22 qv. ibd.

C = No. 150 oct. i Kristiania Universitetsbibliotheks Manuskriptsamling. Har tilhørt Professor J. A. Friis (se J. A. Friis, Lappisk Mythologi, p. XII).

D = No. 366 fol. ibd. Har tilhørt C. Anker og er kjøbt paa Auktion efter Professor J. Rathke 1855. Dette MS. indeholder kun 1ste Del af Nærømanuskriptet, Beskrivelse af Runebommens 24 Figurer. Beretningen er forkortet og Sproget moderniseret.

E = No. 455 fol. ibd. Afskrevet efter No. 1153 qv. i Ny kgl. Samlinger i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn. Dette MS. indeholder kun 2den Del af Nærømanuskriptet, „Relationen", med Udeladelse af to Afsnit: „Om Solens og Maanens Offringer" og „Om Finnernis Kioukenis". Beretningen er forkortet og Retskrivningen moderniseret.

F = No. 22 fol. i Bergens Museums Bibliotheks Haandskriftsamling.

G = No. 228 fol. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, Kallske Saml.

H = No. 233 i Kildeskriftfondets Samling i Kristiania. Afskrevet efter No. 1735 qv. i Thotts Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn.

Følgende Afskrifter af Nærømanuskriptet har jeg ikke havt Anledning til at gjøre mig bekjendt med:

No. 2854 qv. i Gamle kgl. Samlinger i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn: Thomas von Westens Relation om Finlappernes Afguderie, med Aftegning af Runebommen.

No. 987 fol. i Nye kgl. Samlinger ibd. (e MS. Rostgaard no. 273 fol.): Thomas von Westens Relation om Finlappernes Afguderie, med Tegning.

No. 1569 qv. i Thotts Samling ibd.: Relation anlangende Finlappernes Afguderie, som ved Thomas von Westen ere udforskede, med Tegning.

No. 469 qv. i Bibliotheca P. Uldall ibd.: Relation om Finnernes Afguderie og Satans Dyrkelse.

Bilag til H (No. 1735 qv. i Thotts Samling) er „Erklæring af Provst i Vest Finmarken og Sognepræst til Alten Joh: Falch til Biskop E. Pontoppidan i Anledning en Missionairs fremsendte Skrift betitlet: „Relation om Finnernes Afguderie i Finmarken og Nordlandene tilligemed Runebommens Explication"; Afskrift i Kildeskriftfondets Samling, No. 234.

Joh. Falch, der var Sogneprest i Alten 1735—1757, skriver: „Relationen passer sig ikkun lidt paa Finner i Findmarken, hvor, saavidt jeg har erfaret, bemelte salig von Westen aldrig fandt een Rune-Bomme, saa at deres Hedendom der har bestaaet deri, at der

har været visse ***Noider*** eller Afguds Præster iblandt dem, som til visse Steene og Træer have frembaaret Offringer af Dyr, Fiske og Fugle, naar enten Sygdom og anden Vanlykke skulde afvendes, eller og Lykke og Medgang tilveyebringes. Af saadanne Offer Stæder har jeg self seet der i Landet nogle.

Johan Falch."

Kjøbenhavn den 8 Februar 1742.

I A ligger et løst Folioark af Thomas von Westens Dagbog (fol. 259. 260) med Afbildning af den i A beskrevne Runebomme (afbildet i Friis, Lappisk Mythologi, Runebomme No. 1). Denne fandt von Westen paa sin 3dje Missionsreise i Rødø Prestegjeld i Nordre Helgeland i Oktober 1722. Han siger, at „den var en af de grundigste, han endnu havde seet."

Med Hensyn til Retskrivningen har jeg fulgt de Manuskripter, som frembød denne i den oprindeligste Form, nemlig C, F og G, uagtet intet af dem har gjennemført en konsekvent Retskrivning.

Relation

Anlangende *Find-Lappernis,* saavel i Nordlandene og Findmarken som udi Nummedalen, Snaasen og Selboe, deris afGuderier og *Sathans* Dyrkelser som af Guds Naade, ved *Lector* udi *Trundhiem* Hr. *Thomas von Westen* og de af Hannem samme Stæder beskikkede *Missionarier,* af hvilke een deel ere Præster, og een deel *Studentere* og *Candidati S: S: Ministerii,* Tiid effter anden ere blevne *decouvrerede.*

Anlangende

1. Dend herhos følgende Runnebommis *Explication,* som er fornøden at vide til at forstaae adskilligt, som siden udj *Relationen* i sig selv vil forekomme.

1. Er een af deris fornembste afGuder, som kaldes *Hora Galles,*[1]), dend samme som de gamble Norske Hedninger kaldede

---

1) Norsk *Torekall* (se S. Bugge og M. Moe, Torsvisen, p. 89). Se S. Kildal, p. 453 f.; Jessen, p. 19 f., der feilagtig oversætter Navnet *Toraturos-Bodne* [ɔ: *boadnje*] med Tordenskrald, medens Skanke oversætter: Torden Kall. Tor kaldtes efter Forbus i Jukkasjärvi *pajan-olmai* [Tordenmand] og *ahkegas* [ɔ: *ačekač*), i Arjepluog *Horagalles* og *ahkegas,* i Trondhjems Stift og Ume Lapmark *Horanorja.* Torden heder nu i Jokkmokk *ača, aček* l. *ačekač,* i Pite Lapmark *ača.* Dette Navn staar vistnok i Forbindelse med gln. ekja (Kjøring), sml. sv. åska af *ás-ekja (Vigfússon). I Finmarken kaldes Torden *bajan* l. *diermes,* paa Kolahalvøen *tiermes.* *Ača* findes som 1ste Led i flere Plantenavne (se mine „Lappiske Plantenavne“), saaledes i *ačan grasie* (Hatfjelddalen, Sorsele), Aconitum septentrionale; norske Navne paa denne Plante: Torhjelm osv. synes at indeholde Navnet Tor.

Thor Gud, om hvilken der meget er at læse udj den Norske *Chrønniche,* af hannem haver Torsdag sit Nafn, som den endnu af os Christne næfnes; ellers er hand dend samme, som hos de gamle Græker blev kaldet *Jupiter,* saavelsom ogsaa af de *Rommere,* hvilke gafve dend samme Dag i Ugen, som vi kalder *Tors dag,* Nafn af hannem og kaldede den *Dies Jovis.*

Denne afGud, som staaer med een Slegge udj sin eene Haand og en Krydts-Hammer i den anden Haand, tilbedis i særdeelished af *Finnerne,*[1]) naar Torden slaar, at hand med den eene Hammer vil drive den tilbage igien, at den ikke skal skade enten dem eller deris Reins-Diur, lige saa og paakalder de hannem naar de vil have Torden og Liun-Ild udslaget ofver nogen de ere vrede paa, at hand da med siin Slegge, som hand haver i den anden Haand skal udføre sin Torden og Liun-Ild ofver dem; hvilket vel undertiden gaaer dem an; thi foruden det, at *Sathan* er mægtig udj Vantroens Børn, saa er det ikke at undre paa, at Gud tillader hannem undertiden at giøre ont effter hans og deris Villie, enten mod andre *Finner,* der ere lige saa u-gudelige og afGudiske, som de, der udsender ved deris *Running* saadant ont over dem, eller og mod andre Christne, der ved deres u-gudelighed giør sig lige ved *Finnerne;* thj naar et Menniske i sit Lefnet har unddraget sig fra at frygte og paakalde den u-dødelige og barmhiertige Gud, saa er det og ikke at undre paa, at han igien unddrager dem sin Beskiermelse, saavel imod *Sathans* Ondskab, som anden u-lykke og Fare, og hvormed er det vel vi Mennisker skal kunde være mægtige til at imodstaae Sathan og udslukke alle hans gloende Piile, uden ved een ifrig Bøn og stadig Troe? Thj da ere vi ret iførte Guds fulde Rustning. Ellers videre at tale om denne vederstyggelige *Sathan* udj *Hora Galles* eller *Thor*-Guds eller *Jovis* Persohn, da er det denne, som de meener skal give dem Lykke til Striid, til Skiøtterie og Veyde,[2]) og bevahre dem og deris Reins-Diur fra Ulven og Biørnen, hvor udover de med stoer Ifrighed holder endnu, den Dag i Dag er, *Thors*-Dagen hellig, og vil ikke giøre visse Gier-

[1]) Paa Lagmandstinget i Lule Lapmark i 1687 bekjendte Lapperne, at de ofrede til Tor, fordi han gav dem vakkert Veir (Svensk hist. Tidskrift, 1891, p. 225).

[2]) Veyde F, veide BDG, Fejde A.

ninger paa den Dag, ligesom mand veed, at den *Superstition* endnu fuldkommelig regierer hos mange gemeene og eenfoldige Folk, baade i Danmark og Norge, ja vel ogsaa udj Tyskland og anden stedts, at der er visse Gierninger de tager sig med Fliid vare for, ikke at skall giøre om Torsdagen, som er een blot *Reliqve* af Hedenskabet, hvilket de ingen Tanke giør sig om, men kand dog ved deres *Ignorance* ikke undskyldes, fordi de vide, at den store Himmelens og Jordens Skabere, der skabte de 6 Dage til at arbeyde, bød alleene om den syvende Dag, at den skulde helligholdes; hvormed jeg ingenlunde vil betage vores *aparte* Fester og hellige dage, som ere hos os foruden Søndagen, deris Hellighed; thj der er stor Forskiel paa de Fester, som gudelig og Christelig Øfrighed, af Gudelig Nidkierhed for Guds ære har indstifftet |: hvilket kand indtet andet end være Gud lige behagelig, som de hand selv, foruden Sabbaths-dagene, fordum indstifftede iblant Jøderne :| og paa de Fester *Sathan* indstiffter til sin egen ære, hvilket kand indtet andet end være Gud vederstyggelige og mishagelige, hvad enten de holdes af *Finnerne,* videndes Thor Gud til ære *celebreris,* eller af andre eenfoldige Christne, der i denne Fald ikke vide hvad de derved giøre. Merkeligt var det, at som een *Find* udj Ofoden i Nordland, ungefæhr for et Aars Tid siden og nylig førend *Lector von Westen* nu nestleeden Aar 1722 skulle komme did at efftersee, hvorledes det gik til med Missionen udj Nordland, Een Løver-Dag var udgangen paa Skiøtterie at veyde sig en Ref eller et andet saadant Diur, hvis Skind hand agtede at *emploeyere* til Brendeviin, da bliver hand i Skouven vaer, at en gandske hvid Mand, som sad aller øverst i Toppen paa et Træe med et stort langt Skiæg, og som hand der over blef overmaade forfærdet |: maaskee *Sathan* hafde ikke tilforne giort ham den ære saa siunlig at tale med ham :| sagde samme Mand til ham, at hand skulle slet ikke frygte, ham skulle intet ont vederfaris, hand var en god Engel, udsent fra Gud Fader, Søn og Hellig Aand, for at sige ham adskilligt; derpaa begynder han at opreigne ald den Synd der gik i Svang blant dem; de gik ikke flittig nok i Kirke, de gave ikke flittig nok agt paa det som Guds Mand : saa kalder de Præsten :| prædikkede for dem; de lagde det ikke paa

Hiertet og effterlevede det; thj de drak; de giorde hinanden u-rett; de sloges; de horede etc: Hvem skulle nu vel tenke at denne u-hellige Dievel skulle kunde være skiult under saa hellig en Tale, ja formaning, som denne var? Endelig kommer Løve-kløerne og Ulve-Tænderne for en Dag, i det hand siger fremdeeles: I seer jo at ald Guds Velsignelse ved saadan Guds Fortørnelse gaaer fra eder; ingen Sild, ingen Fisk, ingen Qvall eller Kobbe; ingen Størie eller Haa-Kierring faar I meere som tilforne; Skiøtterie og Veyde gaaer jo nu gandske bort fra eder, og dette som jeg nu siger dig, er ikke Aarsage der til alleene, mens end og fornemmelig dette, I arbeyder om Løverdagen paa hvilken I skulle hvile eder, paa det I kunde betids reise til Kierken om Søndagen, og over alt den gode Torsdag har I nu gandske lagt af at hellig holde; I har nu i lang Tiid ikke giort noget Offer til *Hora Galles* eller *Thor* Gud; hand er dog een god Gud, som vel fortiener, for meget got hand giør eder, at tienis og dyrkis, og vil I det giøre, da skal hand ogsaa give eder lykke til alt det, som I nu for eders grove Synder imod ham, maa savne; Derfor befaler jeg dig nu, at du strax uden Ophold begiver dig til alle de *Finner,* som ere i alle disse omliggende Fielde, og siger dem alt dette, som jeg nu haver sagt dig, og tillige advarer dem, at de skal ikke adlyde den Mand, som nu kommer med det første og heder *Thomas von Westen;* thi hand vil have dem til een nye Troe, hvorved *Thor*-Gud bliver grummelig vreed og fortørnet; denne din Reise skal du udj saa og saa kort Tiid afgiøre |: i det samme satte hand hannem en vis *Terminum* fore :| og giør du ikke eller siger alt dette jeg nu haver befalet dig, da skal jeg møde dig og rive dig i støkker, Lem fra Lem; mens effterkommer du min Befaling, da skal du tillige med alle de andre have baade Løkke og Velsignelse paa Land og Vand.

Seer her! her *demasquerede Sathan* sig! her afdrog hand siin paatagne Liusens Engels Skikkelse, endskiønt den arme eenfoldige *Find* ikke kiendte ham, mens troede af hans første gudelig Tale, at hand var den hand ikke var, derfore blef hand hannem ogsaa lydagtig, at hand strax uden ophold med stor Ifrighed gav sig paa Veyen at udrette sit af *Sathan* anbefalede *Apostel*-Embede til de andre *Finner,* og havde hand allerede mestendeel til de fleeste *ab-*

solveret sit Løb, da *Lector von Westen* did henkom, og fik det af andre omvendte *Finner* at høre, hvorpaa hand af hannem strax blev hentet, men i lang Tiid var u-overtalelig til at troe andet, end at han jo af en god Engel effter Guds befalning var udsendt, indtil von Westen omsider viste ham Dievelens Kløer i den Tale hand havde holdet til hannem, da hand, lovet være Gud, aldeeles blev *convinceret*, og Sathan saa fiendsk som tilforne lydig. Mand veed det, at den gemeene Mand, Bønder og saadanne, endnu beteigner deris Dørre om Jule-Afften med Kors; at de krydser med Kniver over en Kande Øll eller et glas Brendeviin, naar de det skal drikke; at de ikke oplader Laaget paa een fuld Smør-Kande uden de giøre et Kors der over med Knifven: Dette meener de vel skal betyde *Jesu* Kors, men intet mindre; Finnerne, som i lige Tilfælde bruger samme Krydsning, de have en anden Henseende der med, de see hen der ved til *Thors* Hammer hand holder i Haanden, hvorfore *Finnernis* Krydsning skal beteigne *Thor*-Guds Hammer, der er giort som et Kors, og dette viiser, at den gemeene Mands Krydsning er intet andet end en Lefning fra de gamle Hedenske Tiider, da de alle Tider teignet deris Mad og Drikke med Thors Hammers Tegn, som kand videre effterseeis udj Kong *Hagen Adelsteens* Historie og udj *Snorle Sturlesens* Norske Krønnike.[1])

No. 2. Er deres anden store af-Gud, nest effter *Hora Galles* eller *Thor*-Gud eller *Jupiter*, som de kalde *Waralden olmay*[2]), det

---

[1]) Saga Hákonar góða, k. 18.

[2]) Efter S. Kildal kaldtes *Veralden Rad* l. *Radien* i Pite Lapmark *Veralden olmai*, efter Forbus *Varalden olmai*. J. Kildal skiller mellem „*Maylmen Radien*, Verdens Raader“ og „*Kirva-* l. *Kjorva Radien*, Raabs Raaderen“; den sidste maa raabe *Maylmen Radien* om Hjælp udi Raaden over Verden. Han skriver i „Appendix“: „Der ofres af afgudiske Lapper aarlig hver Høst en Oxe af Reyn eller andet Fæ til *Maylmen Radien*, fordi, at saasom hand er Lappernes øverste Gud, hand da ikke skal lade Verden nedfalde, og at han skal give dem Lykke til Reyn; og ved Offer-Alteret sættes ham til Ære en Stytte med en Kløft i Enden, kaldet *Maylmen* Stytte, som hand skal opstytte Verden med, hvilken Stytte skal være oversmurt med den Oxes Blod, som bliver ham ofret, og det Tegn, som hand giver til at hand haver Behag til Offeret, er at hand ved Noydens Slaaen paa Runbommen med en Hammer, lader dens Ring gaa til det Venstre af den, ved den Side af den, som vender imod den høyre Haand, der er det og, som hand staar afmalet, hvilket betegner, at hans Boelig er saa høyt oppe frem-

er Verdens Mand[1]), og er hand den samme som ***Saturnus.*** Den afGud afmaler de paa ***Runnebommen*** med een krum Stræg over Hovedet, med adskillige Takker paa, hvilket skal beteigne Frugtbarhed, saavel af Jorden og Havet, som af ***Creaturer;*** derfore tilbeder de hannem, at hand skal give god Vext paa Korn i Landet, paa det derved maae blive got Kiøb for dennem paa Korn, paa Øll, Brendeviin og alt hvad som kommer af Korn, hvilket de vil beteigne med den Hakke, hand holder i Haanden, med hvilken Jorden af Restmand |: saa kalder de Christus :| skall tilhakkes, naar Sæden der udj er udkast; ligesaa ogsaa paakalder de ham, at hand skal frugtbar giøre Havet, at de maae faae mange Fisk |: det giør besynderlig Siøe-***Finnerne*** :| at hand skal frugtbar giøre deris Reinsdiur[2]), at de maae bære mange Kalver, at hand skal frugtbar giøre Mossen paa Fieldene, som deris Reinsdiur æder, paa det de maae faae vel mange Reins-Oste, Reins-Smør etc: med et Ord:

---

for de andre Guders Boliger, at hand boer henimod oppe under Stjernerne. [Efter J. Kildals *Beskrivelse af Runebommen* „staar ***Radien*** afmalet øverst paa Runbommen ved den Høyre Side"].

Foruden den aarlige Ofring til ***Maylmen Radien*** sker der og particulaire Ofringer til ham for adskilligt, og blant andet, naar Formørkelser sker i Sol eller Maane, da lover Lapperne Offer til ham, for at hand skal borttage Formørkelsen.

Til ***Kirva Radien,*** en Gud for Jordens Grøde, som er mindre end ***Maylmen Radien,*** ofres og aarlig hver Høst en Oxe af Rein eller andet Fæ, til den Ende at han skal aarlig give skjøn Grøde paa Jorden; og et ungt Træ med Løv, Grene og Rod af Jorden opgraves, sættes ham til Ære ved Ofre Alteret, saaledes at Toppen bliver vendt til Jorden, men Roden op imod Himmelen, hvilket og oversmøres med den Oxes Blod, som bliver ofret til ham, og det Tegn, som hand giver til, at hand har Behag til Offeret, er at han, ved Slaaen paa Runbommen, lader dens Ring gaa hen op under ***Maylmen Radiens*** Afmaling paa den, til den Side af den, som vender mod den venstre Haand; der er det og hand staar afmalet, hvilket betegner, at hand er en Gud, som bor saa langt neden under Stjernerne, at hans Bolig er neden under ***Maylmen Radiens*** Bolig".

1) Ved en Visitats i Pite Lapmark i 1688 bekjendte en 60-aarig Lap, at han havde 3 Afgudsbilleder af Træ, nemlig 1) af Tor eller Torden, 2) af Tors Engel, 3) af Verdens Mand eller Gud. (Svensk hist. Tidskr., 1891, p. 230.)

2) Sml. Thomas von Westens Dagbog $^{20}/_{10}$ 1722: 2 Lapper fra Melø ofrede en Okseren til *Varalden olmai* for at faa god Lykke til Ren; de sagde: „*Varalden olmai kalke dam aatsjutte — buorre lykko batsytte aadsutte*" [Verdens Mand skal faa den — for at faa god Lykke til Ren].

alt hvad som enten kand voxe eller aufles det paakalder de ***Waralden Olmay*** eller ***Saturnum*** om. Uden ald Tvifl kommer dette af den Tanke, som har været iblant de Rommerske Heedninger, og siden ved deris Regimente udj ***Asia*** blant de ***Asiatiske***, af hvilke Finnerne egentlig har deris udspring: nemblig, at udj ***Saturni*** Regimentis Tiid, førend hand af ***Jove*** blev fordreven og ***dethroniseret*** fra den øverste guddommelige Magt, da var saa god Tiid paa alle Ting; Jorden bar da selv Frugt uden Arbeide, og alle Ting var da i saa stor overflødighed, at der manglede intet paa noget, som kunde forløste Mennisken; hvilket Fabel iblant Hedningerne, nogle har villet meene skulle være kommen af det ***Commercio,*** som var imellem Guds Folk og Hedningerne, da disse af hine har faaet at høre om den herlige Tilstand, som var før Syndefaldet, hvilken underretning siden, ved Tiidens Længde er bleven iblant Hedningerne fordervet og forandret til den ***Fabel*** om ***Saturni*** Riige, udj hvilket ***Aurea ætas*** var, som blev fordrevet ved ***Jovis*** nye Regiering, som mand kand see hos ***Ovidi***[1]: og mange andre. Men derjmod falder andre igien, effter mine Tanker, rettest paa denne Tanke: at fordj der udj Italien, hvor ***Saturnus*** tog sin ***Retirade,*** da hand fra sit Kongerige udi ***Tracien*** af siin Søn ***Jove*** var bleven fordreven, var saa god Tiid og overflødighed af alle Ting, som ingen enten før eller siden har kundet erindre, da ***Saturnus*** udj ***Jani*** Regimentis Tiid kom i bemelte Land, og fordj hand ved siine forstandige Raad hos ***Janum*** vidste at sette Regieringen udj saadan ***Positur,*** at der var Freed og Roelighed og god Tilstand iblant Undersaatterne, hvilket siden effter ***Jani*** og ***Saturni*** Død ikke var der, altsaa ***canonicerede*** de paa deris hedenske viis begge toe, hvoraf ved Tiidens Længde den ***Fabel*** om ***Saturni*** Guddom og gode Tiid og Frugtbarhed er opkommen, hvilket vel er troeligt siden ***Odins*** Tiider iblant Finnerne der var iblant de Asiater der kom ind med ham her i de Nordiske lande er bleven ***conserveret*** indtil denne Tiid, fordj der ikke har kundet, siden Christendommens Indkomst, været saa god Opsigt paa dette slags Folk, der boede mange Miile inde op paa Fieldryggen, som

[1]) Metam. I, 112 ff.

paa de andre Landsens Indbyggere der boede udj Nærværelsen hos Geistlig og Verslig Øfrighed til at faa denne med andre deris Afguderier hos dennem udryddet.

No. 3. Er deris 3die store afGud, som kaldes *Bieka*[1]) *Galles,* den sterke Vindens Mand[2]), denne er den samme som *Æolus,* hvilken de maler af udj sin høyre Haand med en Skuffel, med hvilken han skufler Vinden ind i siine Huuler, naar den har stormet nok, og med en Kiølle udj sin venstre Haand, hvormed hand skal drive Vinden ud, at den skal blæse. Denne af-Gud tilbeder de baade naar de ere paa Fieldet med deris Reins-diur at hand vil stille den Vind som giør Skade paa Diurene, saa og, naar de ere paa Havet at fiske, og der opkommer Storm saa de ere udj Lifs Fare da de love hannem Offer paa deris Alter; Naar de har noget udstaaendes med nogen, da forlanger de Vind af denne af-Gud, hvilken de indknytter udj 3de Knuder ved deris Running; naar de opløser den første, da blifver det *passabel* Vind; naar de opløser den anden, da blifver der saa sterk Vind, at en Jægt neppe uden Fare kand føre sit halve Forseil; men opløser de den tredie, da skeer u-feilbarlig Skibbrud; Dog er alle tiider imod denne og ald anden *Sathans* Magt Guds Børn udj een mægtig og u-overvindelig Beskiermelse, hvilket *von Westens Exempel* med mange andre, som de forgieves, effter deris egen Beretning og Bekiendelse, har prøvet deris Kunst, ved *Sathans Assistence* imod, noksom kand udviise.

No. 4. Kaldes *Waralde Noyde*[3]), det er Himmelens Runnemand eller *Prophete,* denne staaer afteigned med een Runnebomme i sin venstre Haand og med een Hammer giort effter *Thors* Hammer, med hvilken hand skal slaae paa Runnebommen, i den høyre

---

1) Bjeka A, Biexa BCH, Bilfa G.

2) Han kaldes i Lindahls og Øhrlings Lexicon Lappon. *piæggen-ålma* l. *piægges-ålma,* d. e. Vindens Mand. Efter *Forbus* var *Biex Olmai* Sommergud og raadede over Veir, Vind og Vand; til ham ofredes en Skuffel af Træ. *Joh. Falch* bemerker, at „Lapperne have dørket Vindens Gud, eller som dend kaldes paa deres Runebomme *Biegga Galles,* allene i dend Henseende, at dend skulde frelse dem fra Livs Fare, naar Storm og Uveyr overkom dem paa Havet."

3) Efter Forbus kaldtes *Radien* i Jukkasjärvi *varalden noid.*

Haand. Paa det mand dis bedre kand forstaae hvad denne *Waralde Noyde* haver at betyde; da holder jeg fornøden at giøre derom denne Beretning: Det er ikke alle *Finner* som haver *Runnebommer*, eller om de end haver dem ved Arf, enten effter deris Forældre eller andre |: thj de gaaer i Arf og holdis krafftigst, jo ældre de ere :| saa hverken forstaaer de at spille paa dem, ikke heller vil *Sathan* værdige at svare dem ved andre, uden alleene dem, som hand effter lång befunden troe Tieneste befinder dygtige at beskikke til sine *Noyder* og *Propheter* iblant dem, hvilke ere saa mange, disto verre, at fast hver 3die eller 4de *Find* er een *Noyde*. Naar nu en *Find* vil spørge sine Guder til Raads og for tilkommende Ting at vide ved Runnebommen, da i fald han ikke selv er een Noyde, lader hand ved een anden Noyde med den tilhørige Hammer, som staaer afteignet under No. 1 bag paa denne hosfølgende afteigning, slaae paa Runnebommen, effter hvilke Slag den Messing-Ring, hand haver lagt paa Runnebommen fløtter sig til det Stæd, hvor hand, Sathan, vil have den og derved beteigner sit igienSvar, og naar den did kommer, bliver den der staaendes saa fast, at de ikke med all deris Kunst eller Magt kand bringe dend til et andet Stæd, som de tit gierne vilde, naar Ringen kommer til at staa paa et u-løkkeligt Stæd, som enten beteigner dem Døden, eller anden u-løkke, med mindre de lofver Offer, enten til den eller den afGud |: hvilken de haver udvalt samme tid at søge hielp hos :| thj da skeer det at Ringen fløtter sig ved nye Slag paa Bommen og gaaer til et andet løkkeligere stæd,

Som nu *Finnerne Generaliter* haver afdeelt *Runnebommen* udj 2de Veye, som adskilles ved No. 9, den ene Vey som hører til Himmelen, eller rettere at siige, til de øverste Guders Sæde, hvor *Thor, Waralden Olmay* og *Bieka Galles* med fleere andre Ting ere, Og den anden som hører til Jorden, hvor de ringere Guder ere, hvilken sidste Vey igien er afdeelt udj Lifsens *Palches* eller Vey, som beteigner dem Livet paa Jorden, og *Jamichusche*[1]) *Palches* eller Dødningernes Vey, som gaaer hen til Jamichusche eller de Dødes Rige og beteigner dem Døden, altsaa haver de den Tanke,

[1]) Jamicutsche D.

at ligesom de have *Noyder* eller *Propheter* paa Jorden, ved hvilke de tilspørger, enten de øverste eller de nederste Guder eller de Døde, som kaldes *Jami* og bestaar af andre afdøde *Finner,* hvilke hersker i de dødis Land, thj de meener at naar nogen *Find* døer, bliver hand strax til een Gud, som raader for Døden og kand befrie siine nærmeste Slegtinge derfra, naar de offrer til ham, saa skal og lige saavel de øverste og nederste Guder, som de Døde i deris Riige have deris Noyder ved hvilke de runner paa en Runne-bomme, om de Bønner, som giøres til dem skal bønhøris eller ey.

Her af sees da, at denne *Waralde Noyde* er de 3de øverste store Guders *Prophete* eller *Runnemand* effter hvis Running i Himmelen eller rettist i det øverste guddoms Sæde, de imodtage deris Bønhørelse eller Afslag paa Jorden. Denne *Waralde Noyde* er anseet af dem som en Over-Engel, alleene skabt til det samme.

No. 5. Er giort som et langt træ med mange greene paa, og kaldes *Rutu*[1]), Denne er een under-Regenter af de 3de store Guder *Thor, Waralden Olmay* og *Bieka Galles,* ved denne meene de at samme 3de afGuder udretter alt hvad de vil baade i Himmelen og paa Jorden, naar det effter den foregaaende Running, ved *Waralde Noyde,* først af dem er bleven besluttet. Denne *Rutu* aabenbarer sig gierne for Finnerne udj blaae Klæder, Mand mener hand skulle være den samme som *Mercurius.* Mens jeg haver andre Tanker der om, som jeg ikke kand skrive, effterdj jeg endnu ikke fuldkommelig har kundet faae nogen underretning

[1]) „Naar *Rota* plager en Lap med en sær ond Sygdom, bliver Lappen gjerne ved Offer til *Maylmen Radien* frelst fra hans Plage; men skulle *Maylmen Radien* ikke kunde frelse ham, da maa Lappen ofre til *Rota* selv og graver til Offer en Hest ned i Jorden, forat Rota paa den skal ride fra ham og ned i hans Hjem *Rotaymo*". (J. Kildal, Appendix). *Forbus* skriver om *Rota:* „Offeret sker ikke paa gement Sæt, saasom til andre Guder med Slagtekreatur, men Vennerne kaldes til Offermaaltidet, som æde Kjødet af Hovedet, Ryggen og Fødderne og stænker Blodet paa mange Steder af Træet, som ham til Ære gjort og opreist er, samt vakkert udskaaret og sat ved Offeralteret, hvorpaa Benene, et Stykke af Tungen, en Del af Lungerne, et Stykke af hvert Øre, af Hjertet og Svansen lægges; derhos en død Hest i Jorden fæstes, at *Rota* derpaa skal ride bort fra dem til *Rotaimo,* og da kan hænde sig, at Offeret sker paa gammelt Sæt, og hans Billede i en Mands Lignelse gjøres, og Offerkreaturets Ben lægges paa Offeralteret, hvilke *Rota*, som og andre Afguder, skal skaffe Kjød paa." (Sml. S. Kildal, p. 465 ff.)

om ham eller hans Væsen. Det veed jeg, at hand tillige med alle andre er Dievelen selv.

No. 6. Er en Hane som de offrer til deris 3de øverste af-Guder, hvilken paa Runnebommen ligesaa staar anteignet.

No. 7. Hvilken kaldes *Særva Wæro* eller Een Himmelen tilhørende Simle og Hun-Reinsdiur, er satt, paa det naar de slaar paa Runnebommen om, hvad offer de skal give deris 3de st^re afGuder, at Ringen da kand gaae til een af Deelene, hvor effter de ogsaa retter sig.

No. 8. Er Himmelens *Biørn* og kaldis *Waralde*[1]) *Biri* det er Himmelens Biørn. Denne Biørn teigner de af hos Guderne i Himmelen fordi de endog holder een hver Biørn paa Jorden for et helligt Creatur og kalder den Guds Hund, da de der imod kalder ulfven *Sathans* Hund, hvor om jeg videre agter at melde, naar jeg kommer til den 23de og 24de *Figur*.

No. 9. Er den Streg som deeler Himmelen fra Jorden, eller de øfverste fra de nederste Guders Væsen. Ved den øfverste Streg besluttis Himmelens Væsen, og ved den nederste der af begynder Jorden; Det Rom, som er imellem begge Stregerne, skal beteigne Lufften, som er imellem Himmelen og Jorden.

No. 10. Kaldis *Muba Ailiches,* Løverdags-Manden.

No. 11. Kaldis *Ailiches Olmay,* Søndags-Manden.

No. 12. Kaldis *Gulman Ailiches,* Fredags-Manden.

Disse 3de ere deris under-Guder eller store Engler, som de holder for, at de 3de store Himmelske Guder have givet dem, stedse at omgaaes med paa Jorden, paa det de udj alle deris Anliggende kand være dem ved Haanden og føre deris Bønner til bemelte store Guder, besønderlig naar de have Runnebommens Raadførsel fornøden; thj da anraaber de en viss af disse tre *Ailiches,* nemblig Løverdags-Manden, om Runningen skal skee om Løverdagen; Søndags-Manden om den skal skee om Søndagen, og Fredags-Manden om det skal skee om Fredagen, at hand skal befordre Runningen, at den maa gaae lykkelig for sig, og *recommendere* deris Forespørsel til et got Svar hos de 3de store Guder, hvorfore

[1]) Waralden B.

de ogsaa afbilder dem med Vinger, som de der udj en Hast maae flyve til og fra Himmelen og Jorden. Der har nogle villet giort sig de Tanker, at *Sathan* ved de 3de store afGuder, hand har lært dem at tilskrive Himmelen, har villet effterabe TreEnigheden og bespotte den, og ved disse 3de *Ailiches,* hvilke staaer som i een *Pyramide* paa 3de dobbelte Streger, som udgaaer fra *Paive* eller Solen, de 3de Ting: Sal, Sulphur et Mercurius, ved hvilke nogle har *Statueret,* at Solen virker alle Ting, men jeg troer vel at *Finnerne* bliver ved det eenfoldigste og første, og jeg kand ikke see, hvad *Interesse Sathan* skulle kunde have ved at lære *Finnerne* |: som hand langt lettere kand tilvende sig :| saadanne *Subtiliteter,* med hvilke hand har giort Jacob Bøhm, og fleere til ham, reent gall.

No. 13. Er *Paive* eller Soelen[1]), hvilken de, i henseende til dens Løb om Verdens 4re Parter, afmaler udj Een paa den Eene Kant opreist 4re Angell, saavel som staaendis paa en Foed der er huul, til hvilken der gaaer en Vey fra Jorden til at beteigne, at ligesom deris Bønner paa Jorden gaar op igiennem denne Vey til Soelen, saa kommer og ald Lius, Varme og Frugtbarhed ned igiennem denne Vey til Jorden, naar *Waralden Olmay* eller *Saturnus* vil tillade det. Besønderlig tilbeder de Soelen, naar de enten ere paa Havet, saasom Søe-Finnerne pleyer, og Soelen vil gaae need, eller naar de ere langt borte udj Fieldene, alleene fra andre, og der bliver mørkt, saa de kand ikke see at finde til deris Rein eller *Kuttu* |: deris Telt :| igien, da de falder paa Knæe og beder Soelen om sit Lius, og lover Soelen et Offer, om den vil hielpe dem, hvilket de ogsaa u-brødelig effterkommer.

No. 14. Kaldis *Rist Palches* |: de Christnes Vey :| paa den haver de teignet Kierke, Huuse, Koe og Bok, til at beteigne det, som er hos de Christne eller boe-folk og Bønder. Ved denne Vey adspørger de Runnebommen med deris Hammer og Messing-Ring om deris Handel og Omgiengelse med Præst, Borger og Bønder eller andre som ikke ere *Finner.*

---

[1]) *Forbus* skriver: „*Beifve* eller Solen tjenes med Offer nord i Lapmarken, og *Beifen Neide,* Solens Jomfru, syd. Offer sker af et Faar eller en Gjed, som kjøbes af de norske ved Sjøkanten, 1. at overvinde og forekomme Hovedsvaghed og Desperation, 2. at faa vakkert Solskin og varmt Veirligt."

No. 15. Er en Hest, som de kalder *Sturich.* Denne staaer paa Runnebommen eendeel for at tilspørge Runnebommen hvad Lykke de om Høsten skal faae til at kiøbe Heste |: thi de æder og slagter Hæster ligesom andre Folk andre Creaturer, ja med saadan *Appetit,* at de hiertelig glæder sig over at Bønder og andre Folk ikke har faaet Smag paa denne *Delicatesse,* da de meente at der ikke blef saa got for *Findmanden* om Høsten at kunne faae sig et saadant støkke Mad, som de nu kand faae, naar den er gammel og udslebt hos en Bonde for 1 Rdr., som er *ordinaire* Prisen der paa; ja undertiden kand de faae Kiødet af en Hest for at trekke Skindet af den, hvilket den Eyende vil til sin Nøtte beholde, og den *Condition* antager de med allerstørste *Plaisir,* Dog besynderlig *Søe-Finnerne,* som ingen Reins-Diur kan føde :| Eendeel staaer denne *Sturich* paa Runnebommen som een Offer-Hest, hvilken de lover naar de fornemmer at nogen skal døe, paa det at *Jami* |: de døde |: skal hielpe ham til rette igien, at hand endnu maae leve, hvorfore denne Hest ogsaa er sat paa Veyen til de dødis Riige, som kaldis *Jamicutsche palches,* det er Dødningers Vey, hvor om omstendeligere skal meldis under No. 17.

No. 16. Er *Wollinere Noyde,*[1]) Helvedis eller Gravens *Prophete, vide supra* udj No. 4 i Anmerkningen om *Waralde Noyde,* Saadan beskaffenhed har det og med denne som staaer her uden for de Dødis Riige, og skal hand med sin Hammer paa Runnebommen runne for de der ere Regentere udj de Dødis Riige, om de skal bønhøre de Bønner og antage de Løffter, som giøris af de levende for nogen der kand være dødsiug, at hand eller de skal komme sig igien eller ikke.

No. 17. Er *Jamicutsche,* de dødis Riige, hvor de meener de døde ere og have Magt at *disponere* over Livet og Døden for deris igienlevende Slegtinge og Frender, her udj har de satt Kirke, Huus og en *Finne-kuttu* og en tyk Streeg, som skal beteigne den døde, de vil kalde paa i deris Døds Nød, at skal hielpe dem, det Rom, som er oven for de dødis Riige, imellem det og *Rist Palches,* hvilket jeg og haver *marqveret,* under No. 17, kalder de

---

[1]) d. e. *vuolleniere noaide,* Underjordmandens Noaide.

Jamicutsche Palches, Veien til de dødis Riige. Naar nu een ligger for Døden og de siunes at alt Livs Haab er ude, giør de strax med sedvanlig Ceremonie, som bestaar udj at *Jouge* |: det er at siunge en Sathans Sang, fuld af besværelser og Formaninger om hans naadige Nærværelse ved dette deris gudelig forehavende, med visse Ord nogle slag paa Runnebommen; gaaer da Messing-Ringen hen til *Jamicutsche Palches,* til Dødningernes Vei, da er det et vist Teign at den siuge skal døe, hvor paa de lover da strax Offer til *Jami* |: de døde eller den døde, som de da paakalder :| ogsaa hænder det sig undertiden, naar de da slaar paa nyt paa Bommen, at Ringen gaaer tilbage til No. 22, som er det Sted paa Bommen der beteigner deris Finne-Hytter, hvor ved de forsikkris at den siuge ved offeret er bleven befriet fra Døden og skal endnu leve een tiid lang og beboe sine Hytter, men gaaer Ringen liige ud udj *Jamicutsche,* de dødis Riige, saa hielper hverken Løn eller Bøn, men den siuge maae døe, om hand end lovede alle sine Reins-Diur og var god for at kiøbe der til alle de *Sturicher,* Hester, som kunde overkommis at offre oven i Kiøbet tillige med Reins-Diurene, thj man skal viide, at de meener, at udj en Hestis Offring til de døde er der sønderlig Krafft til Befrielse fra Døden.

En besynderlig *Passage* maa jeg her indføre, som for 5 Aars Tiid siden er *passeret* udj denne Kald i *Ranens* Præstegield paa *Helgeland,* hvilken den *Find* som det er *passeret* med og heder *Johannes,* som og nu tiener udj mit[1]) Præstegield paa een Gaard ved Nafn Finne,*) tillige med andre *Finner* og deris Koner i min[2]) *Præsence* bekiendte for Hr. *Lector von Westen* her i mit Huus *in Januari* indeværende Aar 1723. Ofven bemelte *Fin Johannes,* som nu er 25 Aar gammel, var, da hand for 5 Aar siden falt udj en saa hefftig Sott eller hidsig *Feber,* at ingen troede ham til Livet, da udj sit 20de Aar; hans Fader nafnlig Andreas Sivertsen, som havde ikkun denne eeniste Søn, gremmede sig u-sigelig over denne Sønnens Siugdom og visse forventende Død, og brugte vel lenge alle de ham bekiendte Hielpe-Midler og smaae Runnerier, men

[1]) Nærøens D.
[2]) Mag: Randulfs DH.
*) i Kolvereid.

altsammen forgievis, omsider beslutter hand at tage sin Tilflugt til Runnebommen; Nu var hand vel self en stor Noyde og troe befunden Tiener af *Sathan,* men effterdj dette var en Sag som angik ham selv saa meget nær, i det det var hans eegen kiødelige Søn, kunde dette effter hans *diaboliske* Troes Articler ikke lade sig giøre, at hand self skulle bespørge sig hos Runnebommen, derfore kaldede hand sin afdøde Huustruis Broder, som boede strax hos ham og udj ingen maade efftergav ham udj denne ædle *Science,* hvilken hand selv besad |: dette maa *observeris* her hos, at saadan Running maa endelig skee ved den siuges nermeste Slegt, hvor af mand seer at der er ingen *Finne-Familie* udj hvilken Satan jo haver udvalt og *ordineret* sig nogle, i det mindste 3 eller 4re Noyder og Propheter, der skal *observere* hans ifrige Dyrkelse :| og lod saa ved samme siin Svoger, effter at de ovenbemeldte *Ceremonier* var afgiorte, legge Messing-Ringen paa Runnebommen og med Hammeren slaae derpaa; men hvad skeer! Ringen gik strax hen til *Jamicutsche palches,* det er, til Dødningernis Vey, som er over Dødningernis Riige, hvor paa der blev ikke een liden *Consternation* hos Faderen, helst da hand saae at Ringen ved alle de hefftige Slag paa Runnebommen, som fremdeelis tillige med adskillige Besværelser skeede, ikke ville fløtte sig af sit første indtagne Stæd, mens blev der paa, lige som fastlimet, u-rørlig staaendis, indtil hand, effter sin Svogers Raad, lofvede til de Døde een Hun-Rein, da fløttede endelig Ringen sig ved nye Slag paa Runnebommen, gik dog ikke lengere der ifra end ud paa *Rist-palches,* de Christnes Vey, hvor fore Svogeren slog paa nytt igien, men Ringen gik igien til Dødningernis Vey, og da lofvede Faderen nok et Reins-Diur, som var een Oxe til *Mubenaimo* |: det er *Sathan* self :| om hans Søn maatte leve, og der paa fløttede Ringen sig igien af Dødningernis Vey ud til de Christnis Vey, og ville endnu ikke gaae hen til No. 22, som er deris *Finne*-Hytters Sted paa Bommen; Endelig slog Svogeren med mange Besværelser, dend 3die gang, da Ringen endnu som tilforne gik til Dødningernis Vey, og blev der staaendis, indtil Faderen endnu, foruden de 2de lovede Reinsdiur, lovede een *Sturich,* en Hest, til *Wollinere Noyde,* paa det hand skulle runne saaledis, at Ringen effter de Dødis Befalning kunde gaa hen til No.

22 *Finne*-Hytten, hvor ved hand maatte forsikkris, at hans Søn skulle leve, men dend gang var mindre Bønhørelse end tilforne; thi Ringen blev ved alle Slag fast staaendis paa Dødningernis Vey, saa at Faderen saae intet andet end den visse Død for sin Søn.

Svogeren som havde forrettet denne gudelige Gierning, blev ogsaa gandske *confunderet* der ved og kunde ikke finde sig der udj at Ringen var u-lydigere og *Sathan* u-naadigere nu, da der var lofvet saa meget, end tilforne, da der ikkun blev lofvet lidet, omsider griber hand dette Raad an: hand gaaer need til Strandbredden og tog der een Steen som var langagtig hvilken maade saa velsom den der brugis ved een øxe som de besværer[1]), er langt høyere *æstimeret* iblant dem, end den forespørsel som skeer

[1]) Sml. *Scheffer*, Histoire de la Laponie (Paris 1678), p. 386: „Quelquefois sans se servir du Tambour, ils [les Lapons] y employent leur hache (cecy se pratique en la Lapmarck d'Uma & peut-estre ailleurs). Ils suspendent au toit de leur cabane avec un ruban une hache, attachée par le milieu du manche, à laquelle ils parlent en certains termes, et durant ce discours, la hache remuë, tourne, puis elle se repose & demeure immobile; alors ils observent exactement vers quelle region du Ciel le manche s'est tourné & arrété: Et c'est de ce côté-là qu'ils vont chasser le lendemain, & ne manquent pas d'y trouver dans les bois des Rennes sauvages, des oyseaux, & d'autre gibier ou venaison. Ils employent parfois une pierre tirée de quelque montagne consacrée au Dieu *Storjunkare,* laquelle suspenduë & haranguée comme la hache, leur marque le chemin qu'ils doivent tenir, afin que leur chasse soit heureuse.“ Efter *J. Kildals* Appendix kunde en Bøsse eller et Hesteben benyttes istedetfor Runebomme; han skriver: „De Noyder, naar de ikke har Runbomme ved Haanden, og gemeene Afgudsdyrkere, som ikke eyer Runbomme, runer saaledes ved en Bysse, at de ophænger den i et Baand, og saa gjør Spørsmaal til den, om de skal gjøre det eller det, da, til Ney-Svar bevæges ikke Byssen; men naar de atter spørger, om de da skal gjøre anderledes, saa eller saa, da til Ja-Svar bevæges Byssen. Ved et Hæste Been runes og paa samme Maade.“ Efter *Forbus* kunde man istedetfor Runebommen bruge 1) et Dall-laag, hvorpaa der var ridset eller med Kul tegnet Signa et Characteres, 2) en Sten og en Kobberkjedel, 3) et Kvindebelte, 4) Hesteben, 5) en Øxe og en Sten, hvorved synges saa længe at Instrumentet bevæger sig. *Hammond* omtaler p. 479, at der i 1723 paa Inderøen i Trondhjems Stift var en Lappefamilie, der brugte Mandens Øxe og Kvindens Belte som *oraculum*. *Jessen* skriver p. 78: „Døtrene maatte, som alt Qvindekiønnet, nøyes med det Svar, dem blev givet fra deres *Saiwo*, formedelst en Kniv, Øxe, Steen eller Bælte, nemlig: naar disse Ting hengtes ganske frie, og af en unaturlig Drift bevegede sig, eller, som det kaldtes, *saakte* [Trykfeil for *saakke* ɔ: *sukkat*], naar de bleve om noget adspurgte.“

ved Runnebommen, thj den kand ikkun ved de allerlærdeste Mænd, iblant dem der haver største Aand, jeg meener Dievels Aand, *practiceris,* samme Steen indviede hand først med mange Besværelser og Jougen eller Siungen, dernest hengte hand den udj et Hosebaand mit udj Taget af *Finne*-Hytten, og lod den der henge, indtil den der hang gandske stille, giorde saa sin Bøn paa sit Ansigt til den, og gik der paa til den og spurte *Mubenaimo,* det er *Satan,* hvor det kom sig, at Ringen ikke ville gaae fra Dødningernis Vey, da der dog var lovet hannem, de døde og *Wollinere Noyde* saa herligt og stort et Offer? Hvor paa hand af Steenen fik dette lydelige Svar[1]), at enten maatte det lovede strax i dette samme *Moment* hand nu sagde dette, givis ham og de andre Guder, eller og maatte Drengen døe, med mindre der var et andet Menniskis Liv at givis hen i Steden. Dette var haarde Vilkaar den gamle Løgnere og Mordere frem satte; thj det var Faderen u-muneligt at kunde være saa *præcis* i sin Betaling som *Sathan prætenderede,* efterdj hand hafde hverken de lovede Reinsdiur eller Hesten ved Haanden, og naar det ikke skeede, hvor vilde hand vel da efter *Sathans* anden *Condition* finde et Menniske, der skulde finde Plaisir udj at fornøye ham ved sit Livs opoffring for hans siuge Søns Livs Erholdelse? Her var ingen anden Raad, vilde Faderen have Sønnen levendes, da maatte hand selv døe, hvilket hand ogsaa glædelig *resolverede,* og saa snart denne *Resolution* var tagen, ved hvilken hand sandelig beviiste een større Kierlighed for sin Søn end for sin Siæl, slog Svogeren paa nytt igien paa Runnebommen, hvor Ringen endnu stoed paa sit forrige Sted, hvor fra den da strax afgik til No. 22 til *Finne*-Hytterne at beteigne den siuges Liv, hvor paa Sønnen blev da strax til Forbedring; og Faderen, i det samme *Moment,* dødsiug, og er det allerunderligste udj altsammen, at Sønnen om Efftermiddagen den anden Dag dereffter blef fuldkommen *Restitueret,* i det samme Øjeblik da Faderen ved

---

1) Sml. *J. Kildals* Appendix: „Den Noyd, som er iblant de allergroveste udi Afguderiets Kunst, holder Runbommen undertiden op under Øret, og da gjør Spørsmaal til den om hvad hand vil vide, og Djævelen da svarer ham med lydelig Røst af Runbommen paa det, hvorom han spørger, thi Djævelen er inde i Runbommen.“

en u-lyksalig Død overleverede sin u-lyksalige Siæl til Diefvelen. Den Taknemmelighed Sønnen, der ved Faderens Død var frelst self fra Døden, beviiste ham derfor var denne: at, effter Faderens Begiering i sit yderste, offrede hand en Oxe-Rein til hans Faders Siæl, som da, effter hans Tanke allereede var bleven til een Gud, at hand med den desto *commodere* kunde reise omkring udj de dødis Riige hvor hand vilde. Det er den barmhiertige naadige Gud at takke, som saa naadelig seer til denne Søn, hand er nu under *Information* og oplærelse hos sin Hosbonde, een vel opliust Bonde, og bliver som tieste af mig *examineret*. Jeg haver ved sidste *Examen* befundet ham i den Tilstand, at jeg vel har Aarsage at takke Gud, der med en allmægtig Haand haver udrevet ham af *Sathans* Snarer; Gud styre ham fremdeelis i det gode for Jesu Christi Skyld, Amen.

No. 18. Er en Gudinde, som de kalder *Juchsacha*[1]), den samme *Lucina Marium,* fordj hun skal give *Finnernis* Koner lykke til at føde Drenge-Børn. Om hende haver de den Tanke, at omendskiønt en Kone skulle allereede være frugtsommelig med et Pige-Barn, saa kand hun dog, naar de runner krafftelig nok til

[1]) Efter J. Kildals Appendix, S. Kildal (p. 461) og Leem (p. 414 f.) er det *Juksakka*, som kan omvende et Pigebarn til et Drengebarn i Moders Liv; efter Forbus er det *Uksakka*. Efter Jessen (Skanke), p. 15 er *Uksakka* og *Juksakka* identiske; Skanke kalder hende ogsaa *Stauke-edni* l. *Stilko-edni*, hvilket han oversætter med „Bue- eller Børse-moder"; efter Skanke kaldtes hun saa, fordi Lappens Gevær staar ved den Indgang til deres Kotte, som kaldes *Jugs*. Rigtigere Friis, Mythol., p. 87: „*Juks-akka*, egl. Bue-Moder, af *juoksa*, en Bue". *J. Kildal* skriver i Appendix: „*Juxakkas* Forretning er vel at omvende Pigebarn til Drengebarn i Moders Liv; men hun vil have et got Offer, om hun skal ville lade sig beqvemme til at forrette det, fordi, naar hun forvender Pigebarn til Drengebarn, da giver hun Barnet hen til sin Moders og Søstres Fiende *Leyb Olmai*, som er Gud for Skytteri, til hvis exercitium Barnet da, naar det tilvoxer, bliver tilholdet." Om *Uksakka* skriver *J. Kildal* i „Afguderiets Dempelse", at „hun skulde vogte paa Døren og Barnet, naar det var født, og naar det i sin Tid begyndte at gaa, vogte det for Stød og Fald; og de ofrede Grød til *Sarakka*, kaldet *Sarakkas* Grød, og Kjød, Ost og Brød til *Uksakka*; ellers saasom *Sarakka* boede nedenunder Gulvet i deres Kjæld [Telt], og *Uksakka* boede inden og udenfor Kjældets Dør nede udi Marken, da seymede de til dem Brændevin paa de Steder, hvor de gave tilkjende, at de boede, saa og grov ned i Marken til dem levendes Creature."

hende, skabe det om til et Drenge-Barn, hvorfore de ogsaa afteigner hende med een Runne-bomme i den høyre Haand, og saasom hun er meget gammel, haver de tillagt hende en Staf at helde sig paa i den venstre Haand, hvilket de ogsaa giøre med de 2de andre Guder under No. 19 og 20. Mens hvad sig ellers belanger den Troe de har om denne Gudinde, at hun giver Lykke at føde Drenge-Børn, ja, at hun end ogsaa kand forvandle et Pige-Barn i Moders Liv til et Drenge-Barn, da er min Meening derom denne: Det er ikke alle tider en *Fin* forlanger Sønner, besynderlig naar hand haver nogle af det Kiøn tilforne, derfore ikke heller alle gang hand begierer *Juchsacha* hendis *Assistence,* mens naar det skeer at hand skal forlange en Søn, hvilket hand u-feilbarlig troer, da skeer effter *Sathans* Indskydelse, som da tilforne som een *Subtil* Aand haver erfaret, at det er een Søn *Finnens* Kone gaaer Frugtsommelig med, saa giør *Finnen* Forespørsel ved Runnebommen til *Mubenaimo,* eller og ved en Steen |: som tilforne udj No. 17 er ommeldet :| om hvad det er hans Kone laver til Barsel med, hvorpaa hand svares af *Sathan,* som ved et nytt Offer vil dyrkis, at det er en Pige |: hvilken Løgn hverken er hans første, ikke heller bliver hans sidste :| derpaa lover Finnen offer til *Juchsacha* at hun skal forandre Fosteret til en Dreng, hvilket ikke kand være *Sathan* nogen stor Kunst at love, effterdj hand haver erfaret tilforne, at hun gaaer med et drenge-Barn, og naar hun da omsider føder Sønnen til Verden, faaer Sathan Offer og Taksigelse for det, som dog ikke er hans, men alleene Guds Gierning.

No. 19. Er den anden store Gudinde, som de kalder *Saracha* eller *Saragacha*[1]), denne er den samme, som de *Rommeris Juno*

---

1) *J. Kildal* skriver i Appendix: „*Maderakka, Sarakka, Juxakka* og *Uxakka,* af hvilke den første er Moderen, men de 3 sidste ere Døtrene, boer nede i Jorden under Lappens Kjæld. . . Naar der hugges med Øxe eller bruges anden Banken i Lappekjældet sent om Aftenerne, da fortørnes de, men lade sig dog ved Offringer tilfredsstille, som skeer saaledes, at der bliver seymet Brændevin ned paa Jorden til dem; saadan Seymen skeer og til dem for god Barnefødsel og for Fosteret; saa og bliver af frugtsommelige Qvinder lagt til dem Kjød og Ost, samt bliver af frugtsommelige Qvinder med deres Veninder ædet *Sarakka* til Ære en Grød, kaldet „*Sarakkas* Grød“. Ellers for a parte Hjelp, som de enten skal gjøre en frugtsommelig Qvinde og hendes Foster, eller for andre Tings Skyld, vil de have af dette Slags Crea-

Lucina, paa hende kalder de udj Barns Nød, at hun skal hielpe saa vel deris Koner, som Reins-Diur at føde og blive vel forløste, med hende holder de et stort Venskab og er u-sigelig bange for at giøre hende imod, som videre udj Relationen i sig self vil forekomme.

No. 20. Er den tredie store Gudinde, hvilken kaldis af dem *Maderacha,* det er dens amme som *Cybille vel Rhea Saturni uxor,* som blev kaldet *Magna Mater Deorum.* Denne tilskrive de Krafft i Almindelighed med begge Kiøn, at kunde giøre baade qvinder og Diur frugtsommelig, og der om paakalder hende.

No. 21. Betyder et Fiske-Vand med Fisk udj, som de kalde *Wata-ciadse*[1]), det staar paa Runnebommen paa det de der ved kand tilspørge *Tonsie*[2]) Gud, som er deris Søe-Gud*), den samme som *Neptunus,* om de skal faa Løkke til Fiskerie paa den salte Søe eller Hav, og er det udj fersk Vand, af hvilke der er mangfoldige i Fieldene hos dem, som vedlige holdis af Elver, at de da kand tilspørge *Harchild*[3]) Gud, som er Flod- eller fersk-vands Gud,

ture til Offer: nemlig Qvier, Kalve, Faar, Lam, Gedder, Kid, Grise, Katte, Haner o. l. — Ved Noydens Runen eller igjennem afgudiske Lappers Drømme give de tilkjende, hvad Creatur af disse opnævnte de forlange, efter Tjenestens Beskaffenhed, som de gjøre, saa og give de ved samme Runen eller Drømme tilkjende, hvad Farve det Creatur skal have, som de udvælger, hvilket da bliver sat levendes ned i Jorden til dem, og bliver saa qvalt ved Jords Kastelse over det; men er det en *Hane,* som bliver nedsat til dem, da bliver hand ikke qvalt af Jord, men bliver gjort Steen Reysning over ham, saa hand kan leve forat hand skal gale nede hos dem, indtil han døer af Hunger.“

1) ciadse A, -biadsche B, -biadse C, -baidse D, -biadste F, -baitdsc H, Watsabiadtse G.

2) Tonsie ACDFG, Fonsie BH.

3) Harchild DFH, Hanchild G, Hanchied B, Harchio AC.

*) Vandguden kaldes af J. Kildal *Kiase Olmai* [ↄ: *Čacce-olmai,* Vandmanden]. „Ham beloves Offer, at hand ikke skal gjøre Skade til Vands.“ (J. Kildal, Afguderiets Dempelse); sml. *S. Kildal,* p. 470 f. *Forbus* skriver: „For *Casolmai* eller Gud for Fiskeri skal om Jul drikkes Skaalen af et Horn, da man vender sig om 2 Gange mod Solen og slaar Drikken ned, paa hvilket Sted lægges Fisk, Kjød eller anden Mad. Nogle holde for, at denne *Casolmai* skulde være *Strotagalles* (Julekongen).“ *Tonsie* Gud er vel Tunnsjøguden, en Sieide ved Tunnsjøen i Namdalen, hvorom se *Y. Nielsen* i Det norske geogr. Selskabs Årbog, I, p. 26 f. og *E. Modin* i Svenska Fornminnesfören. Tidskr. X, p. 316 f. *Harchild* Gud var vel en Sieide paa

uden Tvifl den samme, som de gamle *ægyptiers Omphi,* om de skal faae Lykke til fersk Vands Fiskerie det Aar; kommer Ringen mit ind udj det 4re kandtede afteignede Fiske-Vand at staae, da er det godt Teign til Fiskerie, kommer den' paa kandten der af, og er dog uden for, da er det Teign at af-Guden vil have Offer, om de skal faae noget; men kommer den gandske uden for, saa den ikke rører ved nogen Kandt, da faaer de slet intet i hvad de ogsaa lover eller offrer. En død Hund er gierne Offeret som i den fald givis.

No. 22. Er et Sted paa Runnebommen, som beteigner deris Telter, der kaldis *Kuttu* eller *Kutti,* hvilke afmalis ved den spidse *Figur* der er brendt neden til Enden, som staaer inde i *Circulen,* saa velsom og skal beteigne ved de 2de sammesteds staaende 4re kantede *Figurer,* deris Gammer, naar de dem bruger at boe udj, enten nu *Finnen* boer i en Telt, der er giort af Vadmel, udstragt paa mange Stenger, eller hand boer udj en Gamme, som er gravet neder i Jorden og betekt med Træ-Bark og Jord der oven paa, saa har hand tvende Dørre paa denne sin Hytte*), den eene kalder hand *Ux,* dend hører *Mubenaimo* Dievelen til, den anden kalder han *Paasio,* den hører *Immel,* vor Herre til, og mit inden udj Hytten er hans Fyr-sted, som er helliget dend Gudinde *Saracha,* om hvilken der er talt under No. 19, til ære; runden om det Fyrsted ligger hand med Kone og Børn om Natten og sofver, og Ilden brender der Natt og Dag, Paa det hand derfore ikke skal lide nogen Manqvement paa Veed, ikke heller have stor u-mage at hente sig den til, da flytter hand som tieste med siin Hytte, alt nermere og nermere ind i Skoven, ligesom hand hugger veed til, at hand alleene kand fælde Træet ved sin Dør, hugge det der i støkker og trekke det saa ind i Hytten. Aarsagen, hvorfore denne *Figur*

Grænsefjeldet Haarkjølen i Finlierne, se Schnitlers Beretning om *Harkel* Gud (i Det norske geogr. Selsk. Årb. I, p. 40).

*) *Joh. Falch,* Sogneprest til Alten, skriver 1742: „Sjøfinnerne har kun 1 Dør paa deres Gamme og Fjeldfinnerne paa deres Telte.“ *J. Kildal* skriver i „Afguderiets Dempelse“: „Der er en ganske liden Dør inderst i Lappe-Tjældet, hvilken altid er tillukt, uden naar Qvindes Personer for deres Uværdigheds Skyld for *Leyb Olmai,* Older Manden, nødes til at gaa ind ad den Dør.“

staaer paa Runnebommen, er eendeel denne: at Finnen ved sin Running kand faae at viide naar hand skal fløtte sin Gamme eller Telt til et andet Field, og om hand kand faae bedre Mose-Have til siine Reinsdiur, end han haver paa dette nerverende; Skeer det, at Ringen bliver staaendis paa Telten eller Gammen, som inden i *Circulen* er afteignet, da skal hand blive der hand er endnu, og kand ikke faae bedre een anden steds, Mens kommer Ringen paa den lange Streeg, som er at see ved den anden Ende i *Circulen,* da skal hand fløtte sig til Forbedrelse, Eendeel staaer denne Figur der, paa det, som tilforne udj No. 17 om *Jamicutschi* er meldet, naar Ringen for nogen, der er død-siug, vil, effter at de har lofvet Offer, forlade Dødningernis Vey, den da kand gaae hen til denne *Figur* og beteigne den siuge Livet.

No. 23. Kaldis *Leibolmay,* Biørne-Manden, eller den af-Gud, Som er skikket baade til at holde Beskiermelse over Biørnen, som et helligt Creatur, saa og at give Finnerne Biørn naar hand derom tilspørgis og ombedis. Egentlig betyder hans Navn saa meget som *Older*-Manden; thi *Leib* er saa meget som Older-Træe, og *olmay* det er Mand; fordj at nu Biørnen holder sig al ordinair til Older-skov, for at æde det slags Græs, som der falder, besynderlig een slags, som kaldis Toort, paa Latin: *Suncus,* over hvilket altsammen den *Leib-olmay* er een *Patron* og Beskiøtter effter deris Meening, altsaa meener de ogsaa, at hand er en Beskiermer for Biørnen, som kand beskytte ham, naar de ikke tilforne haver søgt hielp for sig, saa de ikke alleene ikke skal faae ham, mens endog kand hielpe Biørnen til at rive dem i støkker, og som og tillige, naar de ved Runnebommen, førend de gaaer ud for at veide Biørnen, haver ansøgt ham, at hand skal unddrage Biørnen siin Beskiermelse, kand hielpe dem til at faa skudt Biørnen.

No. 24. Er Biørnen selv eller *Biri,* som de kalder den, Jeg haver sagt tilforne No. 8, at *Biri* eller Biørnen holdis af *Finnerne* for et helligt Creatur, og omendskiønt de vel tillige holder alle de Creaturer af vilde og tamme Diur, som kand ædis af dem for hellige, saa nyder Biørnen dog blant alle en stor *Præference,* hvilken de ærer med det Navn *Imels* eller Guds Hund. Men i hvor hellig de end holder den, gider de dog igien fremfor all anden Mad æde

hans Kiød og selge hans Skind, det første for at mætte og fylde Maven, det andet for at fylde Halsen og Pungen. Naar derfor een *Find* haver skudt een Biørn og kommer hiem til sin Hytte hvor hans Kone og Børn ere indenfor, da gaaer hand ikke strax ind udi Hytten, men tager en Older-Kiep, den stikker hand ind i Hytten ved Gulvet, saa hans Kone seer den, og naar hun seer den, griber hun strax dereffter, men hand drager til sig igien, hvilket saaleedis endnu 2de gange igientagis, hvor paa Konen merker strax, at dend hellige Guds Hund |: Biørnen :| er fældet, og giør sig bereed at tage imod siin Mands Ankomst igiennem den Dør som kaldis *Ux*, hvor hand hengaaer, saa snart hand haver ved Kieppen tilkiende givet siin lykkelig *Expedition* og naar hand da træder ind igiennem bemelte *Ux* eller Dør paa Hytten, spruder hun strax hans gandske Ansigt over med tygget Older-bark af sin Mund, Er der og fleere i Selskab med ham, som undertiden hender, faaer de lige Salving af hende som Manden, hvilket altsammen skeer til en Forsoning for Manden og dem alle, at de har feldet den hellige *Biri;* Jeg havde nær glemt den omstendighed at Konen, saa snart Manden haver indstukket, som før er meldet, Older-Kieppen til hende, hvor af hun merker, at hand haver skudt Biørnen, begynder strax inden udi Hytten, og Manden uden for Hytten, at Jouge |: at synge :| med hvilken Jougen, Siungen, hand gaaer ind i Hytten, og bliver effter forskrevne maade tillige med sit Selskab, salvet, *continuerer* dog sin Jougen indtil Enden, førend hand afvasker siin Salvelse.[1]) Videre skal her om talis udj *Relationen* i sig selv.

Dette er nu saa vidt, som mig er bekiendt om Runnebommens betydning, hvilke de haver udj adskillige Formater, den eene ikke

---

[1]) *J. Kildal* skriver i Appendix: „Fordi det er *Leyb Olmaj*, saasom en Gud for Skytterie, som giver Skytteren Bjørn, værdiges Qvindekjønnet ikke, naar Bjørneskytteren kommer hjem, bærendes med Bjørne-Kjødet, at gaa i Selskab med Mandspersoner at takke *Leyb-Olmaj* med Sang, for han gav Skytteren Bjørn; men de skal møde Skytteren med Olderbark i Munden at sprøjte imod ham, og igjennem den samme Dør, som Skytteren bar Kjødet ind i Lappekjældet, værdiges Qvindespersoner ikke at gaa ind, men de maa gaa ind bag i Kjældet, og naar Mandspersonerne har kogt Kjødet, værdiges Qvindespersoner ikke at tage derpaa med deres Hænder, men der bliver dem af Mandspersonerne præsenteret Kjød til Munden paa en Stikke."

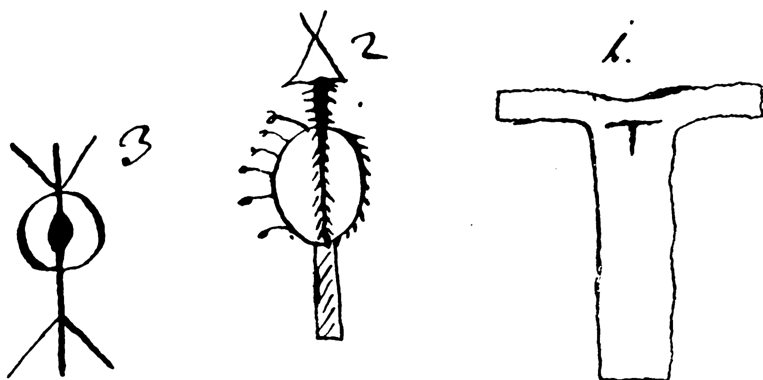
liig den anden, somme af dem ere store, somme smaae, somme ere giorte alleene med Caracterer, og somme med Billeder som denne, kommer dog alle overeens udj en Satans Dyrkelse, undtagen at nogen kand være effter større *Correspondence* med Dievelen, opfyldte med fleere Guder end andre; Merkeligt er dette: at undertiden vil Dievelen slet intet svare dennem ved Runnebommen, hvilket de seer naar Ringen enten ikke vil gaae af sit Sted fort, eller og naar den gaaer alt for fort og ikke vil standse ved noget vist Sted, og da er intet andet Raad, end de maae offre til Runnebommen selv et Reins-Diur eller et andet Creatur de kand falde paa, ligesom Sagen, om hvilken de vil spørge, kand være af *Importance* til eller ikke. Ligesaa, naar nogen vil indrette sig een nye Runnebomme, da maae der skee en *Invitation* af 3 eller 4 Noyder i det mindste, hvilke alle med et Reinsdiurs og een Sturichs Offring, med hvis Blod den bestenkis, og deris sædvanlige Jougen, den maa *consecrere* og indvie.

Lector von Westen har nu af omvendte Noyder annammet over 100 Runnebommer,[1]) af hvilke hand førte en stor Deel med sig, da hand var hos mig paa Nærøen; Resten venter hand effter sig, som hand ikke kunde føre, og tvifler jeg slet intet paa, at jo Gud, som saa kiendelig lader see, hand tager Haand i med udj dette høye Verk, med Tiiden overtaler de Flintehaardeste *Finner,* som endnu ikke har villet fra sig levere deris Dievelske *Instrumenter,* til at forsage baade Dievelen og alle hans Gierninger og all hans Væsen, og træder ham under deris Fødder, som hid indtil haver hersket over deris Legem og Siæl.

Bag paa denne *Copie* af *Runnebommen* staar 3de *Figurer,* hvor af No. 1 betyder den Hammer med hvilken de slaaer paa Runnebommen, som skal betyde Thors Hammer. No. 2 Er en Afteignelse af deris Gann-Fluer, som de udsender ved Dievels Besværelser til at skade Mennisker eller *Creaturer,* af disse Fluer pleie de gierne at have en stor Æske fuld, som gaaer i Arf blant dem, og agtis for et stort Liggendefæ. No. 3. Er een *Figur* ved hvilken Satan afbildis med adskillige Navne, saasom *Mubenaimo* |:

[1]) Runebommene blev fra Trondhjem sendte til Kjøbenhavn. (J. Kildal.)

dend anden Majestet :| *Muben Olmay* |: dend anden Mand :| *Pahan, Phudno, Ingel* etc.[1])

Relationen kortelig i sig self:

End dog een hver noksom af disse foranførte Omstendigheder ved Runnebommens *Explication* kand see og merke *Finnernis* bedrøvelig Tilstand og faste *Alliance* de til denne Tiid med Sathan har levet udj, saa dog effterdi det er alle bekiendt, at dette Folk, som saaledis tiener Satan bekiender sig dog for Christne der ere døbte og i Daaben een gang haver afsagt Dievelen og alle hans Gierninger og alt hans Væsen, og tillige lovet alleene at troe paa den Tre Eenige Gud, Fader, Søn, og den Hellig Aand, hvor udover jeg veed at mange vil forundre sig, baade over at de saaledis kand overtale sig self til at tiene 2de Herrer, Gud meener jeg og tillige Satan, Satan meener jeg og tillige Gud, og indbilde sig at kunde behagis begge, ligesom de haver givet deris Hierter og Tieneste til dem begge, saa og at geistlig og verslig Øvrighed, som bør i denne Fald see vel til, hvorleedis det gaaer til iblant deris anfortroede underhavende, fordrager deris Vederstyggeligheder, be-

[1]) I Svensk-lappisk betyder *mubbe aimo* den anden Verden, *mubbe olmai*, den anden Mand, *paha* l. *fuodno*, den onde (Djævelen), *ingel* l. *ingil* Engel. *Mubbe* bruges i Pite-Lapmark og søndenfor; i Lule-Lapmark og nordover siger man *nubbe.*

synderlig at Præsterne haver tilladt dem at opsette Guds Ark i *Dagons Tempel,* Jeg meener: deelagtig giort *Finnerne* til denne Tiid udj *Jesu Christi* sande Legem og Blod, da de dog maatte viide hvor afskyelig Finnerne dørkede *Sathan,* baade med Hiertet og Hænderne, altsaa har jeg udj effter følgende *aphorismis* villet forestille, een deel, hvorfore hverken geistlig eller verslig Øvrighed tilforne har kundet giøre sit Embede blant *Finnerne* til Omvendelse, een deel hvorfore og hvorleedis *Finnerne,* der dog ere Christne og døbte, tiener Gud og Sathan tillige, een deel og paa hvad Maade *Lector von Westen* nu med stor Fremgang bestormer og bestrider *Sathans* Riige iblant dem.

1. Det har til denne Tiid ikke været enten geistlig eller verslig Øvrighed mueligt at udrette noget blant *Finnerne,* besynderlig Field-*Finnerne,* hvilke tilholder sig langs Field-Ryggen, hvor der er Forraad af hvid Mosse for deris Reinsdiur, og af brende-veed for dem self, og det for det første fordi de boer saa langt oppe udi Fieldene, at ingen uden dend som besønderlig er vant til at gaae paa Skier, kand komme op til dem, for det andet, om nu en Præst end kunde gaae paa Skier, tillod dog ikke hans u-tallige andre Forretninger ham at forlade siin *ordinaire* Meenighed hand haver, og gaae nogle Miile til Fields for at opsøge og prædikke blant *Finnerne.* For det tredie ere ikkun de *Finner* gandske faae, som forstaar Norsk, og om de end har lært at forstaae og svare til nogle faae Spørsmaal naar de enten hos den eene eller den anden Præst |: thj de haver ingen viss, men fløtter fra det eene Præstegields Fielde til det andet, ligesom Føden falder for deris *Creaturer,* som ogsaa er ikke een liden Aarsage til det onde som gaaer i Svang hos dennem :| gaaer til Guds Bord, forstaaer de dog intet videre, enten hvad mand vilde spørge eller forklare for dennem, med mindre man lige ved dem *perfect* kunde tale det *Lappiske* Sprog. for det fjerde, om man blant dem skulle anstillet alt for sterk *Inqvisition,* havde det for denne Tiid slet intet frugtet, men da havde hver een *Find* forladt de Norske Fielde, og med siine Reinsdiur gaaet over til Sverrig og paa det Riigis Fielde, hvor de bleve frie for at *examineris,* søgt deris Tilhold, hvorfore Kongen, effter *Lector von Westens* Forslag, paa det de ved saadan mild

Omgang disto lettere og hastigere kunde lokkis til Omvendelse og Sandheds Bekiendelse, allernaadigst blant dem ved ***Missionairerne*** lader ***proclamere*** siin ***General Pardon*** for hvad afGuderie og Satans Dyrkelse, samt andre der af flydende grove og vederstyggelige Synder, som til denne Tiid er begangen iblant dem, hvilket ogsaa sandelig er ikke een liden Grund til de fleestis Omvendelse. For det femte saa har ingen Præst eller nogen anden til denne Tiid enten vidst eller kundet troet, at Sathan skulle have haft dem saa i sine Strikker og Snarer, som nu ved ***von Westens*** Udforskning og deris egen Bekiendelse for ham, disto værre, er bleven fornummet. Hvem skulle vel kundet indbilde sig, at mange af dem, som ere vel opliuste, der offrede Gud saa megen udvortis Andagt og mangfoldige Taarer naar de gik til Guds Bord, skulle dog tillige føre et Hierte med sig udi hvilket de offrede Bønner til Sathan, og have et Altere hiemme paa hvilket de gaf ham Offer naar de kom hiem? Og der fore, naar een ***Fin*** tilforne har indstillet sig til Herrens Nadvere, og han saavel ved sit fornøyelig Svar paa de hannem foresatte Spørsmaale, som ved andre Bodfærdigheds Teign, haver giort sin Præst forsikkret om sin værdige Bereedelse, har man ingen Betenkning giort sig om at deelagtig giøre hannem i de hellige Ting; thj de Ting, som u-anseet alle hans gode Giensvar og ***Signa externa Poenitentiæ*** skulle udelukke ham som den aller u-værdigste Giest fra dette store Kiærligheds Maaltid, vidste mand lige saa lidet, som ***Finnerne*** self vidste det altfor meeget, og holt det dog ikke for Synd.

2. Og Finnerne som ere Christne[1]) og døbte, dyrker baade Gud og Sathan tillige, da bestaaer (1) Aarsagen udj 3 Ting, nemblig (a) som er sagt tilforne, da er disse Folk ufeilbarlig Effterkommere og Børn af den Deel af de allergroveste ***asiatiske Schytter*** der fuldte ind med Odin og indtog disse Nordiske[2]) Lande til at beboe og bebygge, hvilke ligesom de tilforne udj ***Schyttien*** havde været vant, holt sig til Fieldene, hvor der var Andleedning for dem til Skytterie og Veider, og formedelst Eenligheden til at leve ***Separeret*** som et frit Folk uden over-Herre fra andre, hvilket er det, hvor

[1]) Christne A[2], E, H, reene A[1], B, C, F, G.
[2]) Nordiske BF, Nordske A, Norske C.

udj *Finnen,* endnu den Dag i Dag er, skatterer siin høyeste Lyksalighed, og derfore ikke ved det beste Pallais, i Henseende til sin Frihed, skulle ville bytte sin elendige *Finne-Kottu* paa Fieldet, som tit og offte er fornummet, besynderlig ved 2de Finner, som Kongen, da han var i Norge 1704, tog til sig og lod needføre til *Kiøbenhavn,* hvor de ikke alleene bleve effter *extra ordinairement* vel opklædede og *delicat* fødde, mens end ogsaa udj adskilligt oplærte, og dog ved alt dette ikke kunde overtale sig at forblive udj den Løkke de vare komne til, men forløb Hoffet og begave sig tilbage til sit forrige Finne-Levnit og formeente gode Dage, alleene, som jeg[1]) self af den eene, som endnu lever og heder *Jon Mortensen,* tit haver hørt, for at nyde siin Frihed, som nu |: for at komme til mit *Propos* igien :| Disse grove Skytter haver nedsatt sig paa Fieldene, hvor der iblant andre vilde Diur er stor mængde af Reinsdiur, hvor de omsider, effterdj ikke andre Creaturer paa Fieldene kand fødis, har lagt sig effter, levendis at fange og temme Reinsdiur |: hvilket siden haver formeeret sig saa hos dem, at en *Find* kand have 1400de Reinsdiur :| paa det de af dem stedse kunde have Melk, Smør, Ost, Kiød og Skind til deris Føde og Klæder.

Disse *Finner* eller *Schytter* ere da i deris eenlige Frihed bleven ved udj deris afgudiske over-Troe og Dyrkelse, ja Runnerier, som de af den store *Noyde* eller Troldmand *Odin* havde lært, hvilket stedse fra den eene Alder til den anden, fra Forældrene til Børnene er bleven forplantet, ikke alleene ald den Stund Heedenskabet i Norge og Sverrig varede, mens end ogsaa siden Christendommen er bleven i bemelte Riiger indbragt; thj hverken haver den gamle Mordere, da mindre end til forne arbeidet paa at vedlige holde deris afGuderier i blant dem, men fast været da langt meere ivrig end til forne; thj i det hand har frygtet for at *Christi* antente Lius skulle aabenbare hans Mørkheds Vederstyggeligheder, saa har hand ogsaa været meere geschæftig, siden dette Liusis Antendelse, ved siine afGuderier at forblinde deris øyne, at de ikke skulle give agt der paa eller see det, til at vandre dereffter i Sandhed, end

[1]) Mag. Randulph E.

til forne, da hand udj Hedenskabet, som var hans egen Regiering ikke havde for noget saadant at frygte; ikke heller har de Lærere, som her udj Norge og Sverrig prædikede *Christum* i de første Christendommens Tiider, og tillige med alt det andet Lands-Folk døbt Finnerne, kundet saa vel for Finnernis videre Opliusning og afGuderies udryddelse, som for det andet Landsfolk, drage den tilbørlige Omsorg, effterdj de, som tilforne er meldet, boede for mange Miile bort fra dem i Fieldene;

Jeg kunde vel ogsaa lægge dette der til, at i de *papistiske* Tiider, droge Præsterne ogsaa meere Omsorg for at vinde *Finnernis* Penger end deris Siæle, hvilket jeg dog vil effterlade, saasom den forrige *Raison,* jeg meener *Finnernis* langt fraliggende Boeliger da, lige saa vel som nu, Siden *Reformationen* var een hver Præst i sin Meenighed Møye[1]) nok til at giøre sit Embede i blant dem og faae dem omvendte, med mindre det havde skeedt da, som skeer nu, at *aparte Missionarii,* som havde lagt sig effter at forstaae og tale deris Sprog, havde bleven udsendt til dem; og dette er da Aarsagen hvor fore det hedenske afGuderie er beholdet tillige med Christendommen, ja hos dennem har beholdet Rangen frem for Christendommen af hvilken de alleene fører Navnet, da de der imod giør fyldist for Hedenskabet i Gavnet, effterdj Hedenskabet var ældre og ved Sathans daglige Underviisninger havde fæstet sterkere Rødder i deris Hierter end Christendommen, som ikkun paa de faae Tider de af Fieldene indfant sig til Forsamlingerne, af Præsten blev dem prædikket og forklaret.

3. Effterdj det haver til denne Tiid gaaet Dievelen an ved siin Løgn og Bedragerie, at opholde siine af-Guderier iblant *Finnerne,* saa den ikke alleeneste ikke fra dem gandske har været udryddet, mens end ogsaa haver været i fuld bruug og giænge, saa har hand, uden all Tvifl, sin Hiertens Glæde og Plaisir der under, at *Finnerne* og undertiden gaaer til Kirke, hører Guds Ord og bruuger *Sacramenterne.* Thj foruden det at hand vel veed, at all saadan deris Kirkegang og *Sacramenternis* Brug, slet ikke hielper dem af hans Kløer og til Salighed, saa lenge de endnu

[1]) Modstand G.

holder sig fast ved hans afGuderier, Runninger og Besværelser, med et Ord: saa lenge de endnu ikke ere blevne fuldkommelig opliuste og af gandske Hierte forsager hannem med alt hans Væsen, og alle hans Gierninger, mens at disse Saligheds Midler, Ordet mener jeg, som de uden Andagt og paafølgende Frugt hører, og Alterens *Sacramente,* som de u-værdelig bruge, skal desto meere fordømme dem, som er det hand leder effter, saa er det ham ikke u-angenemt at være tilbedet af de samme Munde, der undertiden tilbeder Gud; at annamme Offer af de samme Hænder der undertiden |: dog ikke effter *Apostelens* Formaning udj hellige Bønner :| opløfftis til Gud, og at være indsluttet i de samme Hierter, som undertiden tænker paa Gud, effterdj at hand veed hand æris lige saa meget ved at staa en parallel med Gud, som Gud vanæris og bespottis ved at staa en parallel med *Sathan;* udj begge deele finder hand sin Interesse. Endelig kand Sathan saa meget disto lettere her til faae *Finnerne* overtalte, effterdj hand ikke *præsenterer* sig for dem udj siin egen Skikkelse eller Nafn, mens under andre afGuders Skikkelser og Nafne, som er at see paa Runnebommens adskillige *Figurer,* hvilke afGuder eller Guder, som de kalder dem, de baade tilbeeder, som de der ere retfærdige til at straffe det onde, saa og som de der ere barmhiertige til at belønne det gode.

Og effterdj lige det samme prædikis om den store *Immel*[1]) |: Himmelens Gud :| holder de for, at det er ikke ont eller syndigt at tiene baade den Gud, som Ræsten |: Præsten :| prædikker for dem, saa og de Guder som deris *Noyder,* det er deris Runne-Mænd og *Propheter,* lærer dem at dyrke. Vel giør de Forskiel imellem deris store Guder, saa velsom deris smaa afGuder, og imellem *Mubenaimo* |: det er Sathan :| hvilken de og kalder *Muben-Olmay, Ingil, Pahan, Phudno,* mens de anseer ham dog ikke paa den Maade, hand anseis effter Skriften af rette Christne, hvilket hans Nafns Bemerkelse, de give ham, giver tilkiende; thj *Mubenaimo* betyder den anden *Majestet; Muben Olmay,* den anden Mand; *Ingil,* den mindre *Imel*[2]) eller den mindre Himmelens Aand eller Gud, og *Pahan,* saa velsom det Nafn *Phudno,* betyder hos dem

1) Jemmel B.
2) Jemel AF.

een Hefnere eller Straffere.[1]) Denne ***Mubenaimo*** eller Sathan, hvilken somme af dem forklarer at være den samme som ***Rutu,*** der staaer paa Runnebommen under No. 5, ***vide*** min ***Explication*** over bemelte Numer, holder de da for at kand hielpe til, besønderlig at de ikke skal døe for hastig, ligesaa og at hand kand tilføye dem meget ont, naar de giør hannem imod, eller unddrager ham hans tilbørlig Tieneste.[2]) Hannem spørger de gierne til Raads i tviflraadige Sager, dog ikke ved Runne-Bommen, uden hand derpaa er afteignet, som ikke alle tider er skeed, mens ved een Steen eller Øx eller og udj et Glas Brendeviin og øll-Skaal, da hand effter foregaaende ***Jougen,*** det er: Siungen, aabenbarer dem sit Giensvar, og hvad hand vil de skulle giøre.

Men at jeg nu (2.) skal forestille Maaden, de dyrker dette forbandede Helvedis Bæst paa, da de dog ogsaa vil have Nafn for at tiene Gud da er det forfærdeligt at tale (A) om deris Offringer og Altare (B) om deris dievelske Sædvaner (C) om deris Omgiengelse med Sathan og hans Engler (D) om deris Meening om Siælens Tilstand effter Døden (E) Om deris Ondskabs øvelse imod hinanden, og endelig (F) om deris Omgang med begge ***Sacramenterne.***

Angaaende (A) Deris afguds Offringer og ***Altarer.***

Jeg haver udj min ***Explication*** over Runnebommen, saa velsom her udj min Relation nogle gange meldet, at Finnerne giør Offringer nu til den eene, nu til en anden af deris afguder, som de ansøger eller har enten udj een eller anden Tilfælde at giøre med, derfore holder jeg det nødvendigt kortelig at forklare (1) hvorudj deris Offer bestaar, (2) hvorledis og af hvem deris Offringer forrettis. 1. siiger jeg bestaaer deris Offer, een deel udj levende Creaturer, saasom: Reinsdiur, Hester, Gieder, Hunde, Katter, een Hane, og andre Fugler, een deel udj adskillige giorde Træe-***Figurer,*** saasom lange og store Hammere til ***Thor*** Gud[3]), Hakker og Spader til ***Waralden Olmay,*** Baader til ***Bieka***[4]) ***Galleș,*** et Menni-

1) Se p. 30.

2) Dyrkelse CF.

3) Til Thor ofres en Oxeren for at dæmpe hans Vrede. Til hans Ære gjøres en Hammer af 8 Favnes Længde, vel udskaaren og „påritad“; den bestænkes og besmøres her og der med Blod. (Forbus).

4) Biexa BCF.

skis Billede til ***Ruttu, Mubenaimo*** eller Sathans Billede til Sathan, Soelens Effterlignelse til ***Paive*** eller Soelen, og Rokker samt Spinde-Teener til Gudinderne, Buer og Piiler til ***Leibolmay*** etc: (2) offris dette Offer paa effterskrevne Maade[1]): Er det lefvende Creaturer som skal offris, da bliver enten det Creatur, som er destineret til Offer, gandske u-rørt effterat det med et Slag er feldet til Jorden, og lagt paa det ***Altare*** som er af Træe, effter de gamle Hedningers Sædvane opbygt den afgud til ære, som de den gang offrer til, og bliver der stedse liggendis,.men haver de ingen ***Altarer,*** som Søe-***Finnerne,*** besønderlig de i ***Nummedahlen*** ikke haver, da bliver saadant heelt Offer nedlagt udj een der til udj Jorden opgraven Huule, og tildekket med Muld, hvilken Huule de gierne opkaster inden udj deris Hytter, paa det de kand boe og være ovenpaa det Stæd, hvor deris Offer ligger under, og saaledis af den Gud de der med haver dyrket, vente sig disto større Hielp og Naade; og skeer saadanne heele Offer alleene for dem der ere i Døds Nød, saa velsom og til dem der allereede ere døde, naar dem givis et Reinsdiur at kiøre om med i de dødis Rige, effter det, som tilforne

1) *J.* ***Kildal*** skriver i Appendix: „Naar en Lap vil ofre en Oxe af Rein eller andet Fæ, beder han sin Slægt og Naboer til sig, og saa gaa de alle til Skovs med de bæste Klæder paa, som de eyer. Naar de komme hen mod den Plads, hvorpaa Offeret skal skee, og har Oxen med sig, da tager Noyden eller Lappen, som Offeret skal gjøre, sit Belte af sig og til Ydmygheds Tegn hænger det over sine Skuldre, og baade hand og alt Folket, som hand har med sig, ydmyge sig saa dybt, at de gaa, til Ydmygheds Tegn, med Staver, dybt krummendes imod Jorden hen til Pladsen, hvorpaa Offeret skal skee, og naar Oxen er slagtet, da skeer Blodsmurningen over det Træ af de fornævnte Træer [s. p. 10. 11], som hør til Guden eller Gudinden, som Offeret da gjøres til, og det de af Oxen til Offer aflegger, er begge Hornene, hans ***pudenda,*** et Stykke af Tungen, et Stykke af Lungen, et Stykke af Hjertet, alle Benene, hvoraf intet maatte brydes; til den Ende har Noyden eller Lappen, som ofrer, saamange Mennisker til et Offermaaltid samlet, at de kand æde Kjødet af alle Benene. — Guden eller Gudinden, som ofres til, skaber selv Kjød paa Benene og giver Oxen Liv i sit Hjem, og har saa der en fuldkommen og levende Oxe. — Det Alter, hvorpaa Noyden eller Lappen, som ofrer, lægger Offeret, er enten en høy Sten eller en Klift i et stort Træ, hvilken Klift er ikke mere end en Favn fra Jorden, og opreyses da ved saadanne Ofre-Altere det Træe af de tit benævnte blodsmurte Trær som hør hen til Guden eller Gudinden, til hvilken Offeret skeer.“ Sml. *J.* ***Kildals*** Beskrivelse af Runebommen i Trondhjems Videnskabsselsk. Aarsskr. 1896, Nr. 4, p. 53.

udj Slutningen af min Forklaring over No. 17 af Runnebommen er anført.

Saadanne heele Offer, som ikke af nogen skal ædis eller røris, maae ogsaa ved et Slag dødis; skulle det hende sig, at det ikke døer ved eet Slag |: hvilket de dog meest beflitter sig paa :| da er det Teign at bemelte Offer-Diur ikke haver været helligt nok, førend det til at offris blev fremleed, og da maae de strax fremleede et andet, og stræbe effter, ved et Slag at faae det slaget i Jorden til døde; eller og naar et Offer-Creatur ikke er *destineret* til et heelt Offer, hvilket som tieste skeer, da sammen beder den, som giør det Offer, saa mange andre Finner, som kand være nok paa een Tiid til at fortære det, hvilket Finnen passer effter Offerets Størrelse, thi det er ham fornøden at beede fleere Finner tilsammen at fortære een Hest end et Reinsdiur, og igien til at fortære et Reinsdiur end een Gied eller Hane, og saa fremdeelis, effterdj Offeret maae endelig fortæris paa samme Dag Offringen skeer, saa at slet intet deraf bliver levnet.

Naar nu disse Finner ere forsamlet, og Offeret med sædvanlige *Ceremonier* af deris Bønner og Besværelser til den afgud Offeret givis, om hans Nerværelse hos dem, og Bønhørelse i den Sag hvor fore Offeret givis, er bleven dødet, hvilket de holde *indifferent,* enten det skeer ved et, tvende, eller fleere Slag eller Knifsting, og Huuden der af er bleven afflaaet, som af samtlige Offer-giesterne forrettis, men besynderlig af den som Offeret giver, og af den som samme Tiid Offringens Act forestaaer, bliver strax Kroppen af bemelte Offer-Diur leedet i støkker med een Offer-Knif, Leed for Leed |: thj de maae intet Been der paa bryde i støkker :| og der paa tager den, som Offeret giver, det beste og feediste Støkke deraf, og med disse Ord: Kiære N: N: annam dette Offer af mine Hænder til een Forsoning for mine Synder, og hielp mig i det eller det; Legger det paa afGudernis *Altare,* eller om de ingen *Altare* haver, nedgraver det med samme Ord udi den dertil inden i hans Hytte opkastede Huule. Resten af Offeret opæder, som sagt er, den som giver og giør Offeret, med samtlige siine indbudne Offer-giester, og tillige Jouger og siunger den Sang, som er giort den afGud til ære, som da offris til; De Been som bliver igien, naar Kiødet der af er

afædet, leggis enten paa Altaret hos det forrige Kiød, som blev offret, eller og needgraver de dem i Jorden hos det andet, om de ingen *Altare* haver. Ingen af alle deris afGuder giver de brend-offer, jeg meener, opbrender de deris Offer til, uden alleene Soelen, til at beteigne dens Heede og Ild, og da skeer saadan Offring paa en særdelis, til det samme af dem helliget Steen. Den som giver saadant Offer |: hvad enten det er et heelt Offer, som ikke bliver rørt og fortæret, men alleene henlagt til afGudens Tieniste, eller det, som sidst blef forestillet, er saadant Offer, hvor af ikkun et vist Lem̄ skal givis afGuden, og Resten af ham selv tillige med hans Offer-giester fortæris :| maa, saa fremt hand ikke selv er en *Noyde* eller Runnemand, der til kalde Een, som er een Noyde og har den gave, enten ved Runnebommen, Steen, Øxe, Brendeviin og Øll eller mundtlig at kunde tilspørge og faae Svar tilbage af af-Guderne. Hvad enten nu hand selv er *Noyde* og kand forrette Offringen, eller hand dertil, om hand ikke er en *Noyde,* maae bruge een anden, som er det, Saa maa hand eller den, som Offringen, ved at slagte *Creaturet,* forretter, effter gammel hedensk Sædvane, være iført en besønderlig Offer-*Habit,* som bestaar der udj: at hans Hovet er Ombunden med en linnet qvinde-Snøre-Hatt, paa hvilken igien settis en Krants af Løv og Blomster |: NB: saadan Krants settis ogsaa paa Diurets Hovet, som skal offris :| for Resten haver hand over siin Skulder hengendis et hvidt Forklæde; hvilken Offers-Dragt man kand merke meget at komme overeens, saa vel med de Rommerske, som andre hedenske Præster deris *Habit,* de vare besynderlig iførte, naar de skulle offre, i det de ikke alleene vare iførte udj hvide Klæder, mens end ogsaa ombundne om Hovedet med Krantzer og Linnet, hvor af de sagdes at være *redimiti ad sacra peragenda,* Lige som der ogsaa blev satt Blomster-Krantser paa Hovedet af deris Creaturer, som skulle offris, særdeelis naar Offeret skeede til *Jovem* eller *Saturnum,* hvilken *Distinction* dog ikke giøris af *Finnerne,* som udj alle Offringer til alle Guderne uden Forskiel bruger lige eens Offer-Habit. Hvad angaaer de Træ-Billeder, Hammere, Spinde-Rokker etc:, som jeg tilforne meldede, at de offrede til deris afGuder og Gudinder, da giøris der ved af dem ingen videre *Ceremonier,* end

at den som ved noget saadant vil ære enten den eene eller den anden afGud, gaaer hen til hans opbygde *Altare* og legger det der paa med disse Ord: Kiære N: N: annamme dette af mine Hænder, som et skyldigt taknemmeligheds Teign for dine Velgierninger, og til en Beviisning paa min ærbødighed og underdanighed, hvilket de saa velsom alt det de taler enten imellem sig selv udj daglig Tale eller udj deris afGudsdyrkelse, taler paa *Lappiske* Tungemaal, men har de ingen *Altare,* som før er sagt at ikke alle haver, besønderlig ingen enten af Søe-*Finnerne* eller Field-*Finnerne* her i *Nummedahlen,* da graver de det need i Jorden under deris *Finne*-Hytter, hos hvilke dette er merkeligt, at dersom det er *Mubenaimo* det er *Sathans* eeget Billede, som saaledis i Jorden skal needgravis, da maae en Hund tillige offris heel, med hvis Blod Billedet bliver bestenket, og der paa effter at bemelte Billede af dem i *Mubenaimo* sitt Nafn er blefvet beitzet[1]), graver de Billedet tillige med Hunden ned i Jorden under deris Hytter. Kortelig at tale om deris *Altare,* da bestaaer de enten af een stor Steen ved Søe-kandten, hvor paa de offrer, som før er meldet, *Creaturer,* Træebilleder, og Tran, som de der overgyder, eller og af bygget Træverk, hvilket, ligesom et Bolverk, er saa stort, at der udj et saadant *Altare* kand vel undertiden være 20 eller 30 Læs ved; disse *Altare* have de staaendis |: een hver af deris tre store Guder til ære :| langt oppe i Skoven mod Fieldene.

Jeg hørte af en *Studioso,* som nu denne Gang fuldte med *Lector von Westen,* at han udj *Ofoden,* hvor hand har været og fremdeelis sin Livs Tiid vil blive *Missionarius,* at hand nestleden Aar 1722 i Fasten, effter foregaaende Prædikken og Omgiengelse med *Finnerne,* hvor ved Gud særdelis rørte deris Hierter til Omvendelse, udj en Tiid af 14 Dage ungefær, udj Ofodens Præstegield og Provstie havde med *Finnernis* eegen *Consentz* opbrændt meere end 40 saadanne Træe-Altare med alle de der paa liggende Been og Billeder, som vare saa mange paa samme *Altare,* at de, foruden *Alteret* i sig selv, ikke ved femb eller 6 Hester skulle kunde bleven bortkiørte, hvor af man kand see hvor mangen feed Steeg Sathan

---

1) beitzet A, slisset F, slifßet G, kysset BEH.

af de stakkels *Finner* har faaet, og hvor haardt hand beskatter dennem med sine Offringer; ja det er bekiendt, at mangen *Finn* giør saa mange offringer til sine Sathanske afGuder, for at holde sig i deris Venskab, og i siin Nød for at være viss paa deris Hielp, at hand der ved omsider bliver til den allerusleste Staader og Tigger, og dog har der ved de forblindede øyne ikke til denne Tiid kundet blevne opladne.

Angaaende (B) *Finnernis* Dievelske Sædvaner, da er det saa langt fra, at de ere mig endnu alle blevne bekiendte |: thi de ere u-tallige :| at jeg end ogsaa ikkun her kand anføre af dem disse 2de; den første er denne: at een hver *Finn* om Juule-Afften, da hand gierne er forsiunet med noget øll og Brendeviin, indvier sin Hytte eller *Kuttu* paa effterfølgende Maade: Jeg haver tilforne udj min Forklaring over den 22de *Figur* af Runnebommen, berettet at der paa een hver *Finne*-Hytte og Gamme, om hand den bruger, ere 2de Dørre, den eene, som hand kalder *Paasio* og holder for at tilhøre den store *Immel* eller *Jemmel* |: vor Herre :| og den anden, som hand kalder *Ux*, og haver indviet eller indrømmet for *Mubenaimo* eller Sathan, ligesaa at Fyrstedet er mit udj hans Hytte, hvilket hand haver indviet til den Gudinde *Sarachæ* ære, Naar nu Juule-Afften kommer, tager hand, med Hustrue og Børn, den eene effter den anden, En Skaal Øll eller et Støb Brendeviin og udslaaer Halfparten udj *Paasio* *), og med den anden halve Part drikker hand *Jemmels*[1]) eller Guds Skaal, ligesaa forholder

[1]) Immels C.

*) Dette Offer bragtes *Boašŝo-akka*, som af J. Kildal kaldes *Poskjo Akka*, „Qvinden som lever under *Poskjo* (ɔ: *boašŝo)* neden i Jorden." Paa Thomas von Westens 3dje Reise bekjendte en Lap for ham, at han havde „seymet" (ɔ: bragt Drikoffer) til *Poshio-akka*, hvem han havde fortørnet. Efter J. Kildals Appendix bekjendte han: „Jeg har et Bæger, som jeg har brugt eniste til at seyme med, men ikke til andet; det er af Træ, smugt udskaaret og malet; det har jeg opfyldt med Brændeviin, og saa har jeg i mit Kjæld med Brændeviins Begeret omsvinget mig nogle gange, og har saa i samme Omsvingen slaaet Brændeviinet ud af Begeret, og saa ladet *Poshio-akka* selv, idet Brændeviinet er nedfaldet, styre det hen til det Sted paa Jorden, hvorunder hun, som hun selv bæst vidste, boede. Med samme Beger, fuldt af Brændeviin har jeg paa samme Maade seymet til *Maderakka*, for hun skulle være gunstig mod min Hustru og hendes Foster, naar hun har været frugtsómmelig; men lad være, at jeg har dyrket disse Qvinder med de smaae

hand og de sig hos den anden Dør *Ux,* og drikker ***Mubenaimo*** siin Skaal, ligedan ogsaa ved Fyrstedet udj hvilket den halve Part udslagis, og tillige drikker *Sarachæ* Skaal.

Som nu Juule-Natt er den Tiid paa hvilken Jomfrue ***Maria*** fødde Verdens Frelsere ***Jesum Christum*** til Verden, og det er bekiendt, at *Saracha* er den Helvedis afGudinde de paakalder for de Qvinder, der skal føde og ere i Barns Nød, saa har mand vel den Meening at Sathan har lært dem at bruge denne dievelske Sædvane paa *Christi* Fødsels Natt, for at faae *Christi* Fødsel og Manddom under *Sarachæ* Skaal og *Christi* Guddom under *Jemmels* Skaal udj *Paasio* bespottet og vanæret, og igien sig selv ved ***Mubenaimo*** hans Skaals Drikkelse og udslagelse i *Ux,* hos de arme Finner æret og ophøyet. Den vederstyggelige anden Sædvane Finnerne bruger, bestaar der udj, at Manden[1]), med Huustrue og Børn, offrer hver en Messing-Ring om Nyttaarsdags Morgen i en Brynd eller Bek til Soelen, hvor af hand tager sig dette Teign, at dersom Soelen skinner saa klart paa Ringerne i Vandet, at de alle seer klare ud i Vandet, da betyder det ham et got Aar, men skulle enten alle Ringene siunis mørke og dunkle, eller og nogle af dem gandske sorte, da beteigner det første ham et ont Aar i alt det hand foretager, og det andet den visse Død for den, hvis Ring der saae sort ud, med mindre den ved Offer afvendis, som hand stadelig indbilder sig, og af den Aarsage søger strax ved Offer at formilde *Jami* |: de døde, og ***Mubenaimo*** ɔ: Sathan :| Men lige som ikke alle Finner udj denne sidste Sædvane, udj alle Omstændigheder kommer overeens, saa kommer de alle, saa vel de der boe i Nordlandene og Findmarken, som de der er paa Fieldene

Offringer, saa dyrker jeg alligevel tillige ogsaa Gud i Himmelen; derfor kand dette, som jeg har gjort, ikke være Synd." Denne Lap bekjendte endvidere, at han havde brugt *Maylmen Radiens* og *Sarakkas* Alterens Sacrament, og at han var omdøbt og havde „*nemo-guli*". Efter *Forbus* ofrede Lapperne Drikoffer (Brændevin eller andet) til *Sarakka* Julemorgen. Han tilføier: „Drikken, som om Juledag nedslaaes, kan og ofres til andre Guder", og han har i sin Veiledning til at udspørge Lapperne om deres Hedenskab følgende Spørgsmaal: „Har du ofret Julemorgen? Har du slaaet ned en Skaal i *Possio Leibolmai* eller *Possiacca* eller *Saraca* eller *Uxaca* etc. til Tjeneste om Julemorgen?"

[1]) Manden FG, Finnen BCH, Finnerne A.

og ved Siøkandterne af *Nummedahlen* og *Indherret,* over eens i den første, nemblig at drikke de 3de bemelte Skaaler om Juule-Aften.

Anlangende (C) *Finnernis* omgiengelse med Sathan og hans Engle; det er ikke Sathan nok, at hand ved adskillige afgudsdyrkelser, Runninger, Besværelser og andet saadant meere, fører dette Elendige Folk fra Gud til sig og der fore har lært dem at tilbede de afGuder, som paa Runnebommen ere afteignede, hvilke alle for dem som tieste blive u-siunlige, og ikke uden af deris allerstørste *Noyder* bliver seet; mens hand haver end ogsaa opfundet andre *Inventioner* for at holde dem dis fastere under sit Herredømme, hvilke Inventioner ere ligesaa u-tallige og u-endelige, som hans eegne Ondskaber. Nogle af dem, som jeg holder for mest *remarqvable,* vil jeg her anføre.

Der er udj et hvert Præstegield og Fogderie her udj Norge, saa vel til Lands som ved Søe-siderne nogle Field, der ere større, og enten af een eller anden Aarsage meere bekiendt end de andre smaae Field, som ligger omkring dem, saasom*) *Lyder Horn, Hornelen, Romsdals-Horn* udj Bergens Stifft, *Naupen, Schiolden, Lechemøen, Harchilden*[1]), *Heilshornet, Torghatten, Alstadhaugs Tinder, Biarchon, Leiron*[2]) etc: her udj Trundhiems Stifft, alle saadanne Field holder en *Find* for hellige og kalder dem *Saivo,* som *per Exempel Leiron Saivo, Biarchon Saivo, Harchild Saivo,* og saa fremdeelis. Aarsagen til denne Fieldes formeente Hellighed er denne: at Sathan har indbildet dem, at der udj et hvert saadant Field, boer en hellig Engel eller under-gud, der er mægtig at bevare dem og hielpe dem i hvad de sig foretager; Af saadanne Field-Engler udvelger da en Finn lige som hand er for *Noyde* til, een eller toe, vel ogsaa undertiden tre eller fire, til sin *Angelus*

1) Harchilden FGH, Harichilden E, Hanchilden ABC.

2) Leiron FG, Leiion B, Leyon C, Leigon A.

*) Lyderhorn ved Bergen, Hornelen paa Bremangerland i Nordfjord, Skjolden i Foldereid i Namdalen, Lekamøen i Namdalen, Haarkjølen Grænsefjeld i Finlierne, Heilhorn i Bindalen, Torghatten og de 7 Søstre paa Alstenø paa Helgeland. *Biarchon* og *Leiron* er maaske Bjerka og Leira i Korgen i Ranen; *Biarchon* og *Leiron* er Genitiv af lappiske Navne, der forudsætter de norske Former Bjerka og Leira.

vel Angeli tutelares, som hand ved sædvanlig *Jougen* kalder naar hand skal foretage noget, besønderlig naar hand vil slaae paa sin Runnebomme eller i andre Maader giøre Forespørsel til Sathan, om hvad det er han vil viide, hvilken da ogsaa strax siunlig indfinder sig hos ham og taler med ham udj menniskelig Gestalt, med røde, blaae, guule, hvide eller grønne Klæder; thi et hvert saadant Fields Engel eller *Saivo* |: som de ogsaa kalder den der boer i Fieldet :| har sin visse *Coleur* paa sine Klæder, hvor ved de *Distingverer* ham fra een anden Saivo af et andet Field, hvis Klæder igien ere af en anden *Coleur*.

Naar nu een *Fin* ikke haver udvalt sig nogen anden *Saivo* eller *Angelum tutelarem,* tilbyder een eller toe sig selv til hans Tieniste, hvorpaa hand effter foregaaende mundtlig *Contract,* som kand bestaae af adskillige Poster, saasom: at hand skal hielpe ham til et rigt Gifftermaal; til at veyde løkkelig; til at runne krafftelig etc: strax antager ham og, som bemelt er, bruger hans Tieniste og omgaais med ham som siin Tiener eller Cammerat; hender det sig da, som vel under tiden skeer, besønderlig med u-erfarne *Finner,* der endnu ikke tilfulde ere oplærte udj Sathans Kundskab og Dyrkelse, at *Finnen,* for hvilken een saadan *Saivo præsenterer* sig og tilbyder sin Tieniste, ikke tør antage ham i Tieniste, fordj han frøgter sig for ham, at hand skal giøre ham noget ont, da veed den anden strax at finde sig der udj, og begynder at forsikkre ham om sin Lydighed og Tienstagtighed med megen anden Nøtte, Finnen ved saadan troe Tienner skal kunde have, hielper endda alle disse Forsikkringer slet intet, men *Finnen* bliver ved udj sine undskyldninger, da bruger *Saivo* omsider denne krafftige *Motive:* Jeg har i saa og saa mange Aar tient din Fader paa Land og Vand, medens hand levede, og da hand døde, indført hans Siæl til dend Glæde, som dend nu besidder, og effterdj hand i sin Død befalede mig, ligeleedis at tiene dig, er jeg her nu kommen at tilbyde dig samme min Tieniste, vil du den annamme, skal du der af befinde dig det gode jeg har forsikkret dig om, mens vil du imod din Faders Villie og Befalning ikke annamme den, da er Jeg her tilreede at sønder slide dig i u-endelig mange smaa støkker; derpaa bliver da Kiøbet sluttet og *Satan* antaget i

Tieniste hos *Finnen,* for disto bedre at herske baade over hans Legem og Siæl.

Paa samme Runnebomme finder mand vel ved adskillige u-kiendelige *Caracterer* den Finds *Saivoer* eller hellige Fielde af-teignet, som eyer samme Runne-Bomme, hvilket jeg dog ikke seer paa denne hosfølgende, hvilke ikke der fra ere udeladte, fordi den *Finn,* som samme har tilhørt, ingen *Saivo* haver haft at sette derpaa |: thj der er ingen *Finn,* uden hand har jo sin *Saivo* :| mens af andre Aarsager som mig ikke er bekiendt. Til *Exempel* paa hvad Tieniste en *Fin* haver af sin *Saivo* eller Fields-Engel, vil jeg fortælle dette, som jeg[1]) af den Fin i hvis Hytte det er *passeret,* har hørt [i mit Huus at bekiende[2]) for *Lector von Westen*[3]): Ungefæhr for 4 a 5 Aar siden, kommer en u-gifft Fin |: hvis Navn jeg af visse Aarsager udelader :| een Afften ind udj en anden gifft *Fins* Hytte her i *Nærøe* Præste-Gield, for at frie til en *Finne*-Tøyte |: een *Finne*-Pige, som var der i Huuset, eller rettere at sige i Hytten, og der havde sit Tilhold :| og som han hafde med sædvanlige visse Lappiske Ord som ere brugelige naar nogen skal frie, taget Pigen i Haanden og satt sig paa hin Side af Fyr-stedet tvers over for hende, og der af *Finnen,* der var Vært, an-nammet en Skaal Øll i Haanden, tiltaler hand tvende sine *Saivoer,* ungefæhr i denne Meening: at de ville komme og hielpe til at hans ærinde maatte løkkis, om det ogsaa kunde blive ham til nogen Lykke, hvilket hand bad dem, de udj nærværende Øll-Skaal vilde aabenbare ham, derpaa *Jouger* ɔ: synger og skriger han saa sterkt, at hand fornam ogsaa sine *Saivoer* at være tilstede |: det de an-dre derhos værende dog ikke saae :| hvilke hand da i Øll-Skaalen strax tilspurte om sit Ærinde, hvorpaa hand uddrak, meget be-drøvet, Øllet der af, og effter at det var skeed, tog hand paa nyt Piigen i Haanden med disse Ord: du bliver ikke min Acha |: Kone :| hvilket ikke kunde være hinde u-angenemt, effterdi hun dog i sit Hierte tilforne havde besluttet, ikke at tage imod hans Tilbud.

---

1) Magister Randulf GH.

2) Fra [bekiende paa Nærøen GH.

3) Jens Kildahl H.

Sathan har ogsaa fleere Maader at omgaais dem paa, undertiden aabenbarer hand sig for dem udj en Skov-Gudindes Gestalt meget deylig for til, mens med en lang Rumpe hun slæber effter sig bag til, hende kalder de *Gidne* *); Denne giør dem Tieniste med deris Reinsdiur at samble til haabe, naar de paa Fieldene ere adspredde, saa velsom hielper dem at malke deris Reinsdiur, med anden meere Tieniste; besynderlig anbyder hun saavel de giffte som ugiffte *Finner* sit Dievels Legeme til u-tugts Bruug, hvilket nogle blant dem undertiden modtager. Men bliver denne *Gidne* vreed paa dem, for noget hun indbilder dem at have giort sig imod med, besynderlig naar de ere omvente og ikke mere vil have med Sathan, enten under denne eller anden *Masqve* at skaffe, da paatager hun sig i Ansigtet een stor Fugle-Næb, med hvilken hun truer at ville udhakke deris Øyen; ere de ikke omvente, da forsoner de hende med Offer eller udj andre Maader, som de ere vante til, og de viide hun behager, men ere de omvente, da befrier de sig for denne med all anden Sathans Anløb, med det Gevær deris Frelsere har givet dennem i Haanden at forsvare sig med.

Udj *Findmarken* aabenbarer en Dievel sig for *Finnerne* sammesteds, som de kalder *Stallo,* hvilken de holder hverken for een Gud eller een Engel, men for en stor Bierg-Kiempe, der er en afsagt Fiende af alle *Noyder,* som de, der udj Running og Kunst *Certerer* med ham, hvorfore alle *Noyder* eller Runne-mænd i *Findmarken* ere særdeelis bange for ham, og giøre adskillige Offringer og Dyrkelser til samme *Stallo,* paa det hand ikke skal blive dem for streng.

Naar denne *Stallo* møder en *Noyde* |: Runnemand :| i Fieldet ved et Fiskevand, hvor de holder for at hand mestendeelen udj det der hos nestliggende field eller berg har sit Tilhold, bliver *Noyden* strax hiertelig *altereret* og søger at undløbe, men som det er ham u-mueligt, i det *Stallo* altfor hart sætter effter og indhenter ham, alt saa maa han berede sig til Striid med *Stallo* og stræbe, ved at overvinde ham, at vinde sig sit eget Liv tillige med det

*) I Pite-Lapmark *kine,* pl. *kitniha,* i Lule-Lapmark *kani,* pl. *kattniha,* et underjordisk Væsen; i Finmarken efter Leem *ganiš,* et Bergtrold.

Sølf og Riigdom, *Stallo* tilhører |: thj *Stallo* haver ikke alleene et skiønt Sølf-belte om sit Liv, mens er endogsaa disforuden gandske overhengt med mange glimrende Sølf-Plader, Specie Rixdaler og andet, som er af værdi :| førend nu Kampen imellem disse tvende, *Noyden* og *Stallo*, skal angaae, oprettis imellem dem denne *accord*, at, ifald *Stallo* overvinder *Finnen* eller *Noyden*, skal *Stallo* ikke være forpligtet at begrave ham, mens enten slenge hans døde Legeme udj Vandet eller lade det ligge igien paa Kamp-Pladsen for vilde Diur og Fugler, men overvinder og dræber *Finnen Stallo* |: hvilket undertiden hender sig, ligesom Sathans *Interesse* udfordrer det; thj hvad kand det, i saa fald, komme hannem an paa at lade noget paataget Skarn, som hand forestiller *Finnen*, udi menniskelig Gestalt, ligge effter sig :| da skal *Finnen* tilbørlig jorde og nedgrave hans Legeme, og der imod skal hand have alt det Sølf *Stallo* har hafft paa sig, til een Belønning for hans *Victorie* og *genereusite* imod sin overvundne Fiendis Legeme.

Jeg har ladet mig troeværdig berette, at der ere de *Noyder*, som ved 3 a 4re *Stalloer* at overvinde, ere blevne meget riige, ligesaa ogsaa, at mangfoldige *Noyder* eller Finniske Runnemænd ere i Fieldene af *Stallo* omkomne og dræbte, saa ingen har vidst hvor de ere blevne af, førend det *en passant* har hendet sig, at de har fundet deris døde Legemer liggendis paa Steder hvor Kampen har staaet, og tillige seed, at Jorden runden om, ved den hefftige holdne Kamp er bleven optrædet og opsparket. Om endskiønt denne Sathans omgang med *Finnerne* og deris igien med Sathan, maae vel falde alle forunderlig, saa er dette dog, som jeg til Slutning udj denne Post vil indføre om hans *Inventioner* i blant dem, baade, over all maade, vederstyggeligt, saa og fast u-troeligt.

Der ere saavel udj Findmarken som udj Nordlandene et slags smaae dievler, ikke lengere end et Qvarteer eller $^1/_2$ allen lange, bevæbnede med Kaarder og Spiud, *en Proportion* effter deris Størrelse, hvilke de kalder *in plurali: Noyde-Gadser*, og *in singulari: Noyde-Gadse*[1]); disse aabenbarer sig udj *Finne*-Klæder udj stor Mangfoldighed, nogle 1000 for Finne-Noyderne, enten naar de ved

[1]) *Noaiddegazze* bruges i Finmarken om en Noaides Følge af Aander.

deris Running kalder paa dem, og vil udsende dem til at skade andre, som tit skeer, eller naar de ere vrede paa *Noyden* selv, da de af sig selv indfinder sig for at skade og dræbe ham, hvilket ogsaa hender sig undertiden; Men hvem skulle nu vel troe og indbilde sig den u-naturlige *Appetit Sathan* haver opvagt udj *Finnerne* til at æde disse smaae Dievler? Eller hvem kand vel effter-tænke hans *particulaire* Afsigt derudj? Intet er dog vissere end at *Finnerne* udj ingen Ting finder en større *Delicatesse,* end at stege og æde saadanne *Noyde-Gadser,* hvilke de fange paa denne Maade: De udlegger om Natten, strax uden for deris Finne-Hytter, en Finne-Støvle, udj hvilken een eller toe af disse smaae Dievler legger sig at sove, og naar *Finnerne* da om Morgenen fornemmer, at der er *Noyde-Gadser* inden udj Støflen, legger de strax det eene Knæe paa Støflen og binder for, at de ikke der af skal udløbe, og fører dem der paa ind i Hytten, hvor de dræber og steger dem. Denne Spiise skal ogsaa befrie dem, at *Noyde-Gadser* ikke der effter sønderlig skal kunde skade dem. Nu kand een hver vel tenke, hvad u-reenlighed og Skarn og raadne Aadsler den fuule og u-reene Aand, under saadan formeent *Delicatesse,* fører i *Finnerne.*[1])

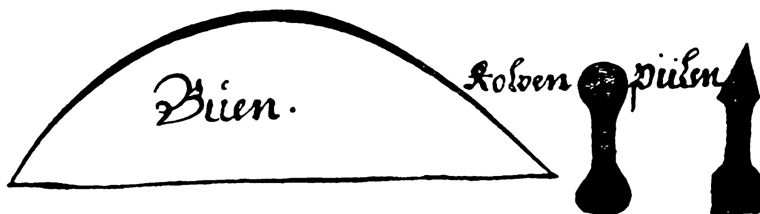
Anlangende (D) *Finnernis* Meening om deris Tilstand efter Døden. At de maae døe, derudj ere de vel af liige Tanke med andre; Thi de kand ikke tvifle paa det, som daglig Erfarenhed viiser dem, men udj deris Meening om deris Tilstand effter Døden,

---

[1]) Sml. *L. Pauses* Relation: „*Tziackalag* er et slags dievle som smaae børn. Disse fangede de i gamle Tiider i bierge ved Melcke Grød paa et malet Ryssefad, ved malede Rysseskeer, et nyt par Kommager og et nyt baand etc. Samme dievle, som de sige, skal boe i vildende Marck og for finnerne at kunde opædes, som smagede meget nydelig, disse smaae Spøgelser, som fortælles.“ *Leem* (p. 427) siger, at de saakaldte *čakkalaggak* af endel troedes at være Spøgelser i smaa Børns Gestalt, men at en Porsangerlap beskrev dem for ham som etslags smaa Dyr, der holdt sig i dybe Vandkilder og i sin Skikkelse meget lignede smaa Børn uden Haar og Røst. Deres Kjød var efter Lappens Beretning meget nydeligt. De fangedes paa den Maade, at man ved Bredden af den Vandkilde, hvor de havde sit Tilhold, satte Smør i et Fad eller andet Kar og, efterat de var komne op at æde af samme, skjød dem; men de skulde være meget rare at bekomme. Se videre *J. Fellman,* Ur lappsk mytologi, p. 172 f.

der fra bevare Gud et hvert Menniske at blive af liige Tanke med dem; Deris Tanke er (1) denne: at de døde Legemer ikke meere skal opstaae fra de døde, eller at de dødis Opstandelse nogen Tid skal skee, men at (2) saa snart de ere døde, deris Siæle da indfløttis strax udj den *Saivo* eller hellige Bierg, hvis Huusbonde eller Besidder |: den de ogsaa kalder *Saivo* :| i deris levende Live haver været deris *Angelus tutelaris* |: som udj nestforegaaende Post er meldet :| og der (3) bliver giorte til Guder, som raader for at holde Døden, een Tiid lang, fra deris Venner og Slegtinger, der offrer til dennem Reinsdiur, eller Hester, med hvilke de kand kiøre om, og *divertere* sig, fra den eene *Saivo* til den anden, men allermest i deris egen *Saivo* og den der værende Glæde, hvilket til haabe kaldis de Dødis Riige.[1])

(E) Deris Ondskabs Øvelse imod hin anden indbyrdis eller andre, der formedelst Fattelse paa Bøn og Troe ikke ere under den Beskiermelse, de vel ved disse Midler kunde sidde u-rørlige under, bestaaer een deel derudj: at naar de ere blevne vreede paa nogen, de da udsender *Noyde-Gadser* til at skade ham, hvilket skeede for nogen Aar siden med et særdeelis Guds Barn i *Findmarken,* som ogsaa ved sit ivrige Raab til Gud blev ud reddet fra denne Helvedis Hær, der havde omringet ham, uden det mindste Haars Forliis af hans Hovet; Een deel udj deris Finneskud, det er at sige: Naar de vil tilføye et Menniske de ere vreede paa, enten at han er nær hos dem eller langt fra dem, Skade og Lemlæstelse, da bruge de der til en Bue, giort af Reins-Horn, med Kolf og Piil, effter disse Figurer

NB: denne Bue og disse Piile ere ikke meget større end de her staa afteignede.

[1]) *J. Kildal* skriver i Appendix: „Naar en Lap dør og hans Krop forraadner, da staar den aldrig op igjen; men har Lappen været sine Guder lydig, da

Hvilke ***Figurers Originaler*** [ere i mine Hænder eller være[1]) her paa Nærøen, som jeg af en særdeelis Ven, som een stor ***Raritet*** og Gave haver faaet til Foræring. Vil de nu lemlæste ham enten paa Arm eller been eller et andet Lem, da skyder de med Kolfven til samme Lem af hans Billede, de haver giort sig til at ***præsentere*** hans Person for dend Tiid; men vil de give ham enten et aabent Saar eller og een stedse varende Piine imellem Huud og Kiød, skyder de med den spidse Piil paa liige Maade som med Kolfven til hans Billede.

Een deel bestaaer deris Ondskabs Øvelse i deris Gann-Fluer, af hvilke jeg har anteignet een bag paa Runnebommens Copie under No. 2. Disse Fluer haver ikke alle ***Finnerne,*** men ikkun de allersterkeste[2]) og lærdeste Noyder, som faaer dem paa denne Maade: naar de runner effter at de vil have Gann-Fluer, aabenbaris for dem, effter mange og lange Besværelser, i Lufften een stor Fugel, af Størrelse som een Hønse-Høg eller Falk, hvilken de kalder ***Noyde-Lodd*** |: Runnemands Fugl :| denne udspyer til dem disse Gann-Fluer af sit Næb, og nogle udryster den af sine Fiærer og Vinger |: uden all Tvifl forgifftige naturlige Fluer, som denne Sathan i Fugle-Ham fra et andet Sted i Verden til ***Finnernis*** Ondskabs Tieniste haver opsanket :| og disse Fluer opsamler de, og indlegger de, der ere komne igiennem Fuglens Næb, som de krafftigste, i een æske for sig self, og de, der ere komne af hans Vinger og Fiære i een anden æske for sig self, at bruge til mindre eller kortere gans udsendelse.

For nogle Aar siden er det skeed, at som en Bonde-Læensmand, der noget med een Finn havde udestaaendis, gik paa hans egen Jord at see til siin Aflings Drifft, hørte hand hvorleedis der kom noget langt forud fra ham snorrendis og larmendis, hvorpaa hand

kommer hans Sjæl ned i *Jabme Ajmo,* som ligger et Stykke nede i Jorden, hvor den faar en ny Krop, og efterat Lappen da en lang Tid har været i *Jabme Ajmo,* kommer han op til ***Mailmen Radien.*** Men har Lappen ikke været sine Guder lydig, da kommer hans Sjæl til den meget onde *Rota* nede i *Rota ajmo,* som ligger ganske langt nede i Jorden og faar et nyt Legeme, men Lappen kommer aldrig derfra og op til ***Mailmen-Radien.***" Sml. S. Kildal, p. 463 ff.

1) *Fra* [jeg har seet hos Mag. Randulf EH.

2) allersterkeste BCFG, allerstørste AEH.

strax tenkte noget Dievelskab effter ham at være udsendt til Skade, og der for nedkastede sig paa siine Knæ og giorde sin Bøn til den almægtige Gud, at hand fra Dievelens og hans Tieneris Ondskab vilde bevare ham, og som hand stod op igien fra Bønnen, skeede det, at Gann-Fluen, saa hand saa derpaa, falt død og magtisløs need til Jorden for hans Fødder, hvor fra hand tog den op, og bar den hiem, og giembte den til een stedse varende Erindring om Sathans Afmægtighed mod Guds Almægtighed, saa velsom om Guds faderlige Beskiermelse over dem som frygter og elsker ham.

Eendeel kunde jeg vel her anføre den Maade *Finnerne* ved deris *Suivo,* hans Hielp bruger til at bringe Ild af den Stierne som er næst Hunde-Stiernen til at skade hinanden med, saa velsom den anden *Finds* Modstand paa lige Maade, samt begge Finnernis Ilds og *Saivoers* Striid |: hver for sin *Principal* :| Men som jeg har forsømt om denne meget *curieuse Materie* at *informere* mig til Fuldkommenhed, da jeg dog vel der til har kundet hafft Leylighed, som jeg ved een og anden Forretning har maatt ladet gaa forbie, vil jeg i denne Post henviise dem til een anden god Ven, som nu er i Bergen, og der om har fuldkommen Underretning M: SM: meener jeg, da man, i Steden for denne min undskyldning og anviisning, kand indføre den fuldkomne underretning om *Finnernis Kiocke* etc:

Men nu kommer jeg — — —[1])

No. 1. Om Solens og Maanens Offringer.

Med Solens Offringer omgaaes *Finnerne* paa effterskrevne Maade.

Naar *Finnerne* blive forvildet paa Fieldet om Dagen ved Skodde-Snee heller Land-Fok, falde de paa Knæ og bede Solen om hendis Lius og Skin, og offre de et stykke Træ udskaaret med et stort rundt Hull, som Figuren udviiser: . Dette holde de saa mod Solen, at hun skal skinne der igiennem til et Taknemmeligheds Teign for hendis Glands og for hun haver ladet sig see.

[1]) Her indskydes i ABC 2 Afsnit: „Om Solens og Maanens Offringer“, og „Om Finnernis Kioukenis“, der mangler i EFGH.

Ligeleedis bliver *Maanens* Offer giort, uden at paa det runde Træ, de holde for Maanen bliver ikkun giort et lidet Hull paa, som hosføyede *Figur* udviiser: . Bemelte Hull skal Maanen skinne igiennem for den skal ikke blive vred paa dem og blive borte med sit Skin, mens lyse for dem at de kand finde hiem til deris *Kield* heller *Gamme* om Natten.

No. 2. Om Finnernis Kioukenis.[1])

Naar tvende Finner blive u-eens med hinanden og de ei formedelst andre kand faa hevned sig, legger den eene sig først need paa Jorden og begynder at *Jouge* til sin *Saivo* at hand skal tilsende ham sin *Kioukenis.* Denne *Kioukenis* bestaar af en Ild, som kommer effter Fandens eller *Mubenaimo* hans Forestilling, fra de 3de Stierner, som af somme bliver kaldet Fiskene, nogle kalde dem Kiempens Sverd, og andre de 3 Konger[2]), bemelte Ild løber om i Luften som et Veyr-Lys, og undertiiden bliver fort; Da den anden *Find* det fornemmer *Jouger* hand iligemaade til siin *Saivo,* at hand skal tilsende ham og sin *Kioukenis,* som bestaar af lige saadan Ild, som ovenmelt er, Naar nu disse tvende Ilde mødes paa Himmelen, slaaes de tilsammen, og bliver der for *Finnernis* Ørne en forfærdelig Allarm og bragen, saa at hver Find legger sig ned paa Jorden paa sit Ansigt med en forfærdelig *Jougen* til sin *Saivo,* at hans *Kioukenis* maa vinde NB: hvis Ild der bliver saa nær udslukt, bliver *Finnen* siug, men slukkis hand gandske ud, da maa den *Finn* vist døe for hvem hand udgaar for.

(F) Til *Finnernis* Omgang med *Sacramenterne,* hvilket er saa forfærdeligt, at Haaret staaer af Rædsel paa mit Hoved, nu jeg skal skrive der om; Jeg vil ikke tale om hvorledis Sathan siunis at effterabe og bespotte det gamle *Testamentis Sacramenter:* Omskierelsen og Paaske-Lammet; det første paa den Maade: Saa snart et Drenge Barn er fød, har hand lært Forældrene, yderlig i Huuden paa Forhuuden af hans Fødsels Lem, at teigne *Thors* Kryds Hammers Teign med een Knif, med hvilken hand, Faderen, strax

[1]) ɔ: *čuovgganas,* Lys.

[2]) De 3 Stjerner i Orions Belte kaldes af Lapperne i Finmarken *oaggok,* pl., Fiskerne, eller *Aron soabbe,* Arons Stav, eller *njalla-raiddaras,* Staburstigen; Finnerne kalder dem *Kalevanmiekka,* Kjæmpens Sverd.

omskierer een Hund eller een Buk, dens Hemmeligheds Forhud, og der paa strax med sædvanlige *Ceremonier* slagter den til et Offer udj denne Act; Det andet, Paaske-Lammet meener jeg, siunis hand at effterabe og bespotte ved den maade, hand har lært dem at æde ***Biørnen*** paa, som bestaaer derudj: at en ***Find,*** naar hand æder Biørnen, hvilken hand holder saa hellig, som Jøderne fordum Paaske-Lammet, da, lige som Jøderne vare befalede, ikke at bryde noget Been sønder af Paaske-Lammet, naar de aade det, saa vel som at de med Blodet der af skulle bestryge deris Dørre Exod: 12. paa lige samme Maade bryder hand, ***Finnen,*** intet Been sønder paa Biørnen, naar den ædis af ham, men hand enten brender dem, tillige med Indvollen af Biørnen, op med Ild, eller needgraver dem i Jorden, og med Biørnens Blod bestryger hand saa vel sig selv med Kone og Børn, som siin Hyttis Dørre og de Træer hvor paa bemelte hans Telt eller Hytte er udspendt, og ligesom det var brugeligt hos Jøderne at de sang een af ***Davids Psalmer*** naar de aade Paaske-Lammet saa er det og brugeligt hos ***Finnerne,*** at de ***Jouger*** og siunger en Sang naar de æder Biørnen, som er sammensatt alleene om Biørnen og kaldis Biørne-Viisen, udj hvilken Biørnens store Dyd og Krafft opreignis, samt hvad Nøtte og Krafft de have der af at de æde hans Kiød.[1]) Mens som det første ikke bruugis i Almindelighed af alle ***Finner;*** Det andet siunis ogsaa at være for meget tvunget, og en Meening, som ikkun gandske faae har kundet bifalde, altsaa vil jeg alleene forestille Sathans Øyensiunlige Bespottelser over det nye ***Testamentes Sacramenter.***

Angaaende da (1) Daabens *Sacramentes* Bruug hos ***Finnerne:*** Saa snart at et Finnebarn, enten Søn eller Daatter, er fød til Verden, fører de det |: uden Tvifl af Frygt for Straf, om de ikke giorde det :| det første skee kand til Kirken og lader det der døbis og givis det Navn med hvilket det siden siin gandske Lifs Tiid af Boefolk, det er: Præsten, Borger og Bønder, udj sin Omgiengelse med dem, nevnis, Naar nu dette døbte Barn hiemføris, skeer det ***al ordinair,*** enten strax nogle Dage effter det er bleven døbt, eller et halft Aar dereffter |: som er den lengste ***Dilation*** Sathan

[1]) Om Bjørnevisen se *Friis,* Lapp. Mythol., p. 160 f., *E. N. Setälä* i Journal de la société finno-ougr., VIII, p. 119 f.

giver dem :| at Barnet bliver døds siugt, saa der er intet Haab til overs om dets Lif; Dette aarsager, at *Finnerne* strax ved een anden Noyde |: thj hand maae ikke giøre noget her ved self, om endskiønt hand end er den krafftigste Noyde :| enten ved Runnebommen, eller ved een Steen eller øxe |: om hvilket er talet udj min Forklaring over Runnebommen Fig: 17 :| tilspørger *Mubenaimo* |: som er den de ikke u-rettelig meener at have tilføyet Barnet det onde som det plagis med, og der fore alletiider i saadanne Tilfælde søger Raad hos :| hvor af det kommer sig, at barnet er saa sygt, og hvad de skulle giøre, at det kand komme sig igien? hvor paa hand svarer *Noyden,* at Barnets Sygdom kommer der af, at det haver været i Christen-Daab, hvilket de 3 store Guder ikke kand lide eller fordrage. Men vil de aftoe Barnet den Christne Daab og igien døbe det og give det et andet Nafn udj afGudernis Daab, skal det strax komme sig igien og leve lyksalig; Fremdeelis spørger da *Noyden Mubenaimo* eller Sathan udj Steenen ad, hvad Navn han vil, at Barnet udj afgudernis Daab skal givis, og hvad Offer der samme Tiid skal givis til Forsoning for den Synd, som ved Barnets Christnis-Daab er begangen? Hvilke begge Deele besvaris af *Mubenaimo* eller Sathan saaledis, at er det een Dreng skal hand heede enten *Loila, Schialla,* eller *Galles* etc:, og er det en Piige, at hun skal heede *Heya*[1]), *Freia, Gauca, Saudraca,* etc: |: Af disse Nafne giver hand Drengen eller Piigen dog ikkun et vist, som hand eller hun udj Af-gudernis Daab skal paasettis :| og hvad Offeret angaar, da udnevner Sathan det effter *Finnens* Leylighed, saasom: Reinsdiur, om han boer til Fields, og om hand boer ved Søen og ingen Reinsdiur eyer, da een Buk, een Gied, een Hund, eller een Hane; Der effter bliver da den Sathaniske Daabis *act* fuldbyrdet paa denne Maade: først tager Barnets Fader Barnet, og aftoer dets gandske Legeme, besynderlig Hovedet hvor paa Daabens Vand af Præsten er bleven øset; ja, det bliver ikke ved det, at hand toer det udj eet Vand, men paa det at hand dis bedre kand være forsikkret, at ikke den mindste Levning er tilbage hos Barnet af den Christne Daab, aftoer hand det vel i 3 eller 4re slags

[1]) Alja EH.

Vand, ligesom ***Mubenaimo,*** efter foregaaende Tilspørsel, udj sit giensvar finder det for got; Dernest (2) giør Faderen og Moderen deris Bøn til de 3 store guder ***Hora Galles*** eller *Thor* |: paa hvis Dag, nemblig Torsdag denne ***Act*** foretagis :| *Waralden Olmay* og ***Bieka Galles,*** at de ville forlade dem det, som ved Barnets Daab af ***Resten*** |: Præsten :| er forseet, og nu være det naadigt, saa det ved deris Daab maae komme til Sundhed igien.

(3) tager da Moderen Barnet |: thj denne Daabis ***Act*** maa alle tiider af Barnets Moder forrettis :| og med disse Ord: ***Loila*** eller ***Heya*** |: eller hvad andet Navn ***Mubenaimo*** haver befallet at kalde det med :| Jeg døber dig fra Gud til afgud, fra *Jemmel*[1]) til ***Mubenaimo,*** og det i Nafn ***Hora Galles, Waralden Olmay*** og ***Bieka Galles,*** og i det hun nævner disse vederstyggelige afGuders Navne, øser hun |: ligesom det skeer i Herrens Daab :| 3 gange Vand paa Barnets Hovet, der paa bliver da fiire Offringer for denne Barnets nye Daab af Barnets Fader forrettet, effter at hand tilforne har iført sig den sædvanlige og brugelige Offer-***Habit,*** hvor om hand af den tilstæde værende ***Noyde,*** i fald hand er u-kyndig der udj tilforne, ***informeris*** og underviisis. Her paa følger da strax Barnets Forbedring og fuldkomne ***Restitution.*** Det Nafn Barnet saaledis i Satans Daab har erlanget, nefnis det stedse med af Forældrene og andre Finner, hvilke kalder samme Nafn Drengens eller Piigens ***udenemo*** |: andet Nafn :| thj de nefner ham aldrig uden udj Boefolkes Paahør, og det naar de ere nødde til at tale Norsk, med det Nafn hand har faaet i Christi Daab. Er dette ikke egentlig at opoffre siine Børn til ***Moloch?*** *)

---

1) Immel C.

*) *J. Kildal* skriver i Appendix „om Lappernes Omdøbelse“: „Naar enten en Noyde ved Runen eller en anden afgudisk Lappes Drømme faaer den Videnskab, at et sygt Barn har sin Sygdom af Præstens Daab og af det Navn, som Præsten har lagt paa det, da omdøber en afgudisk Lap det saaledes: han lægger *Nemo Skiello* (Navn Ring) i Vand, øser saa af Vandet, som *Nemo Skiello* ligger udi, paa Barnet og siger: jeg lauger dig i Navn *Maylmen Radiens (Kiorva Radiens* eller en andens) og du skal have det Navn N. (et gemeent og brugbart Navn), og med det Navn skal du have god Helse. [Denne *Nemo Skiello* skal Barnet siden altid bære paa sig]. Og om Barnet er et Drengebarn, faar det undertiden *Nemo guli* (Navn Fisk), hvilket hjelper til, at det med Tiden kand blive en stor Noyd, og da

Angaaende (2) Alterens *Sacramentis* Brug af *Finnerne.*

Den samme Frøgt der driver Finnen til at lade døbe sit Barn, driver ham ogsaa self til at gaae til Guds Bord, og hvi skulle Sathan ikke gierne tillade ham det eene saa vel som det andet, effterdj hand saa vel ved det eene som ved det andet kand desto meere faa Gud vanæret og bespottet? Thj naar en Find skal gaae til Guds Bord, skeer hans Beredelse dertil paa effterskrevne Maade: (1) tilspørger han Runnebommen |: om hand den eyer :| for sig og sin Kone, om det skal gaae ham an, at *Resten* |: Præsten :| vil tage ham og hende an til *Alterens Sacramente?* hender det sig da, at Ringen kommer til at staae paa Kirken, der er afteignet derpaa under No. 14, som er *Rist palches,* da holder hand det for et vist Teign, at hand bliver annammet, men kommer Ringen ikke did, men gaaer anden steds hen, bliver hand hiemme og ikke frembyder sig, effterdj at hand der af har det Teign, at hand dog ikke vorder *accepteret.* Men her udj lyver Sathan tit for ham, hvilket ellers ikke er ham u-sædvanligt; thj det har tit skeed, at Ringen ved sin gang til Kirken paa Runnebommen haver forvisset ham om hans Antagelse, da hand dog er bleven bortviist, fordi hand af Præsten *in examine* er bleven befunden vankundig og uoplyst, hvilket ikke for længe siden er *passeret* udj en brav Præstemands Meenighed, hvor en *Find* tillige med sin Kone frembød sig til at deelagtig giøris i de hellige Ting, som, formedelst hans Vankundighed og anden u-gudelighed, blev hannem negtet, da dog Runnebommen havde forsikkret hannem *Contrarium,* hvilket hand self tilstod for Præsten, da hand self opreiste til hans Hytte og fra hannem borttog hans Runnebomme, paa hvilken hand sagde sig at have runnet den Dag hand indstillede sig sidst at annammis til Herrens Nadvere, og af den at have faaet got Svar, som Præsten ved hans Afviisning havde giort til Løgn. (2) Naar nu Dagen er ankommen, paa hvilken hand vil *communiceris,* da, førend hand hengaaer til Kirken, tager hand |: det samme giør hans Kone og Børn, og alle saa vel giffte som ugiffte *Finner* der gaae til Herrens Nadvere :|

---

gaar *Nemo guli* sjunlig for Noyden over Elve og Kjær, hvor der er vanskelig for ham at komme frem.“ Sml. S. Kildal, p. 458 f.; 470.

et glas øll, men besynderlig et Glas Brendeviin, om hand det haver, og dyppet de 3 Fingre der udj, hvor med hand i siin Pande teigner et Kaars, som skal betyde *Thors* Kryds-Hammer |: dette giør hand til at forsikkre *Thor* om sin stedsvarende troe Tieniste :| anden gang dypper hand Fingrene i Øllet eller Brendeviinen, og sætter der med 3 Prikker, nemblig een for een hver Finger paa sit blotte Brøst |: dette giør hand paa det *Jami,* de døde, og besynderlig hans afdøde Frender og Slegtinger maa bevare ham, at der ingen bekiendelse maa udgaae af hans mund eller Hierte, om enten denne eller anden afgudsdørkelse, i fald Præsten der om nøye skulle ville *inqvirere* :| derpaa udslaaer hand de 4re Parter af Øllet eller Brendeviinen udj sit Fyrsted, om hand er hiemme, men Gulvet hvor hand staaer, om hand er i et Bonde-Huus, til den afgudinde *Saracha,* og sætter tillige Brendeviins-Glasset for Munden med disse Ord: *dat le Saracha Gare* |: dette er *Sarachæ* Kalk :| kaster sig saa, effter at det er uddrukket, need paa sine Knæe og giør denne Bøn til *Saracha:* Kiere *Saracha!* du maa ikke blive vreed, fordj jeg nu er nød til at gaae hen og drikke Herrens Kalk, ikke heller maae du tænke, at jeg der ved vill opsige enten dig eller de andre guder min Tieniste og Dyrkelse! ney! det være langt fra, og der for har jeg nu først drukket din Kalk, førend jeg gaaer hen at drikke Herrens Kalk, till at forsone mig med dig og de andre Guder, og forsikkrer baade dig og dennem, at jeg her effter lige saa troelig som tilforne, skal tiene, dyrke og tilbede eder; ligesaa beder jeg dig ogsaa, at du vil forlade mig den store Synd, som jeg begaar der udj, at jeg ikke kand komme til, fordj Guds Mand, Præsten, seer derpaa, at udslaae, effter min Skyldighed, noget til diin ære af Herrens Kalk paa Jorden førend jeg drikker af den, hvilket jeg igien skal oprette naar jeg kommer hiem igien, da jeg paa nyt til Forsoning skal drikke din Kalk, og der af give dig din tilbørlig deel. Denne Bøn har jeg seet paa Lappisk hos *Lector von Westen,* men fik ikke Tiid den at afskrive.[1]) (3) gaaer da *Finnen* til Kier-

[1]) *J. Kildal* skriver i Appendix: „En Deel Lapper pleier om Morgenen paa deres Kirke Vei, førend de komme til Kirken, at gaa til Guds Bord — udi Brød eller Ost æde *Maylmen Radiens* Legeme og i Vand drikke *Sarakkas* Blod.

ken, hvor hand gierne passer paa at komme lenge førend Folk der ere komne frem, paa det hand u-behindret, uden for Kierke-gaardens Indheigning, for sig selv alleene, med sin Kone og Børn, kand giøre siin Bøn til Gud, hvilken Bøn ungefæhr er af denne Indhold: Kiere store Gud, nu maae du ikke fortryde der paa, eller straffe os der for, eller befale *Resten* |: Præsten :| at afviise os der for, at vi har drukket *Sarachæ* Kalk i dag, førend vi her indstiller os. Vi har derved ikke villet afsige dig vor Tieniste, men ikkun stillet *Saracha* til freeds, at hun og de andre Guder ikke skulle giøre os ont. Nu ville vi til Forsoning med dig i dag, ja flittig her effter, drikke din Kalk; forlad os der fore den store Synd vi her har begaaet, og tag os til Naade. Dermed er alting vel bestilt, og *Finnen,* effter sin Tanke, aldeelis værdelig bereed at æde *Jesu* Legem og drikke hans Blod; til hvilken Ende hand da strax (4) gaar ind i Kirken og anmelder sig for Præsten som, i fald han finder ham vel opliust i Guds Kundskab, annammer ham til Skriffte, og der effter til Guds Bord, effterdj disse anførte u-gudeligheder og afguderier, der burde udelukke ham der fra, i hvor vel hand end med mange selfgiorde bodferdigheds Teign lod sig see, og hvor vel han kunde være opliust, til denne Tiid har været skiult for Præstens og allis øyne og videnskab. Effterat de hellige Ting saaleedis af *Finnen* er annammet, takker hand Gud der for, og beder tillige, at hand vil hindre, at *Saracha* ikke maae faa at viide, at hand saa andægtig har bedet til Gud, besønderlig, at hand haver afbeedet den Synd, som hand, ved at drikke *Sarachæ* Kalk, har begaaet. Naar hand saa kommer hiem, holder hand *Saracha* sit Løffte, og paa nyt, en Deel til Forsoning for sin Altergang, endeel til Forsikkring om sin troe Tieniste, paa for ommelte Maade og Bøn drikker hendis *Gare* eller Kalk.

Er dette ikke en værdig Giest ved Herrens Nadvere? Er dette ikke iblant *Disciplerne* en *Judas,* der annammer *Jesu* Legeme og Blod med Munden, og haver dog Dievelen i Hiertet? Er dette ikke den giest, Kongen, naar hand gaar ind at besee sine Giester, finder ikke at have Brøllups Klæder paa, og dog er kommen der ind? Gud forbarme sig dog for *Jesu Christi* Skyld, der med sit dyrebare Blod haver forløst dem og alle fra Dievelens Herredømme,

for at oversætte os udj sit Riige, over disse arme Siæle, og lad dem ikke fortabis evindelig.

Een Ting falder mig ind, som jeg, førend jeg forlader denne *Materie,* maae indføre; blant andet, som *Finnerne* beder *Saracha* om Forladelse for, i den Bøn de giør til hende, naar de drikker hendis Kalk, førend de gaaer til Guds Bord, finder man ogsaa |: som til forne er anført :| dette: at hun vill forlade dem den Synd de begaaer der med, at de kand ikke til hendis ære, fordj Præsten seer der paa, komme til at udslaae noget paa Jorden af Herrens Kalk, førend de drikker der af, ligesom de havde giort med *Sarachæ* Kalk, førend de drak af den. Dette giver mig Aarsage at giøre der om denne Underretning: Det er Finnens Maade, hvad Skaal hand ogsaa drikker, at udslaae noget paa Jorden førend hand drikker |: dog ikke uden hand er for sig selv eller i sit eget Selskab :| hvilket skeer da samtlige Guderne, men besønderlig *Jami* |: det er de Døde :| til ære og Tieniste. Men drikker hand nogen særdeelis af-guds Skaal i Besønderlighed, da udslaaer hand og alleene den samme af-gud, hvis skaal hand drikker, en Drik der af til ære. Den Norske Snorle Sturlesens Krønnike er fuld af Vidnisbyrd og opliusning om denne Skik, som haver været brugelig hos de Norske Hedninger, ligesaa vel som hos andre Lands Hedninger, i hvilken henseende det er *Poeten* *) siiger: *libabant pocula Bacchi,* det er: de slog ud paa Jorden noget til *Bacchi* ære, førend de drak hans Skaal. Sandelig, ieg er kommen deraf i den Tanke, ja fleere til mig, at den Maade, som brugis fast hos de fleeste, nemlig at, naar de skall drikke noget af een Kande eller Kruus, som haver staaet der udj Natten over, de da først udslaaer noget der af paa Jorden, er alleene en Levning af eller effter denne ommelte hedenske Sædvane, som har været i Hedenskabet almindelig over det gandske Land, de, som giør dette, meener vel, at de der ved udslaaer det dofne af øllet, det de holder for at have samlet sig øverst i Kanden, hvor udj de meget feyler; thj det eene er saa dovet saa det andet, og vil de have det dofne derfra og alleene det friske beholden, da maatte de udslaae det altsammen,

*) Verg. Aen. III, 354.

effterdi det er altsammen dofnet, og saa blev slet intet beholden. Min Tanke er der fore, at denne *Maneer* er kommen af de hedenske *Libationer,* i hvilke Tiider de intet *Sine Libatione* kunde drikke, hvilken Skik er bleven alleene i denne Post, under forbemelte *Prætext* af Øllets Dovenhed, til overs iblant os.

3. Hvorleedis *Lector von Westen* med stor Fremgang bestormer og bestrider Sathans Riige iblant *Finnerne.*

Den der betragter hvor lang Tiid Sathan haver haft til at befeste sit Rige blant dette Folk, maae vel forundre sig i høyeste Grad der over, at hans Riige udj saa kort Tiid, som skeed er, haver lidt saa merkelig afbræk og svekkelse. Gud, som haver lovet, at lade Sathan trædis under vore Fødder, tilskriver jeg alleene dette store Verk. Hvem, uden hand, haver vel bevæget Kongens Hierte til at anordne denne *Mission,* og til den Ende at skienke Indkomsten af alle Nordlandenis og Findmarkens Kirker til dens Befordring. Hvem, uden hand, er det vel, der haver udvalt, ved Kongens Beskikkelse, *Lector von Westen* til sit Reedskab og Verktøy i dette høye Verk? hvem, uden hand, er det vel, der arbeider baade med *von Westen* og de andre *Missionairer,* at de ikke udkaster deris Garn forgievis? Med et Ord: Guds Barmhiertighed haver begyndt, og hans Allmægtighed skall fuldende dette Verk. Jeg haver til forne givet min *Raison* hvor fore det ikke enten har kundet eller endnu kand være de *ordinaire* Præster mueligt, som det bør sig, at faae *Finnerne,* der holder til udj deres Meenigheder, opliuste og omvendte, den selfsamme *Raison* er det ogsaa, hvor fore *von Westen,* saavel i Nordlandene og *Findmarken,* som udj *Nummedahlen,* og Indherredet, effter *Missions Collegii* Fuldmagt i Kiøbenhavn, haver udsendt og beskikket visse *Missionarii,* af hvilke somme ere ordinerede Præster, somme *Studentere* og *Candidati S: S: ministerii,* hvèr til et *districtes* Finner at *catechisere* iblant dem. Det faldt vel disse *Missionairer* i Begyndelsen meget vanskeligt at faae udrettet noget got iblant dette Folk, der var ligesom indgroet i det onde, besynderlig effterdi deris Sprog var dem aldeelis u-bekiendt, og ikkun faae Meeninger af *Missionariorum* Tale og Prædikken kunde igien af Finnerne forstaais; Mens effter at de har beflittet sig paa at lære, ved daglig omgiengelse,

det *Lappiske* Sprog |: det von Westen og self temmelig taler, men *perfect* forstaaer :| haver de ved deris Prædikkener og daglig Tale paa *Lappisk* ikke alleene bragt det der hen, at de Finner de ere iblant, ere bleven saa opliust, som mange, der vil have Nafn for opliuste Christne, ikke ere, mens endog, at de ved saadan Sprogs Forstaaelse og der af kommende opliusning, blant *Finnerne,* særdeelis forhen begangne afguderier og Sathans Dyrkelser opdagede, hvilket *Finnerne* self saa meget desto hellere reent ud bekiender, eendeel fordj de nu, der de ere komne udj Guds sande Kundskab, og vandrer udj hans Ords Lius, seer Sathans tusindfold Konster og Bedragerier, med hvilke hand i saa lang Tid haver omleedet dem til deris Siælis Fortabelse, hvor fore de med Glæde self fremviiser deris afgudiske *Altare,* og med Lovsang opoffrer disse vederstyggeligheder til Ilden, paa hvilke de tilforne med Sathanisk *Jougen* og Siungen haver offret saa mangt et Offer til Sathan, og der ved bleven self |: dersom Gud ikke havde udrevet dem af hans Løve-Strube :| et Offer udj den evige Helvedis Ild.

Med overmaade stor Glæde hørte ieg af *Mons*r *Kildahl*[1]), een af *Missionairerne* i *Ofoden,* at *Finnerne,* da hand effter deris eegen Begiering opbrendte 40 af deris afgudiske *Altarer,* ved et hvert af disse *Altares* Opbrendelse med stor Fryd istemmede med hannem den Psalme: O Gud vi love dig; een deel, siiger jeg, ere de saa meget desto villigere til at bekiende deris Afguderier, formedelst den Kongelige General Pardons Forkyndelse for den Straf deris, før deris omvendelse begangne afguderier og de deraf foraarsagede Ondskaber, effter Loven havde fortient; Men som *Sathan* paa siin Side ikke heller er ørkesløs, har hand ogsaa forhærdet een stor deel blant *Finnerne,* at de ikke eengang vil see, mindre anhøre *Missionarios,* men heller fløtter bort til Sverrig og anden steds, hvor ingen kand komme til dem, end de vil antage *Christi Evangelium* og dereffter afskaffe deris afguderier. For disse maa mand bede og haabe, at Gud skal blødgiøre deris haarde Hierter og omsider saliggiøre deris Siæle. Det hielper og ikke lidet til Opliusning og med Tiden til

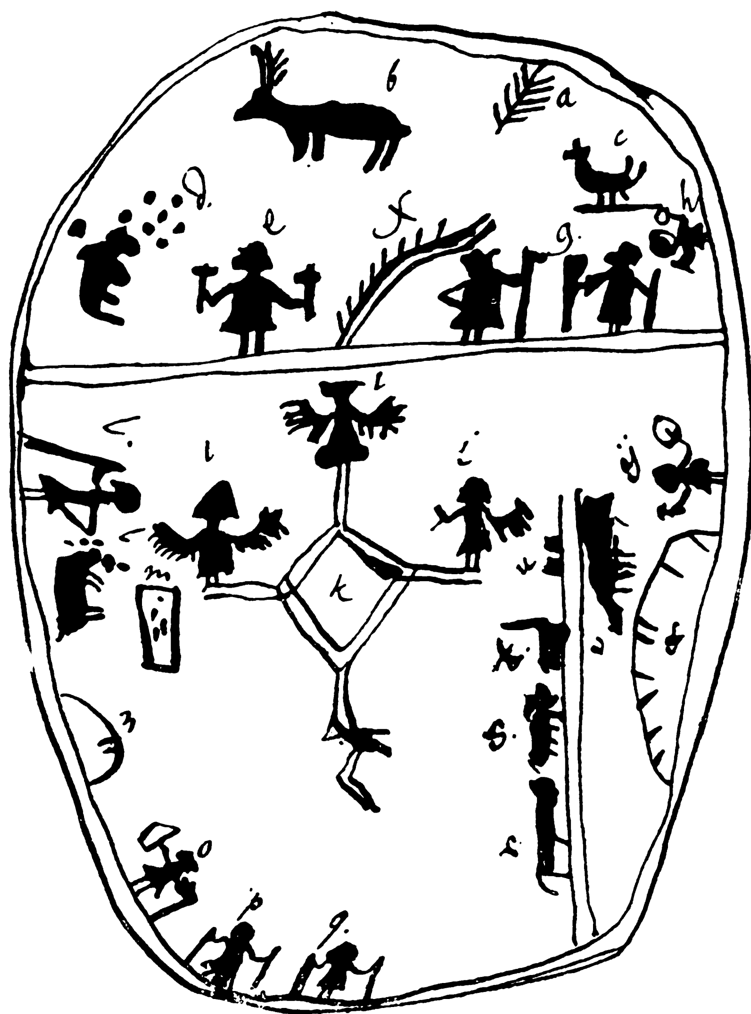
---

1) Jens Kildahl E.

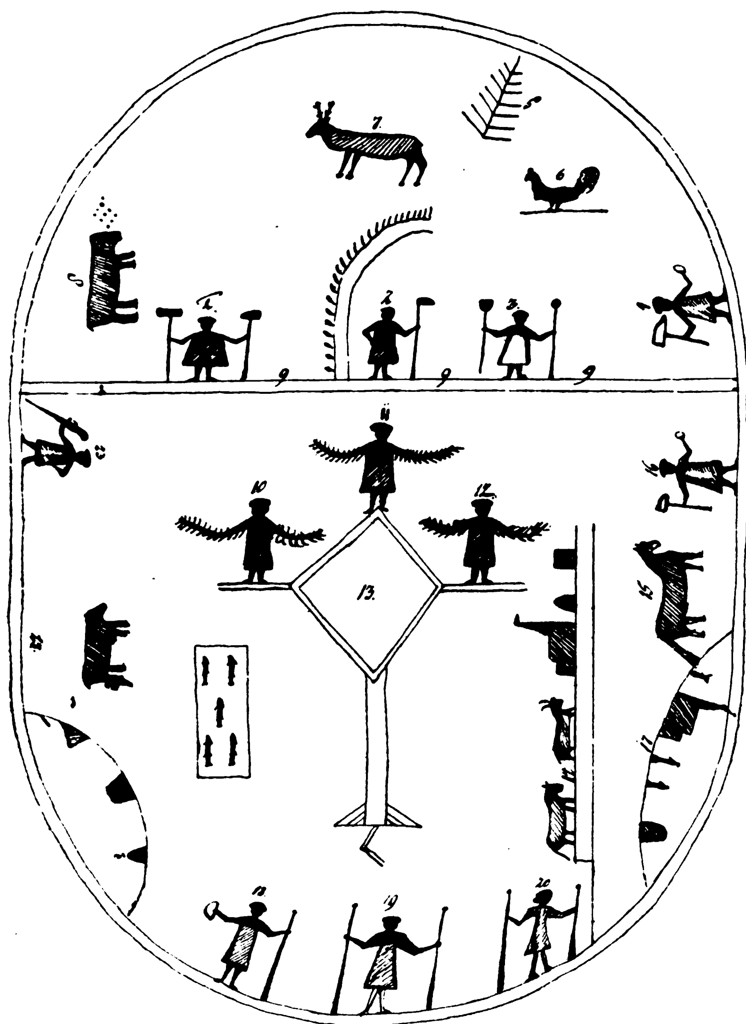
een sand Guds Dørkelse iblant dem, at *von Westen* nu 3de gange, hand har været og besøgt *Finnerne* i Nordlandene og *Findmarken,* foruden det, at hand ved siine Formaninger og underviisninger haver størket dem, haver ogsaa een hver gang taget med sig een stor Deel af deris ungdom og Sønner til *Trundhiem,* hvor hand haver ladet dem lære at læse og skrive, og siden igien sendt dem tilbage til Forældrene, og beskikket dem ikke alleene til at opliuse deris Forældre, mens end ogsaa sat dem, ligesom til under-Skolemestere under *Missionarierne* for andre Finner. Thj der ved kand man vente, at den ungdom, som her effter fødis eller allerede ere fødde, fra deris spæde Aar skal inddrikke den reene Melk, Guds ord og Kundskab udj sig, ligesom deris Forældre tilforn Sathans Kundskab, og at Guds Kundskab, lige som Sathans tilforne, ved dem skal forplantis til Effterkommerne.

Jeg vil slutte denne min *Relation* med *Pauli* ord Phil: 1 Cap. 6 V: Jeg haver et got Haab der til, at den, som begyndte denne gode Gierning hos dette Folk, hand skal ogsaa fuldkomme det indtil *Jesu Christi* Dag; og vi ville alle bede for dem med *Petri* Ord udj hans 1 Ep: 1 Cap: udj det 13. 14. 15. 18. 19. 20. og 21. V. Gud lade dette Folk her efter omgiorde deris Sinds Lender, være ædrue, og sætte deris Haab aldeelis til den Naade, som dennem nu tilbydis, formedelst *Jesu Christi* Aabenbarelse, ligesom lydige Børn at skikke sig, ikke som tilforne, der de levede i vanvittighed effter Begieringer, men effter den, som kaldede dem og er hellig, være hellige i all deris Omgiengelse, videndis at de ikke ere forløste med forgiengeligt Sølv eller Guld fra deris forfengelige Omgiengelse effter deris Forfædris Skik, mens med *Christi* dyrebare Blod, som et u-skyldigt og u-besmittet Lams, som tilforne var foreskikket, før Verdens Grundvoll blef lagt; mens aabenbaret i de sidste Tider for deris |: og all Verdens :| Skyld, som nu formedelst hannem troe paa Gud, hvilken opvagte hannem fra de døde og gaf hannem Herlighed, paa det de skulle have Troe og Haab til Gud. *Amen!* Ja hør vore Bønner Herre *Jesu Christe. Amen.*

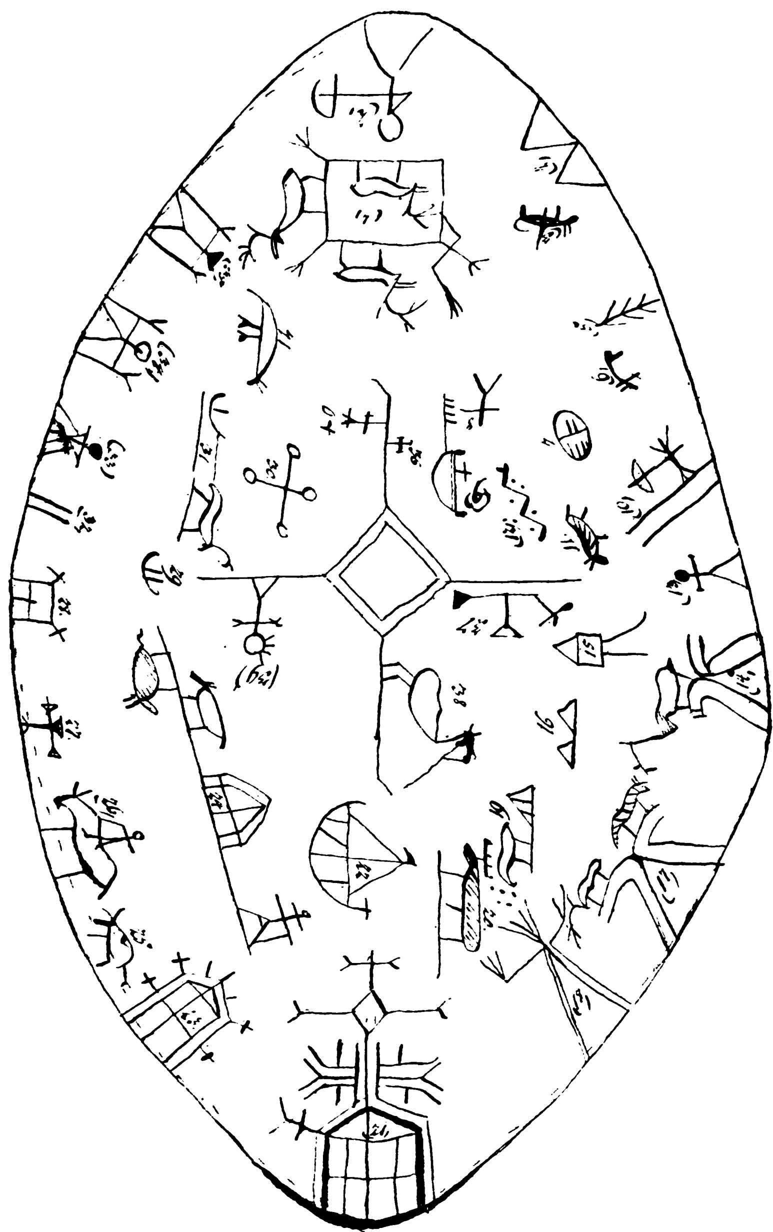
[An. 1723 den 11 Martii].

Den i Relationen beskrevne Runebomme efter Thomas von Westens Tegning (se p. 5).

Den i Relationen beskrevne Runebomme efter en Tegning i No. 23 qv. i Trondhjems Videnskabsselskabs Haandskriftsamling.

Underrettning

om Rune-Bommens rette Brug iblandt Finnerne i Nordlandene og Findmarken saaledes, som det har været af fordum-Tiid.[1])

Naar en Finn har besluttet et at forrette, adspurde hand sin Rune-Bomme, tog den i sin venstre Haand, vendende den Ende, hvor Rins-Dyrenes Samling præsenteres (No. 1) til sit Bryst, faldt ned paa det venstre Knæ, med det høire oprakt, tog hammeren, som er arbeidet af Rins-Horn, tillige med det lille Messing Instrument |: Viiseren kaldet :| i den høire Haand, lagde Viiseren oven paa Skindet, og med Hammeren bankede paa Skindet. Imedens hand saa bankede, sang hand en Sang paa Finsk, som vel uden Tvil har været vantroende, efterdi ingen Fin vil give Meeningen tilkiende; ved denne banken paa Skindet bevægedes Viiseren fra et Sted til et andet iblant Charactererne, indtil den før Sangen var ude, blev u-bevegelig liggendes, i hvor meget hand vilde banke, paa det Signo, som betegnede Finnernes Forehavende, om hans propos skulde blive lykkelig; men skulde det ikke lykkes, da bevegedes Viiseren under og efter Sangen hist og her ved Finnens Banken, som af Begyndelsen. Dette har været Finnerne et infallible Tegn paa en lykkelig eller u-lykkelig Udgang.

Charaktererne haver efterfølgende Betydende:

No. 1) Det Gierde, hvor Finnerne haver deres Rins-Dyr samlede, særdeles om Sommeren, naar de malker Hinderne.
- 2) Finnen gaaer paa Skytterie.
- 3) Hermelin-Dyret.

[1]) No. 23 qv. i Trondhjems Videnskabsselskabs Haandskriftsamling. Vedlagt er 2 Tegninger, hvoraf den ene fremstiller den Runebomme, der beskrives i Manuskriptet, den anden den, der forklares i Næromanuskriptet. Den her beskrevne Runebomme findes afbildet i Friis, Lappisk Mythologi (Runebomme Nr. 8).

No. 4) Finne Hytterne.
- 5) Træe i Skoven.
- 6) Egeren, eller som de kalde det Dyr, Ikorn.
- 7) Rune-Bommen, hvilket Signum tilkiende om Rune-Bommen spaaer sandt.
- 8) En Fin kommer at besøge den anden.
- 9) Fisker-Baaden med Garnet bag efter.
- 10) Finnerne gaaer paa Biørne-Skiøtterie.
- 11) Biørnen.
- 12) Fugle-leeg ɔ: en Sted paa grønne Enger og gierne hos Fiske-Vand, hvor Uhr-Høns og Tødderne om foraaret samler sig og spiller med hver anden.
- 13) Finne-Qvinden agter at gaae til Staburet.
- 14) Fieldet, hvor Reensdyrene gaae.
- 15) Staburet, bygt i Skoven paa 4 ved Toppen afhugne Træer 10 à 12 Alen høi fra jorden, hvori Finnen giemmer sine Madvarer og bedste Varer, alleene forvaret med en Pind for Døren; men naar derfra, da giemmer de Stien saa vel, at en Fremmed ei kand finde den.
- 16) Finne-Hytter i andre Finne Byer.
- 17) Ulven og Riins-Dyret i Fieldet ɔ: om Ulven har giort Skade blandt Reens-Dyrene.
- 18) Gud den Hellig Aand.
- 19) Om Ulven har været i anden Finne-Bye og giort Reensdyrene Skade.
- 20) Els-Dyret.
- 21) Gud-Fader.
- 22) Færge-Baaden.
- 23) Guds-Søn.
- 24) Bøygden, det er Byer, hvor Bønderne boer.
- 25) Om mange Kiør skal døe for Bønderne ved foraars Tiid.
- 26) Om gamle Hester skal skydes ihiel hos Bønderne, hvorefter Finnerne søger, som de derved fortiener Penge for at tage Huden af Besterne, og beholde Kiødet til Spise.
- 27) Gand-Flue til at beskade Qvæget.
- 28) Kirken.

No. 29) Bever-Dyret, som bygger sig selv Huus i stridige Aaer 2 à 3 Etager, at de kand have sine Boliger, som vandet voxer og aftager.

- 30) Gand-Flue til at skade Mennisker.
- 31) Finnen kiører i sin Kirritz med Rinsdyr for.
- 32) Finnernes Begravelse i Fieldet, som er gierne i en Bergrift eller Huule, hvorind de putter deres Liig, iført daglig Klæde-Dragt.
- 33) Finne-Tøiten, ɔ: Finne-Konen.
- 34 og 35) De Mands-Personer, som vogter Rinsdyrene.
- 36) Finnen, som leder efter de Vildfarende Rinsdyr.
- 37) Dievelen.
- 38) Det Reens-dyr, som er bleven borte i Fieldene.
- 39) Solen om den skal skinne og det skal blive klart Veir.
- 40) Gand-Find, som har lært at udsende Gann.
- 41) Goup-Dyret.

Det røde Kaars som paa Rune-Bommen er malet med Biørne-Blod, som Finnen har taget af den skudte Biørns Hierte, og anstrøgen dette sit Oracul med, paa det hand fremdeles skal blive lykkelig i sit Biørne-Skøtterie.

De smaae Tinn-Nagler, paa den anden Ende af Ovalen i Træet findes inddrevne, viiser hvor mange Biørne efter denne Runne-Bommes prophetie ere fældede.

Ligeledes inddriver de smaae Tin- eller Messing-Nagler udi deres Bøsser for hver Biørn de skyder.

Remmerne med Tinn-Traaer omviklede og med gammel Tin og Messing i Enden prydede, ere som Gaver og Taknemmeligheds Tegn til Rune-Bommen, hvilke Finnerne giver, naar de efter dens Anvisning har været lykkelige.

Jo ældre en Runebomme er, jo større Tillid er der satt til den; hvorfor Finnerne efter 2de Aars ofte skiede Anmodning neppe vilde nedføre hosfølgende af Fieldene og lade den fare, som samme skal være arved i 4de Leed.

Characterernes Betydninger aabenbarer ingen Fin, saalænge hand er ædrue; men bliver hand skiænket med Brendeviin, kand man undertiden lære deres Arcana.

Disse Anmærkninger over Rune-Bommens Characterer med meere ere givne af 2de gamle Finner Bendix Andersen Frennings-Field[1]) og Jon Torchelsen Fiplings-Skov[2]), hvilke Fielde henhører til Brøndøe Præstegield.[3])

Relation

af *Niels Knag* om et paa Vadsøe den 8 Dec: 1691 optaget Forhør over den hundre-aarige Fin *Anders Poulsen,* og Dennes Bekiendelse om hans Rune Bomme og sammes Brug og Benyttelse, dat. Kiøbenhavn den 15de December [16]93.

Denne Relation findes i:

A. No. 227 fol. i Kallske Samling i Store kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn;

B. Appendix til No. 1735 qv. i Thotts Samling ibd.; af B findes Afskrifter i det norske Rigsarkiv og i Kildeskriftfondets Samling i Kristiania (No. 235). Efter Afskriften i Rigsarkivet er Relationen trykt i Vardø-Posten for 1884, No. 33 og 34.

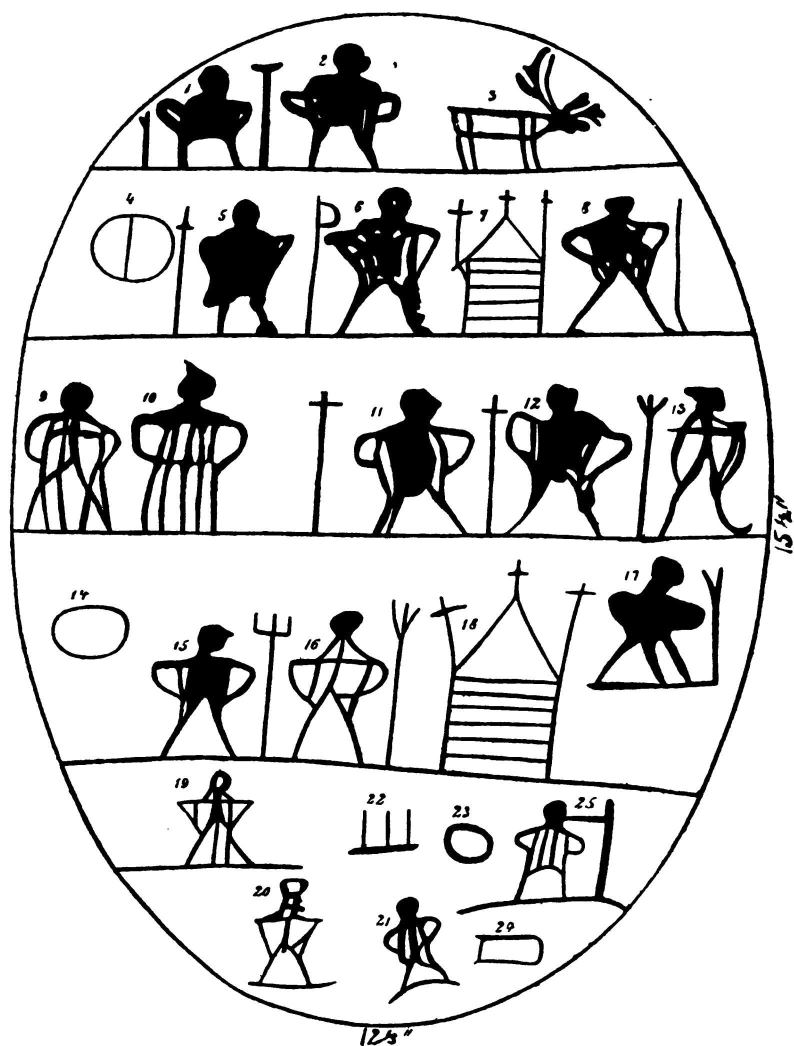
Finmarkens Amts Justitsprotokol for 1692 (i Trondhjems Stiftsarkiv) indeholder en Beretning om Anders Poulsens Sag, som her meddeles med Varianter og Tillæg fra Niels Knags Relation (A og Afskrift af B i Kildeskriftfondets Samling). K. Leem giver et Uddrag af Justitsprotokollen i „Beskrivelse over Finmarkens Lapper“, p. 467—474. Den i Relationen omtalte Runebomme findes afbildet i J. A. Friis, Lappisk Mythologi (Runebomme No. 5), hvor et Uddrag af Leems Beskrivelse meddeles p. 36—38. Et Referat efter Justitsprotokollen findes i H. Lillienskiolds Speculum boreale, p. 199—208 (se Tillæg, Nr. 2).

---

1) Frøiningsfjeld i Grong.

2) i Vefsen.

3) Jon Torchelsen er maaske den Jon Torkilson, som løb fra von Westen under hans Ophold i Grong i 1723 (se v. Westens Brev til Presteskabet i Jemteland af 1723, i Twå berättelser om Lapparnes omwändelse ifrån deras fordna widskeppelser och afguderi, p. 71, Stockholm, 1773, og Hammond, p. 451).

Niels Knag, Vicelaugmand ofuer Varanger Laugstoel, fogit oc Sorenskriffer over Findmarchen giør witterligt, at Anno 1692 dend 9: Februarij er Sageting holdet udj Wasøe.

Underfogden Ole Andersen frembragte for Retten en Fin af Varanger ved Navn Anders Poulsen, formedelst han haver havt og brugt it instrument Runnebomen kaldet og derved øvet den slemme ugudelige Trolddomskunst, hvilken Runnebom blev den 7 December passato fra hannem taget og nu paa Tingbordet fremlagt, og begiærede Underfogden, at samme Fins Bekiendelse om denne Runebome, som han udj sin Nærværelse samt Vicelaugmand Niels Knag og Finnelensmanden Poul Iversen, som hans Ord fortolkede d. 8 decbr. passato, maatte hannem foreholdis og oplæsis, om hand dend ikke var gestendig, og hvis hand dend vedstod, formodede Underfogden, at deraf skulde fornemmis hans Trolddomskunst og Guds hellige Navns Misbrug, som han formente ei uden Straf burde afgaa, og var ermelte Andreas Poulsens forhen giorte Bekiendelse, som nu paa Tinget blev forelæst, saaledis:

Sagde sig at være barnfød i Thorne Lapmark i Sverige og ved sine Mandsaar tilholdt i lang Tid ved Søsiden baade i Nordlandene og her i Finmarchen og disimidler contribueret søskat og leding med anden Rettighed ligesom andre Søfinner, haver og mange gifte Børn her i Finmarchen for Vesten og her øster, som skatter til hans K. M. alene, af hvilke en i Vestfinmarchen ved Navn Christopher hand sagde at være en god Dokter, dog ikke kan Runebommens Dokterskab, men kan tale ved Sten og der faa Svar, hvad hand spørger efter, siger sig at være af et smal hundrede Aars Alder, som er fem Gange 20 Aar, og at have lært sin Visdom med Runebommen af sin Moder i sin Ungdom, og da han begyndte at lære, var han det første[1]) Aar vild og gal, dog ikke saa gal, at han giorde nogen Mand Skade, og lovede Gud ham da, at han al sin Livs Tid skulde faa god Lykke, men han sagde sig ikke se Gud, da han fik de Løfter, men saadanne Tanker kom ham stedse i Brystet, da han lærte.

Af for indførte Bekiendelse svarede han til endel Punkter, at

[1]) 2det og 3die *tilf.* AB.

han ei kunde mindes, at hans Søn Christopher kunde tale ved Sten, dog ikke negtede, at han jo var en god Dokter, fragik nu, at han ikke var vild eller gal, da han lærde, og siger sig nu, at han lærde sin Kunst af en Fin ved Navn Anders i Thorne Lapmark, men hans Moder gik ni Aar gal, da hun lærde, og at hun talte ofte ved Gud, item, at denne Runebom haver han ei selv giort, men faaet den af Anders Pedersen i Thorne Lapmark, som hannem lærde, ti samme Fin og sin Moder var af en Tro,

Runnebomen, som nu er her tilstede, bekiendte han tilforn selv at have giort, det han nu benegter, hvilken er meget slidt af dens idelige Brug. Den er af Fyrretræ, udhulet som en stor, rund, dog aflang Skaal, og siger han, at den duer intet, uden den er af Fyrretræ. I Bunden paa den haver han udskaaret 2de aflange Huller og er af Skaalens hele Træ imellem Hullerne, som han holder den med, med den venstre Haand, naar han spiller. Oven paa denne Skaal er fæstet et bered Skind ligesom paa en Tromme, og er samme Skind ligesom et Trommeskind, dog af bered Renskind, hvilket Instrument han kalder Runnebome. Ved Enderne af den hænger et Ræveøre, noch et Ræveøre, et Rævetryne og en Ræveklo, som han siger skal være Prunket paa Runebommen. Paa Skindet af denne Bomme haver han malet [med kogt Olderbarkvand, som giver rød Farve[1]), først afdelt den med fire Streger, som giør fem Rader, og imellem hver Rad var efterskrevne Figurer malet, hver med sin Bemerkning saaledes:

Udj den første Rad staar, efterat han nu bekiendte selv at have giort Runebommen,

1. Et Menniskes lignelse, som han kalder *ilmaris,* det er storm og slemt veir; [naar han tilbeder Gud, da skal den samme indeholde og tilbagekalde sit slemme Veir, og han giør vel slemt Veir[2]), men siger, at det er Synd at bede derom.

2. Et Menniskes Lignelse, som han kalder *diermis,* det er Torden. Naar Gud bedes, saa hielper *diermis,* [at naar det er flo

---

1) ***Fra*** [med sit blod, som er udskaaret under hans brøst AB.

2) ***Fra*** [den kand foruroelige Søen, at Skibe og baade forgaaer, hand kand og forderve Jordens Grøde og Havets fiske og forskaffe ondt Aar, hvorom Gud skal bedes, som hannem det skal tilstede AB.

Veir med meget Regn, da kalder han det Veir tilbage igien, og at denne *diermis* haver ingen Magt, før Gud giver hannem Forlov.[1]) Han tilstod nu ogsaa, at *ilmaris* kan giøre ondt og slemt Veir til at beskadige Skibe og Baade, men *diermis* kan giøre godt Veir igien og forhindre det onde, naar han faar Lov dertil af Gud.

3. En Vildrens Lignelse, som han kalder *Goodde,* det er en Vildren. Naar Gud bedes, da gives ved den Lykke til at faa skyde vilde Rener, og naar der spilles paa Runebommen, da dersom Ringen ikke vil danse til denne Ren, da faar han, som spørger efter god Lykke til Skytteri, ingen Ren den Gang, om han endskiønt giør sin [Flid derefter.[2])

Udi den anden Rad.

1. En rund Cirkel med en Streg igiennem. Den kalder han *peive,* det er Solen; naar Gud bedes, da skal den give godt Solskin, let Luft og smukt Veir, helst naar Rensdyrene vil kalve, naar Korn og Hø skal voxe, og ellers give godt Veir, naar derom bedes.

2. Et Menniskes Lignelse, som han kalder *Jumal barn,* det er Guds Barn, eller Guds Søn Christus; naar han tilbedes, saa løser han af alle Synder.

3. Et Menniskes Lignelse, som han kalder *Jumal-Etziem,* det er Gud Fader. Han straffer alle Synder og ellers hielper, ja forskaffer, ja skikker [og straffer[3]), naar han derom bedes.

4. En Kirkes Lignelse, som han kalder *dom kirk*[4]); den tilbeder han, efterdi han den selv har giort og siger han at faa ved den Syndernes Forladelse, Siælens Salighed og en kristelig Død, og enten man dør eller lever, saa hiælper samme Kirke.[5])

---

[1]) *Fra* [Skibe og baade i Storm og havs Nød; den giver og god Lykke til Lands og Vands og redder i ald Nød og fare AB.

[2]) *Fra* [yderste fliid, og naar denne Reen tilstedes at gaae løs, kand den forskaffe andre vilde Reener at komme til den, der skal skyde; kand og bortskreme vilde Reen, at mand ingen kand faae, den kand og foraarsage, at tamme Reen skal vel trives, og Ulvene med andre slemme Dyr skal vige fra dem AB.

[3]) Fra [straffer, og tilsteder forbete og efterfølgende hvad de giør AB.

[4]) d. e. Dom-Kirken *tilf.* AB.

[5]) AB *tilf.* vil nogen have goed Lykke, da skal hand give dend Vox-Lys, Vild Vare, Penge eller andet, hvilket leveres til Provsten til den Kirke som er næst hos, siden tilbedes Gud, og hannem erindres, at den Person har

5. Et Menniskes Lignelse, som han kalder ***Engil,*** det skal være Gud den Helligaand. Naar han bedes, han løser af alle Synder, saa man bliver et nyt og rent Menneske, naar han vil hielpe. Den Gud, som tilbedes, som ofte meldet er, er de Lignelser og Figurer, som han afmalet haver efter Personerne i Guddommen, som han siger, at hans Moder hannem lært haver.

Ellers staar hos hver Person i alle Rader en Staf afmalet, som han kalder ***Juncher Sabbe*** eller ***Stur Herr Sabbe,*** det er Junkers Staf eller Stor Herrens Staf; thi han siger ligesom Jordens Herrer haver deres Staf i Haanden, saa haver og disse Personer Stave i deres Hænder.

Udi den 3die Rad.

1. Et Menniskes Lignelse som kaldes Ste ***Anna,*** og siger han, at denne er ***Maries*** Søster og er i Raad med ***Marie,*** naar hun hielper; ellers kan denne intet giøre uden Maries Villie.

2. Et Qvindfolks Lignelse, som han kalder og nævner paa adskillig Maade, ***Maria, Jumal***[1]) ***Enne, Jumal***[1]) *Ache,* det er Maria, Christi Moder, Guds Qvinde. Naar hun tilbedes, hielper hun særdeles[2]) Barselqvinder. Hun hielper og til at løse fra alle Synder og hielper, ja tilbedes lige med Gud.

3. 4. 5. Er 3de Menniskers Lignelse, som han kalder ***Julle peive, Julle herr,*** det er Julledage, Julleherrer, som raader Julen, ***oucht Jule***[3]) ***Peiv***[4]) *herr,* første Julledags Herre, ***gougt Jule***[3]) ***peive herr,*** Anden Julledags herre, ***Gvolme***[5]) ***Jul***[3]) ***peive herr,*** tredie Julledags Herre. Naar nogen vanhelliger disse Dage, da skal Gud straffe dend; men naar nogen holder dem ret hellig, og [den samme[6]) vil bede Gud om noget, da stilles de Dage frem for Gud, og foregives,

givet det eller det til Dom Kirken, tilmed haver han og holdet sine hellige Dage efterrettelige; derfor formanes og bedes Gud om en goed Lykke til det eller det, særlig naar hand haver syndet, at faae Syndernes forladelse, og da beder formedelst Kirken og det Gode mand Kirken givet haver, om sin Siæls Salighed og om en god og kristelig død, saa hielper Gud ret mandelig.

1) Jummal A.

2) alle *tilf.* AB.

3) Julle A.

4) Peive A.

5) Guolme AB.

6) *Fra* [hand A.

at den eller den har holdt de Dage hellige, og at Gud af des Aarsage vil hielpe.[1]) Videre vilde han ikke om de Dage bekiende.

Udi den 4de Rad,

1. En rund Cirkel, som han kalder ***Manna,*** det skal være Maanen; naar Gud tilbedes[2]), da giver den klart Skin og godt Natveir[3]), omendskiønt det er tykt, skyet Veir. Videre vilde han ikke bekiende.

2 og 3. Er 2de Mends Lignelse, som han kalder [*olmoug Mane Kirche*[4]), det er, Folk, som gaar til Kirke, hvilke han holder ikkun for en Bemerkning, ligesom andre Folk gaar til Kirke.[5])

4. Er en Kirkes Lignelse, som han kalder ***Kirche***[6]), og skal betyde den Kirke, hvor han haver sit Tilhold ved; til denne Kirke siger han baade sig selv og andre ofre, baade Voxlys, Penge og andet, dog ofrer ingen, medmindre de bliver hiulpen, hvilket Offer de siden leverer til Præsten til den rette Kirke, som denne afmalede haver sin Bemerkning af; item naar nogen er syg eller haver Modgang paa Ren, eller andet ondt er nogen vederfaret, da bedes og loves til denne Kirke, og naar saa nogen bliver hiulpen, da faar Kirken, hvis lovet er.[7])

5. En Mands Lignelse, som staar paa den anden Side Kirken; det skal være en, som kommer paa den anden Side og vil gaa til[8]) Kirke.[9])

Udi den 5te Rad.

1. Et Qvindfolks Lignelse, som skal være den bundne Dievel sin Qvinde[10]), hvis Navn han siger sig ikke vide.[11])

---

1) saa hielper Gud derfor udi alt hvis som begiæres *tilf.* AB.
2) bedes AB.
3) helst for vandrendes folk *tilf.* AB.
4) *Fra* [Olmoug Manne Kirch AB.
5) AB *tilf.* Ved hvilke hand ligner en deel folk, at naar de gaaer i Kirke, kand hand forgiøre dem, naar hand meener dem ondt, kand og bevilge dem got, naar hand meener dem vel.
6) *Kirch* AB.
7) men det leveres til Præsten, og siger, at mand haver lovet den Præstes Kirke det i Nødsfald *tilf.* AB.
8) eller fra *tilf.* AB.
9) som kand giøres ved ligesom de forrige *tilf.* AB.
10) som er fandens Moder *tilf.* AB.
11) men nævner hende den store Diævels Moder *tilf.* AB.

2. Et Menniskes Lignelse, som staar lidt nedenfor denne første, som han siger skal være [en Dievel, som dræber Folk og Mennesker, og skal være Siugdom.[1])

3. Et Menniskes Lignelse lige for denne, som meldt er, som han siger skal være den Dievel, som nu er løs og regierer i Helvede[2]) og[3]) svæver om i Verden, hvilken han siger sig ikke have Navn paa, og at denne rømte, da Gud bandt den anden Dievel.[4]) Herefter ommeldes, at[5]) da Gud fandt denne, da havde Gud Jernsko paa og trødde denne i en stor Myr.[6])

4. Staar saaledes ; dette kalder han *Hilvet Tol*, det skal være Helvedes Ild; denne Ild brænder [Menniskenes Siæl[7]) i Helvede.

5. Staar saaledes . Dette kalder han *Hilvet Tarve giedme*, som skal være Helvedes Tjærekiedel, som koger Menniskenes Siæl[8]) i Helvede.

6. Staar saaledes ; dette kalder han *Hilvet Haufd;* det er Helvedes Grav, hvorudi kastes alle de Mennisker[9]), som tror paa Dievelen, og kaster Gud dem derudi.

7. Et Menniskes Lignelse, som haver en Streg ligefra Halsen til en Støtte; denne kalder han [*Hvenaales Gvolisis*[10]), det er en [bunden Dievel i Lænke[11]), som skal være den Dievel, som blev bunden, da Gud skabte Verden.[12])

Til denne Runebomme haver han 2de Hamre, giort af Ren-

---

1) *Fra* [alle Slags Sygdom, som Spedalskhed, falden Syge, Vattersot og deslige, som ellers er een af Diævlene. Dend samme dræber Mennisker og bester, og er alle Slags beskadigelse som nogen paa Legemet kand vederfares AB.

2) og er den bundne Diævels Søn *tilf.* AB.

3) Den AB.

4) som *tilf.* AB.

5) og AB.

6) og saasnart Gud gik fra ham igien, da stoed hand op og løb bort *tilf.* AB.

7) *Fra* [Menniskens Legemer og Siæle AB.

8) Siæle AB.

9) Menniskers Legemer AB.

10) *Fra* [Huenaales Guolises A, Huenaales Geuchses B.

11) Fra [Lenkebunden Diævel AB.

12) hand haver meget at sige i helvede, men intet i Verden *tilf.* AB.

horn, som han kalder ***ziaarve vetzier;*** med den ene banker han idelig paa Runebommen, naar han noget vil forrette, tilmed haver han af Messing giort som en liden indhul Decsel[1]) med [en Messingring oventil[2]), som han kalder ***palm.*** Denne sætter han paa Runebommen, som han viste her for Retten, og løftede[3]) Runebommen op og ned med sin Haand, vrier og holder den af og til og imedens banker med Hammeren, og siger han at [ved Messingdecselen faar han at vide, om det eller det er sandt elles ei[4]), [bekiendte ydermere, at naar han spiller paa Runebommen for nogen og Decselen danser imod Solen, da har den en slem Lykke, han spiller for, men kommer den saa langt ned, at han staar ved en af dem, under den sidste Streg i den 5te Rad, da er Gud vred paa den, han spiller for, og maa den samme bede Gud meget, før Decselen vil gaa tilbage igien, saa Gud lader ham se, at han er et syndigt Menniske. Men danser Decselen ret om med Solen, da har den en god Lykke, han spiller for.[5])

[Hernest antog han Runebommen og proberede med Undervisning, hvorledes han spiller, korsede først sig, saa Runebommen og læste Fadervor paa Carelsk og begyndte videre sin Bøn: ***ætziem, achie ja barne ja Engilen, væche don,*** med flere Ord; og skulde det være Gud Fader, din Moder, ja din Søn, ja den Helligaand, hielp nu, og derved slaar paa sine Billeder, og Decselen dansede op og ned, og han bankede med Hammeren og foreholdt Guderne disse Ord: Ja du Gud, som har skabt Himmel og Jord, Sol og

---

1) dekkel A.

2) *Fra* [messing Ringe udi AB.

3) løfter AB.

4) Fra [Messingdekkelen svarer ham Gudernes Villie AB.

5) Fra [Naar hand skal spille for Nogen og bede for dend samme om noget, da maa hand slaae paa Rune-Bommen og Dekkelen dandser op og ned; gaar da Dekkelen imod Solen og saa langt ned, at den kommer til en af de Figurer i denne sidste Rad, der Diævelens og Helvedes Afmaling er, og bliver der staaende, og ikke vil dandse tilbage igien, da er Guderne vred paa den, hand spiller for, og forkaster den samme med Liv og Siæl til helvede, saa hand ikke uden største besværlighed kand hielpes i Gudernes Gunst; hænder det sig og, at Dekkelen gaar ikke til den nederste Rad, dog imod Solen, da haver den, hand spiller for slem Lykke; men gaar den med Solen, haver han en god Lykke AB.

Maane, ja Stierner, alle Mennisker, ja Fugle, ja alle Fiske og Havet, og bekiender sine Synder: jeg er et syndigt Menneske, gammel og uværdig, better er det, jeg dør, end du ikke vil hielpe den, vi spør efter; derhos siger sig at giøre Løfte ikke at ville synde mere, med flere hans tilbedende Ord.

Paa Tilspørgelse sagde han, at naar nogen er set Gand udi, kan han ved sine Guder tage samme Gand ud og lade den komme i den samme, som haver den først udset, viiste, hvorledes han det giør, spiller paa Runebommen, at Decselen danser rundt om Bommen, indtil den kommer ned paa en af de Figurer i 5te Rad, som er en af Dievlene; da viger Ganden af den, som haver ham, og i den, som ham har udset, sagde, at han har hiulpet mange i Sverig Lapmark, men ingen her i Landet.

Tjufuer, derom sagde han og viste paa samme Maade som om Gand, at Decselen danser til en af Dievlene; da spiller han saa længe, at Gud straffer Tjufuen, som noget har stiaalet, saa at han tørkes og mavres, og at han bliver ligesom tørt Træ;

Sagde sig og at kunne ved sin Bøn til Gud, naar han spiller paa Runebommen, forskaffe god Lykke til Rensdyr, at Ulven dem ei skulle dræbe, og saa vel i andet erholde god Lykke.

Naar han hielper Barselqvinder, da spiller han paa Runebommen, og faar han at vide Guds Villie, naar Decselen danser paa Runebommen; men for ingen Del ville sige at faa Gudernes Svar anderledes end naar Decselen danser ret om med Solen; paa lige Maade faar han og Videnskab, hvorledes hans Folk lever hiemme, naar han er fra dem, saa og at faa Videnskab, hvor andre Folk lever, siger og, at hans Søn Christopher kan tale med Stene og der faa vide, hvad han spør efter; thi han har gaaet vild og gal, da han lærte, og at Christus har forbødet baade ham og hans Søn, at de ei maa giøre ondt, sagde og, at hans Søn Christopher fik af en Sten at vide det slemme Veir Ao. 86, da de mange Folk blev her øster, hvorfor han forbød, at ingen maatte ro den Dag, men som ingen vilde adlyde ham, ja ikke hans egen Broder, da blev de og borte. End sagde han, at idet han opløfter Runebommen høit i Veiret, eller hans Søn Christopher løfter Stenen høit i Veiret, da faar de Svar, ligesom 2de Mennesker tales ved hverandre.

Om alle disse Gierninger, han sagde sig at kunne forrette, vilde han ei tilstaa nogen af dem her i Landet at have øvet eller brugt og derhos protesterede paa sin Uskyldighed og at intet ondt have forrettet, eller nogen kan klage, at han nogen Menniske har giort ondt i ringeste Maade. Derhos paa Tilspørgelse sagde, at han ikke har forsvoret Gud i Himmelen eller sin Christendom, men naar han tilbad de afmalede Guder, mente han med dem Gud i Himmelen, og efterdi han fornemmer, at det er Øvrigheden imod, at han bruger Runebommen, vil han den nu forlade og ligesom andre Folk tro paa Gud i Himmelen.

Den følgende Dag blev han atter for Retten fremkaldt og paa Tilspørgelse svarede, at da han lærte Runebommens Kunst af sin Moder, skede det, fordi han vilde vide, hvor Folk lever langt fra, om de har god Lykke, han derom spørger efter, om reisendes Folk skal have god Lykke, at ville hielpe Folk, naar de var i Nød, og ved samme Kunst ville giøre godt, hvilket hans Moder sagde, at slig Kunst skulde hun lære ham, men han selv ikke begiærede at ville lære. Ydermere blev han om adskilligt tilspurt, hvorved han alt tilstod den forrige Bekiendelse og den ikke udi noget forandrede, ei heller vilde videre om sit Væsen bekiende end det at være en Kunst og Spil, hvorved han intet ondt har forrettet.[1])

---

[1]) *Fra* „[Hernest antog han Runebommen“ har AB: Da der spilles for nogen, korßer hand først sig, dernæst Rune bomen nogle gange, og læser fader vor med andre bønner og Tilbedelser, som ei forstaaes, thi hand ikke læser det saa høyt, at mand det kand begribe, begynder med grædende Taare i dybeste Devotion sin bøn saaledes: *Atziem, achie, barne ja Engil* seende paa sine billeder, sigende: O fader, din qvinde med din Søn og Engelen, du som har skabt himmel og Jord, Soel og Maane ja Stierne, alle Mennisker, ja alle fugle, ja alle fiske og havet, hielp nu N. N. og sig hannem N. N. og giør det for hannem, hand bekiender sine Synder for dig, hand lover aldrig at synde meere forsætlig imod dig, hielp du ham nu, hvad fleere Ord var kunde ei forstaaes, da hand saaledes længe havde bedet og sukket, derhos erklærende sig selv at være en grov Synder og uværdig baade for sin Alderdom, og for sine mange forseelser, som hand og afbad, lovede at tilgive alle Mennisker, hvad de ham fortørned haver, begyndte strax at banke med Hammeren og Dekkelen dandsede paa Runebommen op og ned af den bevegelse hand giorde med sin haand og de haarde Slag han slog. Fick hand ikke saadan Svar hand vilde, sagde hand, at endel af Guderne

I denne Sag faldt foreløbig følgende Dom: „Denne Sag opsettes, indtil høi Øvrigheds Svar fra Kiøbenhavn indhentes.“ Men den 11te Februar 1692 blev Anders Poulsen om Morgenen, medens han sov, dræbt med 3 Økseslag af en forrykt Person, Villum Gundersen, der som Grund til sin Handling angav, at „Anders var en Troldmand, der havde forgiort en stor Del Folk og Baade, som var blevne borte.“

AB *tilføier:* „Denne Kunst kalder hand Guds Kunst og Docterskab, item at naar Gud ham svarer faaer hand det vide af Dekkelen. Eengang loed jeg som Dekkelen var bleven borte, da sørged hand og var bange, da hand fik den igien, loe hand heel høyt, og var hiertelig glad, læste og lovede sine Guder; hand sagde og, saafremt hand mister denne Rune bome, skeer ham, hans qvinde, ja børn, folk og alt det de havde, stor Ulykke, thi da kunde de ikke tilbede eller vide, hvor det skulle gaae dem. Paa Tilspørgelse sagde hand, heel vel at kunde skyde Gand ud, men det var Synd, hvilket Guderne ikke gierne vil tilstede, uden høy Aarsage, men naar nogen haver forgiort hinanden eller giort andet ondt, og mand kommer til ham og beder om Guds Straf over den Person som saadant giort haver, da beder hand Guderne om stor Straf over hannem, og efter hand haver tilbedet saa spiller hand, og bliver da Straffen denne, at Gud forkaster ham lige ned i helvede med Liv og Siæl, og der faaer hand sin rette Løn, thi hand strax døer, eller og hand spiller saaledes, at det Onde, den første har giort, kand komme af det Menniske som det er sat paa, og vige tilbage paa den samme som det haver først udsat.

Tyvstaalet Gods sagde hand heel læt at kunde skaffe tilbage igien, saa og lade en see Tyven, og naar hand vil saaledes spille, kand hand ved Gud og Dom Kirken straffe den som noget haver staalet, at hand skal tørkes op, forsvinde og mavres.

---

ville svare og hielpe, og de andre vilde ikke, saa de vare ueens, da tilbad han atter de som ikke vilde hielpe, og raabte høyt som tilforn, foreholdende Guderne, at de ikke skulle være bange for Normand, thi omendskiønt hand spiller i Normands huus, skal dog Normand ikke giøre dem ondt, de maa ikke lyve, men sige ret Sandhed, den begiæres, vi begiær ikke de skal lyve, vi vil endelig vide, hvorledes det høver, vi spørger efter; dermed spiller hand paa nyt igien og fik endelig Svar etc.

Desligeste, naar hand spørger Guderne, siger de ham, naar hand spiller, om Skib, baader, ja Mennisker, ja Reener og deslige, om det haver goed eller slem Lykke, naar hand og beder Guderne med Dom Kirken og de andre, som kand giøre got og ondt, da kand de forskaffe og giøre alt det onde de vil og mand begiærer, sigende derhos, at det var dog stor Synd naar saa skeede.

Barsel Qvinder kand hand og hielpe, at de aldeles ingen Pine skal have, hvorudi Maria er den beste hielp. Naar hand er borte, og hand spørger Guderne om hans folkes og huuses Tilstand hiemme, giver de hannem derom vis Svar; det samme kand hand og spørge om andre folk, endog de ere nogle hundrede Mile borte, item sige, naar og hvad dag Skib skal komme, hvordan Skipperen er af Skikkelse, hvad og hvor mange folk hand har inde. Men see, sagde hand, vor Søn Christopher, hand sitter better Docter som vi, hand haver ofte tallet med Gud, hand haver Guds Viisdom paa sit hoved, hand kand tale med Steen og Træ, naar hand vil, ligesom vi faaer Svar af Dekkelen paa Rune bomen, saa faaer hand Svar af Steen og Træ, men maaskee hand er Troldoms Docter ogsaa, thi hand haver gaaet mandelig gal og vild, da hand lærede, dog haver Christus forbødet baade ham og hans Søn at giøre ondt, ligevel vidste Christopher, sagde hand, det slemme Veir, som Ao. 86 skeede, da de mange Mennisker ved Waardøe blev borte, hvorom hand advarede sin broder, ei den Dag at roe, thi den Mand, broderen roede med, sagde hand, skulle blive borte, alligevel vilde broderen ei blive i land, derfor blev hand og med de andre. Jeg spurte ham og, om hand vilde lære mig sine Konster, saa at jeg kunde ligesom hand spille paa Rune Bomen, saa vilde jeg give hannem hvad hand hos mig vilde have, tilmed skulle hand blive fri og ingen Straf lide, sagde, det ret at være mit Alvor at ville lære, dog saa stiltsvigende, at ingen maatte det vide. Da hand ikke andet merkede end det var mit Alvor, loe hand hiertelig, og sagde, om jeg vilde lære, saa vilde hand med en god Villie give mig denne Rune Bome, thi da kunde jeg hielpe ham og alle hans Slegt. Jeg spurte ham, om jeg ogsaa skulle gaae et Aar vild og gal, naar jeg lærde, dertil svarede hand, maaske Nei, du har better forstandig paa din hoved, du taaler better stor Viisdom som fattig

Finnemand sin hoved, du giemer vel den Kloog og dend Guds Viisdom, ja den Docterskab uden gal, ja uden vild, see saa vi lærer dig, nu skal du først aabenbare for ald denne Gud, ja for ***Achien*** for ***Domkirk,*** ja ald med haab, ret aabenbarlig bekiende ald din Synd du haver giort i denne Verden, som du kand mindes, saa skal du bede ald den Gud om forladelse, saa vi det hører, ja falde paa din bar Knæ og bede ham med ret hierte, der næst skal du love, du aldrig din Liv lang vil giøre meere slig Synd, og troe ja tænke i dit hierte hand er ret Gud, see saa hør hand Gud dig, saa hielper hand dig, hand giver ret strax forladelse og giver dig mandelig stor Viisdom, hand passer ikke syndig Menniske, naar hand ikke først beder om forladelse.

Da hand dette havde talt, spurte jeg ham, hvad jeg meere skulle giøre, naar jeg skulle lære? hvortil hand spurte Guderne, som hannem svarede, du skal ikke sige hannem meer, før hand haver giort alt det som nu er sagt: jeg svarede det ingen lunde vil giøre, med mindre hand vilde sige mig det altsammen fra begyndelsen til Enden, hvorledes jeg skulle lære. Hand spurte Gud atter igien, hvor hand blev befalet mig ikke videre at sige, før jeg dem havde erklæret for Guder, bekiendt mine Synder for dem, bedet dem om forladelse, og derhos giort Løfter om et reent og helligt Levnet og endelig om den Viisdom jeg forlanget, da saadant ikke skeede, blev hand ikke tilfreds og græd meget.

Om de folk, som kand spille paa Rune Bomen, siger alle finner, at de ere de argeste Troldmænd og Gandhunde som til er, thi de læt kand forgiøre et Menniske med alt det hand eyer, ja sette den Onde af den eene og paa den anden, forvexle Menniskernes Lykke, at den, som før havde en ond Lykke, skal faae en goed Lykke, og den, som før havde en goed Lykke, skal have en ond, og fast giøre hvad de selv vil, thi de haver Diævelen skinbarlig hos sig; De ere og meget forfarne i samme Konst, som taler ved Steen og Træ, iblant hvilke er denne finds Søn, ved Navn Christopher, som har viist mig Menniskers Gestalt i et beger brændeviin, har ladet en Tindkande dandse for sig paa bordet, manet en Jord frosen Steen at komme op til sig, med fleere hans gøgle Konster mand har seet af ham. Denne maatte for nogle Aar forføye sig fra Øst-

finmarken formedelst en gammel finne Qvinde hand var ueens med, hvilke begge certerede udi Konsten med hinanden, og som hun var stærkere end hand i samme Konst, maatte hand reyse bort, men siden kunde hans Gand rekke længere end hendes, saa hand hende nu skal have forgiort, at hun optørkedes og døde. En anden finn, som er temmelig klog, siger, at denne gamle finne Qvinde og forbemte Anders Poulsen ere gifte og haver havt bryllup udi helvede, hvorpaa hand har soret og det med Eed stadfæstet.

Bemeldte Christopher og hans fader kunde iblant andet giøre mange puserlige Konster, særlig om Qvindfolk, om det er Kone eller Pige, som lader nogen ligge hos dem, kunde de sige, hvem det var, naar det var og hvor ofte."

Tillæg.

Fortegnelse over Haandskrifter i Danmark og Norge, der indeholder Oplysninger om Lappernes Hedenskab og Overtro.

1. *Vardøhus Lens Justitsprotokol* for 1627—1633 i Trondhjems Stiftsarkiv. Den indeholder under $^{27}/_{4}$ 1627 en Bekjendelse af Lappen Qvive Baardsen i Talvik om, hvorledes han gjorde Bør, og om hvorledes man forfærdigede og brugte Runebommen. Denne Bekjendelse er trykt i *Tromsø-Tidende,* 1843, No. 69, og efter Biskop Gunnerus' Excerpter (nu i Rigsarkivet) i Uddrag i *Skillingsmagazin,* 1885, No. 20 og i *B. M. Keilhau,* Reise i Øst- og Vest-Finmarken, p. 215 f. Den er benyttet af *K. Leem,* Beskrivelse over Finmarkens Lapper, p. 474, og Afsnittet om Runebommen er meddelt af *J. Qvigstad* i Journal de la société finno-ougrienne, III, p. 100 f.
2. *Speculum boreale,* forfattet 1698 af *Hans Lillienskiold,* Amtmand i Finmarken 1684—1700, = No. 948—949 fol. i Thotts Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, Afskrift i Kildeskriftfondets Samling, No. 148.

Afskriften (I, p. 92) indeholder Beretning om 3 lappiske Offersteder i Varanger: Bjerget Meitske inderst i Varangerfjorden, Bjerget Meitske i Kjøfjorden og et Sted nær Komagelven, samt Oplysning om hedenske Lappegrave ved Varangerfjorden. Paa førstnævnte Offersted „ofrede Lapperne paa Bjergets øverste Flade fordum til den Afgud Storjunkeren" (sml. Leem, Beskrivelse, p. 432); i 1718 saaes paa dette Sted friske Renhorn (Hammond, Den nordiske Missions-Historie, p. 776).

3. ***Instruks for Helligdagsvægtere i Varanger,*** dat. Vadsø 4/8 1711, udstedt af „Erich lorich amptmand og Ludvig Christian Paus Proust" = No. 227 fol. i Kallske Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn. Den indeholder nogle Oplysninger om Varangerlappernes Hedenskab. Den er trykt af Hammond, p. 28—34.

4. Copie af Provst og Sogne Præst paa Vadsøe i Finmarken ***Ludvig Pauses Relation om Lappernes Afguderier og Vildfarelser,*** Dat. Wadsøe den 12 Martii 1715, = No. 227 fol. i Kallske Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn. Den indeholder 1) Opregning af Lappernes Offersteder i Østfinmarken og delvis i Vestfinmarken (benyttet af ***K. Leem,*** Beskrivelse, p. 431—442 med nye Tillæg for Vestfinmarken), 2) Relation om de dievle og onde bedragelige Aander, som fordum har og endnu aabenbarer sig og aabenbarligen skal grassere blant endeel af finnerne.

Paus bygger væsentlig paa Isac Olsens Meddelelser, tildels ogsaa paa egne Iagttagelser. Han opregner følgende „Djævle": 1) Noidegadzer [*noaidde-gazze*], 2) Jullegadzer [*juovlla-gazze*], 3) Toento [*doanta*], 4) Wuocko, 5) Jammisgadzer [*jamiš-gazze*], 6) Æimogadzer, 7) Jammissteller, 8) Jammiscuser [*jamiš-kuš*], 9) Giedtnis og hans Frue Atzien [*Jetanas* og *Accis-ædne*], 10) Tziackalag [*čakkalaggak,* pl.], 11) Aillis [*ailas* l. *ailes*], 12) Golle-sparra-alma, „Guldrings og Sølvspenders Mand", kaldes ogsaa Passe Irgie [*basse irgge*], 13) Oddesagga-gadzer [*oddasakka-gazze*], 14) Snolla-gadzer [*snoalla-gazze*], 15) Stalla [*stallo*], 16) Wessedursses [finsk *vesi-tursas*], 17) Govitter [*guvitter*], 18) Passe alma [*basse almai*].

5. *Om Missionsvæsenet.* En Samling Aktstykker, = No. 421 qv. i den Holstein-Ledreborgske Haandskriftsamling i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, Afskrift i Kildeskriftfondets Samling, No. 313.

No. 17. Brev, dat. Talvik $^{2}/_{11}$ 1716 fra *Missionær Jens Bloch* til Thomas von Westen om et lappisk Offersted paa Akka-njargga i Kvalsund i Hammerfest Prestegjeld (se Hammond, p. 737 f.).

No. 26. Indberetning til Missionskollegiet fra *Provst* i Østfinmarken, *Hr. Paus,* dat. Varanger $^{17}/_{11}$ 1717, indeholder en Bekjendelse af Noiden Jon Andersen, født i Tromsø Distrikt.

6. *Defekt Manuskript i liden Oktav af Isac Olsen,* forfattet efter 1715, opbevares for Tiden af Rektor J. Qvigstad i Tromsø. Det har bestaaet af p. 1—196 og med ny Paginering p. 170—500; p. 1—68 og 474—500 mangler, og p. 469—474 er defekte. Manuskriptet indeholder først (p. 1—195) en værdiløs historisk Indledning; derpaa gaar Forfatteren over til at omtale, hvad han selv har erfaret blandt Lapperne i Finmarken „om de Dievele og satans Engle som er iblant Lappefinnerne og aabenbarer sig for dem og lærer dem troldom og afguderi og om de onde aander og Geister som tiener finnerne.“ Beretningen er naiv og tautologisk, men paalidelig og af stor Betydning, da den viser Forskjellen mellem Lappernes Overtro i Finmarken og i de sydligere Egne. I en Ansøgning til Missionskollegiet, dat. Kjøbenhavn $^{4}/_{12}$ 1720, anfører Isac Olsen, at han har forfattet og leveret von Westen „en liden Bog om Lappernes Vildfarelse og Overtroe, som jeg fik igjen at overse, som jeg og har gjort. Overleverede jeg og i Trundhjem til Hr. Lectoren en skreven Bog om Lappernes Vildfarelser i Troen, forbedred og vidtløftigere end den forrige omtalte, hvilken nu siges, at Ds. Excellence grev Reventlov skal have en Copie derudaf. Samt og et andet mindre om samme Materie, nemlig Lappernes Overtroe, som og er leveret til von Westen.“ Disse Skrifter synes at være tabte og er vistnok forskjellige fra det hos Udgiveren beroende Manuskript.

7. *Brev fra Thomas von Westen* til Missionskollegiet, dat. Trond-

hjem $^{28}/_{8}$ 1723, = No. 227 fol. i Kallske Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, aftrykt af Hammond, p. 480—485.

8. *En Kort beskrifning* om Kongl. Missions Collegio i Dannemark, om Missionen, lapp-Scholarne och lapparnes faselige afguda-dyrkan, med mehre, författat in Martio 1727 af *Henric Forbus,* = no. 76 qv. i Trondhjems Videnskabsselskabs Haandskriftsamling. Dette MS. findes ogsaa i Kjøbenhavn: No. 988 fol. i Nye kgl. Saml. i Store kgl. Bibl. og i Stockholm No. 89 qv. i Kgl. Bibl.

Forfatteren, Henr. Joh. Forbus, f. 1674, var Kyrkoherde i Nedre Torneå 1706—1725 og Provst. Hans Beretning viser en paafaldende Overensstemmelse med følgende Skrifter:

1) *„Relation om Lappernes Afguder"* af en ukjendt Forfatter, benyttet af *Leem* i hans Beskrivelse over Finmarkens Lapper, p. 409—419,
2) *„Efterretning om Finners og Lappers hedenske Religion"* i Skand. Litt.-Selskabs Skrift. II, 1807, af *Sigvard Kildal,* Missionær i Ofoten og Tysfjorden 1729—1734, indsendt 1730 til Kancelliraad Thomas Bredal. Af Sigv. Kildals Angivelser p. 466 og 472 f. sammenholdt med Hammond, p. 255* fremgaar det, at Kildals Beretning er forfattet i April 1730.
3) *Efterretninger om den lappiske Mythologi,* meddelte af Chr. Ganander i hans Mythologia Fennica, Åbo 1789 efter et Manuskript af *Linert Sidenius,* Missionær i Senjen 1725—1728. Ganander oplyser, at dette Manuskript $^{17}/_{10}$ 1726 blev afsendt fra Ibbestad til Kyrkoherden Johan Tornberg i Jukkasjärvi og af ham $^{1}/_{1}$ 1728 til Provst Henr. Forbus; han bemerker, at det er overensstemmende med en anden dansk Missionær Jøns Kijhldals Berettelser.

Mellem Gananders Efterretninger og Relationen hos Leem er Overensstemmelsen saa stor, at man med v. Düben (Om Lappland och Lapparne, p. 215) maa antage, at den „ukjendte Forfatter" hos Leem har været L. Sidenius.

Jeg antager, at saavel *Henr. Forbus* som *Sigv. Kildal* og *L. Sidenius* har benyttet en fælles Kilde, og dette maa

være Optegnelser af ***Jens Kildal.*** Denne Mand, f. 1683, var fra 1721 Missionær i Salten og virkede især i Ofoten og Tysfjorden. Før Thomas von Westen paa sin 3dje Missionsreise i August 1722 kom til Ofoten, havde Jens Kildal ikke udforsket Lappernes Hedenskab (Hammond, p. 838); men nu gjorde von Westen dette. Jens Kildal blev hans Ledsager paa Resten af Reisen og havde saaledes god Anledning til at blive bekjendt med Lappernes Hedenskab i Nordland og Trondhjems Stift. I 1725 var J. Kildal i Vesteraalen og tog af Lapperne der Bekjendelser om deres Hedenskab (Hammond, p 841); disse blev sendte til von Westen. I 1727 opholdt Kildal sig 4de—13de Marts i Torneå, og Forbus oplyser, at alt, hvad der i hans Beretning er indført om Lappernes Afguder, Afgudsdyrkelse, Missionen, Skolerne m. m., er til selve Meningerne og Sammenhængen forelæst Missionæren Hr. Jøns Kihldal ved hans Ophold i Torneå og af ham stadfæstet saa virkelig at være i Hr. Borgermesteren Seger Svanbergs Nærværelse. Da Forbus forfattede sin Beretning i Marts 1727 og da endnu ikke havde erholdt Sidenius' Manuskript, maa han have faaet sine Oplysninger af J. Kildal, og Overensstemmelsen mellem Forbus' Beretning og Sidenius' Manuskript samt Sigv. Kildals „Efterretning" maa forklares saaledes, at J. Kildal allerede tidligere har forfattet en Beretning om Lappernes Hedenskab, der er bleven benyttet saavel af L. Sidenius som af hans Broder Sigvard Kildal. J. Kildal, von Westens høit betroede Medhjælper og Fuldmægtig i Nordlandene, var som ingen anden Missionær kjendt med Lappernes Hedenskab og havde de bedste Betingelser for at give en Fremstilling deraf. Af hans Skrift „Afguderiets Dempelse" (se 11 i det følgende) sees, at Forbus i 1728 sendte et Skrift til L. Sidenius og Simon Kildal, „hvilket handlede om, at alle Lapper have været Afgudsdyrkere, og at de have havt mange Guder", og „begjærede, at de vilde stadfæste begge disse Ting." ***L. Sidenius***[1]) afgav da følgende Erklæring: „Jeg har befundet, at

[1]) Sidenius arbeidede 1725 og 1726 paa mange afgudiske Lapper til Omvendelse, baade sør ved Trondhjem, saa og paa nordre Steder, fornemmelig

Lapperne har havt efterfølgende Guder: Passevare Olmai, Passevare Neyda, Passevare Sarva, Passevare Guli, Wurnes Lodde, Nemo Guli, Poskjo Akka, Maderakka, Uxakka, Jabme Akka, Maylmen Radien, Kjorva Radien, Rana Neyda, Passevare Lodde, Leyb Olmai, Sarakka, Biex Olmai, Kjase Olmai. Disse har været de fornemste Guder blant Lapperne; men de har ellers havt mangfoldige andre. Umea, Pita og Ingermanlands Lapper, som skatter baade til Norge og Sværik, har synderlig gjort deres Bekjendelser og tilstaaet deres Afguderie. — Maylmen Radiens og Sarakkas Alterens Sakramente har kun været brugt sør i Landet, men ikke Nor." (Buxnæs $^{23}/_{7}$ 1728).

Simon Kildal[1]) erklærede: „Jeg bevidner, at blant mange Lappe-Guder, som jeg ikke er synderlig bekant om, er disse mig bekante: Passevare Olmaj osv. (som L. Sidenius). Disse vare dyrkede i Follerne [Nord- og Sørfolden i Salten], Saltdalen og Lapmarken, som grænser til Nord- og Sør Huttene [Kvikkjok og Silbojok], hvilket jeg oprigtigt har faaet at vide af Lapper, som jeg har havt i hemmelig aandelig Behandling, da de vare blevne omvendte." (Nor-Follen $^{23}/_{9}$ 1728).

9. Kort og udførlig ***Beretning om Dend saakaldede Gan*** Som Finnerne, og de, som boe i Findmarken øve deres Troldoms Konst med og Kaldes At Skyde eller gjøre Gan. Allerunderdanigst offereret Konning Friderich den Fjerde af ***Hans Lønborg*** Sognepræst til Fruering og Vitved Sogner, = No. 1559 qv. i Nye kgl. Samlinger i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn (e MS. Magnæi No. 894), Afskrift i Kildeskriftfondets Samling, No. 262, og = No. 228 fol. i Kallske Saml. i Store kgl. Bibl. Forfatteren, Hans Hansen Lønborg blev født 1653 og var 1686—1730 Prest i Fruering (ved Skanderborg). Dette Skrift indeholder intet af Betydning; det er trykt i ***Vardøposten***, 1885, No. 4. 7. 11 efter en Afskrift i det norske Rigsarkiv.

---

gjorde han adskillige Reiser op paa Fjeldene til dem, og der stræbede til deres Omvendelse (J. Kildals „Afguderiets Dempelse"). Han blev 1725 beskikket til Missionær i Senjen og blev 1728 Vicepastor til Buksnes i Lofoten.

1) Simon Kildal var i 1726—1728 Lærer for Lapperne i Saltdalen, Folden og omliggende Steder.

10. *Epitomes historiæ missionis Lapponicæ pars prima. Anlangende de Nordske Lappers Hedendom og Superstitioner,* = No. 603 qv. i Kallske Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, Afskrift i Kildeskriftfondets Samling, No. 293, forfattet af Mag. *Hans Skanke,* f. 1679, 1709 Konrektor, 1732 Rektor ved Trondhjems Kathedralskole, 1738 Sogneprest til Melhus, død 1739. Erich Johan *Jessens* „Afhandling om de norske Finners og Lappers hedenske Religion, med en Tegning af en Rune-Bomme“ (Tillæg til Leems Beskrivelse) er med nogle Forandringer i Udtryksmaaden og med nogen Omstilling af Stoffet helt og holden tagen fra Skankes Manuskript; første Del af § 14 hos Jessen er dog hentet fra No. 7 i denne Fortegnelse (et Brev fra Thomas von Westen). Skrivemaaden af de lappiske Navne har Jessen bragt i Overensstemmelse med Leems Lappisk. Den Runebomme, som Jessen afbilder efter p. 2, er en Gjengivelse af Skankes Tegning af en Runebomme; Skankes Navne paa Figurerne peger hen paa, at Runebommen var fra Trondhjems Stift, saaledes No. 17 *konso* (Ulv), No. 36 *bjøro* (Bæver), No. 38 *biri* (Bjørn), No. 39 *laule* (Maar).

Mag. Skanke havde som Student 1701 om Sommeren opholdt sig paa Tromsø og da lært Lappisk. 1705 blev han Famulus hos Biskop Peder Krog og fulgte ham paa hans Visitats gjennem hele Finmarken. Da von Westen var død 1727, tog Skanke til sig alle hans Papirer. Efter en Fortegnelse i Trondhjems Stiftsarkiv indeholdt disse blandt andet:

5. Finnernes Bekjendelser fra Tromsøen til Nommedalen,
6. En Bog med Bekjendelser af Overhaldens Finner,
7. „ „ „ „ „ Snaasens Finner,
18. „ „ „ „ „ Inderøens og Selbos Finner,
21. „ „ „ „ „ Merakers Finner,
25. „ „ „ „ „ Beitstadens og Snaasens Finner,
27. „ „ „ „ „ Overhaldens Finner, af Pet. J. Muus, 1723.

Paa Befaling af Missionskollegiet forfattede Skanke efter von Westens Død *Epitome historiæ missionis lapponicæ,* der

stykkevis nedsendtes til Kjøbenhavn i 1728 og 1729; Resten af Missionshistorien nedsendtes til Kjøbenhavn $^{18}/_{8}$ 1730. Skanke bygger paa von Westens Optegnelser; disse er gaaet tabt, da ingen tog vare paa dem efter Skankes Død (Hammond, p. 589).

11. ***Afguderiets Dempelse og Den sande Lærdoms Fremgang*** (En Prædiken). — Samt dens ***Appendix,*** handlende om Lector Hr. Thomas von Westens Arbeyde paa de Aar 1722 og 1723 til Nordlandenes og Trondhjems Amts afgudiske Lappers Omvendelse, og om den store Omvendelse, som derpaa fulgte, af ***Jens Kildal,*** dat. Kjornes [i Tysfjorden] $^{29}/_{1}$ 1730, = No. 815 fol. i Thottske Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, Afskrift i Kildeskriftfondets Samling, No. 270, og i det norske Rigsarkiv.

Skriftet er nærmest bestemt til Veiledning for Lappeskolemesterne til at omvende afgudiske Lapper. ***J. Kildal*** (om hvem se under No. 3) beretter, dels efter hvad han selv har hørt af Lapperne, dels efter Thomas von Westens Konfessionsbøger, som han flittig har læst i. Han behandler især Lapperne i Senjen og Salten og meddeler Oplysninger, som ikke har været kjendte af Skanke (se No. 12). Den vigtigste Del af Skriftet er ***Appendix,*** i hvilket han behandler Lappernes Afguderi i 7 Poster: 1) Om Lappers Sjælers Afkom [Oprindelse], og hvor de komme hen, samt om deres Legemers Afkom, og deres Endeligt. 2) Om den Foragt, som Qvindekjønnet er udi for Leyb-Olmaj. 3) Om Noyder, og andre afgudiske Lappers Runen. 4) Om Noydens spiritibus familiaribus. 5) Om Lappernes Omdøbelse. 6) Om Maylmen Radiens og Sarakkas Alterens Sacrament. 7) Om Lappernes Offringer.

Man har af Jens Kildal en ***Beskrivelse af Runebommen,*** trykt i Trondhjems Videnskabsselskabs Aarsskrift for 1896, No. 4, p. 46—53.

12. ***P. Schnitler, Examinations-Protokol*** i Grænsereguleringens Arkiv i det norske Rigsarkiv: Om et Offersted (Forrevæggen) i Ofoten (Vol. 3, p. 264); om et Offersted (Kviteberg) i Kvænangen i Tromsø Amt (Vol. 4, p. 343). Beskrivelse af Runebommen og Beretning om et Afgudsbillede af Træ paa Fjeldene

Øst for Tydalen paa den svenske Grænse (Vol. 7, p. 19, 20—22), aftrykt af Y. Nielsen i Det norske geografiske Selskabs Årbog I, p. 40).

13. *Om Lappernes Væsen i Levemaade og Afguds-Dyrkelse i Nordlandene* fra forrige Tiider, = No. 947 fol. i Thottske Saml. i Store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, Afskrift i Kildeskriftfondets Samling, No. 263.

Beretningen om Lappernes Afgudsdyrkelse er hentet fra J. Kildals *Appendix* og hans Beskrivelse af Runebommen (se No. 11) og indeholder intet nyt. Forfatteren synes at have været bosat i Bodø Prestegjeld og maa have skrevet efter 1752, da der i Afhandlingen omtales en Lap i Bodø Prestegjeld, der døde i 1752, og hvis Søn Forfatteren kjender. Beretningen handler om Lapperne i Nordlands Amt og Senjen.

I sin „Beskrivelse over Finmarkens Lapper“ behandler *K. Leem* i k. 18—20 Lappernes Afguder, Ofringer, Troldom etc. Hans Kilder har været, foruden hans egne Iagttagelser, de finmarkske Justitsprotokoller fra det 17de Aarhundrede (se frg. Fortegnelse, No. 1, og Niels Knags Relation), Relation om Lappernes Afguder (se Fortegn., No. 8), Lillienskiolds Speculum boreale (se Fortegn., No. 2), L. Paus' Relation (Fortegn., No. 4), formodentlig ogsaa Optegnelser af Isac Olsen. Hvad Leem beretter om Troldkvinder p. 452—464, har han hentet fra de finmarkske Justitsprotokoller fra det 17de Aarh.; men disse Troldkvinder var alle norske. Den Runebomme, som findes afbildet hos Leem, Tab. XC og XCI, og som havde tilhørt en Lap fra Merakerfjeldet (p. 467), er den samme, som findes afbildet i Friis' Mythologie, Runebomme No. 6, og som efter Friis findes i Bergens Museum.

TWO NEW LITHOTHAMNIA

BY

M. FOSLIE

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1903. NO. 2

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

Lithothamnion monostromaticum Fosl. mscr.

Thallus forming crusts of indefinate shape on *Nitophyllum*, monostromatic except in the neighbourhood of the conceptacles. Sporangia-conceptacles subprominent, flattened in the central parts, 250—400 μ in diameter.

The plant forms at first delicate suborbicular crusts on *Nitophyllum*, which little by little become confluent and at length form somewhat extended crusts of indefinate shape. Occasionally new crusts may be formed upon the primary. Judging from a scanty material the species is monostromatic except where reproductive organs appear or are in development. When seen from the surface the cells are partly square with a little rounded corners, 7—10 μ in diameter, partly and most frequently more or less elongated, or up to about 15 μ long. On a vertical section they are somewhat rounded and of about the same diameter as seen from the surface, or slightly elongated partly in horizontal partly in vertical direction.

The conceptacles of sporangia are at first convex, subprominent, circular in circumference or now and then almost oblong when seen from above. Afterwards they frequently appear to become decorticated in the central parts and flattened, or occasionally almost disc-shaped, 250—400 μ in diameter and traversed by a number of delicate musiferous canals. The sporangia are four-parted, about 60 μ long and 30 μ broad. The conceptacles of cystocarps are hemispheric-conical, rather low and of about the same diameter as the former. A few smaller conceptacles in company with de preceding are perhaps those of antheridia.

The species stands nearest to *Lithothamnion corticiforme*. It is hitherto only known from New Zealand.

Lithothamnion lamellatum Setch. et Fosl. mscr.

Thallus lamellate, scantily prolificating, horizontally extended and partly attached; conceptacles of sporangia subprominent, flattened in the central parts, 350—600 μ in diameter.

This species forms suborbicular or irregular lamels, which in the specimens seen are scantily prolificating, 2—3 cm. in diameter and 300—500 μ thick. It seems to have been loosely attached to rocks or stones and at the same time covering or in part attached to other Algae, especially *Corallina,* but on the other hand rather clinging to the substratum, with more or less free margin, somewhat lobed and undulate. In the lower part of the plant small scutellate or cupulate new thalli occasionally are formed, which little by little become confluent, partly resembling similar formations in *Lithophyllum expansum.*

A vertical section of an almost freely developed part of a crust shows a vigorous hypothallium composed of cells which are frequently 18—32 μ long and 5—8 μ thick, sending forth rather short perithallic rows partly upwards, partly here and there even downwards too. The perithallic cells are much varying in length, partly almost square, partly and most frequently vertically elongated, 8—15 μ, now and then 18 μ or occasionally even up to 24 μ long.

The conceptacles of sporangia are developed almost everywhere except in the peripherical portions of the thallus and are as a rule crowded. They are subprominent, at length flattened or now and then slightly depressed in the central parts, 350—600 μ in diameter when seen from above, traversed by 40 - 60 coarse muciferous canals. The sporangia are four-parted, about 250 μ long and 120 μ broad.

The species stands near to *L. syntrophicum* and in structure it also approaches *L. conchatum.* On the other hand it reminds one much of certain forms of *L. lichenoides.*

It is only known from California, where it has been collected at Dypress Point, Monterey County by W. A. Setchell and R. E. Gibbs.

ÜBER DIE MAUSER DER LUMMEN UND ALKEN

VON

DR. GUST. SWENANDER

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1903. NO. 3

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

In H. Gätkes Arbeit, der Vogelwarte Helgoland, 2 Auflage, herausgegeben von Prof. Dr. Rudolf Blasius findet man af Seite 160 die Angabe, dass bei den Lummen, ***Uria,*** und den Tordalken, ***Alca torda,*** die Veränderung vom Winter- zum Sommerkleide durch Farbenwechsel ohne Mauser vor sich gehe. Ich habe dieses Jahr Gelegenheit gehabt, diese Sache näher zu studieren, und ich habe gar nichts gefunden, was für einen solchen Farbenwechsel spräche, vielmehr habe ich in allen Fällen eine unzweideutige Mauser konstatieren können.

Am 28. Januar dieses Jahres erhielt ich aus Brönö an der Vestküste Norwegens 4 Exemplare von *Uria grylle.* Von diesen erwies sich eines als ein junger Vogel. Die Füsse waren blassroth, die meisten Federn an der Brust, dem Bauch und den Seitenpartieen hatten einen schwarzen Randsaum, welchen besonders an der letztgennanten Stelle ziemlich breit war. Auch die kleinen unteren Flügeldeckfedern und die oberen weissen, welche den Spiegel bilden, hatten schwarze Spitzen. Bei den alten Vögeln sind alle hier erwähnten Federn, an der Spitze rein weiss. Der erwähnte junge Vogel zeigte noch keine Spur eines Federwechsels. Die übrigen 3 Individuen waren alte Vögel, und alle waren in voller Mauser. Der eine, ein Männchen, war über den ganzen Körper schwarz und weiss gescheckt. Überall sah man hervorsprossende schwarze Federn. Auch auf dem Rücken wo die Federn im Winterkleide zum grössten Teile schwarz mit weissen Randsäumen sind, einige wenige, besonders gegen den Bürzel hin, ganz schwarz, fand ein deutlicher Federwechsel statt. Alle neuen Federn hatten einen grünlichen Schimmer und unterschieden sich dadurch leicht von den spärlichen, noch steckenden, ganz schwarzen Winterfedern, welche immer dunkelschwarz sind. Die einzigen Federn, welche nicht gewechselt wurden, waren Steuer-, Schwing- und Flügeldeckfedern. Diese sind ja auch ganz gleich im Winter- und Sommerkleide. An den zwei übrigen Exemplaren einem Weibchen

und einem Männchen, war die Mauser nicht so weit gediehen, die schwarzen Federn hatten im allgemeinen nicht eine solche Länge erreicht, dass sie zwischen den weissen zum Vorschein gekommen waren. Überall sah man jedoch den Beginn einer Mauser wie bei dem vorher beschriebenen Männchen. Zu erwähnen ist, dass bei den letzten zwei Individuen die rothe Farbe der Füsse nicht so stark war wie bei dem Männchen in weiter vorgeschrittener Mauser. Die Füsse sind ja auch wie bekannt röther im Sommer- als im Winterkleide.

Am 5. Februar erhielt ich von derselben Stelle eine Sendung von 6 *Uria grylle*, zwei junge und 4 alte Exemplare. Die ersteren zeigten keine Zeichen einer Mauser. Bei den letzteren war die Mauser in vollem Gang, und eines trug sogar ein beinahe vollständiges Sommerkleid. Nur am Bauch und unter der Kehle fanden sich noch einige weisse Federn. Die anderen befanden sich in verschiedenen Stufen der Mauser, so dass sie deutlich zeigten, in velcher Ordnung die Federn geweselt werden. Zuerst wird der Rücken und der Bürzel schwarz, sodann in folgende Ordnung Brust, Bauch, Hinterhals, Kopf, Vorderhals und Kehle. Vereinzelte weisse Federn stecken jedoch zuweilen am Bauch, nachdem die meisten übrigen Partieen vollständig schwarz geworden.

Noch Anfang Mai entheilt ich junge *Uria grylle*, welche ihre Mauser noch nicht begonnen hatten. Alle alten Exemplare waren dann in vollem Sommerkleide.

Von *Uria troile* erhielt ich am 8. März dieses Jahres aus Hitteren zwei Exemplare, ein Männchen und ein Weibchen. Jenes trug schon ein vollständiges Sommerkleid, und dieses war mit der Anlegung desselben sehr weit gekommen. Die Seitenpartieen des Kopfes und die Vorderseite des Halses waren beinahe vollständig schwarz, nur hie und da steckten vereinzelte weisse Federn. Die Kehle war noch weiss, aber mit zahlreichen hervorsprossenden schwarzen Federn zwischen den alten weissen. Auf denjenigen Partieen, welche im Winterkleide weiss sind, waren alle schwarzen Federn neu, auf den sowohl im Winter- als im Sommerkleide gleich gefärbten Partieen konnte ich degegen keine Mauser konstatieren. In der Sammlung des hiesigen Museums giebt es ein Exemplar im

April geschossen, das vom Winterkleide noch einige wenige weisse Federn an der Kehle trägt. Wie *Collett*[1]) bemerkt, kann man jedoch viel später Exemplare in voller Wintertracht bekommen. So erhielt ich ein auf Brönö am 28. Mai geschossenes Exemplar das noch beinahe volles Winterkleid trug, ein anderes von *var. ringvia*, war an Kehle, Vorderhals und Kopfseiten schwarz und weiss gescheckt, ein drittes Exemplar war in voller Sommertracht. Wie *Collett* halte ich dafür, dass es die jungen Vögel sind, welche das Sommerkleid so spät annehmen. Die ersten zwei Exemplare waren nämlich ein Weibchen und ein Männchen mit gar nicht angeschwollenen Generationsdrüsen, das letzte war ein Männchen mit stark angeschwollenen Hoden. Auch finde ich die Schnäbel der vorigen etwas schlanker als bei sicher alten Exemplaren und die Farbe des Rückens mehr grauschwarz, nicht braunswarz, wie bei diesen. Das Verhältnis stimmt ja übrigens mit dem, was wir bei *Uria grülle*, deren Junge leicht von den Alten unterscheidbar sind, gefunden. Was den Irrthum Gätkes veranlasst hat, ist ganz einfach der Umstand, dass die Federn an Kopfseiten, Kehle und Vorderhals im Winterkleide nicht ganz weiss, sondern an der Basis mehr oder weniger dunkel gefärbt sind. Da nun auch die Spitzen der Federn oft, und am Vorderhalse wohl immer mit schwarzen, schmäleren oder breiteren Randsäumen versehen sind, findet man alle Ubergänge zwischen beinahe vollständig weissen und dunkeln Federn. Die letzten sitzen, wenn sie vorkommen, immer am Vorderhalse[2]), wo sie dann ein zusammenhängendes schwarzes Band bilden. Oft, vielleicht am öftesten, sind jedoch die dunkeln Randsäume auch hier ziemlich schmal, zuweilen nur wie feine Staübchen auftretend, eine Form, in welcher sie auch an Kehle und Kopfseiten oft vorkommen. Ich kann keine Regel für diese Farbenschwankungen finden etwa so, dass die älteren Exemplare weisser wären als die jüngeren oder umgekehrt, sondern es handelt sich warhscheinlich nur um individuelle Variationen.

---

[1]) Mindre Meddelelser vedrørende Norges Fuglefauna i Aarene 1881—1892. Nyt Magaz. f. Naturvidenskaberne. Kristiania 1894. S. 342.

[2]) Diese hier vorkommenden dunkeln Federn unterscheiden sich leicht von den Sommerfedern durch ihre grauere nicht so sehr ins Bräunliche gehende Farbe.

Bei *Alca torda* finden wir ganz ähnliche Verhältnisse wie bei *Uria troile*. Am 3. März dieses Jahres erhielt ich aus Hitteren ein Exemplar, das noch ein beinahe vollständiges Winterkleid trug, aber zwischen den weissen Federn des Vorderhalses und hinter den Augen konnte man zahlreiche hervorsprossende schwarze Federn wehrnehmen. Ein Farbenwechsel ohne Mauser findet somit auch hier nicht statt. Schwarze Federsäume, wie sie so oft bei *Uria troile* auf den besprochenen Körpertheilen auftreten, habe ich nur bei einem einzigen Exemplare gefunden einem alten auf Brönö am 4. Februar dieses Jahres geschossenen Weibchen. Diese Säume sind aber hier nicht so regelmässig verteilt wie bei *U. troile*, sondern es kommen Federn mit schmäleren und breiteren Randsäume durch einander vor, woderch Kehle und Kopfseiten gleichsam gescheckt ausschen. Diese schwarzen Zeichnungen erstrecken sich wenig weit hinunter — der Vorderhals ist grösstentheils rein weiss —, am grössten sind sie an den Seiten des Unterkiefers.

Wir haben somit gesehen, dass *Uria grylle, Uria troile* und *Alca torda* ihr Sommerkleid durch Mauser nicht durch Umfärbung der alten Federn annehmen. Gätke meint auch, dass *Mergulus alle (Alca alle)* „zweifellos“ seine weissen Winterfedern zu schwarzen umwandelt, ich halte auf Grund meiner Untersuchungen über die *Uria*-arten und die Tordalke dafür, dass er dies zweifellos nicht thut, sondern wie diese seine Federn wechselt. Ähnlich liegen wahrscheinlich die Dinge in allen Fällen, wo man angenommen hat, dass es um eine Umwandlung von weiss zu schwarz ohne irgend eine andere Veränderung im Bau oder Aussehen des Feders sich handle.[1]) Das von Gätke besprochene Abfallen der Federränder und die Schälung der Federstrahlen bei gewissen Vögeln sind ja degegen seit Alters konstatierte Thatsachen.[2])

---

[1]) Vergl. u. A. W. Stone, The Molting of Birds etc. Proc. of the Acad. Nat. Sc. Philad. 1896, S. 122—127 und On Moult and Alleged Colour-change in Birds, Ibis 1901, S. 177.

[2]) Vergl. u. A. W. Meves, Om färgförändringen hos foglarne genom och utan ruggning. Kungl. Vet. Akad. öfvers. Årg. 11. Stockholm 1854 u. Cabanis Journ. f. Ornith. Jahrg. 7.

VIDENSKABSSELSKABETS OLDSAGSAMLING

TILVÆKST I 1903 AF SAGER ÆLDRE END REFORMATIONEN

AF

K. RYGH

DET KGL. NOSRKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1903. NO. 4

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1903

1. Kjedel af bronce af den almindelige form fra den senere MA. Har været opbevaret paa By i Børseskogn (6930).

2. Ny samling af flintstykker fra verkstedspladsen paa Urdan i Flatanger. Jfr. tidligere indkomne samlinger nr. 1569, 1702 og 1933. Størstedelen bestaar af knolde, tildels med afspaltningsflader, af skjerver og andre smaastykker, der maa betragtes som affald; men ved siden deraf er der ogsaa flekkeknive og skrabere, hvoraf særlig en, der er dannet af en flekke med vel tilhuggen, buet egg. Et par stykker har form som smaa økser af en primitiv form, jfr. S. Müller, Vor Oldtid, fig. 17, Madsen, Stenalderen III 4 og 9. Paa denne plads opsamles der let stykker efter sterk regn, men de findes sjelden, naar man ellers leder efter dem. Efter sigende skal lignende stykker ogsaa findes paa nærliggende steder, f. eks. i Bosviken ved Jøssundfjorden (6935).

3. Ufuldst. spydspids af rødbrun skifer, som har været af temmelig betydelig størrelse. Bevaret er den bagre del med tangen; men agnorerne og stykker af eggene er afbrækkede. Stykket er nu 11 cm. langt, 4,3—3,3 cm. bredt, med midtryg, der afflades over tangen. — 2 smaa stykker flint, hvoraf det ene har hel kalkskorpe, men derunder gamle tilhugningsflader. Skal være f. paa Valøen paa Vikten, Nærø; indkommet gjennem opkjøber (6936).

4. Enegget kniv af graa skifer af typen R. 57, men med mere skraat udstaaende skaftstykke, som er usædvanlig bredt og stort i forhold til bladet; nu vel 9 cm. lang, men lidt ufuldst. i odden. — Den bagre del af en stor enegget kniv af grønlig graa skifer af typen R. 57; bladet indtil 6 cm. bredt. — Et brudstk. af graa skifer, som maa være skaftstykket af en en-

egget kniv, 2,5 cm. bredt. — Oval flad sten med et hul i midten, der er boret paa samme maade som almindeligt i hamre af sten af typen R. 46; formodentlig er stykket bestemt til en saadan; 9,5 × 6 cm. i længde og bredde, indtil 2 cm. tyk. F. paa Virek i Ankenes, Ofoten, de 3 første stykker i den samme ager, hvori fundet nr. 6781 ff. er gjort, hammeren i et grustag et stykke derfra (6938 ff.).

5. Enegget sverd af jern, ufuldst. Bevaret er nedre hjalt og 65 cm. af klingen, som er ca. 5 cm. bred, adskillig ufuldst. i eggen. Hjaltet har form som paa R. 493. — Økseblad af jern, jfr. R. 553, 18 cm. langt, 7,5 cm. bredt ved eggen. — Økseblad af jern, noget lig R. 559, men med udvidelse ved skafthullet; endel af bladet afbrækket. F. lige ved en lav stenrøs paa Nord-Eitran ved Eiterfjorden i Leka. I røsen laa der lange, helleformede stene, som gav indtryk af at have hørt til en gravkiste; men her fandtes ellers intet. Lignende lave stenrøser er ofte før opbrudte paa samme sted, uden at fund er gjort (6942 ff.).

6. Enegget sverd af jern, ufuldst. Bevaret er nedre hjalt med en stump af tangen og 62 cm. af klingen; denne har været 5 cm. bred. Hjaltet er kort og tykt, jfr. R. 491, paa den øvre og nedre side belagt med tynde plader af kobber. F. sammen med en firesidet hein i en stenrøs paa Selven i Agdenes paa det sted, som kaldes Slottet, hvor der har været flere gravhauger, i endel af hvilke der er gjort fund fra Y. J. Jfr. Fornl. i S. Thj. Amt S. 154 (6945).

7. Ufuldst. enegget kniv af rødbrun skifer, som har været et stort eksemplar af typen R. 55. Den ydre del af skaftstykket og en større del af bladet mangler. Fremstaaende knopper paa begge sider ved overgangen mellem bladet og skaftet. Det bevarede stykke er 12 cm. langt, bladet indtil 5 cm. bredt. Skal være f. paa pladsen Sjaafram i Røros ved Haaelvens Udløb i Glommen; erhvervet gjennem opkjøber (6946).

8. Enegget kniv af graa skifer af hovedform som R. 56; men bladet har sin største bredde længere bagtil. 12 cm. lang, indtil 3,5 cm. bred. — Brudstk. af skaftet af en enegget kniv af brunlig graa skifer af formen R. 55. Ved enden har det hak

i kanterne istedetfor knopper. Stykket er omtr. 5,5 cm. langt. F. paa Halmø i Flatanger, hvorfra samlingen tidligere har en spids og en enegget kniv af skifer. Gave fra hr. gaardbr. Edvin Halmø (6974 f.).

9. Ildstaal, af formen med tilbagebøiede og over midten i spiraler sammenstødende ender. Kan være fra Y. J. eller fra MA. F. paa Solem i Soknedalen (6983).

10. Endestykke af et „bryne“ af kvartsitskifer med den sædvanlige udvidelse og tilspidsning mod enden. Paa den ene side er en fure, som kunde være efter slibning af et spidst redskab. F. paa Glenset i Strinden (6998).

11. Enegget kniv af lysgraa skifer af typen R. 56, men med mere jevnt krummet egg og en antydning til hæl, 10 cm. lang mellem yderenderne, indtil 4 cm. bred. — Enegget kniv af graa skifer af usædvanlig form og størrelse, idet bladet er meget lavt og skaftstykket, som staar lodret paa eggen, er ualm. bredt. Eggpartiet løber fortil frem i en meget skarp spids, bagtil i en mindre skarp; eggen ca. 12 cm. lang. — Enegget kniv af lysgraa skifer, nærmest af formen R. 54, men med slankere blad og bredere skaftstykke, omtr. 11 cm. lang, indtil 3,2 cm. bred. — Den forreste del af bladet af en enegget kniv af sortgraa skifer, 7 cm. lang, indtil 3 cm. bred; har nærmest været af formen R. 55, men uden midtryg; spidsen noget opadbøiet. — Et skaftstykke af en enegget kniv af lysgraa skifer. — 2 ufuldst. stykker af skifer, som har eggslibninger som knive, men forøvrigt synes noget tvivlsomme. — En noget fladagtig rund sten af meget haard art, ca. 7 × 5,5 cm., har en omgaaende, temmelig dyb fure, men desuden paa midten af hver af de fladere sider en liden udhakket grube, passende til en fingertop. Sandsynlig bestemt til tilhuggersten. Disse i flere sendelser indkomne sager er f. paa Røsaasen i Ankenes i Ofoten, omtr. 2 km. fra Virek. Paa samme sted skal der tidligere hvert aar være fundet redskaber af sten og tildels „af ben“ under nylandsbrydning og andet jordarbeide; men disse tidligere fund er bortkomne (7000. 7025 f. 7051 f. 7181).

12. Vævskyttelformet beltesten af kvartsit af for-

men R. 155. Har dyb slidningsfure paa den øvre, svagere paa den undre side; den sidste er lidt længere end den øvre. Omtr. 12 cm. lang. F. paa Aarmo i Foldereid, Kolvereid pgd. Erhvervet af opkjøber (7001).

13. Spids af rødbrun skifer af hovedform som R. 86, men med mere retlinjede sidekanter og meget bred tange. Vel 9 cm. lang, 3,5 cm. bred over agnorernes spidser. — Spids af lysgraa skifer, af lignende form, men noget slankere og med særskilt tilspidsning mod odden. Den ene agnor afbrækket, men forresten fuldstændig; omtr. 11,5 cm. lang og 3 cm. bred over agnorernes spidser. — Brudstk. af rødbrun skifer, der maa være et til begge sider afbrækket stykke af en enegget kniv af typen R. 57; viser i den ene kant en buet knivegg. Skal være f., antagelig sammen, paa en plads under Kolvereid prestegaard. Indkommet gjennem opkjøber (7002 ff.).

14. 2 vævstene af grøtsten, den ene af alm. flad form, den anden pæreformet med hul gjennem den spidse ende. Formodentlig fra MA. F. ved gravning i en hustomt paa Abelsborg ved Trondhjem (7009).

15. Tveegget pilespids af jern, jfr. R. 547 og 548, fladt og tyndt blad, 11 cm. lang. Opgivet at være f. ved „Kvikne grube". Erhvervet af opkjøber (7016).

16. Nogle gravstene, som er overdragne fra domkirkens samling: a. En 1,50 m. lang, 0,54—0,36 m. bred sten. Et kors med fordybede konturlinjer, hvis arme udvides retlinjet mod enderne; langs den øvre del af kanten, fra den ene sidearm til den anden, gaar et baand af en ophøiet zigzagstribe paa fordybet grund. F. under nedrivningen af Melhus kirke, liggende oppe paa gavlen som dæksten. — b. 0,60 m. lang, 0,32—0,17 m. bred sten; har i den øvre del et kompliceret ornament af cirkler og skjæve firkanter. F. ved gravninger i Trondhjems bryggeris tomt i Dronningens gade. — c. Et stykke af den øvre del af en gravsten; der har været en fordybet runding af 25 cm. tverm. og i denne i svagt relief en siddende mandlig figur i sid klædning, der række noget frem til en foranstaaende englefigur. Omkring denne runding er en fordybet cirkel, som nedentil gaar over i to parallele

linjer. Der sees nogle utydelige levninger af en indskrift med ophøiede bogstaver. F. under en gaard paa hjørnet af Kongens g. og Nordre g. i Trondhjem. — Dertil kommer et brudstk. af en gravsten, som uden tvivl er yngre end reformationen (7018 ff.).

17. Hakke af jern, 36 cm. lang med aflangt skafthul lidt ovenfor midten; nedentil en 7 cm. bred egg, oventil en spids. — Halvmaaneformet vævsten af grøtsten med hul ved begge ender; paa den ene side indridset nogle bogstaver. Begge disse stykker blev f. inde i muren i Melhus kirke under nedrivningen. Overdragne fra domkirken (7022 f.).

18. Hammer af sten som R. 45, 12 cm. lang, 7—5 cm. i tverm., med lidt uregelmæssigt tversnit. Tvert over er en omgaaende, temmelig dyb, ca. 2 cm. bred fure. F. i Vanviken i Leksvikstranden (7024).

19. Brudstkr. af potter af ler og af forskjellige redskaber af jern samt et lidet, raat tilhugget kar af grøtsten. F. tilligemed kaminkakler og stkr. af krus samt en signetring af guld fra nyere tid i en tomt paa hjørnet af Kjøbmandsgaden og Dronningens gade. Alt foræret til samlingen af hr. konsul A. Jenssen (7031).

20. Oval sten med omgaaende fure efter længden. F. under pløining over en haug paa Øiaas i Melhus (7038).

21. Spore af jern, jfr. R. 585, 586, hvorfra den dog er noget forskjellig; piggen er 2 cm. lang. — Stkr. af 2 firesidede heiner af fin skifer og stkr. af 2 „bryner" af kvartsitskifer. Skal være f. sammen med brændte ben og kul paa Stavnan i Rennebu paa et sted mellem landeveien og elven (7041 f.).

22. Spillebrikke af ben eller dyretak, 6 cm. i tverm. Orneret paa oversiden med inddreiede cirkler, concentriske om midtpunktet, adskilte ved hulrande i mellemrummene. Antagelig fra MA. F. ved kloakgravning udenfor hjørnet af Kjøbmandsgaden og Dronningens gade i Trondhjem (7044).

23. Ufuldst. pilespids af rødbrun skifer, nærmest lig R. 88; med sterk midtryg. Odden mangler. Nu 8,2 cm. lang, indtil 1,7 cm. bred. F. paa pladsen Asviken under Løvvik i Bjørnør. (7045).

24. Ufuldst. enegget kniv af graa skifer, som har havt nogen lighed med R. 56. Bevaret er den bagre del af bladet og skaftstykket. F. paa pladsen Grønvollan under Løvvik i Bjørnør (7046).

25. Kaale (lampe) af jern, antagelig fra MA. Den bestaar af en meget lav, 20 cm. lang, indtil 12 cm. bred, baadformet skaal, med lidt fremstaaende hjørner paa midten, hvoraf det ene er formet til en rende for vægen. Til enderne er klinket en hadde af en snoet ten, som paa midten er udvidet til en plade, i hvilken der er anbragt en hvirvel, som nedentil gaar over i et fladt kors, og oventil danner en løkke, hvori der sidder en flad krog, som ender i en spiral. Skal for et par menneskealdre siden være kommet fra Nessets prestegaard i Romsdalen (7047).

26. Fortsatte fund paa verkstedspladsen paa Draget i Bolsø: Omtr. 40 flintstykker, hvoraf de fleste maa betragtes som affaldsstykker, medens enkelte dog kan have været emnede til redskaber eller være brudstkr. af saadanne. — Bryne af kvartsit, 12,5 cm. langt, men mulig afbrækket i den ene ende, med smalt ovalt tversnit. F. i samme ager som de tidligere indkomne fund nr. 6573 og 6738 (7049 f.).

27. Sænkesten(?) af skifer, vævskyttelformet, 6 cm. lang, med et hul gjennem midten og dybt indskaarne furer efter længden og tvertover midten. Paa begge sider er desuden endel dybe og skarpe trekantede indsnit. Jfr. nr. 49 nedf. F. paa Røsaasen i Ofoten og indsendt sammen med de ovfr. beskrevne stenaldersfund, men kan dog neppe være samtidig med disse (7056).

28. Økseblad af jern af en oftere forekommende form, ialfald tildels utvivlsomt hørende til Y. J.; med omtr. jevnbredt blad, sterkt indsmalnende hals, fliger paa forsiden af skafthullet og forlængelse af samme paa bagsiden. Skal være f. paa Bolland i Flaa, i en myr med eggen stikkende ned i myren, hvorfor denne er bedst bevaret (7059).

29. Dobbeltledet mundbid af jern i 2 stykker, jfr. R. 571. Eiendommeligt ved det er, at ringene har været indlagte med og belagte med kobber. Antagelig f. under jernbaneanlægget i Sparbuen eller ved Stenkjer; men det har hidtil ikke været muligt at faa nærmere oplysninger om fundet (7061).

30. Enegget kniv af rødbrun skifer; 13,5 cm. lang, men skaftstykket er ikke ganske fuldstændigt. Afb. her som fig. 1 i omtr. $^2/_3$ maalestok. F. paa Hosen paa Stokkøen i Bjørnør (7063).

Fig. 1. $^2/_3$.

31. En større klump af flint, hvoraf stykker er afslaaede paa enkelte steder. F. paa samme gaard Hosen (7064).

32. Et stykke af flint, som paa den ene side synes at have en gammel forkalket slibeflade, som om det var et brudstk. af en økse. F. paa pladsen Grønvollan under Løvvik i Bjørnør, noget ovenfor det almindelige findested (7065).

33. Tveegget spydspids af jern, jfr. R. 527 og 530, nu 24 cm. lang, men noget ufuldstændig baade i odden og især i falen; meget medtaget af rust. — Økseblad af jern, nærmest lig R. 555, 20 cm. langt, 11 cm. bredt ved eggen. F. i den mæl paa Huseby i Stjørdalen, i hvis fortsættelse fundene paa Re er gjorte (7066 f.).

34. Nøgel af jern, med fladt haandtag, gjennembrudt med en firebladet roset, dannet af to plader af jern med en mellemliggende af kobber. Mulig fra MA. F. i en byggetomt i Nordre gade i Trondhjem (7070).

35. Oval, fladagtig, regelmæssig formet rullesten, omtr. 9 × 7 × 4 cm. i tverm., som paa den ene sides midte har en indhakket grube. Mulig bestemt enten til en tilhuggersten eller til en hammer med skafthul, som kun er paabegyndt. F. i en agerrøs paa Lundan i Leinstranden (7072).

36. Halvmaaneformet vævsten med hul ved hver ende, f. i en tomt i Trondhjem (7074).

37. Tveegget pilespids af jern, som i tangens form er lig R. 546, medens bladet er temmelig fladt, 16 cm. lang. F. til-

ligemed 2 firkantede remspender, en af bronce og en af jern og endel smekre tene af jern, der ligner strikkepinder, paa Langtjernfjeldet i Singsaas statsalmenning, et par km. nø. for Forelsjøen. Sagerne laa under en liden fjeldpynt i et rum, dannet af heller, omtr. 1 fod i firkant i aabningen og 2 fod langt indover, med en helle opreist foran hullet. Af finderen formodet at hidrøre fra Lapper. Spenderne viser ialfald, at det ikke kan hidrøre fra hedendommens tid, medens det er sandsynligt, at det skriver sig fra MA. (7078).

38. 3 ovale stene med omgaaende fure efter længden. F. paa Gjeitestranden i Børsen. Gave fra hr. konservator Swenander (7082).

39. Et lidet, fladagtigt, uregelmæssigt firkantet stykke flint, paa den ene side og delvis paa den anden tydelig tilhugget med smaa, fine slag. — Bryne af kvartsitskifer, 18 cm. langt, firesidet tversnit. F. for en tid siden ved Sandnessjøen i Alstahaug i den samme ager, i hvilken de flere fund af skifersager er gjorte. Ageren har nu stadig været under dyrkning, uden at i de senere aar nye fund er gjorte. Gave fra hr. vagtmester Nergaard (7083 f.).

40. Ældre jernalders fund fra Hammer i Skatval sogn i Stjørdalen:

a. Urne af ler, hvoraf noget over halvdelen har kunnet sættes sammen, hvorhos der medfølger nogle smaa brudstykker af resten. Den har hovedform som R. 361, men med mindre skarp kant mellem halsen og bugen. Jfr. i hovedformen ogsaa S. Müller 291. Ornamenteringen bestaar af to baand af 3 furer om halsen og ved overgangen til bugen, og imellem disse 2 grunde, brede furer. Høide omtr. 13 cm., tverm. over randen omtr. 15 cm. (7088).

b. Tveegget sverd af jern. Klingen er ufuldstændig i den nedre del, men et odstykke dog tilstede; i det hele 71 cm. bevaret, har oventil været omtr. 5 cm. bred. Den er for en større del bedækket med fastrustet træ af skeden, og der er spor til, at denne har havt en indre foring af tøi. Tangen er brækket fra klingen og nu i 2 stykker, men fuldstændig tilstede. I den midtre del er den bedækket af træ paa langs, i den øvre og nedre er der

levninger af træbelæg med fibrerne paa tvers; dette maa være levninger af knapper af lignende art som paa flere sverdhaandtag af træ i Thorsbjerg- og Vimosefundene. Ved den øverste ende er der et lidet, knapformet beslag af bronce (7089).

c. Knap af bronce til et skulderbelte, lignende Vimose XI 4, eller med hensyn til bagsiden nærmere Vimose XII 28, idet den retlinjede side paa hempen vender indad, den buede udad. Over 6 cm. i tverm., men nu adskillig ufuldstændig. Paa bagsiden sidder et stykke af beltet, af læder med indre belæg af tøi (maaske af en kappe). Ved fundet var knappens forside bedækket med et andet, rundt stykke læder, i hvilket den kegleformede knop har efterladt indtryk; dette er vel et andet stykke af beltet; paa dette sidder et mangedobbelt lag af tøi og der udenpaa næver. At disse runde stykker af beltet og af tøi er bevarede, maa forklares af, at de har været gjennemtrængte af oxyd af knappen. Afb. her som fig. 2 a og 2 b (7090).

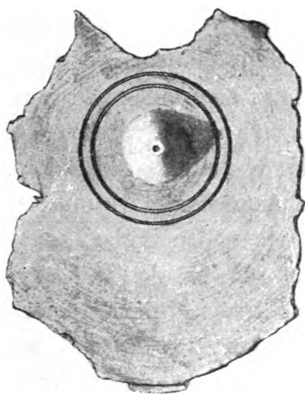

Fig. 2 a. $^1/_1$.

Fig. 2 b. $^1/_1$.

d. Stykker af en rund dopsko af jern, som har været meget lig Nydam IX 44. Den fandtes i flere stykker, som nu er limet sammen, men er dog ufuldstændig; den har været ca. 9 cm. i tverm. og ca. 2 cm. tyk, dannet af to tynde, flade jernplader og en bøiet, som danner sidekanten. Inde i den findes der levninger af en fylding af en haard, sort harpixmasse; desuden sees levninger

af træ, antagelig af sverdsliren. Den ene ydre side er bedækket med fastrustet tøi, vistnok lintøi (7091).

e. Tvegget spydspids af jern med skarp midtryg, omtr. = R. 206. Har været ca. 34 cm. lang, indtil 5 cm. bred, men er nu meget medtaget af rust og ufuldstændig (7092).

f. Spydspids af jern med modhager som R. 211, men kortere og sværere end denne. Nu ufuldstændig baade i odden og i falen, 29 cm. lang (7093).

Fundet er gjort i en langstrakt forhøining, som iforveien var delvis udskaaren ved grustag. Den maa være en naturlig banke, da strandgrus og sand danner regelmæssige og uforstyrrede lag i samme hvælving som overfladen. I denne forhøining fandtes nedgravet to gruber, af form som ovale gryder, ved siden af og nær ved hinanden, ca. 2,50 m. lange og 1,60 m. brede oventil, ca. 1 m. dybe. De var fyldte med muldagtig jord. I den ene (vestre) var iforveien sverdet draget frem af arbeiderne ved grustagningen. Ved den paafølgende undersøgelse fandtes belteknappen, dopskoen, de to spydspidser og urnen; den sidste fandtes i smaa stykker; spydspidserne liggende tæt sammen. Der fandtes et lidet stykke ubrændt ben af et kranium, som mulig kan være af et dyr, men desuden et utvivlsomt stykke brændt ben. Gravens form passer heller ikke til, at det skulde være en skeletgrav. Bunden af gruben var ligesom foret med kuppelstene. Fundet hører utvivlsomt til mosefundstiden. — I den anden grube, som var formet paa samme maade, fandtes kun en hel del kul eller kulblandet jord, men ingen oldsager. — En tredie grube østenfor den sidste, delvis overskaaret af denne og derfor vel ældre end den, indeholdt mindre stene og adskilligt kul samt nogle smaa stykker brændte ben; desuden en ubrændt hestetand. Undersøgelsen blev udført af hr. bibliothekassistent Ronander.

41. Tveegget sverd af jern, med hensyn til haandtagets form omtr. = R. 490. Klingen brækket i 5 stykker, men dog tilstede i sin hele længde, omtr. 93 cm.; det hele dog i adskillig medtaget tilstand. Det har været nedlagt i en træslire, hvoraf betydelige levninger findes fastrustede til klingen; udenpaa disse sees igjen her og der rester af tøi, antagelig læred, hvoraf der

ogsaa findes spor paa hjalterne. Smaa rester af træbelæg paa haandtaget. — Tveegget spydspids af jern af hovedform som R. 518; fremspringene paa falen er dog mindre og sidder længere nede. Kun den yderste spids af odden mangler; nu 32 cm. lang, bladet indtil 5 cm. bredt. Merkelig ved, at eggene viser skarpe hak, som maa være fremkomne ved hug, paa et sted 6—7 i tæt række, paa 2 andre steder nogle enkelte lignende. F. i en gravhaug paa Berge i Grong. Gave fra distriktslæge H. Angell (7097 f.).

42. Den nedre del af en i skafthullet afbrækket økse af sten af form som R. 30 eller 32. Den er sandsynlig opsleben; nu kun 5 cm. lang fra hullet til eggen og har derfor meget buede eggsider. F. paa Baret i Agdenes østenfor husene under jordarbeide. Paa samme gaard er tidligere gjort flere fund af stenoldsager, dels af flint, dels af skifer (7099).

43. Økse af skifer uden skafthul, nær 9 cm. lang, 5 cm. bred ved eggen, 3 cm. ved nakken. Eggen tilsleben fra begge sider, men dog mest fra den ene. F. paa samme gaard og samme jordstykke som den foreg. (7100).

43. Enegget kniv af blaagraa skifer af typen R. 55. Ufuldstændig, idet baade odden mangler, og haandtaget er afbrækket strax bagenfor de forreste knopper. Nu 10 cm. lang, bladets største bredde 3 cm. F. i plogdybde i en myr paa Hevnskjelsjøen paa Hevnskjel i Hevne, strax østenfor gaarden. Paa samme gaard er tidligere f. en pilespids af rødbrun skifer (nr. 3002) og 4 senere tabte spidser (7101).

45. Spydspids eller mulig tveegget kniv af mørkgraa, brunlig skifer, lidt over 14 cm. lang, bladet indtil 3,5 cm. bredt. Der er en midtryg, som ogsaa gaar ud over tangen, som er dan-

Fig. 3. $^{2}/_{3}$.

net ved jevn indsmalning fra eggkanterne. For at opfatte stykket som en spids kan tale, at der ingen særlig eggslibning er. Afb. her som fig. 3. F. paa Lian ved Bustlifjorden i Hevne (7102).

46. Brudstk. af sortgraa flint, vel et odstykke af en spydspids eller mulig en dolk; omtr. 6 cm. langt, ved bruddet 2,5 cm. bredt. F. paa samme gaard Lian i Hevne, men paa en anden side af husene og ovenfor disse. Ved fundet skal den have været hel; men en arbeider hug den istykker med hakken og kastede den større del bort (7103).

47. Skraber af flint, nærmest af den skeformede type, men med kun ganske kort skaft, 9 × 6 cm. i tverm. Den ene ene side viser en hel spalteflade; fra den anden side har eggen været tilhuggen med smaa, fine slag. — 3 klumper af flint, delvis med afspaltningsflader. F. under jordarbeide paa Slurdal i Aastfjorden i Hevne. Der skal oftere være f. stykker af flint paa gaarden, men de er forøvrigt ikke blevne bevarede (7104 f.).

48. Kugle af brændt ler med hul, ca. 5 cm. i tverm. F. paa Stolpnes i Hevne (7106).

49. Omtrent skyttelformet sænke af grøtsten med omgaaende dyb fure efter stykkets længde og i denne et hul gjennem midten. Jfr. nr. 27 ovf. F. paa pladsen Eidet under Vernes i Agdenes (7107). — Nr. 42—49 er indsamlede af hr. cand. Th. Petersen paa en stipendiereise.

50. Økseblad af jern, 13 cm. langt, 7 cm. bredt i eggen. Kan være fra hedendommens tid. Skal være f. i en stenrøs paa Sanderød i Singsaas. Erhvervet af opkjøber (7115).

51. Kjedel af bronce fra den senere MA., af den almindelige form med udbrettet rand, trekantede ører, 3 ophøiede, omgaaende ribber; fødderne mangler nu. 10 cm. høi og 21 cm. i tverm. over randen. Under randen et bumerke eller fabrikmerke. Er kommen fra Hovin i Horg. Erhvervet gjennem opkjøber. (7119).

52. Økseblad af jern, langt og smalt med udvidelse af skafthullet paa den indre side, 21 cm. langt. Mulig fra MA. F. i en byggetomt i Kongens gade i Trondhjem (7121).

53. En samling stykker fra et flintverksted paa Aasvang

under Flovik i Veø, hvorfra ifjor en første samling indkom (jfr. nr. 6820). Den indeholder ca. 120 stykker, mest smaa. Enkelte stykker synes at kunne opfattes som emnede til redskaber, bor, flekker, skrabere, og pilespidser. Men den største del maa betragtes som arbeidsaffald, skjerver eller udnyttede kjerner. Gave fra amtsskolebestyrer J. Olafsen (7122).

54. Bagstykket af en pilespids af lysgraa skifer som R. 88, nu kun 3,5 cm. langt, hvoraf den halve del falder paa tangen, 1,5 cm. bred over agnorerne. — 3 usikre brudstkr. af skifer, som dog alle udentvivl er dele af redskaber, det ene mulig tangen af en spids, de to andre snarest af økser. F. paa bopladsen paa Aakernes i Stoksund sogn i Bjørnør, hvorfra der tidligere er indkommet en række fund af skifersager, fornemmelig spidser, og desuden verkstedsaffald af flint og ovale stene med fure (7123 f.).

55. Perle af glasmasse, af en ualmindelig uregelmæssig, lidt kantet form, affladet foroven og forneden og noget videre i basis end oventil. 1,2 cm. høi og 2,2 cm. i tverm. nedentil. Hovedmassen er mørkrød med indlægning af sort og gult, deriblandt flere sorte ovaler, omgivne af gule baand og med gule pletter i midten; disse ovaler danner fremstaaende buler. Kan ligesaa godt have været brugt til haandtenshjul som til perle. F. i en liden stenrøs paa Flak paa Byneset, efter opgivende sammen med brændte ben under en dynge af mindre stene inde i røsen. Der skal endnu findes 3 lignende hauger paa gaarden (7129).

56. „Saltkar“ af grøtsten, af form som et dobbelt bæger, men fodstykket er dog plant paa undersiden; 17 cm. høit, 10 cm. i tverm. over randen oventil. F. ved kloakgravning udenfor en gaard paa hjørnet af Kjøbmandsgaden og Dronningens gade i Trondhjem (7130).

57. Økse af sten uden skafthul, 9 cm. lang, lidt over 4 cm. bred ved eggen, omtr. 2 cm. ved banen, hvor tversnittet er næsten kvadratisk. Helt sleben. Smalsiderne plane, bredsiderne svagt hvælvede i tverretningen, i den nedre del buet tilslebne mod eggen, omtrent lige meget fra begge sider; eggen temmelig sterkt buet. Skal være f. paa Botngaarden i Bjugn, paa den nederste gaard ved veikrydset (7131).

58. Spydspids af sortgraa flint, nærmest lig R. 69, men smalere. 15 cm. lang, ubetydelig afbrækket i odden, indtil 3 cm. bred. Noget tykkere i skaftenden. Ikke særdeles fint tilhuggen og nu endel beskadiget. F. paa Ljøvik paa nordsiden af Gossen i Akerø (7132).

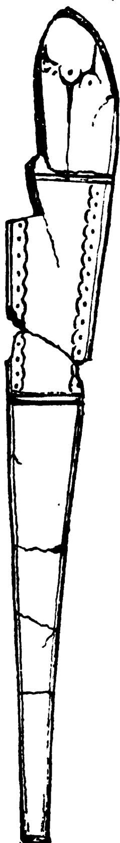

Fig. 4. 1/1.

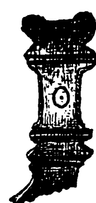

Fig. 5. 1/1.

59. Ældre Jernalders fund fra Risvik i Overhallen: a. Den øvre del af en rund naal af ben med korte tverfurer, som ikke naar sammen. Jfr. samlingens nr. 6835, som ogsaa er fra Risvik, R. 277 og VSS. 1902 nr. 5 fig. 1. — b. Stykker af antagelig 3 runde eller rundagtige naale af ben uden bevarede ornamenter. — c. Stykker af en flad naal af ben, hvoraf en større del har kunnet sættes sammen; se hosstaaende fig. 4. Den er her fremstillet udstrakt, men er i virkeligheden sterkt bøiet som følge af branden paa baalet. Bagsiden har en dobbelt fure langs hver sidekant, men er forøvrigt ikke orneret. — d. Stykker af en eller flere gjenstande af ben, hvis ene sidekant har været eggformet, medens den anden kan synes at have været spaltet, ornerede med dobbelt længdefure langs hver kant. — e. Brudstk. af en flad naal af ben med linjeornamenter. — f. Den øvre del af en flad naal af ben med sterkt profilerede sidekanter, afb. her som fig. 5. Bagsiden er uden ornamenter. — g. Brudstk. af mellempartiet af en sammensat kam af ben med smaa rester af tinderne og et naglhul. Til samme kam eller en anden lignende hører et stykke, som langs overkanten er orneret med en sammenhængende række af buer med prikker foran aabningerne; en lignende række har gaaet langs stykkets midte. — h. Brudstk. af et haandtenshjul af ben. — Disse sager blev f. i et af jord og brændte ben fyldt gravkammer, 0,65 m. langt, 0,50 m. bredt, paa to sider bygget af kuppelstene, paa de to andre af heller, og med dæk- og bundhelle. Dette kammer laa 2 m. søndenfor midten af en haug, i hvis midte

der ifjor fandtes et langt gravkammer, bygget af kuppelstene, i hvilket der laa 2 spydspidser, en skjoldbule og nogle andre gjenstande af jern, ligeledes fra Æ. J. (saml. nr. 6864 ff., jfr. VSS. 1902 nr. 5 s. 19 og nr. 6 s. 27). Det iaar gjorte fund synes at maatte være noget ældre end det første (7140 ff.).

60. 2 smaa brudstkr. af sidebelæg til en kam eller af en naal af ben, sandsynlig ikke af samme stykke, ornerede med furer efter længden. F. i en haug paa Risvik i Overhallen i en samling brændte ben under en helle, omtr. 3,5 m. i sydøst for haugens midte og lige under torven (7143).

61. Et 10 cm. langt stykke af en rund naal af ben, hvoraf baade spidsen og den øvre del mangler. 3 smaa, efter længden spaltede stykker, som viser ornamentet med tverfurer, kan mulig være af den øvre del af samme naal. — Smaa brudstkr. af melllemstykket af en sammensat kam af ben med rester af tinderne. Nogle smaa rester synes at høre til et kambelæg, ornerede med længdefurer og med en række af buer med prikker foran aabningerne. — Et 2,5 cm. langt brudstk., antagelig af en flad naal af ben, orneret langs sidekanterne med en fure og efter midten med cirkler om et punkt, hver omgivne af 4 prikker. F. i en rund, tidligere delvis udgraven haug paa Skjørland i Overhallen i en hob brændte ben, 3 m. syd for midten og 0,60 m. over bunden (7144 ff.).

62. Et ubetydeligt brudstk. af en kam eller en naal af ben, f. blandt en hob brændte ben i samme haug paa Skjørland, som det foreg. nr., ca. 2,5 m. sydsydvest for midten (7154).

63. Endel klinksøm af jern og nogle andre stykker, som mulig ogsaa har hørt til et baadbeslag. — Nogle stykker af et sigdblad af jern, der maa have været temmelig langt. — Økseblad af jern af hovedform som R. 559, 21 cm. langt. — Brudstkr., som har udseende af at høre til en lænke af jern. F. i samme haug paa Skjørland som nr. 61 og 62, liggende syd og sydøst for midten. Klinksømmene laa i række, saaledes at de syntes at hidrøre fra en nedsat baad. Her har der altsaa, i samme haug, været 2 grave fra Æ. J. og 1 fra Y. J., uden at det indbyrdes forhold mellem dem er ganske klart, saa meget mere som den del

af haugen, hvori det sidste fund laa, var forstyrret ved tidligere gravninger (7160 ff.).

64. Stykker af 1 eller sandsynligere 2 tresidede naale af ben, som ogsaa kunde opfattes som pilespidser. — Stykke af en flad naal af ben med stribe langs kanten, indenfor den en række buer med prikker foran aabningerne og i midten en cirkel, omgivet af 4 prikker. — Flere stykker af sidebelæg til kamme af ben, hvoraf nogle ogsaa kunde opfattes som dele af naale, med striber og rækker af buer med prikker. F. paa Skjørland i Overhallen i en samling brændte ben under en helle, 1 m. sydsydøst for midten og 0,40 m. over bunden (7147 ff.).

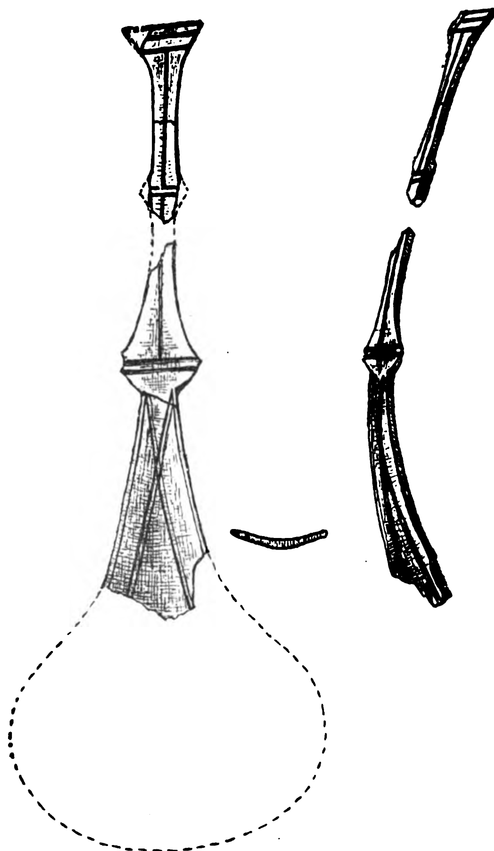

Fig. 6. 1/1.

65. Stykker af flade naale af ben, ornerede med striber langs kanterne; desuden findes ogsaa her motivet, 3 halvcirkler i en tvertover gaaende række med aabningerne til vekslende sider og med en stribe udgaaende vertikalt fra deres midte paa den convexe side. — Et brudstk. af en rund naal af ben uden ornamenter. — Flere brudstkr. af ben, som ved at sættes sammen sees at udgjøre den største del af et skaft af en ske, her afb. som fig. 6. — Brudstkr. af flere kamme af ben, dels af mellempartiet med rester af tinderne, dels af sidebelæg, orne

rede med striber, tildels ogsaa med buer; desuden er der en hel del brudstkykker af tynde tinder. Der er ogsaa bevaret 5 nagler af bronce og 1 af jern, som har tjent til at holde de tre plader af kammene sammen, fra 0,9 til 1,4 cm. lange. Den forskjellige længde af disse beviser, at de maa have hørt til flere kamme af forskjellig tykkelse. Enkelte stykker er mulig af usammensatte kamme, da de er temmelig tykke og har ornamenter paa overkanten. — Et stykke af samme art som nr. 59 d ovfr. Her afb. som fig. 7. — Stykker af haandtenshjul (eller brikker?) af ben, ornerede med radiale dobbeltstriber paa oversiden; et stykke viser ogsaa en cirkel om et punkt. F. i samme haug paa Skjørland som nr. 64, i en samling brændte ben under en flad sten, 2 m. sydvest for midten og 0,50 m. over bunden (7150 ff.).

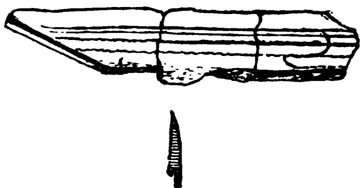

Fig. 7. 1/1.

66. En større samling af klinksøm af jern, hvoraf ingen ganske fuldstændig, deraf nogle, som istedetfor det almindelige hoved har en krum, i begge ender spids plade. — Tveegget spydspids af jern, noget lig R. 523, men uden knoppen og med forholdsvis længere fal og fladere blad, 39 cm. lang, bladet oventil 5,5 cm. bredt. Har endel levninger af fastrustet træ. Nu brækket over bladet, men ellers fuldstændig. — Et 10 cm. langt brudstk. af et knivblad af jern, hvoraf odden og endel af tangen mangler; har været henimod 2,5 cm. bredt. — Dele af beslagstykker af jern og bronce. Det fuldstændigste er 7 cm. langt og bestaar af en ten af jern, som paa den ene side har et belæg af tyndt bronce, der paa enderne og paa midten har rund knapform, men forøvrigt danner et smalt baand. Dertil findes halvparten af et lignende stykke samt et, der har mistet broncebelægget og nogle knapformede stykker af jern med broncebelæg. Det minder i arbeidsmaaden om nogle undertiden forekommende ridetøibeslag; men dette har dog snarere hørt til et belte. F. gjordes i en rund haug paa Skjørland. Klinksømmene laa i 2 rækker paa saadan maade, at det kunde sluttes, at der havde været nedsat en baad,

omtr. 7 m. lang. Spydspidsen maa have ligget inde i baaden, kniven fandtes til siden af forstavnen, og beslagstykkerne i den ved en tidligere gravning udkastede jord (7155 ff.).

67. En større samling klinksøm af jern tilligemed nogle brudstkr., som kan have hørt til andet baadbeslag. F. i en ved tidligere gravning delvis forstyrret haug paa Skjørland. Det kunde skjønnes, at der ogsaa i denne haug havde været nedsat en baad (7159).

68. En krog af jern, som i sin øvre, bredere del er forsynet med en nagl. — Endel klinksøm og stykker af stifter af jern. F. i en langhaug paa samme gaard Skjørland (7163).

Nr. 59—68 er fremkomne ved udgravninger, foretagne af hr. cand. mag. Th. Petersen og udførligere beskrevne af ham i Aarsb. f. Fort. Bev. for 1903.

69. Vævsten af grøtsten af alm. form og et cylinderformet stykke af grøtsten, 3 cm. høit og 5 cm. i tverm., antagelig vævsten eller sænke. F. under en gaard i Kjøbmandsgaden i Trondhjem; vistnok fra MA. (7165).

70. Tveegget spydspids af jern, i form noget lig R. 526, men bladets hjørner nedentil mere afrundede. 26 cm. lang, bladet nedentil 4,5 cm. bredt. Bredsiderne svagt hvælvede uden skarp rygning. Stykket er sjelden vel bevaret. Er f. paa Vada i Beitstaden for lang tid siden og siges at tilhøre samme fund som øksebladet nr. 1357, som i 1874 indkom til samlingen med opgivende, at det var f. sammen med et sverd, en spydspids, et andet økseblad og nogle heine, som alt skulde være forkommet (7166).

71. Naal af ben, af samme hovedform, som ofte forekommer i fund fra Trondhjems by, afplattet med tiltagende bredde i den øvre ende; 14 cm. lang, men lidt ufuldstændig i odden. Den er imidlertid kun tilskaaren, ikke afglattet og derfor ikke fuldstændig rund i stammen og heller ikke forsynet med hul oventil. Enkeltvis haves saadanne, mindre fuldkomment tildannede naale ogsaa i de trondhjemske fund. Sandsynlig fra MA., men kan ogsaa godt være ældre. F. paa øen Vaggen udenfor Vada i Beitstaden. Gave fra hr. Lars Vaggen (7167).

72. Billede af Maria med Christus paa skjødet, udskaaret i

egetræ. Hele figuren er 1,04 m. høi til det øverste af kronen. Maria sidder paa et sæde af ringe dybde med en pude. Al maling paa kridtgrund. Hovedfiguren bærer en kappe, som udvendig er høirød med en sort krave, indvendig hvid med blaa krydsende striber; derunder en gul kjortel; blaa hoveddug; haaret og kronen forgyldte. Christusbarnet har forgyldt krone og gul kjortel, holder i høire haand en rødmalet bog. Sædets pude er malet hvid med ruder og punkter af sort og brunt. Paa sædets sider er udskaaret rundbuede portaler og derover en firebladet rose. Er med endel yngre inventariesager indsendt fra Mosvikens kirke som gave fra Mosvikens herredsstyrelse (7170).

73. Tveegget sverd af jern, nærmest = R. 494. Hjalter og knap har belæg af bronce. Klingen, som efter midten er damasceret, har været over 5 cm. bred, er nu ufuldstændig og det levnede af den, omtr. 52 cm., brækket i 2 stykker. — Dele af et kistebeslag af jern, deriblandt et stykke af et laas, som skjønnes at svare til det bevægelige, ved nøgelen forskydbare parti af det i universitetets samling bevarede laas paa Berg i Løiten, men dog har havt en noget anden konstruktion end dette; fremdeles et gangjern eller hængsel, bestaaende af to, udad tilspidsede plader, som hver har været fæstede til kisten med en nagl, og som griber sammen ved løkker; endelig en 4,5 cm. lang, men ufuldstændig spiger af jern, og et brudstk. af en lignende, som vel ogsaa har hørt til beslaget. — Flere stykker af en buet gjenstand af jern, maaske en hank; den er dannet af en ten i midten og fire paa den lagte, snoede tene. Disse sager skal være et samlet fund fra Haarstad i Selbu. Indkommet gjennem opkjøber (7175 ff.).

74. Større del af bladet af en ske af ben eller dyretak. Forsidens ornamenter sees af nedenstaaende fig. 8. Den viser adskillig lighed med samlingens nr. 2456 fra Trondhjem (afb. Aarsb. 1880 fig. 26), men er ikke som denne orneret ogsaa paa bagsiden. F. ved gravning i gaardsrummet i Ths. Angells Hus her i byen og skjænket af hr. forstander J. Midelfart (7183).

75. 6 vævstene af grøtsten, deraf en liden rund og en halvmaaneformet med hul ved hver ende; de øvrige af almindelig

form. Paa en af disse er indgravet nogle runelignende tegn, som neppe kan være tilfældige, paa en anden et kors og paa en tredie en halvcirkel. F. paa Vaadan i Strinden, efter sigende i en haug eller stenrøs under brydning af nyland (7184).

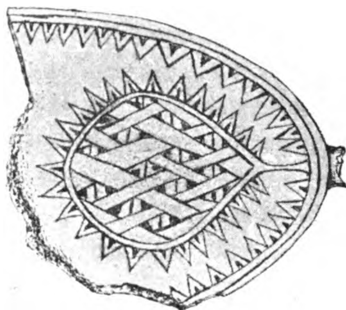

Fig. 8. $^1/_1$.

76. 2 par alterstager af træ, det ene par noget høiere end det andet, men forøvrigt temmelig lige, dreiede med sterke profiler. I det ene par er der under fodstykket indstøbt bly. Kun paa en af dem er jernpiggen bevaret, 15 cm. høi. Kan være fra MA. Tilligemed en døbefadring af jern indkommet fra Moe kirke i Orkedalen, hvorhen de maa være flyttede fra det ældre Svorkmo kapel. Da dette imidlertid ifølge Kraft først blev opført i 1818, maa de være komne did fra en ældre kirke. Gave fra kirketilsynet (7186).

I tilslutning til denne redegjørelse for tilvæksten af ældre sager vil jeg blandt gjenstande fra efterreformatorisk tid, som i aarets løb er indkomne, særlig nævne endel kirkelige inventariesager. Fra Holtaalens (delvis vel oprindelig tilhørende Aalens) kirke: en noget ufuldstændig altertavle, signeret 1702, et maleri paa læred i træramme fremstillende opstandelsen, sign. 1678, en prædikestol, sign. 1652, samt en daabsstol af træ uden laag. Fra Ytterøens kirke: en gabestokring med lænke af jern. Fra Mosvikens kirke foruden det ovenfor (nr. 72) omtalte Mariabillede: en daabsstol af træ uden laag, et par alterstager af tin, en prædikestol med tilhø-

rende himmel, en rigt udstyret altertavle, sign. 1596. Fra Moe kirke i Orkedalen foruden de ovenfor (nr. 76) omtalte alterstager af træ: en døbefadring af jern med tilhørende ten til befæstelse i altergelænderet. Alle disse stykker er skjænkede som gaver af vedkommende herredsstyrelser. Fra Baklandets kirke: en skibsmodel, skjænket af kirketilsynet. Ved kjøb er desuden erhvervet en messehagel af silke med uldent foder, i broderi med sølvtraad fremstillende foruden krucifixet desuden stiftamtmand Hans Kaas's og hustrus Sofie Amalie Bjelkes vaaben og initialer samt aarstallet 1695. Den har tilhørt Nordli kirke i Namdalen.

STENREDSKABER

FUNDNE I SYDVARANGER I SENERE AAR

MEDDELT AF

A. B. WESSEL

(MED AFBILDNINGER EFTER FOTOGRAFIER AF ELLISIF WESSEL).

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1903. NO. 5

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1904

Stenredskaber fra Sydvaranger.

---

1. Hulmeisel af en meget haard, sort, skiferagtig sten. Længden 111 mm. Største bredde nede ved eggen 33 mm. Mindste bredde i den modsatte ende 22 mm. Største tykkelse 19 mm. Redskabets gjennemsnit er halvmaaneformet. Hulslibningen mod eggen fortsætter sig tungeformig opover paa den flade side til et punkt, som ligger 65 mm. fra den øvre ende. Eggen er skarpsleben, haard og konvex fra side til anden. Redskabet er i det hele paa grund af det haarde materiale meget vel bevaret.

Fundet for ca. 10 aar siden paa Sandnes ved gravning af kjælder til en bygning i ca. 1 meters dybde. Jordbunden bestod af sand og ler. (Fig. 1).

2. Spydspids af mat rødbrun, haard sandsten eller skifer, gjennemtrukket paalangs af enkelte hvide baand. Tangen er afbrudt lige ved basis, ligesaa den alleryderste fine spids. Forøvrigt er redskabet helt, særlig er de skarpe egge hele og uden skaar. Længden er 101 mm. Største bredde 37 mm. altsaa mer end $^1/_3$ af længden. Største tykkelse 7 mm. Indskjæringen ved tangen danner omtrent en ret vinkel med denne, der er 20 mm. bred. Eggene, der gaar helt ned til skaftindskjæringen, er rette; først henimod spidsen danner de en svag krumning. Begge sideflader er efter midten ryggede. Det materiale, hvoraf den bestaar, den rødbrune skifer, vides at forekomme i Sydvaranger, om end sjelden. (Fig. 5).

3. Kniv af skifer, flad, sterkt krummet, idet axerne gjennem blad og skaft danner en næsten ret vinkel. Egranden er konvex,

rygranden konkav. Bladet er 75 mm., skaftet 90 mm. langt. Største tykkelse 6 mm. Største bredde (paa overgangen mellem skaft og blad) 30 mm. Paa den ene fladside er bladet langs den konvexe rand i en bredde af høist 1 cm. tilslebet til egg; paa den anden fladside sees ingen saadan slibeflade, men siden gaar umerkelig over i eggen. Der er et par større skaar i eggen, og yderste spids af knivbladet er afbrukket. (Fig. 6).

4. Hvæssesten (Slibesten) af graagul sandsten, uregelmæssig 5-kantet med 2 skarpe hjørner og 3 butte. Største længde 97 mm., største bredde 75 mm., største tykkelse 17 mm. Den ene fladside er udhulet og glatsleben ved brug, den anden side er ubrugt.

No. 2, 3 og 4 skriver sig fra Grændse-Jakobselv og er fundne omtrent paa samme sted, nemlig 3 km. ovenfor elvens munding, sommeren 1901. Stedet ligger paa den norske side af elven mellem „Storbækken" og „Lerbækken" opimod det styrtbratte fjeld, som begrændser dalen mod vest. Jordbunden her bestaar af en sandslette med uregelmæssige forhøininger eller sandvolde. Det meste af overfladen er dækket af lyng og spredte vidje- og bjerkebusker, men paa store strækninger er lyngtorven reven væk af den sterke vind gjennem dalen, saa den løse sand ligger blottet. Ved fortsat arbeide af vinden er den løse sand rodet op og ført bort, saa der er dannet store dybe huller og sænkninger i terrænet. I disse finder man foruden sand en mængde rund- og glatslebne stene, samt skjæl af havmuslinger.

Her ovenpaa sanden og mellem stenene fandtes de omtalte redskaber. Rent tilfældig blev der taget vare paa no. 2. Af no. 3 fandtes først blot den ene halvdel, nemlig bladet, senere, ved eftersøgning, ogsaa den anden halvpart, skaftet, der viste sig at passe nøiagtig til det først fundne stykke.

5. Dolk af skifer, flad og tveegget. Længden 206 mm. Største bredde ved basis af bladet 55 mm. Herfra gaar det med en svag bueformig udhuling over i skaftet, der paa midten er 40 mm. bredt. Største tykkelse 7 mm. Længden af det eggrandede blad forholder sig til det butrandede skaft som 115 mm. til 91 mm. Begge fladsider er tilslebne fra midtlinjen, der hæver sig svagt frem som en kjøl, og udover mod kanten. Kjølen fortsætter sig kon-

tinuerlig gjennem blad og skaft i hele redskabets længde. Langs bladranden fra spids til basis er der desuden paa begge sider en skarpere tilslibning, som danner en 2—4 mm. bred egg. Af denne smale, skarpe egg sees dog langs den ene rand blot spor, paa grund af talrige skaar; paa den anden rand er den ganske vel bevaret. (Fig. 7).

6. Liden retmeisel af sort, haard skifer. Længden 82 mm. Bredden af eggen 19 mm., hvilken bredde vedligeholdes op mod den anden, afbrudte ende, hvor den dog aftager noget. Tykkelsen paa det største 11 mm. Begge fladsider er slebne, den ene er ganske plan, den anden danner en svagt konvex skraaning ned mod den skarpe, lidt buede egg. Redskabets gjennemsnit er ovenfor slibningen uregelmæssig 8-kantet. (Fig. 12).

7. Brudstykke af skifer, sandsynlig af dolk- eller spydspids som no. 5. Længde 90 mm. Bredden i den ene afbrudte ende 39, i den anden 27 mm. Paa begge fladsider sees slibeflader ud mod kanten, der intetsteds er hel. (Fig. 11).

8. Brudstykke af skifer. Ligesom foregaaende af et tveegget redskab, 70 mm. langt, 50 mm. bredt. Eggslibning sees blot paa den ene fladside. Den anden plan. Randene parallele. (Fig. 10).

9. Brudstykke af skifer. Maaske en del af en særdeles liden retmeisel, af hvilken den nedre del med eggen er afbrudt. Det har omtrent samme kantede tversnit som no. 6, og ved slibning af en side aftyndes det mod den ene ende som til en meiselegg. Længden 59 mm. Bredden 11—9 mm. Tykkelsen 4,5 mm. (Fig. 8).

10. Brudstykke af et lidet skarpoddet redskab af skifer, vistnok en pilespids. 80 mm. langt, ved den afbrudte basis 12 mm. bredt. Begge fladsider hvælvede, saa gjennemsnittet bliver ovalt. Siderandene er svagt konvergerende henimod spidsen, der løber ud i en flad, skarp, buet od. (Fig. 9).

No. 5—10 skriver sig fra samme lokalitet som no. 2—4, i Grændse-Jakobselv, og er ligesom disse fundne ovenpaa sanden. Fundene er gjort vaaren 1902.

11. Hulmeisel af graa skifer. Temmelig stor og tung. Længden 150, største bredde (ovenfor den hulslebne egg) 45 mm.

Selve eggen 40 mm. Den anden ende af redskabet 36 mm. bred. Omkreds paa midten 120 mm. Største tykkelse, der ogsaa falder paa midten, 29 mm. Gjennemsnittet danner en paa den ene side noget flad oval. Den ved brug temmelig slidte egg er bred og retlinjet. (Fig. 2).

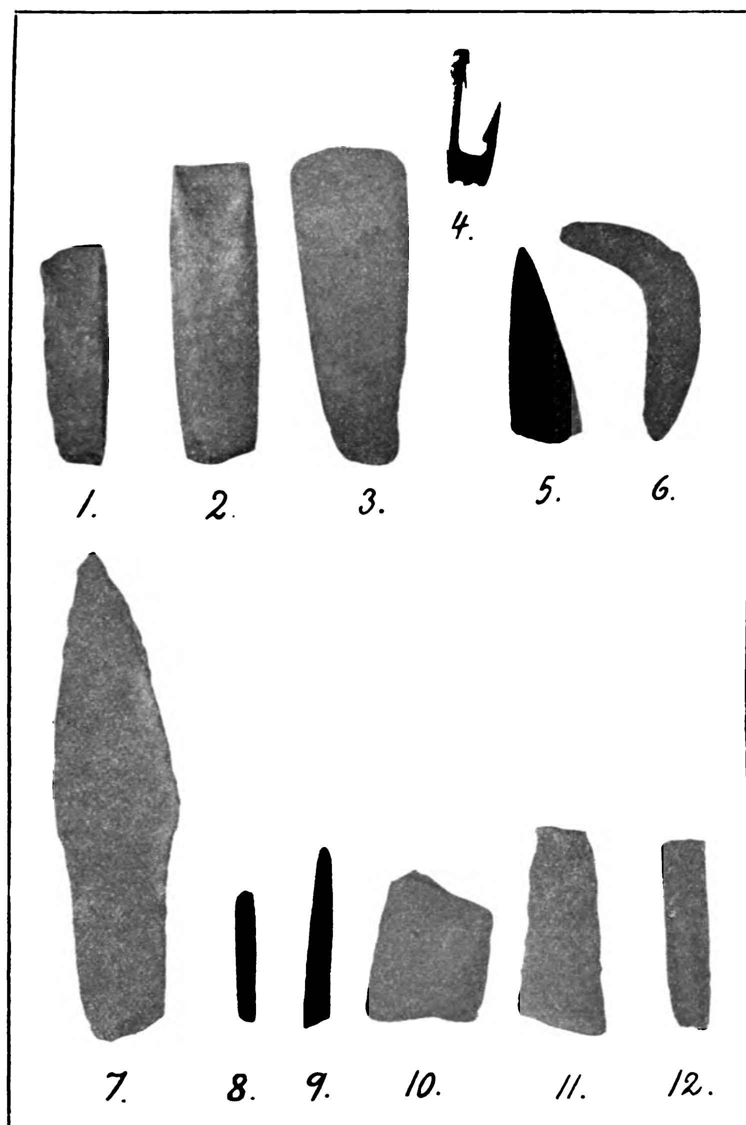
12. Kile eller øx uden skafthul af graa skifer. Længde 161 mm. Største bredde, ovenfor eggen, 60 mm. Mindste bredde, ved den anden ende, 30 mm. Største tykkelse 20 mm. Den svagt bueformige skarpe egg ligger i flugt med den ene helt slebne fladside, den anden fladside er usleben undtagen partiet omkring eggen, hvilket er slebet til et skraaplan ned mod denne. (Fig. 3).

No. 11 og 12 er fundne sammen den 7de sept. 1901 øverst i Pasvikdalen, i nærheden af Hestefos paa øen Varlamasaari, der ligger midt i elven og tilhører Rusland. Paa denne ø, der er ganske lav og blot bestaar af sand, fandtes ved planeringsarbeider en temmelig stor stenhaug, bestaaende af store afrundede stene. Haugen var dækket af græstorv, og umiddelbart under torven, ovenpaa stenene, fandtes disse to redskaber.

Hertil kan endnu føies:

13. Fiskekrog af ben, funden i sanden udenfor Kjelmø under gravning efter mark i fjæren. Den er bøiet i rette vinkler som et rektangel. Længden 70 mm. Det tykke tverstykke 27 mm. langt. Den korte gren med spids og modhage 31 mm. Øverst paa den lange gren har der været en kort hage til befæstelse af snoren; denne er nu afslaaet. Langs den tyndere nedre kant af tverstykket er udskaaret en forsiring, bestaaende af 3 par spidse takker. (Fig. 4).

Sydvaranger i mars 1903.

4.
1.
2.
3.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.

ÜBER DIE

ATHECATEN HYDROIDEN

DES DRONTHEIMSFJORDES

VON

GUST. SWENANDER.

MIT 1 TAFEL.

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1903. NO. 6

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1904

Der nachstehende Aufsatz ist das Resultat meiner Untersuchung über die athecaten Hydroiden, welche im Museum der Königlichen Norwegischen Gesellschaft der Wissenschaften in Drontheim aufbewahrt sind. Der grösste Teil von diesen sind in dem Drontheimsfjorde vom Konservator V. STORM, ein kleinerer Teil von mir selbst eingesammelt. Schon 1881 hat STORM einen Aufsatz über die Hydroiden des Drontheimsfjordes[1]) publiciert. Zu der in diesem gelieferten Verzeichniss von Arten habe ich einige neue fügen können, andere dagegen habe ich als zweifelhaft auslassen müssen, da ihr Aufnehmen in der Verzeichnung in einer fehlerhaften Bestimmung wurzelt. Zu den Beschreibungen einiger Arten, welche unvollständig bekannt waren, habe ich zuweilen einige Ergänzungen hinzufügen können; zwei von BONNEVIE aufgestellte Arten habe ich streichen müssen; endlich ist eine von den hier behandelten Arten für die Wissenschaft neu. Für die Bereitwilligkeit, mit welcher Fräulein BONNEVIE das von ihr bearbeitete Material, das im Museum der Universität in Kristiania aufbewahrt ist, zu meiner Verfügung gestellt hat, ebenso für die Aufklärungen, welche ich von ihr erhalten habe, spreche ich hier meinen besten Dank aus.

Coryne eximia, ALLMAN.

Grosse schöne Exemplare dieser Art finden sich in den Sammlungen des Museums aus Skarnsundet.

---

[1]) Bidrag til Kundskab om Trondhjemsfjordens Fauna IV. Om de i Fjorden forekomne hydroide Zoophyter. K. N. Vid. Selsk. Skrifter. T.hjem 1881.

Coryne pusilla, GAERTN.

STORM[1]) giebt an, dass er diese Form auf einem toden *Muricea*-Stamme bei Vennes, Skarnsundet, gefunden habe. Ein Stück dieses Stammes ist in dem Museum aufbewahrt. Jedoch kann ich auf demselben, trotz der Etikette mit dem Namen *Coryne pusilla,* kein einziges Exemplar finden, das als dieser Art gedeutet werden kann. Dagegen habe ich auf demselben eine für Norwegen neue Hydroide, *Zanclea inplexa,* und eine, die für den Drontheimsfjord nicht vorher aufgezeichnet war, nämlich *Dicoryne conferta,* gefunden. Die Vorkommniss der *Coryne pusilla* im Fjorde muss somit bis auf Weiteres als zweifelhaft angesehen werden.

Coryne gigantea, BONNEVIE.

Diese von BONNEVIE im 1898 beschriebene Art, ist vorher in nur 2 Exemplaren von Hammerfest bekannt. Inzwischen finden sich seit Alters im hiesigen Museum mehrere Exemplare derselben, welche von Konservator STORM in Drontheimsfjorde eingesammelt sind, obschon einige von diesen von ihm als *Myriothela phrygia* (FABR.) andere als *Myriothela Coocksii* (VIGURS) bestimmt worden sind. Im Sommer 1902 erhielt ich bei Röberg aus einer Tiefe von ca. 460 M. ein einziges Exemplar der Art an einer *Tubularia*-Röhre auf einer Schale von *Lima excavata* befestigt. Dieses Exemplar zeichnet sich ganz besonders durch die beträchtliche Grösse des Hydranthes aus. Er hat nämlich eine Länge von 12 Mm. und ist ziemlich stark abgeplattet; sein grösster Diameter wird dadurch sehr gross nämlich 6 Mm. Der Hydrocaulus ist nur 4 Mm. lang und 1 Mm. im Durchschnitt.

Die von STORM als *Myriothela Coocksii* bestimmten Exemplare bieten eine gewisse Interesse dar, da sie in einigen Hinsichten von den anderen abweichen. Eine grosse Anzahl Individuen, von welche mehrere klein und steril sind, bilden eine dichte Kolonie auf einer Annelidenröhre an einer Schale von *Lima excavata* befestigt. Die Polypen sitzen mit einem bei den grösseren Individuen ca. 3 Mm. langen, perlenschnurförmig eingeschnürten Basalstück an der Unterlage fest[2]); der Hydrocaulus ist ausserdem etwa eben so lang.

1) (10) S. 6 u. 7.

2) Was ähnliches habe ich auch an den Typusexemplaren, welche Fräulein BONNEVIE gütigst zu meiner Verfügung gestellt hat, wahrnehmen können. Sie sind aber wie auch alle übrige im hiesigen Museum befindliche Exemplare mit Ausnahme von dem von mir eingesammelten von ihrer Unterlage losgerissen.

Ein Perisarc, das auf den anderen Exemplaren sehr deutlich ist, obschon dünn, kann ich hier nicht wahrnehmen; dies ist vielleicht aber eine Folge der schlechten Konservierung. Die Tentakel sind hier mehr ausgestreckt als auf den anderen Exemplaren und die gruppenweise Verteilung wird hierdurch noch mehr hervortretend. Ebenso sieht man deutlich, was übrigens auch auf den anderen Exemplaren wahrgenommen werden kann, dass die Tentakel jeder Gruppe am Basis mehr oder weniger vereinigt sind. Zufolge des verschiedenen Aussehens der Tentakel war ich zuerst daran bedacht diese Exemplare als eine besondere Art aufzustellen; bei eingehender Untersuchung, bin ich inzwischen davon überzeugt worden, dass die Verschiedenheit nur auf einem verschiedenen Kontraktionszustand beruht.

Auch diese letztbesprochenen Exemplare sind von Röberg. Die übrigen mangeln näherer Angaben über den Fundort.

Zanclea implexa (ALDER).

Diese Art ist, wieweit ich kenne, nicht vorher an den norwegischen Küsten beobachtet worden. Eine Kolonie mit einigen wenigen Exemplaren habe ich, wie erwähnt (S. 4) auf einem toden *Muricea*-Stamme aus Skarnsundet gefunden. Nur eine einzige, beinahe vollständig entwickelte Meduse habe ich finden können an dem Basis eines Hydranthen befestigt. Einige für die freien Medusen karakteristische Merkmale kann man an ihr beobachten; das Material ist indessen zu schlecht um einige Details hervortreten zu lassen. Die Art ist jedoch an ihrem karakteristischen Polyparium leicht zu erkennen.

Myriothela phrygia (FABR.).

Von dieser Art giebt es in den Sammlungen des Museums ein einziges Exemplar ohne näher angegebenen Fundort. Es ist ein weibliches Individuum. Die obere tentakeltragende Partie ist ca. 24 Mm. lang; der untere Teil ist leider defect, indem er das Basalstück vermisst. STORM[1]) sagt, dass die Art nicht so selten im Drontheimsfjorde vorkommt, aber in grösseren Tiefen. Als Fund-

[1]) (10) S. 8.

orte giebt er Röberg, Galgenesset und Stokkenesset an. Ich habe jedoch dieselbe niemals gefunden, und ganz gewiss hat STORM zuweilen die Art mit der zuerst 1898 von BONNEVIE beschriebenen ***Coryne gigantea*** verwechselt, da wie erwähnt (S. 4) einige Exemplare dieser letztgenannten Art unter den Namen ***Myriothela phrygia*** (FABR.) in den Sammlungen des Museums vorkommen.

Myriothela Coocksii (VIGURS).

Von dieser Art sagt STORM: „Jeg har kun truffet den paa *Lima excavata*, fæstet i den Svampesubstans eller Dynd, som ofte danner et Overtræk over denne Musling, i enkelte Exemplarer hver Sommer, saavel ved Rødbjerg som paa Fjordens Sydside (ved Ingdalen).“ In den Sammlungen des Museums findet sich inzwischen kein einziges Exemplar der Art. Eine Kolonie die STORM als ***M. Coocksii*** bestimmt hat, muss ich als *Coryne gigantea* auffassen (Vergl. S. 4). Das Vorkommen von ***Myriothela Coocksii*** in dem Fjorde ist somit unsicher.

Lampra socia, n. sp.

Der Hydrocaulus bis 45 Mm. lang, von dem bis 5 Mm. dicken Basis, der mit Haftfaden am Unterlage befestigt ist, gegen den Hydranth gleichförmig an Dicke abnehmend. Letzterer ist vom Hydrocaulus scharf abgesetzt. Die proximalen Tentakel, welche in einem Kreise stehen, erreichen eine Länge von bis 35 Mm. Ihr Zahl variiert zwischen 29 und 37. Die distalen Tentakel sind sehr zahlreich und stehen in mehreren, alternierenden Kreisen, welche jedoch so dicht an einander gedrungen sind, dass es bei oberflächlicher Untersuchung aussieht, als wären die Tentakel um die Mündung des Hydranthen unregelmässig angehäuft. Von diesen Tentakel werden die äussersten bis 9 Mm. lang, nehmen aber gegen die Spitze des Hydranthen gleichmässig ab, so dass sie alle etwa eben hoch über dieselbe emporragen. Die Blastostyle werden bis 25 Mm. lang, variieren aber an Länge bedeutend auf demselben Individuum (Siehe Fig. 1). Ihr Zahl variiert zwischen 18 und 32.

Die Thiere sind getrennten Geschlechtes; die vorschiedene Geschlechter bieten aber keine wesentliche äussere Verschiedenheiten dar. Nur sind die männlichen Gonophoren nicht so rundlich, sondern ein wenig mehr oval und kleiner als die weiblichen. (Siehe Fig. 2 u. 3). Bei beiden Geschlechtern sind sie an den Blastostylen

dicht angehäuft und so geordnet, dass die kleinsten, dass heisst die am wenigsten entwickelten, am Basis der Blastostylen sitzen; gegen die Spitzen derselben nehmen sie allmählich an Grösse zu.

Die Farbe ist röthlichgelb (schwache Lachsfarbe).

Ich fand diese Art in grossen Mengen im August 1902 bei Rissen in einem Tiefe von ca. 400 M. Die Thiere waren an Stämmen von *Lophohelia prolifera* befestigt und standen nicht vereinzelt sondern in grösseren oder kleineren Kolonien[1]), deren Individuen von sehr verschiedener Grösse sind, aber doch von einander vollständig frei zu sein scheinen.

STORM hat vorher die Art bei Röberg gefunden — es giebt mehrere Exemplare davon im Museum — und hat dieselbe in seinem Aufsatze als *Corymorpha uvifera?* SCHMIDT, angeführt. Unter Anderem unterscheidet sie sich von dieser durch ihre pseudomedusoide Gonophoren — *Corymorpha uvifera* produciert freie Medusen —.

Auch im Museum an der Universität in Kristiania finden sich einige Exemplare der Art von Drontheimsfjorde, und sind diese nebst einigen Bruchstücken einer *Lampra*-Art von der Nordmeerexpedition von Fräulein BONNEVIE als *Lampra purpurea* bezeichnet worden. Durch das Entgegenkommen von Fräulein BONNEVIE habe ich auch dieses Material untersuchen können, und ist es meines Erachtens ganz deutlich, dass die Drontheimsform von der der Nordmeerexpedition als specifisch verschieden angesehen werden muss. Erstens haben die Gonophoren des Exemplares der Nordmeerexpedition eine ausgezogene Spitze (Vergl. den Figur von SARS in BONNEVIES Arbeit über die Hydroiden der Nordmeerexpedition. Tab. III Fig. 1 a.), während dieselben bei der Drontheimsform immer abgerundet sind (Fig. 1—3). Die distalen Tentakel scheinen an der Nordmeerform kürzer und weniger zahlreich zu sein.[2]) Dies kann durch eine Musterung der BONNEVIE zur Verfügung gestandenen Exemplare ohne Weiteres beobachtet werden. Vergleichen wir nun weiter die Drontheimsform mit der Figur von SARS über der Nord-

---

[1]) Daher der Name *L. socia.*

[2]) Nach BONNEVIE ((3) S. 478) sollen sie ja auch „in zwei dichten, wohl getrennten Kreisen“ sitzen, was aber auf den Bruchstücken jetzt unmöglich abzuthun war.

meerform[1]) (BONNEVIE, Tab. III, Fig. 1) und mit der von BONNEVIE über *Lampra purpurea* gelieferten Beschreibung, die wohl am nächsten nach der Figur von SARS gemacht ist, finden wir welcher kolossale Unterschied herrscht hinsichtlich der Zahl der Blastostylen — bei der Drontheimsform 18—32, bei der Nordmeerform „ca. 10" —.[2]) Ausserdem, ist bei der Drontheimsform der Hydranth vom Hydrocaulus scharf abgesetzt, während dass bei der Nordmeerform der Übergang zwischen diesen beiden Partieen sowohl nach der Beschreibung von BONNEVIE als der Figur von SARS allmählich (= „jevn") sein soll. Zuletzt will ich nur darlegen dass der Drontheimsform nicht purpurfarbig ist, sondern wie erwähnt schwach lachsfarbig. Auf Grund dieser Umstände muss ich den Drontheimsform als eine eigene Art, *Lampra socia,* aufstellen, deutlich verschieden von der Nordmeerform, *Lampra purpurea,* BONNEVIE.

Tubularia regalis, BOECK.

Syn.: *Tubularia regalis,* BOECK; BONNEVIE 1898
T. variabilis, BONNEVIE; BONNEVIE 1898.

Nach eingehender Untersuchung des mir zur Gebote stehenden Materiales kann ich nicht umhin die von Bonnevie 1898 aufgestellte Art *Tubularia variabilis* als identisch mit der von BOECK 1858 beschriebenen *T. regalis* ansehen. Ich habe die Typusexemplare BONNEVIE'S von *T. variabilis* untersucht; es sind in Allem ein weibliches und 2 männliche Individuen. Schon an diesen kann man deutlich sehen dass das Hauptmerkmal der Art *T. variabilis,* die an Zahl variierenden Leisten der Gonophoren, nur den weiblichen Gonophoren zukommt. Die männlichen vermissen jede Spur derselben und wie Schnitte zeigen auch die Radialkanäle. Aber auch die weiblichen verlieren, wie ich auf meinem Materiale gefunden, in späteren Stadien die Leisten, so dass sie, wenn die Actinulæ

[1]) Mit dieser Figur stimmen die zurückgebliebenen Bruchstücke ziemlich gut mit Ausnahme der distalen Tentakel, welche auf der Figur allzu kurz und dick gezeichnet sind.

[2]) Da ich sowohl männliche als weibliche Exemplare untersucht habe und sie betreffs der Zahl der Blaslostylen ähnlich gefunden, kann dieser Unterschied nicht von einer Geschlechtsverschiedenheit herrühren. (Das Nordmeerexemplar ist nach BONNEVIE ein Männchen).

ausschlüpfen, vollständig glatt sind, und kann ich auch an Schnitten in diesem Stadien keine Radialkanäle entdecken. Meines Erachtens sind es somit nur weibliche Exemplare von *Tubularia regalis* in einem frühen Stadium, welche BONNEVIE als *T. variabilis* bezeichnet hat. Die weiblichen Exemplare, welche BONNEVIE als *Tubularia regalis* bestimmt hat, befinden sich auch in einem so späten Stadium, dass sie die Actinulæ schon ausgelassen haben. An den männlichen Exemplaren kann ich dagegen von den, welche sie als *Tubularia variabilis* bezeichnet, gar keinen Unterschied entdecken.

Auch die Beschreibung von BOECK[1]) referiert sich zu weiblichen Exemplaren in einem späten Stadium. Ich will daher folgende Zusätze zu dieser Beschreibung machen. Die weiblichen Gonophoren besitzen in einem früheren Stadium im allgemeinen höhere oder niedrigere Leisten von wechselnder Zahl wie sie BONNEVIE unter *T. variabilis* beschrieben hat (Fig. 5). Die Anordnung der Gonophoren in zwei gegenüberstehenden Reihen gilt nur die weiblichen Gonophoren und auch diesen im allgemeinen zuerst in einem späteren Stadium. Die männlichen Gonophoren sind bedeutend kleiner als die weiblichen und vermissen immer vollständig die Leisten und Radialkanäle (Fig. 4). Sie sitzen sehr dicht ringsum die Blastostylen, welche wenigstens in späteren Stadien bedeutend länger sind als die weiblichen und oft sogar die proximalen Tentakel an Länge übertreffen. Die Hydrorhiza und der untere Teil des Hydrocaulus werden von um einander gewundenen Röhren gebildet.

Von der Art giebt es im Museum etliche vorher unbestimmte Exemplare. Bei Röberg habe ich selbst sehr schöne Kolonien aus einer Tiefe von ca. 480 M. aufgenommen.

Tubularia asymmetrica, BONNEVIE.

Von dieser an ihren schiefen Gonophoren, von welchen männliche und weibliche um einander an den Blastostylen aufsitzen, leicht erkennbare Art giebt es im Museum nur eine wenige Exemplare. Sie sind alle von ihrem Unterlage losgerissen, zwei jedoch nahe am Basis des Hydrocaulus. An einem von diesen windet sich um der mittlere und obere Teil des Hydrocaulus ein

1) (2) S. 114—117.

schmäleres Rohr, in welchem ein kleinerer Polype derselben Art steckt, an dem anderen wird der Basis von zwei an einander ge kitteten Röhren gebildet, aber nur das eine von diesen erhebt sich zu einem Hydrocaulus mit Polype. Auch BONNEVIE hat nur zwei losgerissene Exemplare untersucht. Es ist ja aber wahrscheinlich das die Individuen dieser Art, von welchen jedes sowohl männliche als weibliche Gonophoren trägt, mehr vereinzelt vorkommen als die anderer Arten mit männlichen und weiblichen Gonophoren auf verschiedenen Individuen.

Nähere Angabe über die Fundorte mangelt an den Exemplaren des Museums. Wahrscheinlich stammen sie von Röberg, wo auch die Exemplaren BONNEVIE'S eingesammelt sind.

Tubularia indivisa, LIN.

Syn.: *T. obliqua,* BONNEVIE; BONNEVIE 1898.
T. indivisa LIN.; BONNEVIE 1898.

Auch die von BONNEVIE aufgestellte Art *Tubularia obliqua* ist es mir nicht möglich aufrecht zu halten. Ich habe hier eine bei Röberg eingesammelte Kolonie von drei Individuen einer *Tubularia.* Von diesen trägt das eine weibliche Gonophoren, welche im allgemeinen mit einem Tentakel ausgestattet sind, einer sogar mit 2 Tentakeln, andere aber vermissen jede Spur von Tentakeln. Die zwei übrigen Individuen tragen männliche Gonophoren alle ohne Tentakel. Auf einem anderen weiblichen Exemplare finde ich einen Gonophor mit einem Tentakel, die übrigen sind glatt. Eine andere Kolonie besteht aus zwei sehr grossen Individuen mit männlichen Gonophoren vollständig ohne Tentakel und einem kleineren, dessen Gonophoren noch nicht ausgebildet sind. Ich kann die erwähnten Exemplare nicht anders als *Tubularia indivisa* bezeichnen, und fällt somit meines Erachtens BONNEVIE'S *Tubularia obliqua* mit dieser Art zusammen. Ich bin um so mehr davon überzeugt, da auch am Typusexemplare BONNEVIE'S nicht alle Gonophoren mit einem Tentakel versehen sind, und anderseits giebt es in einer grösserer Kolonie, welche BONNEVIE als *T. indivisa* bezeichnet hat, ein Individuum mit Gonophoren, von welchen einige einen Tentakel tragen.

HINCKS[1]) spricht übrigens sogar von „four small tubercles“ an den Gonophoren dieser Art; ALLMAN[2]) dagegen sagt: „the gonophores .... in both (sexes) destitute of tentaculiform tubercles.“ Nach meiner Erfahrung tragen somit oft die weiblichen Gonophoren nahe an der Spitze einen schief angesetzten Tentakel. Von den 4 Radialkanäle, welche sowohl HINCKS als ALLMAN erwähnen, kann ich dagegen nichts entdecken weder auf den meinigen noch auf dem von BONNTVIE als *T. indivisa* bezeichneten Exemplaren; einen Ringkanal kann ich aber spüren.

Die Art variiert sehr an Grösse; das grösste der meinigen Exemplare zeigt folgende Masse: Hydrocaulus ca. 180 Mm., proximale Tentakel 19 Mm., Blastostylen 13 Mm., distale Tentakel 5 Mm. Von *T. regalis,* welcher sie somit zuweilen an Grösse gleichkommt, unterscheidet sie sich immer durch ihre weniger zahlreiche Blastostylen (3—10; *T. regalis* hat 10—20), ihre dichter sitzende weibliche Gonophoren, welche wie die männlichen immer mehr langgestreckt oval sind als bei *T. regalis.* Der Unterschied in Grösse zwischen den Gonophoren verschiedenen Geschlechtes ist auch bedeutend weniger als bei dieser (Fig. 6 u. 7). Die Angabe STORM'S[3]) dass er Exemplare von *T. indivisa* mit einem über 400 Mm. langen Polypenrohr und ca. 40 Mm. langen äusseren Tentakeln gefunden, ist wohl am nächsten zu einer der Arten *T. regalis* oder *T. asymmetrica* zu referieren, mit welchen er die Art zuweilen verwechselt; auch von diesen letztgenannten Arten habe ich inzwischen niemals so grosse Exemplare gesehen.

Alle hier vorhandenen Exemplare von *Tubularia indivisa* sind bei Röberg aus grosser Tiefe, im allgemeinen ca. 500 M., aufgenommen.

Tubularia larynx, ELL. & SOL.

Zahlreiche prachtvolle Exemplare von dieser Art bei Skarnsundet eingesammelt, finden sich in den Sammlungen des Museums. Auch die von ABILDGAARD beschriebene *T. coronata,* die ich nur

1) (6) S. 116.
2) (1) S. 404.
3) (10) S. 11.

als eine luxuriiernde Form von *T. larynx* auffassen kann, ist reichlich vertreten.[1])

Clava squamata, MÜLLER.

Mehrere Exemplare am *Fucus vesiculosus* befestigt finden sich in den Sammlungen des Museums. Sie sind alle von STORM eingesammelt.[2])

Clava multicornis, FORSK.

In den Sammlungen des Museums finden sich einige Exemplare dieser Art, welche von STORM bei Stadsbygden gefunden sind.[3])

Perigonimus abyssi, G. O. SARS.

Von dieser Art, die auch von STORM[4]) erwähnt ist, giebt es aller Wahrscheinlichkeit nach eine kleine Kolonie von Röberg in den Sammlungen des Museums. Wegen der schlechten Konservierung ist es jedoch unmöglich dieselbe mit Sicherheit zu bestimmen.

Perigonimus repens, HINCKS.

Wird von STORM[5]) als bei Röberg gefunden erwähnt. Ich habe in den Sammlungen nur ein einziges schlecht konserviertes Exemplar gefunden, das warscheinlich dieser Art angehört, obgleich es unter dem Namen *Eudendrium capillare* steht. Es ist an einer Röhre von *Subella pavonia* befestigt. Der Fundort ist nicht näher angegeben; vom Drontheimsfjorde stammt es jedoch sicher.

Perigonimus muscoides, M. SARS.

In den Sammlungen finden sich Exemplare dieser Art aus Skarnsundet.[6])

Perigonimus roseus (M. SARS).

Ist in den Sammlungen durch zwei Kolonien representiert. Nähere Angaben über die Fundort fehlen, aber STORM[7]) erwähnt die Art von Röberg und Skarnsundet.

1) Vergl. STORM (10) S. 11.
2) Vergl. STORM (10) S. 5—6.
3) Vergl. STORM (10) S. 5.
4) (10) S. 10.
5) (10) S. 10.
6) Vergl. STORM (10) S. 10.
7) (10) S. 9.

Dicoryne conferta (ALDER).

Diese Art, welche G. O. SARS[1]) vom Kristianiafjorde und Lofoten erwähnt, ist im Drontheimsfjorde vorher nicht konstatiert. Einige sterile Exemplare habe ich jetzt auf einem von STORM bei Skarnsund eingesammelten *Muricea*-Stamme entdeckt. Ausserdem findet sich in dem Museum eine grössere Kolonie an einem Exemplare von *Neptunea despecta* befestigt. Alle Individuen sind auch hier steril. Der Fundort ist nicht näher angegeben.

Hydractinia echinata, FLEMMING.

STORM[2]) sagt dass er diese Art bei Vennes und Röberg gefunden. In den Sammlungen des Museums giebt es inzwischen kein einziges Exemplar von derselben. Zwei Kolonien, als *Hydractinia echinata* bestimmt, sind deutlich zu der Art *Hydractinia carnea* zu führen. Da auch ich die Art in dem Fjorde nicht gefunden, mag ihr Vorkommniss hier bis auf Weiteres als zweifelhaft angesehen werden.

Hydractinia carnea, (M. SARS).

Alle in den Sammlungen des Museums befindliche und von mir im Drontheimsfjorde gefundene *Hydractinia*-Formen sind zu dieser Art zu führen. Die von STORM[3]) erwähnte *Podocoryne tubulariæ,* welche im Museum unter diesen Namen aufgestellt ist, kann ich von der gewöhnlichen Form in keiner Hinsicht abweichend finden. Auch in der kurzen Beschreibung von SARS[4]) kann übrigens ich nichts finden, was das Aufstellen derselben als eine besondere Art berechtigen könnte. Dass die fertilen Polypen kleiner sind und weniger zahlreiche Tentakel besitzen als die sterilen, ist ja eine Eigenschaft, die sie mit *Hydractinia carnea* teilt (jedoch nicht mit *H. Sarsii* STEENSTR., welche zuerst von SARS[5]) unter demselben Namen als *H. carnea* beschrieben wurde.

Ich habe *Hydractinia carnea* an von Einsiedlerkrebsen bewohnten Schalen von *Neptunea despecta, Buccinum undatum,*

1) (7) S. 127.
2) (10) S. 7.
3) (10) S. 6.
4) (9) S. 145.
5) (8) S. 7.

Littorina littorea u. A. an den Röhren von *Sabella pavonia*, an *Hyas araneus* an *Muricea placomus* u. s. w. befestigt gefunden. Die Art ist im ganzen Fjorde zu finden.

Eudendrium rameum (PALLAS).

Grosse prachtvolle Exemplare dieser Art aus Skarnsundet und Röberg finden sich in den Sammlungen des Museums. Auch die von STORM als *E. ramosum* (LINNÉ) bezeichneten Formen muss ich zu dieser Art führen. Der Stamm ist nämlich immer zusammengesetzt, sehr dick und zuweilen sehr lang, und die männlichen Gonophoren sitzen ringsum nicht atrophierte Hydranthen.[1]) Sie sind in der Regel 2-kammerig, aber ich habe sie mehrmals 3-kammerig gefunden.

Eudendrium ramosum (LINNÉ).

Es giebt in den Sammlungen des Museums kein einziges Exemplar, das ich zu dieser von STORM erwähnten Art gehörig ansehen kann. ALLMAN sagt im Gegensatz zu früheren Auctoren (HINCKS, SARS) dass der Stamm ist „fascicled at the base“ aber auch er betont „the much more massive stems and main branches of *Eudendrium ramosum*“,[3]) und sicher ist, dass ich kein Exemplar hier habe, das mit der Abbildungen von HINCKS und ALLMAN über *E. ramosum* verglichen werden kann.

Eudendrium arbuscula, WRIGTH.

STORM[4]) erwähnt, dass er diese Art auf Schalen von *Mytilus modiolus* bei Vennes gefunden. In den bestimmten Sammlungen des Museums findet sich indessen kein Exemplar der Art. In den nicht bestimmten habe ich dagegen etliche Exemplare gefunden, die ich zu dieser Art führen muss. Eigentümlich ist, dass unter diesen die 4 Kolonieen, welche nicht steril sind, sich alle als weibliche erwiesen, welche ungeachtet der Beschreibung von STORM bisher als ungekannt angesehen worden sind.[5]) Ich kann aber nicht mit

---

1) Vergl. BONNEVIE (5) S. 49.
2) (1) S. 332.
3) (1) S. 334.
4) (10) S. 9.
5) Vergl. BONNEVIE (5) S. 49.

Sicherheit entscheiden, ob wir mit derselben Form zu tun gehabt haben. STORM sagt an der erwähnten Stelle: „Vel plejer Hungonophorerne hos denne slegts arter tildels at sidde spredte paa selve Stammen, men her vare de forhaanden i tætte Masser, der som ellers vare ordnede i Krandse, bedækkende den hele Stamme og strøede hist og her paa de større Grene, ja selv paa Stolonerne, men ikke i Kredse under Polyperne." Auf den erwähnten von mir untersuchten Exemplaren sitzen die Gonophoren allerdings in dichten Haufen, aber immer ringsum oder unter in den meisten Fällen vollständig atrophierten Hydranthen, welche besonders von den grösseren Zweigen aber auch von dem Hauptstamme selbst ausgehen. Die Kolonieen unterscheiden sich übrigens von denen von ***Eudendrium rameum,*** welchen sie durch den zusammengesetzten Bau und die Verzweigung des Stammes am meisten ähneln, durch ihr bedeutend schlankeres Aussehen, ihre kleinere mit feineren Tentakeln ausgestatteten Polypen und die bedeutend schwachere Annulation der Zweige. Ringe finden sich allerdings nicht nur an den Basen der Zweige sondern oft auch an anderen Stellen, aber im allgemeinen folgen nur zwei bis drei Ringe[1]) auf einander, mit Ausnahme an den Stielen der fertilen, atrophierten Polypen, wo sie gewöhnlich etwas zahlreicher sind. Die grösste der von mir unter suchten Kolonieen ist ca. 125 Mm. hoch, die kleinste ca. 40 Mm.

Alle Exemplare stammen aus dem Drontheimsfjorde, aber nähere Lokalangaben fehlen.

Eudendrium capillare, ALDER.

Diese Art wird von STORM[2]) als im Fjorde gewöhnlich vorkommend erwähnt. Er sagt, dass er im Skarnsund dieselbe an den Röhren von ***Sabella pavonia*** befestigt gefunden. Von zwei an ***Sabella***-Röhren befestigten Hydroiden, welche von STORM als ***E. capillare*** bestimmt worden sind, ist inzwischen die eine ein ***Eudendrium hyalinum,*** BONNEVIE, die andere ein ***Perigonimus repens,*** HINCKS. Unter den bestimmten Sammlungen giebt es nur eine

[1]) Bei ***E. rameum*** folgen im allgemeinen 5—10 Ringe auf einander, und dieselben sind stärker abgesetzt.

[2]) (10) S. 8.

einzige kleine Kolonie von *E. capillare* an einem Bruchstücke von *Lophohelia prolifera* befestigt. In den unbestimmten Sammlungen habe ich dagegen drei an *Hyas araneus* befestigte Kolonien von der Art gefunden; zwei von diesen sind weiblich, der eine wie der zuerst erwähnte steril. Alle Exemplare sind aus dem Drontheimsfjorde, vermissen aber nähere Lokalangaben.

Eudendrium hyalinum, BONNEVIE.

Unter den Namen *Eudendrium capillare* giebt es in den Sammlungen des Museums eine Form, die ich als eine geschlechtsreife Kolonie von dieser von BONNEVIE aufgestellten Art betrachten muss. Da sie indessen etliche Verschiedenheiten von der Beschreibung BONNEVIE'S darbietet, liefere ich hier eine Beschreibung über dieselbe.

Der Hydrocaulus ist ca. 7 Mm. hoch von einer fadenförmigen, kriechenden Hydrorhiza ausgehend. Er ist auch fadenförmig, nicht zusammengesetzt, etwas feiner als die Hydrorhiza und besteht gewöhnlich von einem Hauptstamme mit einem kurzen Seitenzweig, beide einen Hydranthen tragend. Zuweilen kommen zwei Seitenzweige vor, und ab und zu kann der eine oder andere von diesen, welcher dann ziemlich lang ist, in seiner Ordnung einen Seitenzweig tragen. Die Zweige sind etwa eben so dick wie der Hauptstamm. Das Perisarc des letzteren bildet beim Austritt von der Hydrorhiza 3—5 Ringe. Die Zweige sind im allgemeinen nur beim Austritt vom Hauptstamme mit einigen Ringen versehen. Zuweilen können jedoch solche in Gruppen von 2—3 höher auf vorkommen, und wenn der Zweig sehr kurz ist, kann er in seiner ganzen Ausdehnung geringt sein.

Der Hydranth trägt ca. 12 Tentakel. Da die Kolonie weiblich ist, habe ich die männlichen Gonophoren nicht gesehen; die weiblichen werden in einer Zahl von zwei bis drei um den Basen der Hydranthen der Seitenzweige seltener des Hauptstammes ausgebildet (Siehe Fig. 8). Keine Atrophierung findet beim Ausbilden der Gonophoren statt.

Die Kolonie ist an einem Röhre von *Sabella pavonia* befestigt. Als Fundort ist nur der Drontheimsfjord angegeben.

Ich war zuerst daran bedacht die beschriebene Form als specifisch neu aufzustellen, aber da ich Gelegenheit gehabt habe einige von BONNEVIE'S Exemplare zu untersuchen, und ich gefunden habe, dass auch diese ungeachtet der Beschreibung, gewöhnlich verzweigt und mit deutlichen Ringen versehen sind vollständig wie die meinige, bin ich überzeugt worden, dass sie derselben Art angehören. Vielleicht befinden sich übrige Exemplare, welche BONNEVIE zur Untersuchung gehabt auf einer früheren Entwicklungsstufe, was die Unübereinstimmung ihrer Beschreibung mit den von mir untersuchten Exemplaren erklären könnte.

Verzeichniss der zitierten Litteratur.[1])

(1). ALLMAN, G. J. A Monograph of the gymnoblestic or tubularian Hydroids. London 1872.

(2). BOFCK, CHR. *Tubularia regalis,* Forh. i Vidensk. Selsk. i Christiania 1859.

(3). BONNEVIE, K. Zur Systematik der Hydroiden. Zeitschr. f. wiss. Zool. LXIII. 3. Leipzig 1898.

(4). — Neue norwegische Hydroiden. Bergens Museums Aarbog 1898 No. V. Bergen 1899.

(5). — Hydroida. Den Norske Nordhavsexpedition XXVI. Christiania 1899.

(6). HINCKS, TH. A History of the British Hydroid Zoophytes. London 1868.

(7). SARS, G. O. Bidrag til Kundskaben om Norges Hydroider, Forh. i Vidensk. Selsk. i Christiania 1873. Chr. 1874.

(8). SARS, M. Über die Forpflanzungsweise einiger Polypen. Faung litt. Norvegiæ I. 1846.

(9). — Bidrag til Kundskaben om Middelhavets Littoral-Fauna. Nyt Mag. f. Naturvidensk. B. 9. Christiania 1857.

[1]) Eine Vollständige Verzeichniss der Hydroiden-Litteratur bis 1899 findet sich in BONNEVIE'S Arbeit, Hydroida (Den Norske Nordhavsexpedition XXVI).

(10). STORM, V. Bidrag til Kundskab om Trondhjemsfjordens Fauna IV. Om de i Fjorden forekomne hydroide Zoophyter. K. N. Vid. Selsk. Skrifter 1881. T.hjem 1882.

Erklärung der Abbildungen.

Fig. 1. *Lampra socia,* n. sp. in nat. Grösse.

Fig. 2. — einige männliche Gonophoren 2 Mal vergrössert.

Fig. 3. — einige weibliche Gonophoren 2 Mal vergrössert.

Fig. 4. *Tubularia regalis,* BOECK einige männliche Gonophoren 2 Mal vergrössert.

Fig. 5. — einige weibliche Gonophoren 2 Mal vergrössert.

Fig. 6. *Tubularia indivisa,* LIN. einige männliche Gonophoren 2 Mal vergrössert.

Fig. 7. — einige weibliche Gonophoren 2 Mal vergrössert.

Fig. 8. *Eudendrium hyalinum,* BONNEVIE ca. 11 Mal vergrössert.

G Swenander del.

THERIDIIDAE, ARGIOPIDAE

UND

MIMETIDAE

AUS DER

COLLETT'SCHEN SPINNENSAMMLUNG.

VON

EMBR. STRAND

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1903. NO. 7

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1904

Durch die Gefälligkeit des Herrn Prof. R. Collett habe ich das Material seiner Sammlung von obengenannten Familien, soweit dasselbe nicht schon bestimmt und veröffentlicht war, zur Bearbeitung erhalten, und sehe ich mich dadurch im Stande einige neue Mittheilungen zu geben, die unsere bisherige Kenntnisse von dem Vorkommen dieser Thiere bei uns nicht unwesentlich vermehren werden. Zwar ist das ganze Material noch nicht durchgearbeitet, da ich aber in der nächsten Zukunft voraussichtlich die Bearbeitung nicht werde beendigen können, halte ich es für angezeigt schon jetzt die vorliegenden Ergebnisse zu veröffentlichen. Wie in meinen vorigen Arbeiten nehme ich alle die betreffenden Localitätsangaben mit, selbst in den Fällen, wenn diese anscheinend von wenig Belang sind; denn erst dadurch können sichere Aufschlüsse über die Verbreitung der Arten erzielt werden.

Fam. **Theridiidae.**

Theridium redimitum (L.) 1758. *(T. lineatum* (Cl.)).

Bei Drammen und in Aker (bei Kristiania) gesammelt.

Theridium tepidariorum C. L. Koch 1841.

Ein einziges Stück (♂) liegt aus Aker vor.

Theridium impressum L. Koch 1881.

Ein Exemplar (♀) von Fredrikshald (Siebke leg.) und zwei (♀♀) von Drammen gehören dieser Art an.

Theridium notatum (L.) 1758. *(T. sisyphium* (Cl.)).

Liegt in zahlreichen Exemplaren vor und zwar wurden dieselben gesammelt: In Aker, Asker, Eidskogen (Siebke leg.), Elverum, Rendalen, bei Spirillen und Horten, in Telemarken (Brögger leg.), Lindaas, Lyster und Romsdalen (Siebke).

Theridium formosum (Ol.) 1789. (*T. formosum* (Cl.)).

In Aker, Asker, Jarlsberg, Lyster und bei Fredrikshald (Siebke) gesammelt.

Theridium pictum (Walck.) 1802.

Ein subadultes Stück aus Ullensaker und zwei aus Asker ziehe ich hiezu.

Theridium denticulatum (Walck.) 1802.

Nur in Lyster gefunden. Es liegen vor: viele subadulte Exemplare, ein adultes Männchen und ein adultes Weibchen. Letzteres stimmt in der Form von Epigyne ganz mit *T. undulatum* (Menge), welche aber nach Bösenberg und Kulczynski nur eine Abart von *denticulatum* ist.

Theridium varians Hahn 1831.

Wurde in einzelnen Exemplaren in Aker, Vestby (Smaalenene), bei Horten und in Lyster gesammelt.

Crustulina guttata (Wid.) 1834.

Bei Kristiania von Esmark gesammelt.

Stearodea bipunctata (L.) 1758.

Nach den vorliegenden Exemplaren die gemeinste Art, indem sie an allen folgenden Localitäten und meistens auch in vielen Exemplaren gesammelt wurde: Aker, Eidskogen (Siebke), Vestby, Drammen, Eidsvold, Hvaløerne, Fredrikshald (Siebke), Valdres, Sollien (Barth leg.), Næverfjeld (Faaberg), Dovre, Filefjeld, Rennebu, Rendalen, Horten, Telemarken (Brøgger leg.), Lindaas, Bergen, Vossevangen, Nordfjord, Romsdal (Siebke), Surendalen (Brandt leg.), Froøerne, Beitstaden, Bindalen, Tjøtta, Tromsø und Komagfjord (Finmarken).

Teutana castanea (Ol.) 1789.

Nur in Asker und bei Kristiansand gefunden.

Lithyphantes corollatus (L.) 1758.

Bei Kristiania gesammelt.

Asagena phalerata (Panz.) 1801.

Liegt nur aus Jarlsberg vor.

Pedanostethus lividus (Blackw.) 1836.

Bei Kristiania (Esmark), Bergen, Bodö und in Lofoten gesammelt.

Fam. **Argiopidae.**

Subfam. **Linyphiinae.**

Erigoneae.

Diplocephalus frontatus (Blackw.) 1833.

Ein Weibchen in Lyster, ein Männchen in Aker gefunden.

Diplocephalus cristatus (Blackw.) 1833.

Bei Kristiansund, in Surendalen, Beitstaden und bei Hammerfest gesammelt.

Walckenaera cuspidata (Blackw.) 1833.

Ein Stück (♀) auf Filefjeld gefunden.

Walckenaera Karpinskii Cbr. 1873.

Liegt nur aus Kistrand (Finmarken) vor.

Walckenaera inflexa (Westr.) 1861 (?) (*W. Westringi* Strand n.)

Ein bei Elvenæs in Südvaranger (Finmarken) gefundenes Weibchen dürfte vielleicht mit Westrings *Erigone inflexa* identisch sein. Indem ich im folgenden angebe, worin das Exemplar mit Westrings Beschreibung wenig gut stimmt, bezw. Ergänzungen dazu liefere, schlage ich, für den Fall, dass die Art sich als neu erweisen sollte, dafür den Namen *Walck. Westringi* m. vor.

Die Palpen meines Exemplares nicht „fusci", wie Westring angiebt, sondern gelbröthlich wie die Beine; gegen die Spitze deutlich verdickt. Abdomen (in Fluidum gesehen) mit helleren Punkten und winkligen Nadelritzen am Rücken. — Die hintere Augenreihe gerade; die Mittelaugen fast in ihrem Durchmesser entfernt, den grösseren Seitenaugen näher. Die vordere Augenreihe durch Tieferstehen der Seitenaugen schwach gebogen; die Mittelaugen einander berührend, von den grösseren Seitenaugen in ihrem Radius entfernt. Das Feld der Mittelaugen hinten breiter als vorn, länger als hinten breit, fast zweimal so lang als vorn breit. — Der Kopftheil über dem Brusttheile stark erhöht, und zwar ist der Kopfhügel ungefähr halb so hoch als lang, ohne Einsenkung an den hinteren Mittelaugen, dieselben den Höhepunkt bildend; das Augenfeld schräg, der Länge nach kaum gewölbt; Clypeus unter den hervorstehenden Vorderaugen eingedrückt, unten am Rande ein wenig hervorstehend. Der Kopftheil vorn stark verschmälert; das Augenfeld ungefähr ein

Drittel so breit als die grösste Breite vom Brusttheile. Die Mandibeln an der Spitze stark verjüngt, divergirend, vorn sehr wenig gewölbt, an den Seiten und hinten tief und stark quergestreift; die Klaue vorn mit 4, hinten mit 3 Zähnen. — Sternum länger als breit, hinten zwischen den Hüften des vierten Paares verlängert und daselbst nur halb so breit als die gedachten Hüften, glänzend, sparsam behaart. — Das Hörhaar des vierten Metatarsus ein wenig hinter der Mitte. Die Länge der Beine des IV.ten Paares 4, des I.sten 3,8, des II.ten 3,5 und des III.ten 3,2 mm. — Epigyne bildet (in Fluidum gesehen) ein abgerundetes, etwas viereckiges Feld, das ein wenig breiter als lang und hinten breiter als vorn ist. Von der röthlichgelben Grundfarbe treten deutlich hervor zwei dunkelbraune, breite, nach vorn erweiterte, nicht scharf begrenzte Leisten, die in der Mitte zusammenstiessen und zu den Seiten verlaufen. Hinter der Mitte ist ein kleines helleres, viereckiges Feld, an welchem beiderseits ein runder schwarzer Fleck sichtbar ist. Der Hinterrand breit braun, in der Mitte röthlich. Trocken gesehen zeigt Epigyne sich als eine hellgefärbte Erhöhung, von deren Höhepunkt zwei nach vorn divergirende, gegen die Spitze erweiterte, dunkle Leisten entspringen, und an deren hinterer Abdachung zwei nach hinten und ein wenig gegen einander gerichtete, dunkel röthlichbraune, glänzende, abgerundete Tuberkelen, die kaum länger als breit sind, sich befinden. Von der Seite gesehen tritt Epigyne als eine Erhöhung hervor, die ungefähr zweimal so breit als hoch ist, oben in der Mitte niedergedrückt, hinten schräg abgeschnitten und zwar so, dass die Hinterseite gegen Venter gekehrt ist.

Gonatium rubens (Blackw.) 1833.

Liegt nur von Bergen vor.

Kulczynskiellum retusum (Westr.) 1851.

Bei Fredrikshald (Siebke), auf Dovre, Filefjeld, in Beitstaden und Kistrand (Porsanger) gesammelt.

Kulczynskiellum apicatum (Blackw.) 1850.

Eine Weibchen aus Lyster gehört wahrscheinlich dieser Art an.

Erigone atra Blackw. 1833.

In Jarlsberg und Lyster gesammelt.

Erigone dentipalpis Wid. 1834.

Bei Kristiania von Esmark gefunden.

Linyphieae.

Hilaïra frigida (Th.) 1872.

Ein Exemplar von Bergen und ein zweifelhaftes (♂ sa.) von Elvenæs in Südvaranger liegen vor.

Centromeria bicolor (Blackw.) 1833.

Ein Stück (♂) bei Vossevangen gesammelt.

Leptorrhoptrum Huthwaiti (Cbr.) 1866.

Auf Dovre und bei Nystuen (Filefjeld) von Siebke gesammelt. Ausserdem auf Hitteren, bei Bergen und Hammerfest gefunden.

Macrargus rufus (Wid.) 1834.

Auf Dovre von Moe gefunden.

Bathyphantes dorsalis (Wid.) 1834.

Ein Stück in Asker, viele bei Hamar gesammelt.

Lephthyphantes Mengei Kulcz. 1887.

Kommt in Lindaas vor.

Lephthyphantes lepidus (Cbr.) 1875.

In Sollien (Gudbrandsdalen) von Barth, sowie auf Filefjeld, gesammelt.

Lephthyphantes abnormis (Blackw.) 1841.

Ein Stück (♀) bei Bergen gefunden.

Lephthyphantes lofotensis Strand 1901.

Ebenso nur ein Stück (♀) (auf Dovre) gefunden.

Lephthyphantes leprosus (Ohl.) 1865.

In Aker, Vestby, Lyster, bei Bergen, in Surendalen, auf Froøerne, in Bindalen und bei Hammerfest gesammelt.

Lephthyphantes nebulosus (Sund.) 1829.

Bei Kristiania, Bergen und in Lyster gefunden.

Drapetisca socialis (Sund.) 1833.

Bei Kristiania (Esmark), in Asker, Ullensaker, bei Fredrikshald (Siebke) und in Lindaas gesammelt.

Labulla thoracica (Wid.) 1834.

Bei Kristiania gefunden.

Linyphia pinnata (Stroem) 1768. *(L. triangularis* (Cl.))

Bei Kristiania, in Asker, Vestby, Eidskogen (Siebke), Spirillen, Fredrikshald, Moland, Lindaas, Lyster und Vossevangen gefunden.

Linyphia resupina (De Geer) 1778. *(L. montana* (Cl.))

Diese Art ist in Aker, Asker, Vestby, Röken (Siebke), bei Drammen, Spirillen, in Rennebu, bei Fredrikshald, Vossevangen, in Romsdal (Siebke), Beitstaden und bei Trondhjem gefunden.

Linyphia phrygiana C. L. Koch 1836.

In Aker, Asker, bei Fredrikshald (Siebke), in Rennebu, Rendalen, auf Dovre, bei Horten, in Telemarken (Brögger) und Namdalen gefunden.

Linyphia clathrata Sund. 1830.

In Asker, bei Bergen und Drammen gefunden.

Linyphia marginata C. L. Koch 1834.

Liegt aus Aker, Asker, Elverum, Aalen und Telemarken (Brögger) vor.

Linyphia pusilla Sund. 1830.

Bei Kristiania, Bergen, Fredrikshald, in Valdres und Lofoten gesammelt

Mengea scopigera (Grube) 1859.

In Rennebu und bei Vadsö gefunden.

Helophora insignis (Blackw.) 1841.

Bei Kristiania, in Rennebu und Vossevangen gefunden.

Stemonyphantes lineatus (L.) 1758. *(S. bucculentus* (Cl.))

In Aker, Asker und Romsdalen (Siebke) gesammelt.

Bolephthyphantes index (Th.) 1856.

Kommt in Rennebu, bei Domaas (Lesje), auf Filefjeld, in Telemarken (Brøgger) und Finmarken (Sommerfelt) vor.

Bolyphantes luteolus (Blackw.) 1833.

Liegt aus Lindaas und Surendalen (Brandt) vor.

Bolyphantes alticeps (Sund.) 1833.

Bei Kristiania, in Ringerike (Esmark), Asker, bei Spirillen und in Drivdalen gesammelt.

Tapinopa longidens (Wid.) 1834.

Bei Kristiania von Esmark gesammelt.

Subfam. **Tetragnathinae**.

Pachygnatheae.

Pachygnatha De Geeri Sund. 1830.

Kommt in Aker, auf Hvaløerne, in Lindaas, bei Bergen und in Surendalen vor.

Pachygnatha Clerckii Sund. 1823.

Nur in Aker gefunden.

Nesticeae.

Nesticus cellulanus (Ol.) 1789.

Ein einziges Stück (♀) in Lyster gefunden.

Fam. **Mimetidae**.

Ero furcata (Vill.) 1789.

Nur in Lyster gefunden.